

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
EDEBİYAT FAKÜLTESİ
MÜTERCİM – TERCÜMANLIK BÖLÜMÜ

Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi

Journal of Translation Studies
Revue de Traduction et d'Interprétation
Zeitschrift für Übersetzungswissenschaft

TÜÇEVAS Özel Sayısı,
Yıl 2025

Hacettepe Üniversitesi
Mütercim ve Tercümanlık Bölümü

E-ISSN 2687 - 2846

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
EDEBİYAT FAKÜLTESİ
MÜTERCİM – TERCÜMANLIK BÖLÜMÜ

Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi

Journal of Translation Studies
Revue de Traduction et d'Interprétation
Zeitschrift für Übersetzungswissenschaft

TÜÇEVAS Özel Sayısı, Yıl 2025 (Bahar)

Hacettepe Üniversitesi
Mütercim ve Tercümanlık Bölümü

E-ISSN 2687 - 2846

YAYININ ADI ÇEVİRİBİLİM VE UYGULAMALARI DERGİSİ

YIL 2025 SAYI TÜÇEVAS Özel Sayısı AY

MAYIS

YAYIN SAHİBİNİN ADI Hacettepe Üniversitesi Mütercim-Tercümanlık Bölümü adına
Cihan ALAN

SORUMLU YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ Cihan ALAN

YAYIN YÖNETİM YERİ Hacettepe Üniversitesi Mütercim-Tercümanlık Bölümü
TR-06800 Beytepe / ANKARA

YAYIN YÖNETİM YERİ TEL. +90 (312) 297 83 75

İNTERNET ADRESİ <http://www.dergipark.org.tr/tr/pub/ceviri>

YAYIN DİLİ Türkçe, İngilizce, Fransızca ve Almanca

YAYIN TÜRÜ *Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi* Hacettepe Üniversitesi Mütercim Tercümanlık Bölümü'nün yayın organı olup, çift-kör hakemli, açık erişimli akademik bir dergidir. *Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi* çeviribilim alanında bilimsel, özgün, ulusal ve uluslararası araştırma makaleleri yayımlamaktadır. Dergimiz ULAKBİM TR Dizin, MLA ve Sobiad indekslerinde taranmaktadır.

YAYINLANMA BİÇİMİ Yılda iki kez (Temmuz & Aralık)

E-ISSN 2687 - 2846

Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi

Her hakkı saklıdır. Bu dergide bulunan yazılar tamamen ya da kısmen yayın kurulundan veya H.Ü. Edebiyat Fakültesi Mütercim-Tercümanlık Bölümü'nden izin alınmaksızın hiçbir biçimde çoğaltılamaz, basılıp yayınlanamaz.

Editör / Editor

Hilal ERKAZANCI DURMUŞ

(Hacettepe University)

Editör Yardımcıları / Editorial Assistants

Cihan ALAN

(Hacettepe University)

Umut Can GÖKDUMAN

(Hacettepe University)

Yayın Kurulu / Editorial Board

Berrin AKSOY

(Atılım University)

Duygu ÇURUM DUMAN

(Bilkent University)

Elif ERSÖZLÜ

(Hacettepe University)

Mümtaz KAYA

(Hacettepe University)

Susanne KLINGER

(Hacettepe University)

Ayşe Şirin OKYAYUZ

(Hacettepe University)

Zeynep ORAL

(Hacettepe University)

Sinem SANCAKTAROĞLU BOZKURT

(Hacettepe University)

Dilek TURAN

(Marmara University)

Danışma Kurulu / Advisory Board

Alev BULUT

(İstanbul University)

Emine BOGENÇ DEMİREL

(Yıldız Technical University)

Jorge Diaz CINTAS

(University College London)

Mine YAZICI

(İstanbul University)

Basil HATIM

(American University of Sharjah)

Özüm ARZİK ERZURUMLU

(University of Illinois Urbana-Champaign)

Christina SCHÄFFNER

(Aston University)

Mette RUDVIN

(Università degli Studi di Palermo)

Frederic CHAUME

(Universitat Jaume I)

Jonathan ROSS

(Boğaziçi University)

Çeviribilimin Dünü ve Bugünü: Sorunlar ve Çözüm Arayışları

10–11 Ekim 2024 tarihlerinde Marmara Üniversitesi ve Yıldız Teknik Üniversitesi’nin ev sahipliğinde gerçekleştirilen “Çeviribilimin Dünü ve Bugünü: Sorunlar ve Çözüm Arayışları” başlıklı sempozyum, Türkiye’de çeviribilim alanının mevcut durumunu çok boyutlu biçimde ele alan, alana yön veren önemli bir akademik buluşmaya sahne olmuştur. Sempozyumun düzenleme kurulu, alana uzun yıllardır katkı sunan kıymetli akademisyenlerden oluşmuştur. Prof. Dr. Ayşe Banu Karadağ (Yıldız Teknik Üniversitesi), Prof. Dr. Ayşe Şirin Okyayuz (Hacettepe Üniversitesi), Prof. Dr. Faruk Yücel (Ege Üniversitesi), Prof. Dr. Muharrem Tosun (Sakarya Üniversitesi) ve Prof. Dr. Sevinç Arı (Marmara Üniversitesi) rehberliğinde şekillenen etkinlikte, çeviribilimin kuramsal gelişiminden çeviri eğitimi ve uygulamasına, lisansüstü araştırmalardan bölüm yapılanmalarına kadar pek çok konu, sorunlar ve çözüm önerileri bağlamında ele alınmıştır.

Bu özel sayı, söz konusu sempozyumda sunulan ve *Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi* yayın ilkeleri doğrultusunda kör hakemlik sürecinden başarıyla geçen seçili bildirileri bir araya getirmektedir. Böylece Türkiye’de çeviribilim alanında yaşanan güncel tartışmaların, akademik bir yayın aracılığıyla daha geniş bir araştırmacı ve uygulayıcı kitlesine ulaştırılması hedeflenmiştir. Makale yazarları; çeviribilim araştırma pratikleri, disiplinlerarası etkileşimler ve çeviri uygulamalarına ilişkin gözlemler gibi pek çok başlıkta alana katkı sunan görüşlerini paylaşmaktadır. Bu çalışmalar, yalnızca sorunları teşhis etmekle kalmamakta; aynı zamanda alanda eleştirel yaklaşımlara da zemin hazırlamaktadır.

TÜÇEVAS, çeviribilim alanında kolektif bir hafıza oluşturmayı, akademik üretimi teşvik etmeyi ve farklı kurumlardaki akademisyenler arasında süreklilik arz eden bir iletişim ve iş birliği atmosferi kurmayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda, sempozyumun düzenlenmesinde ve özel sayının oluşmasında emeği geçen tüm Düzenleme Kurulu üyelerine, yazarlarımıza ve hakemlerimize teşekkür ederiz. Bu özel sayının, çeviribilim alanında çalışan akademisyenler için ilham verici ve yol gösterici olmasını dileriz.

Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi TUÇEVAS Özel Sayısında (2025) hakemliklerine başvurduğumuz, aşağıda adları geçen akademisyenlere teşekkür ederiz.

Dergi Yayın Kurulu

Prof. Dr. Berrin AKSOY	Atılım Üniversitesi
Prof. Dr. Elena Antonova ÜNLÜ	Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Neslihan KANSU YETKİNER	İzmir Ekonomi Üniversitesi
Prof. Dr. A. Şirin OKYAYUZ	Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Nihal YETKİN KARAKOÇ	İzmir Ekonomi Üniversitesi
Doç. Dr. Yeşim DİNÇKAN	Hacettepe Üniversitesi
Doç. Dr. Ahu Selin ERKUL YAĞCI	Ege Üniversitesi
Doç. Dr. Sinem SANCAKTAROĞLU BOZKURT	Hacettepe Üniversitesi
Doç. Dr. Seda TAŞ İLMEK	Trakya Üniversitesi
Doç. Dr. Volga YILMAZ GÜMÜŞ	Anadolu Üniversitesi
Dr. Öğretim Üyesi Şerife DALBUDAK	Çankaya Üniversitesi
Dr. Öğretim Üyesi Jasmin Esin DURANER DİKMEN	Dokuz Eylül Üniversitesi
Dr. Öğretim Üyesi Elif ERSÖZLÜ	Hacettepe Üniversitesi
Dr. Öğretim Üyesi Ayşe SAKİ DEMİREL	Ankara Bilim Üniversitesi
Dr. Sabri GÜRSES	Bir Kuruma Bağlı Değil

We thank all the undermentioned academics who kindly participated in the peer review process of the *Journal of Translation Studies*, TUÇEVAS Special Issue (2025).

Editorial Board

Prof. Dr. Berrin AKSOY	Atılım University
Prof. Dr. Elena Antonova ÜNLÜ	Hacettepe University
Prof. Dr. Neslihan KANSU YETKİNER	İzmir University of Economics
Prof. Dr. A. Şirin OKYAYUZ	Hacettepe University
Prof. Dr. Nihal YETKİN KARAKOÇ	İzmir University of Economics
Assoc. Prof. Dr. Yeşim DİNÇKAN	Hacettepe University
Assoc. Prof. Dr. Ahu Selin ERKUL YAĞCI	Ege University
Assoc. Prof. Dr. Sinem SANCAKTAROĞLU BOZKURT	Hacettepe University
Assoc. Prof. Dr. Seda TAŞ İLMEK	Trakya University
Assoc. Prof. Dr. Volga YILMAZ GÜMÜŞ	Anadolu University
Assist. Prof. Dr. Şerife DALBUDAK	Çankaya University
Assist. Prof. Dr. Jasmin Esin DURANER DİKMEN	Dokuz Eylül University
Assist. Prof. Dr. Elif ERSÖZLÜ	Hacettepe University
Assist. Prof. Dr. Ayşe SAKİ DEMİREL	Ankara Bilim University
Dr. Sabri GÜRSES	Independent scholar

İçindekiler/Table of Contents

Future Audio Describers in Museums: Interpreting Visual Thinking through Practice	1-18
Müzelerde Geleceğin Sesli Betimleyicileri: Uygulama Yoluyla Görsel Düşünmenin Yorumlanması	
Duygu DALASLAN	
Research/Araştırma	
Çeviribilim Alanında Yeni Açılımlar: Ekoçeviri Alanında Bir Model Önerisi ve Örnek Bir Çalışma.....	19-44
New Initiatives in Translation: A Proposal for a Model and a Case Study in Ecotranslation	
Sezen ERGİN ZENGİN, Sinem SANCAKTAROĞLU BOZKURT	
Araştırma/Research	
Romantik Tiyatro Türünde Yeniden Yazım: Victor Hugo'nun <i>Cromwell</i> Adlı Eserine Yazdığı Ön Söz ile Namık Kemal'in <i>Celaeddin Harzemşah Mukaddimesi</i>'nin Temaları Üzerine Metinlerarası Bir İnceleme.....	45-64
Rewriting in the Genre Of Romantic Theatre: An Intertextual Analysis on the Themes of Victor Hugo's Prologue to <i>Cromwell</i> and Namık Kemal's <i>Muqaddiq of Celaeddin Harzemshah</i>	
Aliye GENÇ	
Araştırma/Research	
Görsel-İşitsel Çeviride Kuir Temsiller: Q-Force Örneği.....	65-85
The Queer Representations in Audiovisual Translation: The Case of Q-Force	
Mertcan OKUL	
Araştırma/Research	
Bebek ve Çocuk Bakım Ürünlerinin Çevirisinde Kültürel Kodların Çeviri Sürecine Etkisi.....	86-108
The Effect of Cultural Codes on the Translation Process in the Translation of Baby and Child Care Products	
A. Zeynep ORAL, Nurel CENGİZ	
Araştırma/Research	
Dillerarası Altyazı Kalitesi Perspektifinden Türkiye'de Görsel-İşitsel Çeviri Eğitimi: Bulgular ve Öneriler.....	109-132
Audiovisual Translation Training in Turkey from the Perspective of Interlingual Subtitling Quality: Findings and Suggestions	
Aysu USLU KORKMAZ, A. Şirin OKYAYUZ	
Araştırma/Research	
İş İlanları Üzerinden Çevirmenden/Çeviriden Beklenenlere Bir Bakış.....	133-150
A Glance at The Expectations from Translators/Translations over Job Postings	
Ayşe Sırma YALÇINDAĞ	
Araştırma/Research	

Future Audio Describers in Museums: Interpreting Visual Thinking through Practice¹

Müzelerde Geleceğin Sesli Betimleyicileri: Uygulama Yoluyla Görsel Düşünmenin Yorumlanması

Research/Araştırma

Duygu DALASLAN

Dr. Öğr. Üyesi, Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Mütercim ve Tercümanlık Bölümü, ddalaslan@atu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-4676-4682

ABSTRACT

This study aims to conduct a functional evaluation of the visual thinking strategies employed by prospective audio description specialists, who are positioned as both audiences and performers. Within the scope of the study, fourteen students enrolled in the elective audio description course at Adana Alparslan Türkeş Science and Technology University were asked to visit the Adana Archaeology Museum and create object descriptions based on a translation commission. The commission outlined the purpose, context, and target audience—blind and/or partially sighted individuals—following the principles of skopos theory. These descriptions were then analyzed in accordance with skopos theory and Abigail Housen's (2007) five visual thinking strategies: accountive (personal, narrative-based observation), constructive (structural analysis), classifying, interpretive, and re-creative. The findings revealed that accountive and constructive strategies were predominantly employed. It was also observed that some students considered the needs of the 'implied visitor'—a conceptual adaptation of Iser's (1978) 'implied reader' that reflects the describer's mental model of their audience—by using inclusive language, directional expressions, and familiar measurements, while others focused primarily on the factual characteristics of the objects. The results indicate that students generally approached museum description as an informative task rather than as an experiential or interpretive practice. This highlights the need for further pedagogical development, particularly in fostering greater awareness of audience-oriented strategies.

¹ This study was produced from the paper titled *Adana Archeology Museum into Audio Description: A Student Practice*, presented at the TÜÇEVAS (the Symposium on Translation Studies in Turkey) held on 10–11 October 2024.

Keywords: museum description, visual thinking strategies, skopos theory, implied visitor

ÖZET

Bu çalışma, hem birer katılımcı hem de uygulayıcı konumunda olan geleceğin sesli betimleme uzmanlarının kullandığı görsel düşünme stratejilerinin işlevsel bir değerlendirmesini yapmayı amaçlamaktadır. Çalışma kapsamında, Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi Mütercim ve Tercümanlık Bölümü'nde seçmeli sesli betimleme dersini alan ondört öğrenci, Adana Arkeoloji Müzesi'ni ziyaret etmeye ve seçtikleri objeleri bir çeviri talimatı doğrultusunda betimlemeye davet edilmiştir. Bu talimat, skopos kuramı doğrultusunda betimlemenin amacı, bağlamı ve hedef kitlesi—görme engelli ve/veya az gören bireyler—gibi unsurları içermektedir. Öğrencilerin oluşturduğu betimlemeler, skopos kuramı ve Abigail Housen'ın (2007) ortaya koyduğu beş görsel düşünme stratejisi -anlatımsal (kişisel, hikâyeleştirilmiş gözlem), yapılandırıcı (yapısal analiz), sınıflayıcı, yorumlayıcı ve yeniden yaratıcı stratejiler- çerçevesinde analiz edilmiştir. Bulgular, öğrencilerin ağırlıklı olarak anlatımsal ve yapılandırıcı stratejileri kullandığını ortaya koymuştur. Ayrıca bazı öğrencilerin, hedef kitlenin ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak kapsayıcı dil, yön bildiren ifadeler ve tanıdık ölçü birimleri kullandıkları; bazılarının ise daha çok objelerin nesnel özelliklerine odaklandıkları gözlemlenmiştir. Bu bağlamda, öğrencilerin zihinsel olarak betimlemeyi kime yönelik yaptığını yansıtan 'örtük ziyaretçi' kavramı, Wolfgang Iser'in (1978) 'örtük okur' kuramından uyarlanarak, analiz aracı olarak kullanılmıştır. Sonuçlar, öğrencilerin müze betimlemesine genellikle bilgi aktarımına dayalı bir görev olarak yaklaştıklarını; bu tür bir betimlemeyi deneyimsel veya yorumlayıcı bir eylem olarak görmediklerini göstermektedir. Bu durum, hedef kitleye yönelik stratejik farkındalığın gelişimi için pedagojik müdahalelere ve daha derinlemesine eğitime duyulan ihtiyacı ortaya koymaktadır.

Anahtar Sözcükler: müze betimlemeleri, görsel düşünme stratejileri, skopos kuramı, örtük ziyaretçi

1. Introduction

The intersection of translation studies and museum research is a multifaceted and dynamic field that has seen significant advancements in recent years. Museum research has been recently explored in translation studies from the perspectives of structures that are continuously given historical meanings and reconstructed through human activity (Simon, 2013), interlingual representation, namely the process of transfer between ways of seeing and information systems (Guillot, 2014), and a critical-functional perspective that views translation as a multi-layered representational practice with cultural, political and social functions (Liao, 2018). Due to their cultural and historical significance, museums play a crucial role in facilitating learning and the reconstruction of cultural narratives through the presentation of collections. Recently, translation studies have increasingly engaged with museum research, exploring how interlingual and intersemiotic translation contribute to making museum content more accessible and meaningful for diverse audiences. These institutions can be categorized into diverse genres, including historical museums, which focus on the past, art museums, which showcase artistic and cultural traditions, science museums, which educate visitors about scientific principles and discoveries, and anthropological museums, which explore human cultures and societies. The specific type of museum is determined by the nature of the collections it houses. In Turkey, where there are

different types of museums such as cinema, mosaic or archaeology, Adana Archaeology Museum is one of the prominent museums with educational and cultural functions, along with its historical collections including the stone statue of Tarhunda, the Hittite Storm God.

The ability of museums to fulfil their educational and cultural functions is contingent upon their ability to engage their visitors because similar to all visual arts, museums are a space where emotive and critical processes are operated together (Bennet, 1998). Accessibility studies within translation studies (Hutchinson & Eardley, 2019; Bartolini, 2023; Bartolini & Manfredi, 2022) reveal that museums can be appreciated by both individuals with and without disabilities. These studies emphasize the importance of audio description, intersemiotic translation, and inclusive design in enhancing museum accessibility. Hutchinson and Eardley (2019) highlight the difficulty of preserving textual fidelity in audio descriptions while also ensuring engagement for blind and/or partially sighted audiences. Bartolini (2023) examines the potential of audio descriptions to transcend basic objectivity by integrating narrative components that enrich cultural engagement. Bartolini and Manfredi (2022) examine the intersection of interlingual and intersemiotic translation in the context of museum accessibility, advocating for a functional approach to audio description training. The studies indicate that museums, when equipped with well-designed accessibility measures, can offer meaningful experiences to all visitors, irrespective of their sensory abilities. This objective is to promote social inclusion. It is possible for blind and/or partially sighted people to benefit from the same museum experience as sighted individuals with the use of semi-live or recorded audio description techniques. The success of this experience relies entirely on the describer's translation strategies, as they shape how the museum content is conveyed and perceived by blind and/or partially sighted visitors.

The relationship among the visitor, the describer, and the object is dynamic, with meaning shaped through perception, interpretation, and interaction. Therefore, the describer should primarily be viewed as a visitor possessing technical and historical knowledge, as well as a performer who actively constructs and communicates the museum experience. This dynamicity reflects the “translator as reader-viewer” perspective (Venuti, 1995; Hermans, 2007), wherein the translator initially interprets and internalizes the source text prior to recreating it for a new audience. The describer must first experience and cognitively process the visual elements of the museum before effectively converting them into verbal descriptions suited for blind and/or partially sighted audiences. By considering the describer as both an audience member and a performer, one can emphasize their dual role in perceiving and producing meaning.

The aim of this study is to evaluate the descriptive scripts of the students taking the audio description course at the Department of Translation and Interpreting, at Adana Alparslan Türkeş Science and Technology University, who are the future museum audio describers, both as visitors and as performers, in order to reveal their visual thinking strategies. This study hypothesizes that the visual thinking strategies employed by student describers are influenced by their own museum experiences, which in turn shape their wording choices in descriptions. By analyzing their texts, this study aims to

reveal how their museum experiences manifest in their descriptions. To achieve this aim, the written description scripts of the students in Adana Archaeology Museum will be analyzed based on Hans Vermeer's (1996) skopos theory as the theoretical framework and Abigail Housen's (2007) visual thinking strategies. The study participants were limited to fourteen students who were enrolled in the Audio Description Course at the Department of Translation and Interpreting, Adana Alparslan Türkeş Science and Technology University, as this course is offered as elective. All student participants signed informed consent forms, and their written outputs were anonymized before analysis. The results of the study are expected to shed light on the visual thinking strategies of students, who are the future audio describers, and prepare the ground for the creation of new exercises that can be integrated into the course on this subject. The Ethics Committee of Adana Alparslan Türkeş Science and Technology University has provided its approval for this study.

2. Literature Review

As museums "offer engaging and memorable visitor experiences" (Hutchinson & Eardley, 2021, p. 427), the purpose of creating museum audio descriptions for blind and/or partially sighted individuals needs to ensure that the physical, cognitive and/or emotional experience of the person after leaving the museum is memorable. Providing the historical background as well as appropriate wording are important issues in this engagement. ADLAB Pro (2016-2019), in conjunction with didactic materials on the content of audio description for static art spaces and the principles of wording, established the foundations for audio description of static arts in semi-live and recorded occasions for future audio describers. The materials emphasize that the initial description should encompass historical information about the object and the artist, and that the describer should employ vivid vocabulary and imagery (Eardley et al., 2017) to enhance the audience's retention of information (ADLAB PRO, 2016-2019). In the context of tours with scripted and recorded museum audio descriptions, the audio recordings, constructed in advance, to be played to individuals via the headsets are expected to ensure grammatical correctness and tailoring to the needs of the target audience with short and concise sentences along with a vivid language (ADLAB PRO/Audio description for static arts, 2016). However, in practice, the museum descriptions are written in a more technical language with "a restricted (yet not poor) variety of vocabulary" (Perego, 2019, p. 339), and the sentences are longer and more perplexing than recommended in the guidelines. Furthermore, the guidelines underscore the significance of incorporating the ambience of the museum into the description, encompassing the tactile experience and the architectural design, namely the spaces through which visitors traverse. (Rai et al., 2010)

In the context of semi-live tours, the description of static arts allows for greater flexibility than screen audio descriptions, which rely on personal interpretations. However, it is crucial for the describer to recognize when the visitor has lost interest and to conclude the description promptly. At this point, one of the most contentious issues in audio description, the distinction between objective and subjective preferences in

translation, also pertains to museum audio descriptions. Museum audio descriptions can exhibit subjectivity, thereby contributing to the museum experiences of both sighted and blind and/or partially sighted individuals, and fostering their social inclusion together (Bartolini, 2023, p. 95). This assertion is underpinned by the recognition that the target audience possesses divergent visual experiences and varied cultural needs. In a comparative study of museum descriptions in Europe and America, it was emphasized that American descriptions are closer to the objectivity-oriented pole, while European descriptions are more narrative and use expressions that trigger emotion (Hutchinson & Eardley, 2021, p. 438). In short, it can be indicated that museum descriptions can be created with a style consisting of vivid wording, statements based on objective observations and sometimes personal comments.

In this study, the extent to which personal interpretations were included is of particular relevance, given that the student describers were tasked with creating descriptions that would convey the museum experience to their target audience. Personal commentary may not elicit the same response as it is predicated on individual experiences, and thus may not be representative of the target audience. Museum visitors' experiences, whether positive or negative, also depend on the museum curators and the objects themselves, depending on how they are displayed (Çolak & Karakan, 2024). While the display of objects is up to the curators, visitors' own motivations such as "knowledge exploration, social interaction, and psychological restoration" (Li, 2024, p. 1) directly influence their experience. It should be noted that despite these motivations, which are part of visitors' perspectives, visitors' understanding, interpretation and interaction with an exhibition may not always be what the institution planned (King et al., 2023, p. 8). Museum spaces can be improved through feedback on visitor experiences (Gao & Yu, 2024). It enables a dynamic relationship between the visitors and the museum spaces. Interactive approaches to museum work now turn visitors into active audiences and meaning-making performers (Macdonald, 2006).

This research builds on previous studies by conceptualizing museum describers as both audience members engaged in an active cognitive process during museum visits and as performers who generate descriptive texts. Describing a museum necessitates a cognitively engaging experience, making it a challenging, if not impossible, task. The analysis of student-generated descriptions introduces the concept of the implied visitor, an adaptation of Wolfgang Iser's (1978) 'implied reader', to investigate how describers conceptualize their audience. The implied visitor denotes the conceptual audience for the audio descriptions, whose requirements and anticipations influence the linguistic and structural decisions made by the describers. This approach illuminates how describers balance factual accuracy and sensory involvement. The formulations employed in their texts offer insight into their cognitive strategies. In this scenario, visual literacy emerges as a crucial element. Bartolini (2023, p. 94) observes that "distinct AD experiences may, for instance, be delineated by drawing on Housen's visual thinking strategy," which encompasses the accountive, constructive, classifying, interpretive, and re-creative stages. The objective of these stages is to improve young individuals' critical thinking in visual reasoning and their communication skills through interaction with art (Housen, 2007; Housen & Yenawine, 2018).

Since the student describers' target audience is blind and/or partially sighted people, their visual thinking strategies will be discussed by considering their wordings in parallel with Housen's visual thinking strategies. According to Housen (2007), with accountive thinking strategy, the visitors can only say what they see based on their observations; with constructive thinking strategy, the visitors' observations will be linked to their own experiences or knowledge of the world; with the classifying thinking strategy, the visitor turns into an audience who can relate the piece of art to its historical background; with the interpretive thinking strategy, there is an interaction between the visitor and the piece of art, and with the re-creative thinking strategy, the visitor's mind combines the personal knowledge with the universal knowledge. The student describers in this study were expected to consider the purpose of the description and the target audience in order to create a text with a certain thinking strategy by experiencing objects visually in a certain way. For this purpose, a commission was created based on the skopos theory.

3. An Overview of Skopos Theory

Developed by Hans J. Vermeer in the 1970s and later elaborated with Katharina Reiss (Reiss & Vermeer, 2014), skopos theory, where the meaning of 'skopos' is purpose in Greek, considers translation as an action with a purpose and a function. Vermeer, with this theory, introduced a functional perspective to translation and brought a new viewpoint to the classical definition of translation based on the principle of equivalence between the source text and the target text. The principles of the theory can be briefly listed as follows: the purpose of the act of translation, which may be different from the purpose of the source text, affects translation decisions throughout the whole process; these decisions should be in line with the needs and expectations of the target audience; and the translator plays an active role in the decision-making process (Vermeer, 1996, pp. 12–15). The translation process starts with a commission determining the instructions that clearly state the purpose, recipients and context. This is associated with the fact that the target text is not an exact copy of the source text (Vermeer, 1996). The coherence of the translation within itself, i.e. the coherence rule, and the coherence with the source text, i.e. the fidelity rule, are indicators of a successful translation (Du, 2012, p. 2192). According to the rule of coherence, the translator may make some adjustments in the text in order to produce a translation that is comprehensible to the recipients, whereas the rule of fidelity requires that the translation is not completely detached from the source text (Hongyu, 2024, p. 170). Among the three rules, the skopos rule prevails the coherence and the fidelity rules because the purpose of the act of translation determines the translator's strategies. In the end, a *translatum*, i.e. the target text resulting from the act of translation (Reiss & Vermeer, 2014) is produced. The objective of this study is to devise description scripts, representing the preparatory phase preceding the audio descriptions of the artefacts in the Adana Archaeology Museum. The description commission, comprising a series of instructions meticulously devised by the course instructor, draws upon both extant literature and the discourse within the classroom. This commission encompasses the description context and the intended recipients. Prior to their museum visits, students were provided with a

translation brief outlining the purpose, target audience, and expectations of the audio description task. Recipients are blind and/or partially sighted individuals; the context of the description is the description of static materials and the aim of the description is to provide the target audience with a museum experience. According to this method based on skopos theory, the biggest and most important point of discussion in the study is the concept of fidelity, because museum description means the transformation of visual signs into verbal signs. The definition of fidelity in this type of translation is not sharply demarcated, as transforming visual signs into verbal language often requires interpretive flexibility (Matamala & Orero, 2007). Therefore, the concept of fidelity in museum translations as well as in this study can be considered as a holistic transference of objects into words in relation to their position in the museum.

4. Visual Thinking Strategies (VTS) and Their Role in Museum Audio Description

Abigail Housen's visual thinking strategies (2001, 2007) are a widely recognized framework for understanding how individuals engage with and interpret visual information. Originally developed from Housen's observations of movements of visitors in museums (DeSantis & Housen, 2009) and then, put forth as a pedagogical tool in art education for aesthetic development in the 1970s, this model categorizes five distinct thinking strategies that emerge in response to visual stimuli, particularly in museum and educational settings (Housen, 2001, 2007). The first stage includes accountive visitors who can describe what they see in an artifact based on their emotions and personal associations. In the second stage, constructive viewers start to detach themselves from the work of art as their emotions diminish by including "the values of their social, moral and conventional world" (DeSantis & Housen, 2009, p. 10). In the third stage, classifying viewers take an analytical and critical approach like art historians. These viewers assume that the purpose and message of art can be clarified and rationalized when categorized. In the fourth stage, interpretive viewers desire to establish a connection with the artwork. They are attracted to color, shape, and line as they investigate the canvas and allow the message to unfold. Critical skills are employed to substantiate the intuitions and sentiments of spectators as they investigate the symbolic implications of the work. Each art encounter presents novel sensations, ideas, and comparisons. The identity and value of the work of art may be reinterpreted, which leads these observers to perceive their own processes as subject to chance and change (DeSantis & Housen, 2009, p. 11). In the last stage, re-creative viewers have developed a longstanding tradition of observing and contemplating art. The artwork transcends mere materials such as paper and paint. The observer perceives the object as resembling reality and possessing a distinct spirit (Housen, 2007, p. 8). In the context of museum audio description, these thinking strategies play a crucial role in shaping the way describers construct verbal representations of artworks, artifacts, and exhibition spaces. The describers' cognitive engagement with the visual material determines the depth, structure, and accessibility of the descriptions they produce for blind and partially sighted audiences. In the case of descriptions of the Adana Archaeology Museum, this study will observe whether learners use accountive

and constructive strategies by merely describing what they see or emphasize what they see with deeper interpretations or classifications.

5. Methodology

Prior to the museum description courses, students were provided with guidelines on the subject of description, as well as information pertaining to the nature of museums. Before the museum visit, a general introduction to the museum was provided, followed by a virtual museum tour conducted in the classroom setting. Following a discussion on translation strategies, a commission was established. The researcher did not observe in person the audio description process. The analysis was predicated on the written submissions from students following their museum tour. In summary, these measures were implemented to enhance students' proficiency in visual thinking strategies. As visual thinking strategy is a personal process, this study will discuss the visual thinking strategies of student describers based on the word choices used in the texts they created in accordance with the commission.

In their texts, students were commissioned to describe an object of their choice from general to specific in accordance with that commission. Therefore, in their descriptions, they were asked to start with the entrance of the museum, the place where the selected object was located, its location in relation to that place and then to include visual details. It was stated that the recipients are blind and/or partially sighted people, a factor that ought to be given due consideration during the formulation of the descriptive texts. This instruction stressed how important it was to give clear, concise accounts that left out any unnecessary details while still including important ones like color, facial expressions, and clothing. It was further emphasized that the objective of descriptions in instructional contexts extends beyond mere information provision; it is also intended to facilitate the recipient's experience of the museum. The commission, inclusive of all aforementioned points, was thus formulated and disseminated to the students via Google Classroom:

The Commission	English Translation
1. Önce eserle ilgili tarihi bilgi verilmeli. Bunu yaparken, önce eserin altında yer alan yazı dahil edilmeli, daha sonra eserin hangi döneme ait olduğunu, eğer ilgili eser bir nesnaysa bu nesnenin o dönemde nasıl bir işleve sahip olduğunu anlatmamız gerekmektedir.	1. First, historical information about the artifact should be given. While doing this, first the writing under the artifact should be included, then we need to explain the period to which the artifact belongs, and if the artifact is an object, what kind of function this object had in that period.

2. Karşımızdaki kişilerin görme engelli olduğunu unutmamalıyız. Yani bilgi ağırlıklı betimlemeler yazarken, bunu çok yoğun tutmamalı, yüz ifadeleri, kıyafetler gibi ayrıntılara mutlaka yer vermeliyiz.

2. We should not forget that the people in front of us are blind and/or partially sighted people. In other words, when writing information-intensive descriptions, we should not keep it too intense, we should definitely include details such as facial expressions and clothes.

3. Anlatım tarzı hem betimleyici hem anlatısal olmalı.

3.The style should be both descriptive and narrative.

4. Renklere mutlaka yer vermeliyiz. (Fransa'nın yaptığı gibi 'limon sarısı' gibi niteleyici ifadelere de yer verebiliriz renkleri anlatırken veya olduğu haliyle sadece 'sarı' olarak da bırakabiliriz. Tüm betimlemede tek bir seçim yapmak tutarlılık açısından önemli.)

4. We should definitely include colors. (We can include adjectives such as 'lemon yellow' as the French do, or we can leave it as 'yellow' as it is. Making a single choice in the whole description is important for consistency).

5. Benzetmelerden ziyade metaforlara yer verebiliriz. Çünkü benzetme yaparken başka bir kavram da devreye gireceğinden yoruma ve anlaşılmanmaya sebep olabilir. Ama çok aşırıya kaçmadan 'gibi' kullanabiliriz (örneğin, 'güneş gibi', 'ay gibi', 'araba gibi' vs. günlük hayatta bilineceğini düşündüğümüz kavramlara yer verebiliriz.)

5. We can include metaphors rather than similes. Because when making a simile, another concept will also come into play, which may cause interpretation and incomprehension. But we can use 'like' in moderation (e.g. 'like the sun', 'like the moon', 'like a car' etc.).

6. Tüm bunları yaparken genelden öze gitmekte fayda var. Dolayısıyla, müzenin girişi, bulunduğunuz kısma müze içerisinde hangi yönlerle ulaşıldığı, eserin bulunduğu odanın genel hatları gibi genel bilgilerle başlayıp, seçtiğiniz nesnenin betimlemesine geçmelisiniz. Bu betimleme de genelden öze doğru gitmelidir.

6. In doing all this, it is useful to go from the general to the specific. Therefore, you should start with general information such as the entrance of the museum, the directions in which you can reach the part you are in the museum, the general outline of the room where the artifact is located, and then move on to the description of the object you have chosen. This description should go from the general to the specific.

7. Kısacası, sadece bilgi vermekle kalmayarak, karşıdaki kişiye müze deneyimini yaratacak duyguyu da vermeniz gerekiyor.

7. In short, you should not only provide information, but also give the other person the feeling that will create the museum experience.

It is evident from the commission that the intention was for the students to be active audiences rather than passive visitors. In other words, the student, who is in the

position of the performer who will make the description, is asked to create the description after their own experience as an audience.

6. The Visual Thinking Strategies of The Describers Through Their Descriptions

Each of the fourteen descriptions was handled individually and analyzed under the headings appropriate to the commission as follows.

6.1. General Information about the Museum

Firstly, descriptions about the entrance to the museum were given. An example of this is as follows:

Turkish Description	English Translation
Müze A0'dan A7'ye, B0 dan B3'e kadar bölümleri ile beraber bir adet havuz, kafe ve çocuk eğitim alanı bulunmaktadır. Müze genel olarak loş bir ortama sahip olup, müze girişi A1'den (Paleolitik çağ, Neolitik çağ, Kalkolitik çağ, Tunç çağ) başlayıp bu döneme ait eserler mevcuttur.	The museum has sections from A0 to A7, B0 to B3, as well as a pool, café and children's education area. The museum has a dim environment in general, and the museum entrance starts from A1 (Paleolithic Age, Neolithic Age, Chalcolithic Age, Bronze Age) and there are artifacts belonging to this period.

The museum is described in the text as a physical space divided into sections A0 to B3. Furthermore, the social functions of the museum are emphasized, including the pool, café and children's education area. It is evident that an accountive thinking strategy has been employed in this description, as it reflects how the describer, as a visitor, perceives the physical details he/she encounters upon entering the museum. The use of parentheses in the description can be interpreted as an indication that the describer perceives the museum description as a written text intended to assist the blind and/or partially sighted individuals. The museum is divided into various sections. Students are required to describe the section in which the object of their choice is located.

6.2. What kind of a place is the hall I am in?

In this section, the task assigned to student describers was to take the object to be described to their perception centers and describe the area in which the object was located. The following example of a description that meets these criteria is provided:

Turkish Description	English Translation
Adana Müzesine giriş yapıp dümdüz ilerliyoruz ve müzenin girişinden ilerledikten sonra sola saparak da gidilebilen Mozaik Müzesi kısmına giriş yapıyoruz.	We enter the Adana Museum and go straight ahead and enter the Mosaic Museum, which can also be reached by turning left after the entrance of the museum.

In this description, as in the above example, it can be posited that the describer has employed an accountive thinking strategy, as the description delineates the trajectory, he pursued to achieve his objective following his entry into the museum, drawing upon his personal experience and utilizing place and direction expressions. According to this instruction, the student could also describe contextual features within the display area, such as architectural details, placement, or accompanying materials related to the object. In this instance, a classifying thinking strategy could also have been employed, for example, the lower floor of the artefacts from the Hellenistic and Byzantine periods. However, in this instance, the descriptive perception was centered on the relevant area, positioned it in the museum building and gave directions.

6.3. What kind of object am I facing?

The artefacts in the museum are not merely defined by their external appearance. From a holistic perspective, it can be posited that these artefacts belong to a specific period and occupy a distinct point in chronological order among the artifacts belonging to that period. In accordance with the commission's objective of devising a description that progresses from general to specific, the student describers were initially tasked with providing the location of the relevant work. The following example illustrates a description of the location of the work:

6.3.1. The Disposition of the Artifact

Turkish Description	English Translation
Eserin karşı çaprazında Assurnasipal'ın Babil Steli yer almaktadır. Eser tam köşede durmaktadır. Eser kalın bir duvara gömülü bir şekilde ve camla korunmuş vaziyettedir. Assurnasipal'ın Babil Steli'ni arkamıza alıp yürüdüğümüzde sağımızda 4 adet orta büyüklükte heykel de yer almaktadır. Bu yolun sağı Anadolu Hiyeroglif Yazılı Stel ve Demir Çağı bölümü yazısıyla ilerlemektedir.	On the opposite diagonal is the Babylonian Stele of Assurnasipal. The artifact stands right in the corner . It is embedded in a thick wall and protected by glass . When we walk with the Babylonian Stele of Assurnasipal behind us, there are 4 medium-sized statues on our right. To the right of this road is the Anatolian Hieroglyphic Stele and the Iron Age section.

In this particular instance, the spatial disposition of the work in question is delineated in relation to another work situated diagonally opposite it. This establishes a spatial link between the two artefacts. This approach entails a more profound analysis of the visual elements, thus indicating the utilization of a constructive thinking strategy.

Conversely, the accountive thinking strategy is also employed in this example, as it conveys the direct observation of how the artifact was preserved.

6.3.2. The Dimensions of the Artifact

Turkish Description	English Translation
Bu kristal heykel bir parmak boyundadır , elleri göğsü ile karnının tam ortasında birbiri ile birleşmiş ve dirseklerinin oralar tam 90 derece ile burkulmuştur .	This crystal sculpture is one finger tall , its hands are joined at the center of its chest and abdomen and its elbows are twisted at 90 degrees .

It is evident that the author employed a constructive thinking strategy, aiming to construct the dimensions of the work in the minds of the target audience through a meticulous analysis of the physical characteristics of the object. This approach involved the use of everyday expressions and measurement units that were presumed to be familiar to blind and/or partially sighted audiences, such as “one finger tall”, “joined at the center of its chest”, or “twisted at 90 degrees”. These formulations aimed to facilitate spatial and tactile imagination, making the described object more cognitively accessible.

6.3.3. Information on Raw Materials and Exhibition Techniques

Turkish Description	English Translation
Heykel iki boğa tarafından çekilen bir arabanın üzerinde duran bir adam heykelidir. Bu adam belirtildiği üzere Fırtına Tanrısı Tarhunda’dır. Araba ve boğalar bazalt taşından yapılmıştır. İki boğa tarafından çekilen araba kabartma tekniğiyle yapılmıştır.	The statue is of a man standing on a chariot pulled by two bulls. This man is reportedly Tarhunda, the Storm God. The chariot and the bulls are made of basalt stone . The chariot pulled by two bulls is made with relief technique .

In this example, it can be argued that the student employed the constructive thinking strategy by providing a structural and technical analysis of the object. Specifically, the student identified the figure as ‘Tarhunda,’ the Storm God, and described its composition—namely, a man standing on a chariot pulled by two bulls. The student further noted that the chariot and bulls were made of basalt stone and that the object was produced using the relief technique. This demonstrates an attempt to classify the object based on material, form, and method of creation, reflecting an analytical approach that goes beyond surface description.

6.3.4. External Appearance of the Artefact

Turkish Description	English Translation
Solgun koyu yeşil rengi ve şeffaflığının yanında hafif kirli ve bulanık bir görüntüsü olan bu şişe diğerleri gibi yıllanmışlığını bizlere apaçık yansıtıyor.	With its pale dark green color and transparency , but with a slightly dirty and cloudy appearance , this bottle, like the others, clearly reflects its old age.

The color of the bottle is described as pale, dark green and transparent, and this can be taken as an example of accountive thinking strategy, insofar as it directly reflects the author's observations. However, the establishment of a direct relationship between the bottle's slightly dirty and cloudy appearance and its perceived aging—achieved through a comparison with other similar objects—can be interpreted as an instance of re-creative thinking. By attributing a temporal quality (“clearly reflects its old age”) to a physical characteristic, the student goes beyond descriptive observation and engages in an imaginative reconstruction of the object's history. Another example for the description of the external appearance is as follows:

Turkish Description	English Translation
Miğfer üzerinde C harfi şeklinde ve açık ucu Roma askerinin kafasını gösteren, kan kırmızısı renginde ve fırça süpürge benzeri miğfer süslemesi bulunmaktadır.	The helmet has a blood-red, brush broom-like helmet decoration in the shape of the letter C with the open end showing the head of a Roman soldier.

In this description, it can be asserted that the student derived benefit from the interpretive thinking strategy, as evidenced by the observation that the ornament on the helmet assumes the shape of the letter C, evokes the form of a brush, and is tinged with a deep crimson shade. The employment of a simile by the student is noteworthy, as it entails the explicit delineation of the object's shape and color, accompanied by the utilization of an adjective to describe its color. However, it should be noted that the letter C analogy may not be equally engaging for a congenitally blind audience using Braille.

6.3.5. The Function of the Artifact

Turkish Description	English Translation
Bu bebek figürü, Hygieia heykelinin sağlık ve iyileşme ile derin bir ilişkisini vurgular ve tıbbın evrensel doğasını temsil eder.	This infant figure emphasizes Hygieia's deep association with health and healing and represents the universal nature of medicine.

In this description, a re-creative thinking strategy was employed by attributing the symbolic meaning of the other figure, which constitutes an integral part of the entire Hygieia artifact. As the museum's records only included the name of the statue, the student consulted supplementary sources, including online platforms and secondary literature, to gather further details about the object's origin, symbolism, and usage.

6.3.6. The Information on the Labels

Turkish Description	English Translation
Lahdin yanındaki yazıda Türkçe ve İngilizce açıklaması bulunmaktadır. Bu açıklamanın içeriği şu şekildedir...	The inscription next to the sarcophagus has an explanation in Turkish and English. The content of this explanation is as follows...

The labels affixed to artefacts in the museum offer a comprehensive historical overview, while others succinctly provide the artefact's name and the historical period to which it belongs. The utilization of label information can be categorized into two distinct approaches: its incorporation within the descriptive elements of the artefacts or its presentation as an independent entity preceding or following the description. The preference for one of these strategies is contingent on the nature of the description, whether it be recorded or semi-live. In their studies, students were observed to use label information as before or after the descriptions. It can be deduced that the students provided a description with the accountive thinking strategy, as they employed the informative text they had encountered directly.

6.4. Findings

The analysis demonstrates that the future audio describers, whose description context was the Adana Archaeology Museum, operated in accordance with the instructions stipulated in the commission. They commenced by providing general information about the museum, subsequently delineated the area where the selected object was situated, and then proceeded to describe all the visual elements of the object in question with a general-to-specific text construction. In order to provide the atmosphere that will create the museum experience, which is the other instruction in the commission, the language of *we*, adverbs of place and direction, and similes were employed in addition to the social facilities that were highlighted. It is striking that the descriptions under each object are not of the same length and detail; therefore, the describer had to resort to additional sources for information. The reliability of the additional sources is key here. The necessity of collaborating with the curator in this kind of research is once again emphasized by this shortcoming. While most descriptions included spatial positioning and material composition (e.g. "It is embedded in a thick wall and protected by glass"), only a few made attempts to evoke a sensory or emotional connection. One such instance was the description of a helmet: "The helmet has a blood-red, brush broom-like helmet decoration in the shape of the letter C with the open end showing the head of a Roman soldier." This example demonstrates an effort to integrate visual details with narrative imagination, aligning with interpretive or re-creative strategies. However, one can note that this example also denotes some confusion about the definition of the target group due to the use of analogy of 'the letter C'. In this case, it can be argued that for such a commission, it would be more appropriate to include clearer expressions such as congenitally blind, adventitiously blind or partially sighted. The feasibility of achieving such a precise distinction in practice remains a subject of debate.

Nevertheless, the audio description course could encompass a range of exercises tailored to each target group. In the event of a clearly defined target audience, students will be able to visualize it in their minds, leading to the utilization of appropriate thinking strategies. However, if the information in long tags is embedded in the text, which is not a recommended approach in this case, it will directly impact the vocabulary in the description. As illustrated by the provided examples, it can be posited that the describers employed a comprehensive array of cognitive strategies. Through a qualitative content analysis of the description texts, it was observed that students frequently employed accountive and constructive thinking strategies. The descriptions were analyzed using Housen's (2007) framework, and the classification was based on key linguistic markers and recurring patterns in the texts. Students' descriptions often indicated the existence of an implied visitor, a mental construct that embodies the intended audience, influencing the lexical and structural decisions made by the describers. This was particularly evident in descriptions where students employed accessible measurements, such as "one finger tall," directional markers like "to the right of this road," or referenced social spaces such as cafés to indicate a multisensory environment. These formulations suggest that certain students, either consciously or intuitively, developed a conceptual visitor in their minds and adjusted their language accordingly. The variability in the conceptualization of this implied visitor is noteworthy. Some texts aimed to create a comprehensive sensory experience, while others focused solely on factual reporting, indicating varying levels of audience needs internalization. The implied visitor functions as a diagnostic tool: its presence or absence, along with the complexity assigned to it, enables an evaluation of students' linguistic choices, cognition and audience awareness. This suggests that students perceived their descriptions primarily as a means of information transmission rather than subjective interpretation. Moreover, the students' dual function as museum visitors and describers seems to have affected their descriptive techniques. Experiencing the items directly as audience members let them emotionally and intellectually absorb visual aspects, which they subsequently rebuilt via performative narrative. Their lexical decisions, tempo, and attention to detail were shaped by this multi-layered interaction.

7. Conclusion

The aim of this study was to do a functional assessment of the visual thinking strategies utilized by aspiring audio description professionals, who function as both viewers and performers. To fulfill this objective, a cohort of fourteen students from the Department of Translation and Interpreting at Adana Alparslan Türkeş Science and Technology University, participating in the elective audio description course, were instructed to visit the Adana Archaeology Museum and create a description of an object of their selection. Students received a commission and were required to employ particular visual thinking skills, considering the needs of blind and/or partially sighted individuals. Textual studies indicated that all five of Housen's (2007) visual thinking strategies—accountive, constructive, classifying, interpretive, and re-creative—were evident in the descriptions. Nevertheless, accountive and constructive strategies were primarily utilized. This

tendency may be ascribed to the instructor's leadership and the impact of the museum environment.

The Adana Archaeology Museum was viewed mostly as a repository of historical knowledge, leading students to prioritize the communication of factual information over the expression of interpretive or emotional reactions. Their descriptions indicated a comprehension of the museum as an instructional environment rather than a tourist or immersion attraction. The analysis suggests that student describers predominantly engaged with audio description as an informational practice rather than as an experiential or interpretive one. Moreover, the use of inclusive expressions, spatial directions, and metaphors demonstrates a partial awareness of the sensory needs of the target audience. However, the ambiguity surrounding the specific nature of the visual disability—whether the recipients were congenitally blind, adventitiously blind, or partially sighted—led to varying levels of audience engagement across descriptions. This suggests a need for more explicit training on audience profiles within the course. In this context, the concept of the implied visitor—an adaptation of Iser's (1978) 'implied reader'—emerges as a useful analytical tool. However, although the implied visitor served as an analytical tool to explore students' conceptualizations of audience, the lack of a clearly defined target group in the commission may have hindered students' ability to fully internalize and consistently address the sensory and cognitive needs of that audience. While some students clearly constructed their texts with the implied visitor in mind by incorporating tactile cues and accessible language, others relied solely on visual descriptors without fully considering the sensory experience of the audience. Integrating the implied visitor perspective into training methodologies could therefore help future describers develop more balanced and inclusive descriptive strategies.

Finally, this study also highlights the pedagogical value of including pilot exercises within the curriculum, allowing students to test and reflect on their descriptive decisions before moving to more complex productions. Although this study is limited in scope, it lays the groundwork for further research involving larger groups of students and comparative studies between blind and sighted describers, which could offer deeper insights into how different cognitive strategies manifest in museum audio description.

Author Contributions

First Author: Duygu Dalaslan 100%

Conflict of Interest: The author declares no conflict of interest.

Financial Support: The author declares that she received no financial support for this study.

Yazar Katkıları

Birinci Yazar: Duygu Dalaslan %100

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

References

- ADLAB PRO. (2016). *Audio description for static arts – Core video transcript* [Module 4: (Semi-) live or recorded AD for static arts and environments]. https://ddd.uab.cat/pub/recdoc/2018/199904/RL_M4.pdf
- Bartolini, C. (2023). Museum audio descriptions vs. general audio guides: Describing or interpreting cultural heritage? *Journal of Audiovisual Translation*, 6(2), 77–98. <https://doi.org/10.47476/jat.v6i2.2023.253>
- Bartolini, C., & Manfredi, M. (2022). Combining intersemiotic and interlingual translation in training programmes: A functional approach to museum audio description. *Status Quaestionis*, 23, 75–98. <https://dx.doi.org/10.13133/2239-1983/18225>
- Bennet, A. (1998). Visual thinking and number relationship. *Mathematics Teacher*, 81(4), 267-272. <https://doi.org/10.5951/MT.81.4.0267>
- Çolak, O., & Karakan, H. I. (2024). Integrated evaluation of visitor experience factors in the scope of museum management. *Journal of Hospitality and Tourism Insights*, 7(4), 1720–1742. <https://doi.org/10.1108/JHTI-06-2022-0261>
- DeSantis, K., & Housen, A. (2009). *Visual thinking strategies: A learning model for museum education*. Visual Understanding in Education. <https://citeseerx.ist.psu.edu/document?repid=rep1&type=pdf&doi=04b59ca7b6ff78131903356249eee162d0177fdb>
- Du, X. (2012). A brief introduction of Skopos theory. *Theory and Practice in Language Studies*, 2(10), 2189–2193. <https://doi:10.4304/tpls.2.10.2189-2193>
- Eardley, A. F., Fryer, L., Hutchinson, R., Cock, M., Ride, P., & Neves, J. (2017). Enriched audio description: Working towards an inclusive museum experience. In: Halder, S., Assaf, L. (eds), *Inclusion, disability and culture: An ethnographic perspective traversing abilities and challenges* (pp. 195-207). https://doi.org/10.1007/978-3-319-55224-8_13
- Gao, B., & Yu, S. (2024). Upgrading museum experience: Insights into offline visitor perceptions through social media trends. *Emerging Trends in Drugs, Addictions, and Health*, 4, 1-9. <https://doi.org/10.1016/j.etdah.2023.100137>
- Guillot, M. N. (2014). Cross-cultural pragmatics and translation: The case of museum texts as interlingual representation. In J. House (Ed.), *Translation: A multidisciplinary approach*, (pp. 73-95). Palgrave Macmillan UK. https://doi.org/10.1057/9781137025487_5
- Hermans, T. (2007). *The conference of the tongues*. St. Jerome Publishing.
- Hongyu, B. A. O. (2024). A study on the subtitle translation of the American TV series *Person of Interest* from the perspective of Skopos theory. *Region - Educational Research and Reviews*, 6(3). <https://doi.org/10.32629/rerr.v6i3.1861>
- Housen, A. (2001). *Eye of the beholder: Research, theory and practice*. vtshome.org. <https://vtshome.org/wp-content/uploads/2016/08/Eye-of-the-Beholder.pdf>
- Housen, A. (2007). Art viewing and aesthetic development: Designing for the viewer. In The National Art Education Association (Ed.), *From periphery to center: Art museum education in the 21st century* (pp. 172–191). Natl Art Education Assn.

- Housen, A., & Yenawine, P. (2018). *Understanding the basics*. Visual Thinking Strategies. <https://www.hopkinsmedicine.org/-/media/institute-excellence-education/documents/understanding-the-basics.pdf>
- Hutchinson, R. S., & Eardley, A. F. (2019). Museum audio description: The problem of textual fidelity. *Perspectives*, 27(1), 42–57. <https://doi.org/10.1080/0907676X.2018.1473451>
- Hutchinson, R., & Eardley, A. F. (2021). Inclusive museum audio guides: ‘guided looking’ through audio description enhances memorability of artworks for sighted audiences. *Museum Management and Curatorship*, 36(4), 427–446. <https://doi.org/10.1080/09647775.2021.1891563>
- Iser, W. (1978). *The act of reading: A theory of aesthetic response*. Johns Hopkins University Press.
- King, E., Smith, M. P., Wilson, P. F., Stott, J., & Williams, M. A. (2023). Creating meaningful museums: A model for museum exhibition user experience. *Visitor Studies*, 26(1), 59–81. <https://doi.org/10.1080/10645578.2022.2129944>
- Li, P. (2024). Cultural communication in museums: A perspective of the visitors' experience. *PLOS ONE*, 19(5), e0303026. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0303026>
- Liao, M. H. (2018). Museums and creative industries: The contribution of Translation Studies. *The Journal of Specialised Translation*, (29), 45–62. <https://doi.org/10.26034/cm.jost-rans.2018.211>
- Macdonald, S. (2006). *A companion to museum studies*. John Wiley & Sons.
- Matamala, A., & Orero, P. (2007). Accessible Opera: Overcoming Linguistic and Sensorial Barriers. *Perspectives*, 15(4), 262–277. <https://doi.org/10.1080/13670050802326766>
- Perego, E. (2019). Into the language of museum audio descriptions: A corpus-based study. *Perspectives*, 27(3), 333–349. <https://doi.org/10.1080/0907676X.2018.1544648>
- Rai, S., Greening, J., & Petré, L. (2010). A comparative study of audio description guidelines prevalent in different countries. *Royal National Institute of Blind People*. <https://dcmp.org/learn/326-a-comparative-study-of-audio-description-guidelines-prevalent-in-different-countries>
- Reiss, K., & Vermeer, H. J. (2014). *Towards a general theory of translational action* (C. Nord, Trans.). Routledge. <https://www.taylorfrancis.com/books/9781315759715>
- Simon, S. (2013). *Cities in translation: Intersections of language and memory*. Routledge.
- Venuti, L. (1995). *The translator's invisibility: A history of translation*. Routledge.
- Vermeer, H. J. (1996). *A skopos theory of translation: (Some arguments for and against)*. Textcon-Text-Verlag.

Çeviribilim Alanında Yeni Açılımlar: Ekoçeviri Alanında Bir Model Önerisi ve Örnek Bir Çalışma¹

New Initiatives in Translation: A Proposal for a Model and a Case Study in Ecotranslation

Araştırma/Research

Sezen ERGİN ZENGİN*, Sinem SANCAKTAROĞLU BOZKURT**

*Dr., Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Mütercim ve Tercümanlık Bölümü, sezenergin@gmail.com, ORCID ID: orcid.org/0000-0001-5927-5357

**Doç. Dr., Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Mütercim ve Tercümanlık Bölümü, ssbozkurt@hacettepe.edu.tr, ORCID ID: orcid.org/0000-0003-0376-0358

ÖZET

İnsanmerkezci düşüncenin yıkıcı bir tezahürü olan iklim krizi, insan kaynaklı çevresel yıkıma karşı koymak için disiplinler arası çabaları harekete geçirmiştir. Çeviribilim de bu çabalara kayıtsız kalmamıştır. Bu bağlamda insan ve doğa arasındaki ilişkiyi çeviri temelinde ele alan ekoçeviri, doğa ve hayvanlara dair unsurların temsiline aracılık etme ve çeviri nosyonunu insandışı unsurları da kapsayacak şekilde genişletme vizyonuyla posthümanist, eleştirel bir yaklaşım sunmaktadır. Çalışmamız, soyut kuramsal tartışmaların faydasını göz ardı etmeden, öğrenciler ve araştırmacıların ekoçeviri alanında inceleme yapmalarını kolaylaştıracak somut unsurların paylaşıldığı bir model önerisinde bulunmaktadır. Metin analizi ile görseller, kapak, önsöz gibi öğeleri içeren yan metin analizinden oluşan ve 'hayvanları özne olarak inşa etmek', 'sınırları aşmak', 'türlerarası aracılık' başlıkları altında ekomerkezci unsurların tespiti ve aktarılmasını hedefleyen model, özellikle alanyazında ihmal edilen insandışı hayvanların temsili üzerinden şekillendirilmiştir. Antroposen çağının getirdiği sorunlarla mücadele edebilmek için çeviribilim bölümlerinin ekoçeviri alanında uygulamaları derslere ve araştırmalara entegre etmeleri son derece önem taşımaktadır. İnsanmerkezci/ekomerkezci yaklaşımları ayırt edebilme, ekomerkezci değerleri çeviride kayba uğramadan erek kültüre aktarabilme, insanmerkezci yaklaşımları aktivist bir duruşla ikame edebilme gibi becerilerle donatılacak çeviribilim öğrencileri ve araştırmacılar bu disiplinleri aşan mücadelenin dikkate değer bir parçası olacaklardır. Önerdiğimiz model bu çabayı

¹ Bu çalışma, 10-11 Ekim 2024 tarihlerinde gerçekleşen Türkiye'de Çeviribilim Araştırmaları Sempozyumu'nda (TÜÇEVAS) bildirisi olarak sunulmuştur.

kolaylaştırmayı hedeflemektedir. Modelin uygulaması ise *Greta and the Giants* adlı çocuk kitabı üzerinden yapılmıştır. Genç iklim aktivisti Greta Thunberg'den ilham alınarak yazılan ve yoğun ekomerkezci unsurlar barındıran kitabın işlediği konu, karakterler, kurgu, söz sanatları, görseller, kelime seçimleri, metaforlar, zamir kullanımı gibi hem içerik hem de biçime dair unsurlar bu makalede incelenmiş ve kitabın Türkçe çevirisi *Greta Devlere Karşı*'nın da eserin asıl amacından sapmadığı hatta çevirmenin seçimleriyle metnin ekomerkezci duruşunun daha da güçlendiği görülmüştür.

Anahtar Sözcükler: ekoçeviri, insandışı hayvanlar, insandışı eyleycilik, çocuk edebiyatı

ABSTRACT

The climate crisis, a destructive consequence of anthropocentric thinking, has spurred interdisciplinary efforts to counter human-induced environmental destruction. To these efforts, translation studies has not remained indifferent. In this context, eco-translation, which deals with the relationship between humans and nature through translation, offers a posthumanist, critical approach with the vision of mediating the representation of nature and nonhuman animals, expanding the notion of translation to include non-human agents. While theoretical discussions are valuable, our study presents a model with concrete elements to facilitate the exploration of eco-translation by students and researchers. The model, which consists of a textual analysis and a paratextual analysis that includes elements such as visuals, cover, preface, etc., aims to identify and convey ecocentric elements under the headings of "Constructing Animals as Subjects, Crossing Boundaries, Cross-species Agency", and is particularly concerned with the representation of non-human animals, which is largely neglected in the literature. To address the challenges of the Anthropocene, it is of utmost importance for translation departments to integrate ecolinguistic practices into their courses and research agendas. Translation studies students and researchers equipped with skills such as distinguishing between anthropocentric/ecocentric approaches, transferring ecocentric values to the target culture without loss through translation, and replacing anthropocentric approaches with an activist stance will be a remarkable asset in this transdisciplinary struggle. Our model aims to support such engagement. The model is applied to the children's book *Greta and the Giants*. Inspired by the young climate activist Greta Thunberg and containing intense ecocentric elements, the book's themes, characters, fiction, rhetoric, visuals, word choices, metaphors, use of pronouns, etc. were analyzed and it was found that the Turkish translation of the book, *Greta Devlere Karşı*, did not deviate from the original purpose of the book and that the translator's choices further strengthened the ecocentric stance of the text.

Keywords: ecotranslation, nonhuman animals, nonhuman agency, children's literature

1. Giriş

Çeviribilim alanında giderek daha sık tartışılmaya başlanılan aktivist çeviri nosyonu, çevirinin egemen politik ve kültürel anlatılara meydan okumaya ve susturulan sesleri duyurmaya yardımcı bir platform haline gelme potansiyelinden bahseder (Bkz. Tymoczko, 2010; Wolf, 2012). Bu bağlamda toplumsal değişimin aracı olarak çeviri aynı zamanda etik sorumluluklar da yüklenmektedir. Çevirinin eşikten geçerek toplumlara ulaşan tüm eserler arasındaki paydasının günden güne arttığı küresel toplumlarda feminist çeviri, cinsiyet ve çeviri, ekoloji ve çeviri, tarih ve çeviri, kültürel kimlik ve çeviri, göç ve çeviri gibi dünya gündeminde yer alan konuların çeviri bağlamında tartışılması çok

büyük önem arz eder. Bu da akademisyenlerin bu konulara odaklanarak çalışmalarını gerektirmektedir. Bu çalışma bu bağlamda insan ile insandışı hayvanlar ve doğa arasındaki tahakküme dayalı ilişkileri merkeze alarak sorgulayıcı bir bakış açısı geliştiren ekoçeviri alanında hem öğrencilerin hem de araştırmacıların yararlanabileceği bir araştırma modeli sunmak üzere kaleme alınmıştır. İnsanmerkezci bakış açısının yaygınlığı, incelenen metindeki ekomerkezci (ve insanmerkezci) unsurların tespitini zorlaştırabilmektedir. Bu unsurların somut bir model halinde sunulması alanda önemli bir boşluğu dolduracaktır. Model, farklı edebi ve edebiyat dışı türlere uygulanabilir olsa da yer kısıtlamasından dolayı modelin uygulaması sadece çocuk edebiyatı üzerinden gösterilmiştir.

Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları çerçevesinde oluşturulan 17 hedeften bir kısmı doğrudan (Sudaki Yaşam ve Karasal Yaşam) bir kısmı ise dolaylı yollardan (ör. İklim Eylemi, Sorumlu Üretim ve Tüketim vs.) doğa ve insandışı hayvanları ilgilendirmektedir (United Nations, t.y.). Küresel boyutta bir iş birliğini gerektirecek bu hedeflerin gerçekleştirilmesi için gezegenin karşı karşıya kaldığı sorunların farkında olmak, bu farkındalığı yaymak ve bu sorunlara çözümler bulup uygulamak gereklidir. Çevirmenlerin de bu bağlamda farkındalık yaratmak ve bilgiyi yaymak adına son derece önemli görevleri bulunmaktadır.

Bu çalışma, ekolojik farkındalığın ve insan ile doğa/hayvanlar arasında daha eşitlikçi bir bakış açısının hem çocuklara hem de yetişkinlere kazandırılması sürecinde çevirinin rolünü ele almakta ve ekoçeviri yaklaşımını somutlaştırmaktadır. Öğrencilerin ve araştırmacıların insanmerkezci ve ekomerkezci yaklaşımları kolaylıkla ayırt edebilmesi ve çeviri metinlerde izini sürebilmesi amacıyla oluşturulan ekoçeviri modelini sunmadan önce ekoçeviri alanyazınından bahsedilecek, yöntem kısmında modelin hangi ilkeler çerçevesinde oluşturulduğu ve uygulama yapılacak *Greta Devlere Karşı* kitabının nasıl seçildiği anlatılacak, daha sonra modelin içeriği açıklanacak ve kısa bir uygulaması paylaşılacaktır.

2. Ekoçeviri

Ekoçeviri, kısaca çevresel temaları ve ekolojik bilinci yansıtan metinlerin başka dillere çevrilmesi olarak özetlenebilir. Bu çerçevede, ekoçevirinin temel amacı, kaynak dildeki ekolojik ve çevresel iletilerin erek dile aktarılmasıdır. Bu noktada sıklıkla birlikte anılan ekoçeviri ile ekoçeviribilimi birbirinden ayırt etmek gerekmektedir. Ekoçeviribilim, doğa ve çevreyi bir metafor olarak kullanarak çevirmenin “eko-çevre”sini merceğe alan ve tıpkı doğayı oluşturan canlıların bir seçim ve adaptasyon sürecinden geçmesi gibi çevirmenin de benzer bir seçim ve adaptasyon sürecini yönettiğini ve bu sürecin Darwinci ilkeler çerçevesinde incelenebileceğini öne süren bir ekoldür (bkz. Hu, 2003; Hu & Tao, 2016, Hu, 2020). Özü itibarıyla ekolojik farkındalık geliştirmek amacıyla tasarlanmamış olsa da çevirinin dinamik ve interaktif doğasına vurgu yapan ve çevirmenin stratejik seçimler yapma rolünü ön plana çıkaran yaklaşım, farklı alanlarda olduğu gibi çevre ve insandışı hayvanlar alanlarında da kullanılabilir. Nitekim, Li (2024), çalışmada ekoçeviribilim çerçevesini kullanarak çevreci içerikleri çeviri yoluyla nasıl daha erişilebilir hale getirilebileceğini incelemektedir. Ne var ki karıştırılmaya oldukça

müsait olan bu iki alanı (çevirinin (metaforik) ekolojisi ile doğaya dair ekolojiyi) birbirinden ayırt etmek amacıyla Zhao ve Geng (2024), ikinci grup çalışma alanını “ekoeleştirel çeviribilim” olarak tanımlamayı önermektedirler. Bu çalışma da ekoçeviribilim değil “ekoeleştirel çeviribilim” yaklaşımını çerçeve olarak kabul etmektedir ve insan ile doğa arasındaki ilişkiye eleştirel bir noktadan bakmaktadır.

Ekoçeviri, beşerî bilimlerde de son zamanlarda yükselişte olan ekoeleştirici ya da çevreci beşerî bilimler (bkz. Buell vd., 2011; Garrard, 2012) çerçevesiyle de dirsek teması halindedir ve benzer kaygılar temelinde çeviri alanında araştırma üretmeyi hedefler. Bahsi geçen yaklaşımlar, insanmerkezci bakış açısı ve bu ideolojiden kaynak alan eylemleri neticesinde insanların doğada sebep olduğu benzeri görülmemiş şiddette yıkım ve talanı merkeze almaktadır. Özellikle sanayi devriminden sonra insan türü tek başına, yeryüzünün dört bir yanında iklimi, toprağı, suyu, milyarlarca insandışı hayvanı ve habitatı üzerinde yıkıcı etkilere sahip olan bir doğal afet gücüne erişmiştir (Çilingiroğlu, 2023). Bu nedenle Antroposen yani İnsan Çağı olarak adlandırılan günümüzde, insanın yol açtığı ve dönüp zarar vermeye başladığı bu devasa tahribat ağına ve arkasındaki kibirle bezeli iktidar hırsını masaya yatırmak son derece önem kazanmıştır. Bütün disiplinlerin el ele verip ivedilikle çözümler üretmesi ve iş birliği içinde çalışması gereken bu vaziyette, çeviribilimcilerin bu çağrılara nispeten geç yanıt verdiği görülmekte ve bu durum eleştirilmektedir (Cronin, 2020, s. 88; Shread, 2023). Ekoçevirinin önde gelen isimlerinden Michael Cronin (2017, s. 1-2) de bu duruma vurgu yapmaktadır. Cronin, çevirinin insan-kaynaklı iklim değişikliği çağında herhangi bir birbirine bağlılık ve kırılmalık tartışmasının orta yerinde yer alması gerektiğini ifade eder ve ekoçeviriyi “insan kaynaklı çevresel değişimin getirdiği sorunlarla bilinçli bir şekilde iştigal eden bütün çeviri yaklaşımları ve uygulama biçimleri” olarak tanımlar.

Çeviri alanında sayıları giderek artan ekoçeviri çalışmaları temelde çevresel konuları ve iklim krizi gibi çevre sorunlarını ele alsın da araştırmacıların çeviri nosyonunu konumlandırması ve çevirmenin sorumluluklarını ele alış biçimleri bağlamında farklı bakış açılarından bahsedilebilir. Örneğin, Shread, ekoçeviriyi yalnızca bir yaklaşım olarak değil, insanın merkezden indiği yeni bir posthümanist bir vizyon, bir paradigma kayması, yeni bir tür yaşam olarak görmektedir. Benzer şekilde Cronin (2017, s. 3) de çeviri hakkındaki varsayımlarımızı tekrar gözden geçirmemiz ve radikal bir biçimde yeniden düşünmemiz gerektiğini ifade eder. Bu bakış açısı, pek çok noktada ilhamını insanmerkezciliğin ve Batılı, erkek, beyaz öznenin egemenliğine dayanan hümanizmin eleştirisini yapan posthümanist duruştan almaktadır (bkz. Braidotti, 2013). İnsanın merkezden alınması, insan olmayanın da özneliğinin kabul edilerek ontolojik eşitlik ve ilişkisellik temelinde yeni bir tür iletişimin kurulması gerekliliğinin altının çizildiği bu düzlemde Cronin (2017) çeviri nosyonunun göz ardı edilmemesi gerektiğini dile getirmekte ve tradosfer terimini öne sürmektedir. “Yeryüzündeki tüm çeviri sistemleri” (s. 71) olarak özetlenebilecek olan terim, dikkatimizi dilmerkezci (*logocentric*) yaklaşımdan uzaklaştırarak koku, renk, dokunuş, şarkı gibi farklı iletişim kanallarından da iletilen canlı ve cansız bütün yeryüzü bileşenlerinin bilgi alış-verişini mercek altına alan göstergelerarası (*intersemiotic*) çeviri türüne yönlendirir.

Batı düşünce sisteminin insana, doğaya, diğer hayvanlara, dil ve metnin merkez konumuna ve çeviriye yüklediği kanıksanmış anlam kalıplarını alt üst eden ekoçeviri yaklaşımı akademik çalışmalarda aynı odak ekseninde incelenmemektedir. Bazı çalışmaların sadece tematik olarak doğayı ele aldığı ve çeşitli eserlerde doğanın nasıl temsil edildiği üzerine incelemelerde bulunduğu tespiti üzerinden hareketle Shread (2023), bu çalışmaları 'bir tema olarak ekoloji' başlığı altında incelemiş ve yukarıda bahsedilen radikal ve eleştirel çeviri yaklaşımından ayrı tutmuştur. Çeviri nosyonu ve bu nosyonun etrafındaki olasılıkları ele almanın son derece ufuk açıcı ve ümitvâr olduğu tartışılmazdır. Ancak metin bazında ve dil üzerinden yürütülen çalışmaları da dar bir alana sıkışmak olarak nitelendirmek haksızlık olacaktır. Çalışmamızın da hedeflediği gibi posthümanist bakış açısının metiniçi seçim ve stratejilerle somutlaştırılması elimizi güçlendirir.

Yukarıda çizilen çerçeve içerisinde ele alacak olursak, Türkiye'deki çeviribilimcilerin de ekoçeviri alanına ilgi gösterdikleri söylenebilir. Alanın kurucu çalışmalarından, Nüzhet Berrin Aksoy'un "Insights into a New Paradigm in Translation: Eco-Translation and Its Reflections" (2020) başlıklı çalışması, edebi metinlerde doğanın nasıl temsil edildiği ve bu temsilin çeviri süreçlerinde nasıl yeniden yaratıldığını ele almaktadır. Yaşar Kemal'in *Ortadirek* adlı romanının İngilizce çevirisini ekoeleştirel bir yaklaşımla inceleyen Aksoy, yazarın ekolojik vizyonunun çeviride nasıl yansıtıldığını araştırır. Gökçen Hastürkoğlu (2020) ise makalesinde John Steinbeck'in *To A God Unknown* adlı eserinin Türkçe çevirilerini ekolojik bağlamda inceler. Çalışma, bitki örtüsü, hayvanlar, yer isimleri, arazi biçimleri, hava koşulları ve doğal oluşumlar gibi ekolojiyle ilgili kültür özel öğelerinin çevirilerinin analizine dayanmaktadır. Sonuçlar, üç farklı çevirinin de değişen derecelerde çevre duyarlılığına sahip olduğunu gösterir. Selen Tekalp (2021) ise makalesinde, başta kirlilik olmak üzere çevresel kaygılara vurgu yapan yazar Elif Şafak'ın *Bit Palas* adlı romanının çevirisini analiz etmektedir. Tekalp, kaynak metindeki çöp, koku ve böcekler gibi ekolojik temaların aktarımını incelemekte ve erek metnin benzer etkiye sahip ekolojik imgeler ortaya çıkarıp çıkarmadığını değerlendirmektedir. Tekalp'a göre ekolojik sonuçların yanlış yorumlandığı pek çok çeviri seçimi mevcuttur. Yakın tarihli bir başka çalışmada ise Zeynep Korkmaz Paşa (2024) Frank Herbert'ın *Dune* adlı eserindeki ekolojik terimlerin nasıl çevrildiğini incelemiş, çevirmenin çoğunlukla yerleştirmeye yöntemini tercih ettiğini, ikinci olarak ise sözcüğü sözcüğüne çeviri yöntemini kullandığını tespit etmiştir. Korkmaz Paşa, bazı ekolojik tabirlerin çevirisinde kayıplar gözlenmiş olsa da çevirmenin genel olarak ekolojik açıdan hassasiyet gösteren bir duruşa sahip olduğunu ifade etmektedir.

Özellikle çocuk edebiyatı türü üzerinden gerçekleştirilen çalışmalarda bir TÜBİTAK projesi çerçevesinde üretilen kapsamlı yayınların alana katkı sağladığı görülmektedir. Kansu-Yetkiner ve Duman (2017) projenin genel çerçevesini açıkladıkları çalışmalarında çocuk edebiyatında ekolojik öğelerin çeviride aktarımına dair bir model sunmuşlardır. Charles E. Roth'ın çevre okuryazarlık düzeyinden adapte edilen model Çeviri Metinlerde Çevre Okuryazarlığı Ölçeği ve bu ölçeğin bileşenlerini ortaya koymaktadır. Araştırmacılar, ayrıntılı ekolojik bilgi, çevre duyarlılığı gibi alt bölümler ekseninde çevreye dair bilgi ve tutumların çeviride aktarılıp aktarılmadığını sorgulamak ve bu aktarımın niteliğini ölçmek amacıyla oluşturdukları modelin uygulamasını farklı

yayınlarla ortaya koymuşlardır. Örneğin, Kansu-Yetkiner vd. (2018a) "Erken Cumhuriyet Döneminden Günümüze Çocuk Edebiyatındaki Çevre Odaklı Kültürel Sözcüklerin Çevirisine Niceliksel Bir Yaklaşım" (2018a) başlıklı makalelerinde yapmış oldukları geniş kapsamlı projelerinin nicel sonuçlarını paylaşmaktadır. Çalışma özgün dili İngilizce olan 10 çocuk klasiğinin 48 yeniden çevirisini incelemekte ve çocuk edebiyatındaki çevre odaklı kültürel sözcüklerin hangi çeviri stratejileriyle aktarıldığına bakmaktadır. Yerleştirme stratejisinin en fazla kullanılan yöntem olduğunu dile getiren araştırmacılar, bu yöntemin çocukların "öteki" olarak inşa edilen çevreye dair yabancı unsurlara ulaşamamasına, insanların farklı kültürlerde doğayla kurdukları ilişkileri öğrenememesine ve kültürlerarası aktarıma ket vurmasına yol açabileceğinin altını çizmektedirler. Aynı çalışma bütüncesi üzerinden yan metinler ve çevirmen görünürlüğü üzerine yapılan çalışmada ise (Kansu-Yetkiner vd., 2018b) çevirmenin ekolojik bilginin daha da anlaşılır olmasını sağlamak ve eseri okura cazip kılmak gibi eyleyici rollerinin olduğu ifade edilmiştir. Çocuk edebiyatında ekolojik öğeleri ele alan bir başka araştırmada ise Çelik ve Gülmüş Sırkıntı (2023) derin ekoloji bakış açısını yansıtan *The Lorax* adlı çocuk kitabının Türkçe çevirisini incelemiş ve çeşitli biçimsel öğelerin kullanımıyla aynı bakış açısının çeviride de muhafaza edildiği sonucuna varmıştır. Bahsedilen çalışmaların ortak önemi yeni nesilleri oluşturacak olan çocukların çevre bilincinin edebiyat ve çeviri yoluyla oluşturulması ve pekiştirilmesinde çevirmen sorumluluğunun altını çizmektedir.

Ekoleştirme ve ekoçeviri alanında yapılan çalışmalara bakıldığında iklim krizi ve çevre odaklı çalışmaların yoğunluğu göze çarpmaktadır ancak aynı zamanda insandışı aktörlerin özellikle insandışı hayvanların çalışmalarda seyrek olarak yer aldığı görülmektedir. Yapılan çalışmaların çoğunluğu ise kuramsal tartışmalar zemininde ilerlemektedir. İnsandışı hayvanlar üzerine yapılan ekoçeviri çalışmalarında ortak bir tema, çevirmenlerin sorumluluk alması gerektiği ve çevirinin aktivist bir çaba olarak görülmesidir. Örneğin, Mussnug (2022) ekoçeviri politik ve etik bir araç olarak görmekte, göstergelerarası çeviri yaklaşımının insanın ayrıcalığını ve türlerarası asimetric ilişkileri sorgulamak için uygun bir zemin oluşturduğunu dile getirmektedir. Benzer şekilde, Barcz ve Cronin (2023), çevirinin insan ve diğer hayvanlar arasındaki olası arabulucu rolünü masaya yatırır. İrdeledikleri konular arasında yapay zekâ sayesinde farklı türlerin dillerini deşifre etme projeleri de bulunmaktadır. Böylesi bir çabanın bir tür çeviri olduğu aşikardır ve Barcz ile Cronin, bu bağlamda ekolojik demokrasi çerçevesinde, ses ve temsil meselelerinde çevirinin merkezi bir rol oynadığını ifade eder. Bu çalışmalar aynı zamanda Shread'in (2023) de bahsettiği posthümanist bakış açısını teşvik etmekte ve çeviri nosyonunun insandışı canlıları da kapsayacak şekilde genişletilmesine çağrıda bulunmaktadır.

Hayvanların eyleyici rollerinin (*agency*) çeviriler yoluyla yansıtılması bir başka çalışma alanıdır. You (2024) yabancı hayvanlar üzerine yazılan iki Çince hikâyede bu sorunu ele alır ve insanbiçimcilik, toplumsal cinsiyet rolleri ile çevre etiğinin kesişim alanlarında insandışı hayvanların iki kadın çevirmenin seçimleriyle nasıl temsil edildiğini ortaya koyar. Wang (2023) ise makalesinde Taocu bir metin olan ve dolayısıyla posthümanist bir bakış açısını barındıran *The Zhuang Zi* adlı eserin üç İngilizce çevirisini incelemiş ve insandışı hayvanlar ile doğanın eyleyici rolünün nasıl aktarıldığına

odaklanmıştır. Türlerarası eşitlik, akış, türlerarası oluş (*cross-species becoming*) gibi savunulara sahip *The Zhuang Zi*'nin posthümanist duruşu üç çeviride de farklı oranlarda karşılanmıştır. Watson ile Graham, yaptıkları seçimlerle insanmerkezci bir çeviri ortaya koyarken, Mair, metinsel seçimler ve eklenen görseller sayesinde Taoist ilkeleri ve insandışı eyleyciliği koruyabilmiştir.

Modelimizdeki ekomerkezci yaklaşımın çerçevesini oluşturan Cronin (2017) kitabının "Translating Animals" (Hayvanları Çevirmek) başlıklı bölümünde insandışı türlerin benzeri görülmemiş bir şiddette yok olması durumuyla karşı karşıyayken çevirinin insandışı hayvanların hayatta kalmasına nasıl katkı verebileceğini tartışır. Çeviri yoluyla incelenebilecek alanlardan biri 'Hayvan öznenin iyileştirilmesi'dir ve insandışı hayvanların öznelliklerinin tanınması ve türlerarası iletişimin sağlanması konularına eğilir. 'Türlerarası aracılık' da türler arasında yeni bir diyalogun kurulması bağlamında bir yandan diğer hayvanların sömürüsünü maskeleyen dil-İçi tekno-ekonomik dilin ifşa edilmesini öte yandan etologların yardımıyla hayvanların iletişimlerinin deşifre edilmesini kapsar. 'Farklılıkla iştigal etmek'² başlıklı kısım ise insan-hayvan sınırının nasıl çekileceği üzerine bir tartışma sunar. Özellikle hayvan karakterlerin hikayelerde fazlaca insanlaştırıldığını ve bu insanbiçimciliğin gerçek hayatta üzücü sonuçlarının olabileceğini belirtir. Farklı beyin yapıları ve duyu organları gibi farklı fiziksel yapıya sahip hayvanlarla kurulmasını temenni ettiği karşılıklı ve simetrik ilişkilerin de bu farklılıkları mutlaka dikkate alması gerektiğini ifade eder.

Ülkemizde insandışı hayvanları ekoçeviri bağlamında ele alan nadir çalışma bulunmaktadır. Bunlardan "Müdahil Bir Çeviri Örneği Olarak Eko-Çeviri" başlıklı makalede Bogenç Demirel ve Marmara (2020) çevirinin olağan rollerinin ötesine geçerek müdahil bir eyleme dönüşebileceğini, böylece insanın doğa ve hayvanlar üzerindeki tahakkümü sorgulayabilecek, insandışı hayvanların sesi olabilecek ve onlara öznelliklerini kazandırabilecek bir etik bir çeviri pratiğine evrilebileceğini savunur. Marmara (2021) "His ve Duyguları Olan Varlık Olarak Hayvan ve Bu Bakışın Fransız Yazınındaki Habercileri" başlıklı makalesinde ise Edgar Morin'in ekolojik bakış açısı çerçevesinde bazı Fransız düşünürlerin zamanında dile getirmiş olduğu hayvanların duygusal ve bilinçli varlıklar olduğu gerçeğini artık kaçınılmaz bir şekilde kabul etme gerekliliğini öne sürer. Bu gerçeğin kabulü, iklim krizi ve neden olduğu felaketlere bir çıkış noktası sunma potansiyelini taşımaktadır. Doğrudan ekoçeviri olarak nitelendirilmese de eleştirel hayvan çalışmaları ve çeviribilimin kesişim noktasından ses veren Ergin Zengin'in (2022) makalesi ise çeviriyi bir metafor olarak ele almaktadır. Postkolonyal yaklaşımların göstermiş olduğu üzere çeviri nasıl sömürüyü kolaylaştıran bir zemin oluşturduysa, hissedebilen fail özneler olan inekler de süt reklamlarıyla birer tüketim metasına "çevrilmişlerdir". Görüldüğü üzere, çeviri sonsuz olasılıklar barındıran bir kaleydoskop gibidir. Hayvanlara ve doğaya dair olumlu ya da olumsuz yaklaşımları ön plana çıkartabilir. Ekoçeviri bu bağlamda, çevirinin dönüştürücü, devrimci gücüne vurgu yapar, onun ekolojik farkındalık yaratma sürecindeki katkısını dile getirir.

² Cronin'in insanbiçimcilik uyarılarına katılsak da ekomerkezci bir model tasavvur ederken insan ve diğer hayvanların kesin sınırlarla ayrıldığı neredeyse evrensel bir kültürde farklılıklardan çok benzerliklere vurgu yapılması gerektiği düşüncesindeyiz.

Bu çalışmanın uygulama ayağını oluşturan çocuk edebiyatında ekoyazının ve onun çevirisinin önemi de dile getirilmelidir. Sürükleyici hikayeler ve çarpıcı görseller aracılığıyla çocuk kitapları, erken yaşta farkındalık, empati ve dünyaya karşı sorumluluk duygusu oluşturarak çevre konusunda eğitici bir rol oynayabilir (bkz. Neupane, 2023; Waxman vd. 2014; Dimick, 2018; Kansu-Yetkiner vd. 2018; Çelik ve Gülmüş Sırkıntı, 2023). Bu kitaplar, çevre sorunlarını ya da hayvan haklarını ele alarak genç okurları iklim krizi gibi çevresel sorunlara yanıt verecek ve hayvan özgürleşmesi gibi etik duruşlara katkı sağlayacak şekilde donatabilir.

Şüphesiz ki kitapların sağladığı pedagojik eğitimi bilinçli çevirmenler yoluyla daha da güçlendirmek mümkündür. Bu bağlamda ekoçevirinin çeviri eğitimine entegre edilmesi Antroposen çağında bir zorunluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Ekoçeviri üzerine yapılacak çalışmalar, öğrencilerin ve araştırmacıların insanın doğa ve diğer hayvanlarla kurduğu tahakküm ilişkisi konusunda farkındalığını artırarak çeviri sürecinde hayvan haklarına ve çevre sorunlarına duyarlılık geliştirmelerine yardımcı olabilir. Çevreye ve hayvan haklarına duyarlı çevirmenlerin yetiştirilmesi, sadece bilginin aktarılmasıyla sınırlı kalmayıp aynı zamanda antitürcü bir dil kullanma becerisini de kazandırır. Ekoçeviri üzerine yapılacak uygulamalar, öğrencilere hayvan özgürleşmesi, çevresel sürdürülebilirlik, doğa koruma ve çevre bilinci konularında bilgi ve beceri kazandırarak, doğa ve diğer hayvanların temsilinin etik ve aktivist bir bakış açısıyla çevrilmesini sağlar.

3. Yöntem

Bu çalışma, ekoçeviri yaklaşımları çerçevesinde özellikle insandışı hayvanların temsilinin incelenmesinde kullanılacak bir model önerisi sunmaktadır. Aşağıda sunulan model, dilin doğallaştırma ve normalleştirme gücünü ortaya koyarak doğa ve özellikle insandışı hayvanların dilde nasıl inşa edildiklerini ön plana çıkartan ve çeviri yoluyla bu insanın nasıl aktarıldığını sorgulayan bir çerçeve oluşturmayı hedeflemektedir. Bu toplumsal insanın insanların doğaya ve hayvanlara yaklaşımlarını etkileyeceği düşüncesinden hareketle, model aynı zamanda bir bilinçlendirme ve farkındalık yaratma çabası olarak da görülebilir. Model, lisans ve/veya lisansüstü çeviri derslerine dahil edilebilecek bir çerçeve sunsa da kapsamlı bir müfredat önerisi sonraki çalışmalarda ele alınabilir.

Önerilen model, ilerde modele dair tablolarda kısmen belirtilen, farklı alanlardan pek çok kuramcının ve araştırmanın tespitleri üzerinden inşa edilmiştir³ ve bu haliyle sadece bir başlangıç noktasıdır. Bir alet çantası olarak düşünülebilecek olan model, pek çok farklı araştırmacının kullandığı analitik öğeleri içermektedir ve farklı alanlarda tespit edilecek yeni öğelerle model genişleyebilir. Bu çalışmada bile kelime kısıtlaması nedeniyle ekomerkezci pek çok unsurun yuvarlak tabirlerle ifade edildiğini, insanmerkezci unsurlara ise sadece kısaca değinildiğini hatırlatmakta fayda vardır. İlerleyen zamanlarda proje ve/veya kitap gibi daha geniş formatlı yayınlarda modeli ayrıntılarıyla paylaşmak hedeflenmektedir.

³ Bahsedilen çalışmalar yoğunlukla eleştirel yaklaşımların tercih edildiği eleştirel hayvan çalışmaları, eleştirel söylem çözümlemesi, ekodilbilim gibi alanlara aittir.

Önerilen modelin uygulaması ise Yeni İnsan Yayınevinden çıkmış olan *Greta Devlere Karşı* adlı çocuk kitabı üzerinden yapılmıştır. Yeni İnsan Yayınevinin seçiminde birkaç kriter etkili olmuştur. Öncelikle yayınevinin “hakkımızda” sayfasında açıkça belirtildiği üzere yayınevinin yayın politikasının insan ve doğa arasındaki ilişkiler üzerine kurgulandığı görülmektedir. Yeni İnsan Yayınevi gezegenin karşı karşıya olduğu ekolojik yıkımları merkeze almakta, bu krizin nedenlerini sorgulamak ve kökenlerine “ayna olmak”, “yeni düşünceler”i incelemek gibi amaçlar ekseninde yayın politikasını belirlemektedir (“Hakkımızda”, t.y.). Yayınevi politikasının yanı sıra yayınevinin çocuklara yönelik ekoloji-doğa ve/veya hayvan haklarıyla ilgili okuma setleri olup olmadığına bakılmıştır ve ‘Çocuklar için Ekoloji Seti/ İklim için Harekete Geç’ başlıklı bir kitap seti hazırlandığı görülmüştür. Bunun yanı sıra yayınevinin ekoeleştirel-posthümanist bir duruşa sahip olduğunu gösteren diğer unsurlar ise yetişkinlere yönelik ‘vegan bir dünya’, ‘sürdürülebilirlik’ ‘iklim için ne yapabilirim’ gibi setler oluşturması ve bu konu başlıklarında özgün ve çeviri eserler yayımlaması; yayınevinin sayfasında ‘Türler Arasındaki Eşitsizliğin Kaynakları’ gibi posthümanist bakış açısını ön plana çıkaran blog yazılarına yer vermesi sayılabilir.

4. Bir Ekoçeviri Modeli

Önerilen analiz modeli temelde insanların doğa ve hayvanlara karşı tutumlarını iki zıt kutba yerleştiren iki başlık altında toplamakta (bkz. Tablo 1) ve bu yaklaşımları yansıtan metinsel seçimleri mümkün olduğu kadar somut biçimde ortaya koymayı hedeflemektedir. İnsanmerkezci yaklaşım ve ekomerkezci yaklaşım olarak adlandırılabilir bu iki zıt kutbu oluşturan bileşenlerin tespit edilmesine geçmeden önce özellikle lisans seviyesinde bir bilinçlendirme aşaması olarak bu yaklaşımların kısaca ne anlama geldiğine değinmek gereklidir. İkinci aşama ise bu yaklaşımlara işaret eden dilsel ve dil dışı öğeleri listelemek, böylece daha görünür olmalarını sağlamaktır. Tablolar halinde sunulan bu öğelerin altında bu unsurların incelendiği temsil gücü yüksek referans çalışmalar da paylaşılmıştır. Eleştirel hayvan çalışmaları, eleştirel söylem çözümlemesi, ekodilbilim gibi alanlardan derlenen çalışmalar sadece yol göstermesi açısından paylaşılmıştır; kapsamlı bir kaynak derlemesi değildir. En nihayetinde modelin hedefi, ekomerkezci yaklaşımların ön plana çıkarılması ve devamlılığının sağlanmasıdır. Bu bağlamda, Badenes & Coisson’dan (2015)⁴ ilhamla, modelin temel stratejileri aşağıda özetlenmektedir.

1. İnsanmerkezci yaklaşımla yazılmış metinlerin sorgulanması ve ekomerkezci bir bakış açısıyla ikame edilmesi
 - a. Kanıksanmış türcü/insanmerkezci unsurların tespit edilmesi
 - b. Bu unsurların ekomerkezci bir yaklaşımla ikame edilmesi
2. Ekomerkezci yaklaşımla yazılmış metinlerin ...

⁴ Badenes ve Coisson’un (2015) ekoçeviri bağlamında bahsettiği üç yaklaşım bulunmaktadır: “Kaynak metinde kendi sesine sahip olan doğanın çeviride susturulduğu edebi eserleri yeniden okumak ve yeniden çevirmek; ekolojik bir kozmovizyon sunan ve henüz çevrilmemiş eserleri çevirmek ve ekolojik bir duruşa sahip yeni bir metin yaratmak amacıyla orijinalinde ekolojik bir vizyon sunmayan eserleri manipülasyon yoluyla çevirmek” (s. 6).

- Çevrilmek üzere seçilmesi
- Ekomerkezci yaklaşımla çevrilmesi
- Çeşitli çeviri stratejileri kullanarak metnin içinde ekomerkezci yaklaşımın ön plana çıkartılması
- Yan metinler yoluyla (daha geniş bir eyleyici kadrosunu harekete geçirerek/ kadronun bir parçası olarak) ekomerkezci yaklaşımın ön plana çıkartılması

Bir eserin insanmerkezci yaklaşımla yazıldığını açık eden unsurlar üç başlık altında toplanabilir: ‘hayvanları nesne olarak inşa etmek’, ‘sınırlar koymak’ ve ‘yok saymak’. Özellikle Batı tarihi ve felsefesinde merkezi bir konuma sahip olan ve son yüzyılda merkezi konumu yeni yeni sorgulanmaya başlayan insanmerkezci yaklaşımlar, insanları dini veya doğaüstü bir hiyerarşik yapılandırmada doğa ve hayvanların üstüne yerleştirmekte, varoluşlarını insana tabi kılmakta ve değerlerini insana olan faydaları çerçevesinde biçmektedir. Bu bakış açısında hayvanlar cansız birer nesne olarak inşa edilmekte; insan ve hayvanlar arasına alet kullanımı, dil becerisi, soyut düşünme vb. gibi kriterler çerçevesinde kurgulanan aşılması imkânsız sınırlar çekilmekte ve/veya insan toplumlarına katkısı veya etkisi göz ardı edilerek hayvanlar etkisiz eleman olarak görülmektedir (bkz. Ergin Zengin, 2018). İnsanmerkezci yaklaşımların dile yansımaları burada ele almak mümkün olmasa da⁵ ekomerkezci yaklaşımda değinilecek unsurların aksi yansımaları insanmerkezci yaklaşımlarda bulabilmekteyiz. Bu nedenle, ekomerkezci unsurların tahlili insanmerkezci unsurlar hakkında da fikir verebilmektedir.

Tablo 1

İnsanmerkezci ve Ekomerkezci Yaklaşımlar

İNSANMERKEZCİ YAKLAŞIM	EKOMERKEZCİ YAKLAŞIM
Hayvanları Nesne Olarak İnşa Etmek	Hayvanları Özne Olarak İnşa Etmek
Sınırlar Koymak	Sınırları Aşmak
Yok Saymak	Türlerarası Aracılık

Cronin’den (2017) ilhamla oluşturulan ve insanmerkezci unsurların zıddı olarak konumlanan ekomerkezci yaklaşımın tezahürü olan unsurlar ise ‘hayvanları özne olarak inşa etmek’, ‘sınırları aşmak’ ve ‘türlerarası aracılık’tır. Alanyazında belirtildiği üzere kavramsal çerçeveyi oluşturan bu modelde ayrı düştüğümüz noktalar olsa da genel çerçeveyi oluşturması açısından faydalı görülmüştür. Model, bu genel çerçeve etrafında kaynak metin ve yan metin⁶ ile erek metin ve yan metin karşılaştırılmasına dayanmaktadır. Metin analizi, hem içerik hem de biçime dair öğeleri kapsarken, yan metin analizi ise bahsedilen unsurları kapak resmi, dış kapak yazısı, çevirmen önsözü, kitap tanıtım yazıları, görseller gibi bileşenler üzerinden analiz etmeyi hedeflemektedir. Ancak önerimiz, analizi daha geniş bir çerçevede ele alıp metinsel ve yan metinsel unsurlarla sürekli temas halinde olan, onları etkileyen ve onlardan etkilenen söylem ve sosyo-ekonomik yapının da göz önüne alınması ve analize dahil edilmesi yönündedir zira

⁵ Bu alanda yönlendirici çalışmalara 3., 4., ve 5. Tablolardan ulaşılabilir.

⁶ Yan metin, başlık, önsöz, dipnot, sonnot, çizimler, kapak vb. unsurlar anlamına gelmektedir (Genette, 1997, s. 3).

hayvan temsilleri modern çağda kapitalizm, sınai hayvancılık kompleksi, karnizm, türçülük ve insanmerkezcilik gibi sosyo-ekonomik ve ideolojik yapılardan azade düşünülemez. Temsili bir bağıntı silsilesi Tablo 2’de görülmektedir.

Tablo 2

Metin, Söylem ve Sosyo-Ekonomik Yapı Bağlantısı

Metinsel	Söylemsel	Sistemsel
Teknik dil kullanımıyla duygusal uzaklık yaratılması (ör. Suni tohumlama)	Üretim Söylemi	Kapitalizm
Tezatlık- Oksimoron (ör. İnsani kesim)	Hayvan refahı söylemi	Karnizm
Olumsuz metafor kullanımı (ör. Hayvan herif)	Nefret söylemi; Hayvan nefreti	Türçülük

Birinci bölümü oluşturan ‘hayvanları özne olarak inşa etmek’ başlığı altına toplanabilecek ekomerkezci yaklaşımı açık eden unsurlar metin analizi aşamasında insandışı hayvanlara içkin değer atfeden ve onları özne konumuna yerleştiren metinsel seçimler olarak özetlenebilir. Kısaca, eserin içeriği (tema, ana ileti, vb.) ile biçimsel seçimler (zamir kullanımı, etken özne kullanımı, olumlu sıfatlar, semboller, yananamlar, metaforlar, atasözleri, deyimler, vb.) yoluyla insandışı hayvanların, insana sağladığı faydalardan bağımsız olarak yaşam hakkına sahip özneler olduğunu, bilinç, hissedebilirlik, akıl yürütme, duygu, kültür, ahlak, sevgi, vb. özellik ve becerilere sahip olduklarını, faillik gösterdiklerini gösteren unsurlar tespit edilir ve kaynak metin-erek metin karşılaştırması yapılır. Metin analizinde özellikle insandışı hayvanların olumlu özellikler etrafında nasıl inşa edildiğini anlamak için Wodak’ın (2001) anlam yükleme (*predication*) stratejisi bir şemsiye kavram olarak kullanılabilir. Yan metin analizinde de benzer unsurların olup olmadığı görseller, çizimler, çevirmenin önsözü, tanıtım yazısı, kapak vb. yerlerde aranır. Bütün bu metinsel ve yan metinsel unsurlarla belirli bir söylemin üretildiğini ya da belli temalar çerçevesinde anlamsal örüntülerin ortaya çıkıp çıkmadığı da tespit edilebilir. Ekomerkezci yaklaşımlarda yeniden üretilmesi kuvvetle muhtemel olan bazı söylemler şunlardır: içkin değer (*inherent value*), canlılık (*animacy*), hissedebilirlik (*sentience*), devamlılık (*continuity*), benzerlik (*commonality*), yaşamdaşlık (*companionship*), dolanıklık (*entanglement*), bağlılık – karşılıklı bağımlılık – ilişkisellik (*connection, interdependence, relationality*), sorumluluk, harekete geçmek (*action*), olasılıklar, şefkat (*compassion*), ihtimam (*care*). Metin ve yan metin analizinde kullanılabilecek unsurlar Tablo 3’te belirtilmiştir.

İkinci bölümü oluşturan ‘sınırları aşmak’ başlığı altında ekomerkezci bir bakış açısı temelde insanlar ve diğer hayvanlar arasına çekilmiş olan düşünsel sınırları sorgulamaya açan seçimler incelenebilir. Bu kategoride içerik açısından (tema, ana ileti, vb.) insan ve diğer hayvanların insanbiçimciliğe kaçmadan benzerliklerine vurgu yapan, insan ve diğer hayvanların saygı, ittifak, karşılıklı bağımlılık çerçevesinde birbirine bağlandığı ontolojiler sunan, Batı felsefesinin inşa ettiği, keskin sınırlarla belirlenen ikiliklerden (kadın-erkek, insan-hayvan, kültür-doğa, vb.) uzaklaşabilen, insanı evrenin merkezine koymayan farklı kozmolojilerden beslenen eserler ekomerkezci yaklaşımlar olarak sınıflandırılabilir. Bu bakış açısı biçimsel olarak insan ve diğer hayvanları aynı kategoriye koyan gramer ve sözcük seçimleriyle görünür hale gelebilir (bkz. Wodak’ın adlandırma (*referential-*

nomination) stratejisi, 2001). Yan metin analizinde de eserin içeriğiyle uyumlu olarak insan ve diğer hayvanların saygı, ittifak, karşılıklı bağımlılık çerçevesinde birbirine dolanık olduklarını; insan ve diğer hayvanların benzerliklerini, evrimsel devamlılığını, yaşamdaşıklarını ortaya koyan görsellerin kullanılması ekomerkezci yaklaşımlara örnek olarak gösterilebilir. Bu başlık altında metin ve yan metin analizinde kullanılabilecek unsurlar Tablo 4'te belirtilmiştir.

Son olarak, üçüncü bölümde 'türlerarası aracılık' başlığı altında ise ekomerkezci bir bakış açısı temelde insanların diğer hayvanların sesi, "çevirmeni" olması fikri üzerine kurulmuştur. Bu çeviri iki şekilde mümkün olabilir. İlki, diğer hayvanların dillerini çözmeye dayalı bir çabadır. Yapay zekanın da yardımıyla son zamanlarda dikkate değer bir ilerleme kaydeden hayvan iletişiminin deşifre edilmesine dair gelişmeler veya diğer hayvanların farklı iletişim kanalları kullanabilmesinden hareketle göstergelerarası çeviri olasılıklarını düşünmek bu çabalara örnek olarak gösterilebilir. İkinci "çeviri" ise diğer hayvanların maruz kaldığı sömürü ve katliamı geniş kitlelere "anlatabilmek" için hayvanların sesi olmayı ifade eder. Bu çabanın önemli bir parçası ise günümüzde normalleştirilen ve doğallaştırılan tahakküme dayalı insan-hayvan ilişkilerini ifşa etmek, bir nevi gözümüze çekilen perdeyi kaldırmaktır. Bu bağlamda metin analizinde içerik açısından (tema, ana ileti, vb.) türlerarası çeviri örneklerine yer verilmesi, insan ve diğer hayvanlar arasındaki iletişim olasılıklarına değinilmesi, insandışı hayvanların sömürüsünü ve öldürülmesini maskeleyen teknokratik ya da örtmeceli dil içi çevirinin bulunmaması, varsa ifşa edilmesi ve/veya alternatiflerin kullanılması ekomerkezci yaklaşımları yansıtır. Biçim açısından ise örtmece (*euphemism*), düzdeğişmece (*metonymy*), adlaştırma, anlamsal zıtlık (*semantic reversal*) gibi yöntemlerin sömürü ve katliamı maskelemek için kullanılıp kullanılmadığına bakılabilir. Bunlar metin içinde veya dipnot/sonnotlarla görünür hale getirilip sorgulamaya açılabilir. Yan metin analizinde ise diğer hayvanlara karşı duyduğumuz şefkat ve sorumluluk hissini ön plana çıkartan, alternatif bakış açıları ve eyleme geçmeyi salık veren görsellerin kullanılması ile diğer hayvanların maruz kaldıkları sömürü ve katliamı gözler önüne seren görsellerin kullanımı ekomerkezci bakış açısını yansıtabilir. Bu başlık altında metin ve yan metin analizinde kullanılabilecek unsurlar Tablo 5'te belirtilmiştir.

Tablo 3*Hayvanları Özne Olarak İnşa Etmek*

EKOMERKEZCİ YAKLAŞIM	BİÇİM	METİN ANALİZİ		YANMETİN ANALİZİ
		İÇERİK		
1.Hayvanları Özne Olarak İnşa Etmek	• Anlam yükleme • Zamir kullanımı (Canlı/kişi kategorisinin yerini alma) • Etken özne konumu/Faillik (Geçişlilik) • Olumlu nitelendirme/sıfat/sembol kullanımı – Olumlu duygular uyandırma • Metafor kullanımı (İnsandışı hayvanlara olumlu özellikler atfeden metaforların tercih edilmesi) • Atasözleri ve deyimler (İnsandışı hayvanlara olumlu özellikler atfeden atasözleri ve deyimlerin tercih edilmesi) Bkz. Wodak, 2001; Stibbe, 2001; Gardelle 2023; Goatly, 2006; Gilquin and Jacobs, 2006; Dunayer, 2001	• İncelenen eserde insandışı hayvanların içkin değerinin, özne konumunun tematik olarak işlenmesi; • Varlıklarının, çeşitliliklerinin vurgulanması; • İnsandışı hayvanların bilinç, hissedebilirlik, akıl yürütme, duygu, kültür, ahlak, sevgi, vb. özellik ve becerilere sahip olduklarının tematik olarak işlenmesi, • Failliklerinin olay örgüsüne dahil edilmesi; • İnsandışı hayvanların çeşitli haklara sahip hukuki kişiler olarak tanınması veya bu uğurda verilen mücadelenin işlenmesi Bkz. Singer,2009; Bekoff, 2024, de Waal, 2016		• İnsandışı hayvanların bağımsız özneler/failler olarak resimlenmesi. • Görsel-işitsel ya da çok kipli materyallerde biliş/kültür/hissedebilirlik ve duygudurumların görünür hale getirilmesi. • Benzer amaçlarla farklı yan metin (kapak, tanıtım yazısı vb.) kullanımlarının gözlenmesi. Bkz. Molloy, 2011

Tablo 4

Sınırları Aşmak

EKOMERKEZCİ YAKLAŞIM	METİN ANALİZİ		YANMETİN ANALİZİ
	BİÇİM	İÇERİK	
2. Sınırları Aşmak	- Adlandırma - İnsan ve diğer hayvanları aynı kategoriye koyan zamir kullanımı - Anlamsal sınıflandırmalarda insan ve diğer hayvanları aynı kategoriye koyma - Sözcükleştirme (insan ve diğer hayvanları birbirinden ayırmayan anlam özelliklerine sahip kelimelerin tercih edilmesi) - Çeşitli söz sanatları ve sembolik dil kullanımıyla insan ve diğer hayvanlar arasındaki benzerlikleri vurgulamak Bkz. Wodak 2001; Stibbe, 2001; Dunayer, 2001; Stibbe, 2022	- İncelenen eserlerde insanbiçimciliğe kaçmadan benzerlik ve farklılık dengesini kurmak. - İnsan ve diğer hayvanların saygı, ittifak, karşılıklı bağımlılık çerçevesinde birbirine bağlandığı ontolojiler sunmak. - Batı dışında farklı kozmolojilerden beslenmek. - İnsan ve diğer hayvanların benzerliklerine vurgu yapmak. - İnsan ve hayvan arasındaki düşünsel sınırları bulanıklaştırmak. Bkz. Noske, 1997; Hurn, 2012	İnsan ve diğer hayvanların... - saygı, ittifak, karşılıklı bağımlılık çerçevesinde birbirine dolanık olduklarını, - insan ve diğer hayvanların benzerliklerini, - evrimsel devamlılığını, - yaşamdaşıklarını ortaya koyan görsellerin kullanılması. Benzer amaçlarla farklı yan metin (kapak, tanıtım yazısı vb.) kullanımlarının gözlenmesi.

Tablo 5

Türlerarası Aracılık

EKOMERKEZCİ YAKLAŞIM	BİÇİM	METİN ANALİZİ	YANMETİN ANALİZİ
		İÇERİK	
3. Türlerarası Aracılık	- Örtmece (<i>euphemism</i>), düzdeğişmece (<i>metonymy</i>), adlaştırma, oksimoron, anlamsal zıtlık (<i>semantic reversal</i>) gibi yöntemlerle maskelenen sömürü ve katliamın ifşa edilmesi/görünür hale getirilmesi/ortadan kaldırılması - Çeşitli söz sanatları ve sembolik dil kullanımıyla insan ve diğer hayvanlar arasındaki tahakküme dayalı ilişkiyi sorgulamak ve şefkat ve sorumluluğa dayalı alternatiflerin altını çizmek Bkz. Dunayer, 2001; Mitchell, 2006;	- İnsandışı hayvanların sömürüsünü ve öldürülmesini maskeleyen teknokratik ya da örtmeceli dil içi çevirinin bulunmaması/ifşa edilmesi/alternatiflerin kullanılması - Diğer hayvanlarla olan ilişkimizi empati, şefkat ve ihtimam etiği üzerinden kurgulamak - Türlerarası çeviri örneklerine yer vermek - İnsan ve diğer hayvanlar arasındaki iletişim olasılıklarına değinmek Bkz. Meijer, 2019; Gruen, 2015; Donovan & Adams, 2007	- Diğer hayvanlara karşı duyduğumuz şefkat ve sorumluluk hissini ön plana çıkartan, alternatif bakış açıları ve eyleme geçmeyi salık veren görsellerin kullanılması - Diğer hayvanların maruz kaldıkları sömürü ve katliamı gözler önüne seren görsellerin kullanımı - Benzer amaçlarla farklı yan metin (kapak, tanıtım yazısı vb.) kullanımlarının gözlenmesi.

5. Türkiye’den Aktivist Bir Örnek: *Greta Devlere Karşı*

Ekoçeviri alanında, özellikle de insandışı hayvanların temsili konusunda eğitici materyal hazırlamak ya da araştırma yapmak isteyen akademisyenler için önerilen modelimizin uygulaması *Greta Devlere Karşı* adlı kitap üzerinden yapılmıştır. Önerilen modelin bütün unsurlarını örneklemek mümkün olmasa da amacımız modelin uygulanması hakkında bir fikir vermektir.

Greta and the Giants (*Greta Devlere Karşı*) adlı kitap Zoe Tucker tarafından yazılmış, Zoe Persico tarafından resimlenmiş ve Nil Karaibrahimgil tarafından çevrilmiştir. Genç iklim aktivisti Greta Thunberg’ten ilham alınarak yazılan bu çocuk kitabı bir ormanda yaşayan Greta adındaki kız çocuğunun, ormanı talan eden devlerle mücadelesini konu almaktadır. İnsan silüetindeki devler ormandaki ağaçları kesip kendilerine şehirler inşa etmektedir⁷. Ormanda yaşayan hayvanlar, Greta’dan yardım isterler ve bir pankart hazırlayıp devlerin karşısına çıkan Greta kısa sürede hayvanların ve insanların desteğiyle devlere sesini duyurur. Devler hatalarını fark eder ve ormanla ve hayvanlarla uyum içinde yaşamaya başlar.

Modelin uygulanmasında ilk adım eserin hangi yaklaşımla yazıldığının tespit edilmesidir. Sonrasında geçirdiği çeviri yolculuğu neticesinde insanmerkezci ya da ekomerkezci yaklaşımın ne derece korunduğu ya da ikame edildiği belirlenecektir. Okurun kitapla ilk karşılaşmasını oluşturan bir yan metin olarak kapağa baktığımızda, kitabın adında geçen “Greta”, hemen altında yer alan daha küçük harflerle yazılmış “Inspired by Greta Thunberg’s Stand to Save the World” (Greta Thunberg’in dünyayı kurtarmak için sergilediği duruştan esinlenerek yazıldı) cümlesi, Greta’nın elinde “Strike for Climate” (iklim için grev) yazılı bir pankart tutan, saçları iki yandan örülmüş, üzerinde sarı bir yağmurluk olan bir kız çocuğu olarak resmedilmesi gibi faktörler eserin ekomerkezci bir bakış açısıyla yazıldığı konusunda güçlü bir kanı oluşturmaktadır.

Konusu itibarıyla de kitabın, kuraklık, aşırı yağış, deniz seviyelerinin yükselmesi gibi insan hayatını doğrudan etkileyen sayısız tema arasından “aşırı büyüme, ormansızlaşma ve habitat yıkımı”na odaklandığı, bir başla deyişle insan merkezci bakış açısından uzaklaştığı, “ego”dan ziyade “eko”yu ön plana aldığı görülmektedir. Bu bağlamda Tucker ve Persico’nun *Greta and the Giants* adlı kitabının sergilediği ekohassas duruşun yayınevi tarafından fark edilip çevrilmek üzere seçilmesi önemli bir adımdır.

5.1. Metin Analizi

Greta and the Giants kitabının konusundan bahsederken içerik olarak ekomerkezci bir bakış açısına sahip olduğu açık hale gelmiştir. Ancak daha ayrıntılı bir analiz yaparken, metin analizi aşamasında biçim ve içeriğin birbirinden keskin sınırlarla ayıramayacağı sıklıkla dile getirilen bir olgudur (ör. Fairclough, 1992, s. 75). Aşağıda önerilen üç başlık

⁷ İnsan silüetleri devler, doğayı talan eden, üretim odaklı eylemleriyle, özellikle ebeveynler ve yetişkin okuyucular için dev kapitalist şirketlere göndermede bulunuyor olabilir.

altında biçim ve içeriğin nasıl iç içe geçerek ekomerkezci yaklaşımı ön plana çıkardığı ve çevirmenin diğer aktörlerle bu yaklaşımı ne oranda aktarabildiği tartışılacaktır.

5.1.1. Hayvanları Özne Olarak İnşa Etmek

Greta and the Giants adlı kitapta insandışı hayvanların ve doğanın birer özne konumunda olduğuna işaret eden pek çok bileşen mevcuttur. Bunlardan ilki olumlu sıfat ve metafor kullanımı üzerinedir. Hikâyenin başlangıcında ortam ve karakterler tanıtılırken yazar tarafından doğaya ve hayvanlara olumlu anlamlar atfeden kelime seçimleri kullanıldığı görülmektedir. Bu olumlu seçimler çevirmen tarafından da benzer ve hatta daha güçlü bir etkiye sahip olacak şekilde çevrilmiştir. Örneğin, derece ve kesinlik zarflarının kullanılması (bkz. Örnek 1’de *çok, tam*) olumlu duyguların güçlendirilmesine katkı sağlamış, *soft* (yumuşak) sıfatının “yumuşacık” şeklinde daha da pekiştirilerek verilmesiyle (bkz. Örnek 2) çocuk okurda daha fazla sempati yaratacak bir seçim yapılmıştır. Olumlu sıfat kullanımı doğrudan özne konumuna işaret etmese de doğa ve diğer hayvanların olumlu bir imgeyle karşılanması özne konumlarını destekleyebilir.

(1)

Kaynak Metin (KM): “There was once a girl who lived **at the heart** of a **beautiful**⁸ forest.”

Erek Metin (EM): “Bir zamanlar, **çok güzel** bir ormanın **tam kalbinde** bir kız yaşardı.”

(2)

KM: “A **soft**, silvery-brown wolf...”

EM: “**Yumuşacık** gümüş rengi tüyleri olan kurt...”

(3)

“...wolf **stepped forward**, with his tail low to the ground. “Please help us,” he **whispered**.

“...kurt, kuyruğunu toprağa sürterek **öne çıktı** ve “Lütfen bize yardım et.” diye **fısıldadı**.

İnsandışı hayvanların özne konumunda olduğunu gösterecek en güçlü kanıtlardan biri geçişlilik analizidir (Halliday & Matthiessen, 2004). Etken bir cümleinin öznesi olan hayvanların hangi süreçlerde (*process*) rol aldığına bakmak, hayvanların insan zihninde nasıl tasavvur edildiğinin bir göstergesidir. Kitapta hayvanların, pek çok maddesel sürecin (*material processes*) aktörleri olarak tasvir edildiği görülmektedir. Hayvanlar ortak bir düşmana karşı savaş veren, iş birliği içinde davranan bilinçli özneler olarak resmedilmiş ve *huddle, join, wait, run* (toplanmak, katılmak, beklemek, kaçmak) gibi maddesel süreçlerin aktörleri olmuşlardır. Hayvanlar ayrıca *fear, understand* (korkmak, anlamak) gibi zihinsel süreçlerde (*mental processes*) “hisseden” rolündedirler. Hisseden rolü, hayvanların da insanlar gibi zihinsel kapasitelerinin olduğunu, onların da çeşitli duygulara sahip olduklarını gösterir. Son olarak hayvanların kitapta yoğun bir biçimde bir sözel sürecin (*verbal processes*) “söyleyen”i oldukları görülmektedir (Ör.: *ask, say, tell, shout* (sormak, demek, söylemek, bağırarak) (bkz. Örnek 3). Metnin tamamında

⁸ Örneklerdeki vurgular yazarlara aittir.

konusan hayvanların varlığını oldukça göze çarpmaktadır. Bunun bir çocuk kitabı olduğu düşünüldüğünde bu bulgu çok şaşırtıcı değildir ancak bu bağlamda hayvanların ekokırımdan etkilenmeleri ve korkularını dile getirmeleri zorlama ya da sıradışı bir çıkarım, olağandışı, fantastik bir durum değil aslında evrensel bir dilin dışavurumudur. Bu noktada habitatları yok edilen hayvanların deneyimlediği olumsuz duyguların dile getirilmesi üçüncü başlıktaki “Türlerarası aracılık” amacı güden bir çeviri faaliyetidir.

Özne konumu aynı zamanda kişi zamiri kullanımıyla da yansıtılabilmektedir. Pek çok dilde canlı ve cansız ayrımını belirten zamir kullanımı olduğu görülmektedir. Örneğin, İngilizcede *he* (eril kişi zamiri) ve *she* (dişil kişi zamiri) insanlar için kullanılırken, *it* ise cansızlar için kullanılmaktadır. Bir gramer kuralı olarak *it*’in hayvanlar için de kullanılması, hayvanların cansız birer nesne olarak görüldüğüne işaret eder⁹ (Dunayer, 2001, s. 149-150). Kitapta konuşan kurdun özel bir adı olmamasına rağmen *he* (eril zamir) ile karşılaşması hayvanların yazar tarafından canlı bir özne olarak görüldüğüne işaret eder (bkz. Örnek 3). Türkçede benzer bir zamir kullanımı bulunmamaktadır ancak özne konumu önceki örneklerde de görüldüğü gibi farklı şekillerde aktarılabilmektedir.

5.1.2. Sınırları Aşmak

Greta and the Giants adlı kitapta insandışı hayvanların ve doğanın insandan keskin sınırlarla ayrıldığına ve ortaklıklarımıza işaret eden kullanımlar göze çarpmaktadır. İçerik açısından kitap, ormanları açgözlülükle kesen ve habitat yıkımına yol açan devleri işlerken aslında aynı gezegende yaptıklarımızın sadece insanları değil doğayı ve diğer hayvanları da etkilediğini gösterir.

(5)

KM: “And **no one** told them to stop because **everyone** was scared of them.”

EM: “**Hiç kimse** onlara durmalarını söylememişti. **Herkes** onlardan çok korkuyordu.”

(6)

KM: “But then, **everyone** in the crowd began to shout.”

EM: “Sonra birden toplanan **herkes** bağırmaya başladı.”

İçerik olarak sınırları aşma amacı güden kitap biçimsel olarak da insanlar ve diğer hayvanların birbirine benzediklerini, aynı anlamsal kategorilere dahil edildiği göstermektedir. Örneğin, beşinci ve altıncı örnekte kullanımı görülen, *no one, every one* (hiç kimse, herkes) gibi belgisiz zamirler genelde iki dilde de insanlar söz konusu olduğunda, onların yerine geçen adılar olarak kullanılmaktadır. Örneğin, “Odada kimse yoktu.” diyen birinin sözleri çoğu zaman “Odada hiç insan yoktu.” şeklinde yorumlanmaya meyillidir. Kitaptaki örnekte ise “hiç kimse” ve “herkes” bu doğal ve beklendik kullanımdan saparak hayvanları da içine alacak şekilde kullanılmaktadır. Bu dahiliyet, bütün görsellerde insanlar ve diğer hayvanların bir arada resmedilmesinden yola çıkılarak önerilmektedir.

⁹ Hayvanları cansız kategorisine koyan bu gramer kullanımının sorgulanmaya başladığı ve çeşitli kaynaklarda *he/she* kullanımlarının da kullanılabileceği dile getirilmektedir (Gilquin & Jacobs, 2006).

(7)

KM: "Please STOP!" Greta cried. "Your greedy behaviour is spoiling **our home**. You've broken the trees and trampled the flowers and now the bees and birds have flown away. These animals are **homeless** and **our forest** is dying."

EM: "Lütfen DURUN!" diye haykırdı Greta. "Açgözlülüğünüz bizim **yuvamızı** mahvediyor! Ağaçları **kestiniz**, çiçekleri ezdiniz. Kuşlar ve arılar da kaçtı. Bu hayvanlar **evsiz** kaldı ve **ormanımız** ölüyor."

Yedinci örnekteki *our home, our forest* (bizim evimiz, bizim ormanımız) kullanımında görülen iyelik sıfatı aynı evi, aynı dünyayı paylaştığımızın altını çizerek karşılıklı bağımlılığımızı göstermektedir. Aynı örnekte çevirmenin "*home*" kelimesini farklı yerlerde "yuva" ve "ev" olarak çevirdiği de görülmektedir. Özellikle "evsiz kaldı" ifadesi ise bir insan ve diğer hayvanları birbirinden ayırmayan anlam özelliklerine sahip kelimelerin tercih edilmesine yani sözcükleştirme stratejisine bir örnek olarak gösterilebilir. Pek çok dilde diğer hayvanları insandan ayrı tutan sözcükleştirme örnekleri bulunmaktadır. Örneğin, insanların elleri/ayakları varken, hayvanların patileri, pençeleri vb. vardır. İngilizcede insanları öldürmek (*kill*) ile hayvanları öldürmek (*slaughter*) farklı sözcüklerle karşılanır. Türkçede de hayvanlar "ölmez", "telef" olur. Kitaptaki örnekte ise, "ev" kelimesinin tercih edilmesi bu ayrımlara son veren bir seçim olarak karşımıza çıkmaktadır.

5.1.3. Türlerarası Aracılık

Son analiz kategorimiz olan Türlerarası Aracılık bir eserde insanların, diğer hayvanların sesi olup olmadığına bakmaktadır. İçerik açısından *Greta and the Giants* adlı kitabın temel mesajına bakıldığında, hikâyenin Türlerarası aracılık üzerine inşa edildiği ilk bakışta anlaşılmaktadır. Yazar, doğanın insan eliyle talan edildiğini ve diğer hayvanların bu tahakküme boyun eğmek zorunda kaldıklarını okura Greta'nın hikayesi üzerinden aktarır. Hikâye insanların yol açtıkları durumların sorumluluğunu üstlenip harekete geçmelerini salık verir. Neticede Greta'nın yaptığı aracılık başarılı olur ve devler ağaçları kesmeyi bırakıp doğayla uyum içinde yaşamayı öğrenirler.

(8)

KM: "Please STOP!" Greta cried. "Your greedy behaviour is spoiling our home. You've **broken** the trees and trampled the flowers and now the bees and birds have flown away. These animals are homeless and our forest is dying."

EM: "Lütfen DURUN!" diye haykırdı Greta. "Açgözlülüğünüz bizim yuvamızı mahvediyor! Ağaçları **kestiniz**, çiçekleri ezdiniz. Kuşlar ve arılar da kaçtı. Bu hayvanlar evsiz kaldı ve ormanımız ölüyor."

(9)

KM: "There was hardly any forest left."

EM: "**O kadar çok ağaç kestiler ki** orman diye bir şey kalmadı."

(10)

KM: "And they promised to try harder."

EM: “Ormana zarar vermemek için ellerinden geleni yapmaya söz verdiler.”

Bıçimsel olarak aracılık, tahakküm ve sömürünün ifşa edilmesi ve şefkat ile sorumluluğa dayalı bakış açılarının ön plana çıkarılmasını sağlayacak stratejiler vasıtasıyla temsil edilir. Bu stratejilerden bir tanesi örtmecelerin (*euphemism*) kaldırılması ve okurun acı gerçeklere maruz bırakılmasıdır. Sekizinci örneğimizde, kaynak metinde ağaçlardan bahsederken *cut down* (kesmek) yerine *break* (kırmak) fiilinin kullanıldığını görmekteyiz. Kaynak metinde örtmece kullanılarak yumuşatılmış bu ifadenin çeviride “ağaçları kestiğiniz” şeklinde netleştirildiğini, sertleştirildiğini görüyoruz. Benzer şekilde dokuzuncu örnekte görüldüğü üzere kaynak metinde *there was hardly any forest left* (neredeyse hiç orman kalmamıştı) ifadesi “O kadar çok ağaç kestiler ki orman diye bir şey kalmadı” şeklinde çevrilmiştir. Son olarak, onuncu örnekte görüleceği üzere *and they promised to try harder* ([devler] daha fazla çaba göstereceklerine dair söz verdiler) ifadesi, “ormana zarar vermemek için ellerinden geleni yapmaya söz verdiler şeklinde” çevrilerek çevirmenin yaptığı ekleme ile daha anlamlı ve güçlü hale gelmektedir.

(11)

KM: “Greta **looked around her**. The animals looked tired, and sad. She had to help them-but how?”

EM: “Greta **tek tek hayvanlarla göz göze geldi**. Hepsi yorgun ve üzgündü. Onlara yardım etmeliydi ama nasıl?”

Sorumluluk duygusu ve şefkat ise duygusal anlam yüklü kelime seçimleriyle sağlanabilmektedir. Onbirinci örneğimizde kaynak metinde *Greta looked around her* (Greta etrafına baktı) ifadesinin erek metinde “Greta tek tek hayvanlarla göz göze geldi” şeklinde çevrildiği görülmektedir. Greta’nın hayvanlarla tek tek göz göze geldiğinin ifade edilmesi okurun bu anı daha uzun bir şekilde kafasında canlandırmasına yardımcı olmaktadır ve duygu yoğunluğunu dikkate değer bir biçimde arttırmaktadır. Bu nedenle, çevirmen seçimin, hayvanlarla kurulan iletişim ve duygu yoğunluğunu çok daha güçlü bir şekilde aktardığı söylenebilir.

5.2. Yan Metin Analizi

Ekomerkazci yaklaşımı yansıtan diğer bulgular da yan metinlerle alakalıdır. *Greta Devlere Karşı* adlı erek metnin çizimler dışında çeşitli yan metinlerle zenginleştirilip okura sunulduğu görülmektedir. Bu yan metinlerden ilki çevirmen Nil Karaibrahimgil hakkındaki tanıtım metni ve Karaibrahimgil’in çeviri hakkındaki yorumudur. Metinde Nil Karaibrahimgil’in fotoğrafı da paylaşılmaktadır. Resimli çocuk kitaplarında çevirmenin bu denli görünür olması beklendik bir durum değildir ancak Karaibrahimgil’in müzik alanında popüler bir figür olmasının ve renkli kişiliğinin erek metnin ön plana çıkmasını ve tercih edilmesini olumlu olarak etkileyeceği düşünüldüğünde yerinde bir karar olarak yorumlanabilir. Karaibrahimgil kaleme aldığı yazıda Greta Thunberg’in eylemlerini son derece olumlu bir bakış açısıyla yorumlamakta, gezegenimize karşı yerine getirmemiz gereken sorumlulukları hatırlatmaktadır.

İkinci yan metin ise İnci Vakfı'nın tanıtım yazısıdır. Görsellerle bezeli tanıtım yazısının sade, kısa, anlaşılabilir söylemiyle çocuklara hitap ettiği görülmektedir. Vakfın "Hayal-Hedef-Hareket" misyonları Greta'nın hikayesi yoluyla çocuklara hatırlatılmakta birlikte harekete geçmenin gücü ön plana çıkarılmaktadır. Son yan metin ise Yuvam Dünya Derneği'nin kitabın arka kapağında bulunan tanıtım metnidir. Tanıtım metninde Greta'nın genç yaşında nasıl pek çok insana ilham olduğundan ve iklim krizi hareketlerine yaptığı katkıdan bahsedilmektedir. Bu üç yan metnin ortak temaları, harekete geçmek, sorumluluk, değişim, ses çıkarmak ve ilham olmak olarak özetlenebilir. Benzer yan metinlerin kaynak metinde bulunmadığı görülmektedir. Ancak kaynak metnin sonunda paylaşılan ve okuru dış kaynaklara yönlendiren internet sitesi bağlantılarının erek metinden çıkartıldığı görülmektedir. Erek metine eklenen yan metinlerle verilmek istenen ana ileti güçlendirilmiştir ancak okuru dış kaynaklara yönlendirerek daha fazla farkındalık kazanmasını sağlayacak bağlantıların çıkarılması yerine İngilizce bilen okur için bırakılması veya Türkçe internet sitelerine yönlendirilmesi çevreci duruşu güçlendirebilirdi. Bir diğer yan metin unsuru olan görsel analizine, metnin iletisini destekler nitelikte olduğu için metin analizinden sonra yer verilecektir. Aşağıda yan metinlerden örnekler ve bu örneklerin temsil ettiği temalar görülebilir.

Doğaya Değer Atfedilmesi: "Çocuklar, okullar ve iklim değişikliği için de 'Ben Çocuğum', 'Gelecek Biziz', ve 'Uyan Anne' gibi besteler yaptı." (Çevirmen Tanıtım Metni, s. 2)

Sorumluluk: "İklim dengesini bozmadan, bu muhteşem gezegeni hem çocuklarımız hem de tüm canlılar için yaşanacak yer olarak devretmek, bugün bizim en büyük görevimiz." (Çevirmen Önsözü, s. 2)

Harekete Geçmek: "Benim de bu çabaya bu çeviriyle bir katkı olduysa, ne mutlu bana." (Çevirmen Önsözü, s. 2)

Olasılıklar/Hayal Etmek: "Bir hayalle başladı her şey!...Ormanı devlerden kurtarmak, hayvanlara yardım etmek...Artık el ele verdikleri dünyada yeniden bir yaşam kurabilecekler miydi?" (İnci Vakfı Tanıtım Metni, s. 3)

Bir yan metin unsuru olan çizimler ise metnin ana iletisini desteklemektedir. Kitapta kaynak ve erek metinde aynı çizimlerin kullanıldığı tespit edilmiştir ancak çizimler aynı olsa da metin ve çizimler arasındaki ilişki değişebilir. Çocuk yazınında görseller ve metin arasında üç farklı şekilde ilişki kurulabilir: görseller metinde dile getirileni yansıtabilir, metinde söylenene ters düşebilir veya kelimelerle ifade edilemeyen ek bilgiler sunabilir (Oittinen, 2003). Çalışmamızda ön plana çıkan ilişki birinci ve üçüncü işlevdir. Yukarıdaki metin analizinde göze çarpan, erek metne yapılan eklemelerin metnin yanında yer alan görselle uyum içerisinde olduğu bulgusudur. Yani görseller, kaynak metinde bulunmayan öğelerin çeviri yoluyla eklenmesi noktasında çevirmene yol gösterir. Örneğin, çevirmenin ağaçlardan bahsederken "kesmek" fiilini kullanması, kaynak metinde olmadığı halde Greta'nın hayvanların gözlerinin içine baktığının vurgulanması, benzer şekilde kaynak metinde olmamasına rağmen çevirmenin "o kadar çok ağaç kestiler ki" ve "ormana zarar vermemek için" örneklerindeki eklemeleri yapması, büyük olasılıkla çevirmenin görselden ilham alarak bazı seçimler yaptığını göstermektedir. Bu seçimler de ekoçevirinin önemli bir unsuru olan ima edileni açık etmek fikriyle uyum içerisindedir. Çizimlerin, aynı zamanda görsel olarak birliktelik

duygusunu güçlendirmek, üzüntü, kaygı gibi duyguların insanlar ve diğer hayvanlar tarafından paylaşıldığını göstererek duygudaşlığın altını çizmek ve ortaklaşa harekete geçmek ve eylemde bulunmanın ne kadar güçlendirici olduğunu ortaya koymak gibi işlevlere sahip olduğu görülmektedir.

Bütün bu metinsel ve yan metinsel unsurların daha üst bir düzeyde çeşitli söylemlerin yeniden üretilmesine katkı verdiği görülmektedir. İlk olarak, sözcük düzeyindeki seçim ve temalarla insandışı hayvanların içkin değerinin olduğu, duyguları olan, karar alıp eyleme geçebilen hissedebilir canlılar ortaya koyarak canlılık, hissedebilirlik (*sentience*) ve içkin değer söylemlerine; insandışı hayvanlarla aynı dünyayı ve ortak bir kaderi paylaştığımızı vurgulayarak ilişkisellik ve yaşamdaşlık (*companionship*) söylemlerine; son olarak da insandışı hayvanlara karşı sorumluluklarımızın olduğu düşüncesini vurgulayarak ve diğer hayvanlarla olan ilişkimiz şefkat ve empati üzerine temellendirilmemiz gerektiğini savunarak sorumluluk, şefkat ve ihtimam (*care*) söylemlerine katkıda bulunmaktadır. Eser aynı zamanda insanların büyüme ve kar odaklı ekonomik faaliyetlerine de göndermede bulunarak bir kapitalizm eleştirisi de yapmaktadır.

6. Tartışma ve Sonuç

Greta and the Giants adlı çocuk kitabı, genç iklim aktivisti Greta Thunberg'den ilham alınarak yazılmıştır¹⁰. Kitap, insanların doğaya verdiği zararı hikayeleştirerek çocuklara doğayla uyum içinde yaşamının erdemini anlatmaktadır. Kitabın işlediği konu, karakterler, kurgu, söz sanatları, görseller, kelime seçimleri, metaforlar, zamir kullanımı gibi hem içerik hem de biçime dair unsurlar incelendiğinde eserin ekomerkezci yaklaşımla yazılmış olduğu görülmektedir. Kitabın Türkçe çevirisi *Greta Devlere Karşı* da eserin orijinal amacından sapmadığı hatta çevirmenin seçimleriyle metnin duruşunun daha da güçlendirilmiş olduğu söylenebilir.

İklim krizi ve kitlesel yokoloşlar gibi pek çok insan kaynaklı çevresel felaketin yeryüzünü sarstığı Antroposen çağında çocuklara ve yetişkinlere ekolojik farkındalık kazandırmanın önemi giderek artmakta ve bu süreçte çeviri büyük bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda da Antroposen çağının getirdiği sorunlarla mücadele edebilmek için çeviribilim bölümlerinin müfredatına lisans ve lisansüstü programlarına ekoçeviri derslerinin eklenmesi son derece önem taşımaktadır. İnsanmerkezci/ekomerkezci yaklaşımları ayırt edebilme, ekomerkezci değerleri çeviride kayba uğramadan erek kültüre aktarabilme, insanmerkezci yaklaşımları aktivist bir duruşla ikame edebilme gibi becerilerle donatılacak çeviribilim öğrencileri (ve araştırmacılar) bu disiplinleri aşan mücadelenin dikkate değer bir parçası olacaklardır. Bu çabayı kolaylaştırmak adına çalışmamız somut unsurdan oluşan bir inceleme modeli önermiştir.

Son olarak, alanyazında görüldüğü üzere ekoçeviri dalları pek çok disipline, metin türüne ve çeviri yaklaşımına uzanan bir ağaç gibidir. Bu ve pek çok çalışma edebi temsiller ve kurgu hayvanlar üzerinden ilerlese de Cronin'in (2017) türlerarası aracılık kavramıyla ya da göstergelerarası yaklaşımlarla işaret edildiği üzere insandışı

¹⁰ Greta Thunberg hakkında bilgi için bkz. (Greta, 2019).

hayvanların, özellikle bazı türlerin, dillerini çözmek konusunda ciddi ilerlemeler kaydedilmiştir. Gerçek hayvanları çevirebilmek, onların sesi olabilmek türlerarası adaleti sağlamanın önemli bir bileşenidir ve bunun sağlanması için disiplinlerarasılığı teşvik etmek önem kazanmaktadır. Bu bağlamda öğrencileri biyoloji, antropoloji, primatoloji gibi yandal programlarına ya da diğer hayvanların dillerini deşifre etmek için faydalanılan yapay zekâ alanına yönlendirmek iyi bir başlangıç olabilir. Ne var ki edebiyatın gücü, bu heyecan verici gelişmelerin gölgesinde kalmamalı, 'ekohassas' metinlerin çevirisi çevirmenlerin gündeminde her daim olmalıdır.

Author Contributions

First Author: Sezen Ergin Zengin 60% (literature review, data collection and analysis, theoretical framework, discussion)

Second Author: Sinem Sancaktaroğlu Bozkurt 40% (literature review, data collection and analysis, theoretical framework, discussion)

Conflict of Interest: The authors declare no conflict of interest.

Financial Support: The authors declare that they received no financial support for this study.

Yazar Katkıları

Birinci Yazar: Sezen Ergin Zengin %60 (literatür taraması, veri toplama ve analizi, kuramsal çerçeve, tartışma)

İkinci Yazar: Sinem Sancaktaroğlu Bozkurt %40 (literatür taraması, veri toplama ve analizi, kuramsal çerçeve, tartışma)

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Kaynakça

- Aksoy, N. B. (2020). Insights into a new paradigm in translation: Eco-translation and its reflections. *Babel. Revue Internationale de La Traduction / International Journal of Translation*, 66(1), 29-45. <https://doi.org/10.1075/babel.00136.aks>
- Badenes, G., & Coisson, J. (2015). *Ecotranslation: A Journey into the Wild Through the Road Less Travelled*.
- Barcz, A., & Cronin, M. (2023). 7. Eco-Translation and interspecies communication in the anthropocene. S. E. Wilmer (Ed.), *Life in the Posthuman Condition* içinde (ss. 130-148). Edinburgh University Press. <https://doi.org/10.1515/9781399505291-011>
- Bekoff, M. (2024). *The emotional lives of animals: A leading scientist explores animal joy, sorrow, and empathy — and why they matter*. New World Library.
- Bogenç Demirel, E., & Marmara, F. (2020). Müdahil bir çeviri örneği olarak eko-çeviri. *Frankofoni*, 2(37), 53-63.
- Braidotti, R. (2013). *The posthuman*. Polity.
- Buell, L., Heise, U. K., & Thornber, K. (2011). Literature and environment. *Annual Review of Environment and Resources*, 36(1), 417-440. <https://doi.org/10.1146/annurev-environ-111109-144855>

- Cronin, M. (2017). *Eco-Translation: Translation and ecology in the age of the anthropocene*. Routledge.
- Cronin, M. (2020). Translation and climate change. İçinde E. Bielsa & D. Kapsaskis (Ed.), *The Routledge handbook of translation and globalization* (ss. 85-98). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003121848-8>
- Çelik, K., & Gülmüş Sirkintı, H. (2023). The power of children's literature in promoting environmentalism: An ecocritical analysis of the lorax and its Turkish translation. *İstanbul Üniversitesi Çeviribilim Dergisi*, 19, 67-81. <https://doi.org/10.26650/ijuts.2023.1360351>
- Çilingiroğlu, Ç. (2023). *Antroposen ve yeni insan*. Yeni İnsan Yayınevi.
- de Waal, F. (2016). *Are we smart enough to know how smart animals are?* W.W.Norton & Company.
- Dimick, J. (2018). *And this little piggy had none: Challenging the dominant discourse on farmed animals in children's picturebooks*. Peter Lang. <https://doi.org/10.3726/b13077>
- Donovan, J., & Adams, C. J. (Ed.). (2007). *The feminist care tradition in animal ethics: A reader*. Columbia University Press.
- Dunayer, J. (2001). *Animal equality: Language and liberation*. Lantern Books.
- Ergin Zengin, S. (2018). İnsan-merkezçiliğin yükselişi: Avcı-toplayıcılıktan günümüze hayvanın değişen statüsü. *Doğu Batı*, 82, 143-165.
- Ergin Zengin, S. (2022). The translation of nonhuman animals into commercial products: A postcolonial critique of dairy commercials. *Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi*, 32, 91-104. <https://doi.org/10.37599/ceviri.1116654>
- Fairclough, N. (1992). *Discourse and social change*. Polity Press.
- Freeman, C. P. (2009). This little piggy went to press: The American news media's construction of animals in agriculture. *The Communication Review*, 12(1), 78-103. <https://doi.org/10.1080/10714420902717764>
- Gardelle, L. (2023). Pronoun activism and the power of animacy. L. L. Paterson, *The Routledge Handbook of Pronouns* içinde (ss. 394-408). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003349891-32>
- Garrard, G. (2012). *Ecocriticism*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203806838>
- Genette, G. (1997). *Palimpsests: Literature in the second degree* (C. Newman & C. Doubinsky, Çev.). University of Nebraska Press.
- Gilquin, G., & Jacobs, G. (2006). Elephants who marry mice are very unusual: The use of the relative pronoun who with nonhuman animals. *Society & Animals*, 14(1), 79-105. <https://doi.org/10.1163/156853006776137159>
- Goatly, A. (2006). Humans, animals, and metaphors. *Society and Animals*, 14(1), 15-37.
- Greta Thunberg: Who is the climate activist and what has she achieved? (2019, Kasım 29). <https://www.bbc.com/news/world-europe-49918719>
- Gruen, L. (2015). *Entangled empathy: An alternative ethic for our relationships with animals*. Lantern Books.

Hakkımızda. (t.y.). Yeni İnsan Yayınevi. <https://yeniinsanyayinevi.com/hakkimizda/>

Halliday, M. A. K., & Matthiessen, C. M. I. M. (2004). *An introduction to functional grammar* (3. Baskı). Hodder Education Publishers.

Hastürkoğlu, G. (2020). Transferring ecology-related culture-specific items: A diachronic and quantitative approach. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 18, 666-672. <https://doi.org/10.29000/rumelide.706463>

Hu, G. (2003). Translation as adaptation and selection. *Perspectives*, 11(4), 283-291. <https://doi.org/10.1080/0907676X.2003.9961481>

Hu, G. (2020). *Eco-translatology: Towards an eco-paradigm of translation studies*. Springer. <https://doi.org/10.1007/978-981-15-2260-4>

Hu, G., & Tao, Y. (2016). Eco-translatology: A new paradigm of eco-translation-A comparative study on approaches to translation studies. *T&I REVIEW*, 6, 115-132.

Hurn, S. (2012). *Humans and other animals: Cross-cultural perspectives on human-animal interactions*. Pluto Press.

Kansu-Yetkiner, N., & Duman, D. (2017). Çeviri çalışmalarına ekoeleştirel bir yaklaşım: gözlemler ve bir model önerisi. *Dilbilim Çeviribilim Yazıları* içinde (ss. 170-179). Anı Yayıncılık.

Kansu-Yetkiner, N., Duman, D., Yavuz, Y., & Avşaroğlu, M. (2018a). Erken cumhuriyet döneminden günümüze çocuk edebiyatındaki çevre odaklı kültürel sözcüklerin çevirisine niceliksel bir yaklaşım. *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*, 29(2), 57-82. <https://doi.org/10.18492/dad.405249>

Kansu-Yetkiner, N., Duman, D., & Avşaroğlu, M. (2018b). Çevirmen neredesin? Çocuk edebiyatı yanmetinlerinde çevirmenin kılıcı rolü ve görünürlüğüne artsüremlî bir yaklaşım: 1923-2013. *Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi*, 24, 17-34.

Korkmaz Paşa, Z. (2024). *Eco-Translation in Science Fiction Literature: Dune By Frank Herbert* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Hacettepe Üniversitesi.

Kölling, A., & Lieb, M. (2022). Teaching eco-translation: Reclaiming the climate crisis discourse in the time of coronavirus. *English Text Construction*, 15(2), 175-195. <https://doi.org/10.1075/etc.00056.kol>

Li, J. (2024). Research on problems and countermeasures of translating texts for the popularization of environmental science from the perspective of eco- translatology. *The Educational Review, USA*, 8(12), 1502-1505. <http://dx.doi.org/10.26855/er.2024.12.014>

Małeck, W., Sorokowski, P., Pawłowski, B., & Cien, M. (t.y.). *Human minds and animal stories: how narratives make us care about other species*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780429061424>

Marmara, F. (2021). His ve duyguları olan varlık olarak hayvan ve bu bakışın fransız yazınındaki habercileri. *Frankofoni*, 1(38), 95-104.

Meijer, E. (2019). *When animals speak: Toward an interspecies democracy*. New York University Press. <https://www.jstor.org/stable/j.ctv1f885ch>

Mitchell, L. (2006). Animals and the discourse of farming in Southern Africa. *Society & Animals*, 14(1), 39-59. <https://doi.org/10.1163/156853006776137122>

- Molloy, C. (2011). *Popular media and animals*. Palgrave Macmillan.
- Mussnug, F. (2022). Translating endangered nonhuman worlds. G. Tihanov (Ed.), *Universal Localities* içinde (ss. 145-164). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-662-62332-9_8
- Neupane, R. (2023). The use of children's picture books to promote environmental awareness. *Humanities and Social Sciences Journal*, 15(1-2), 30-41. <https://doi.org/10.3126/hssj.v15i1-2.63736>
- Noske, B. (1997). Speciesism, anthropocentrism, and non-western cultures. *Anthrozoös*, 10(4), 183-190. <https://doi.org/10.2752/089279397787000950>
- Oittinen, R. (2003). Where the wild things are: Translating picture books. *Meta*, 48(1-2), 128-141. <https://doi.org/10.7202/006962ar>
- Shread, C. (2023). Ecological approaches. K. Marais & R. Meylaerts, *The Routledge handbook of translation theory and concepts* içinde (ss. 113-125). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003161448-9>
- Stibbe, A. (2001). Language, power and the social construction of animals. *Society & Animals*, 9(2), 145-161. <https://www.animalsandsociety.org/wp-content/uploads/2015/11/stibbe.pdf>
- Stibbe, A. (2022). Positive discourse analysis: Re-thinking human ecological relationships. (A. Fill & H. Penz, Ed.). *The Routledge handbook of ecolinguistics* içinde (ss. 165-178). Routledge.
- Tekalp, S. (2021). Ecocriticism and translation: A Descriptive study on Elif Shafak's *Bit Palas*. *Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi*, 30, 151-164. <https://doi.org/10.37599/ceviri.903813>
- Tymoczko, M. (2010). *Translation, resistance, activism*. University of Massachusetts Press. <https://muse.jhu.edu/book/737/>
- United Nations. (t.y.). Sustainable development goals. United Nations. <https://www.un.org/sustainabledevelopment/sustainable-development-goals/>
- Wang, Q. (2023). Translating nonhuman agency: A posthumanist reading of *The Zhuang Zi* and its three English translations. *New Voices in Translation Studies*, 28(1), 159-180. <https://doi.org/10.14456/nvts.2023.8>
- Waxman, S. R., Herrmann, P., Woodring, J., & Medin, D. (2014). Humans (really) are animals: Picture-book reading influences 5-year-old urban children's construal of the relation between humans and non-human animals. *Frontiers in Psychology*, 5, 1-8. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2014.00172>
- Wodak, R. (2001). The discourse-historical approach. R. Wodak & M. Meyer (Ed.), *Methods of critical discourse analysis* içinde (ss. 63-94). SAGE.
- Wolf, M. (2012). The sociology of translation and its "activist turn". *Translation and Interpreting Studies*, 7(2), 129-143. <https://doi.org/10.1075/tis.7.2.02wol>
- You, C. (2024). Who speaks for nature? Genre, gender and the eco-translation of Chinese wild animals. *Children's Literature in Education*, 55(2), 179-197. <https://doi.org/10.1007/s10583-022-09484-x>
- Zhao, M., & Geng, J. (2024). What can translation do for the endangered Earth? – An overview of ecocritical translation studies. *TRAMES: A Journal of the Humanities and Social Sciences*, 28(1), 37-51. <https://doi.org/10.3176/tr.2024.1.03>

Romantik Tiyatro Türünde Yeniden Yazım: Victor Hugo'nun *Cromwell* Adlı Eserine Yazdığı Ön Söz ile Namık Kemal'in *Celaleddin Harzemşah Mukaddimesi*'nin Temaları Üzerine Metinlerarası Bir İnceleme

Rewriting in Romantic Theatre: An Intertextual Analysis of Victor Hugo's Prologue to *Cromwell* and Namık Kemal's *Muqaddi of Celaleddin Harzemshah*

Araştırma/Research

Aliye GENÇ

Dr. Öğr. Üyesi, Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Fransız Dili Eğitimi Ana Bilim Dalı,
aliyeocal@gazi.edu.tr, ORCID ID: orcid.org/0000-0001-5410-6247

ÖZET

Victor Hugo'nun 1827 yılında yazdığı *Cromwell* başlıklı eseri ile Namık Kemal'in 1897 tarihli *Celaleddin Harzemşah* eseri iki yazarı bir araya getiren romantik tiyatro türünün en önemli iki temsilcisi ve başyapıttır. İki farklı yazarın iki farklı dil ve kültür bağlamında oluşturduğu bu iki eser farklı erek okurlar için kaleme alınmıştır. Hugo'nun doğduğu toprakların sınırlarını aşan sanat anlayışı, birçok yazara esin kaynağı olmuştur. Bu yazarlardan biri de Namık Kemal'dir. Bu çalışmada bu iki eserin çeviribilim alanında önemli bir kavram olan 'yeniden yazım' olgusu ile bir araya getirilmesi, söz konusu yazarlar üzerine yapılan araştırmalara farklı bir bakış açısı sunmaktadır. Çalışmada, Namık Kemal'in kaynak eseri yeni bir kültürel ve tarihsel bağlama taşıyarak tamamen yeniden bir eser yaratma sürecine ışık tutmak ve bu süreçte iki eseri ön sözlerinde yer alan temalar özelinde karşılaştırmak amaçlanmıştır. Yazarların gerek sanat anlayışlarının gerekse tiyatroya yaklaşımlarının derinlemesine ele alınabilmesini sağlayan bu araştırma, eserleri metinlerarası bir ilişki çerçevesinde ele alması ve kültürel etkileşimi ortaya koyması bakımından önem arz etmektedir. Her iki yazar da eserlerinin ön sözünde sanatın, edebiyatın ve romantizmin ilkeleri doğrultusunda önemli temalar ileri sürmüştür. Eserlerde yer alan bu temalar 'klasik tiyatroya karşı romantik tiyatro', 'yaratıcılık/özgürlük' ve 'tarih/toplum algısı' olmak üzere üç genel başlıkta toplanmıştır. Yapılan incelemeler neticesinde Namık Kemal'in sanat anlayışı özelinde, Victor Hugo'dan esinlendiği ancak tüm esin kaynaklarını Osmanlı Devleti'nde 'yeni insan inşa etme'

amacına uygun olarak oluşturduğu ve eserini kendi tarihsel, toplumsal ve kültürel değerlerine uygun bir şekilde yeniden yazdığı sonucuna varılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Victor Hugo, Namık Kemal, metinlerarasılık, çeviri, yeniden yazım

ABSTRACT

Victor Hugo's *Cromwell* and Namık Kemal's *Muqaddiq of Celaleddin Harzemshah* are the two most important representatives and masterpieces of the romantic theatre genre that unite the two authors. These two works, written in the context of two distinct languages and cultures, were for different target audiences. Hugo's understanding of art, which transcends the borders of the lands where he was born, has inspired many writers. One of these writers is Namık Kemal. These two works are re-examined through the lens of the concept of 'rewriting' in translation studies, offering new insights into the analysis of the works. Accordingly, this study aims to shed light on Namık Kemal's construction of an entirely new work by moving the source work to a new cultural and historical context, comparing the two works regarding the themes in their forewords. This research, which provides an in-depth analysis of both the authors' understanding of art and their approaches to theatre, can be considered essential because it deals with the works within the framework of an intertextual relationship. Both authors put forward crucial themes in the preface of their works that align with the principles of art, literature, and romanticism. These themes are 'romantic theatre against classical theatre', 'creativity/freedom', and 'perception of history/society'. It is concluded that Namık Kemal drew inspiration from Victor Hugo regarding his artistic positioning; however, he adapted work to align with the objective of 'building a new identity' in the Ottoman Empire, revising his work to reflect his own historical, social, and cultural values.

Keywords: Victor Hugo, Namık Kemal, intertextuality, translation, rewriting

1. Giriş

Sınırları aşan gerçekliği ile sanatın ve edebiyatın evrenselliği kabul gören bir olgudur. Farklı coğrafyalarda farklı kültürel yapıda yetişmiş yazarların eserlerinde bir diğerrinin izlerini aramak edebiyatın sihirli kapılarını aralamak ile aynı heyecanı uyandırmaktadır. Bu araştırmada Victor Hugo'nun ([1827] 2016) *Cromwell* adlı eserine yazdığı ön söz ile Namık Kemal'in ([1897]2005) *Celaleddin Harzemşah Mukaddimesi* bu amaç doğrultusunda seçilmiştir. Çalışmada 1827 tarihli Victor Hugo tarafından kaleme alınan eserin 2016 yılında yayımlanmış versiyonu kaynak metin olarak belirlenmiştir. *Celaledddin Harzemşah* için söz konusu çalışmada 2005 yılında Oğuz Öcal tarafından yayına hazırlanan eser seçilmiştir. Bu iki eser iki farklı yazarın ve iki farklı kültürün ürünüdür. Namık Kemal'in Hugo hayranlığı tarihte bilinen bir husustur (Aydın, 2011, s. 197; Gülşen, 2013, s. 1485). Kendisinin *Cromwell*'i çevirdiğine ya da bu eseri çevirisinden okuduğuna dair bilgilere alan yazın taramasında ulaşılammıştır. Ancak bu eserden etkilendiği ve bu doğrultuda *Celaleddin Harzemşah*'ı yazdığı bilinmektedir (Çılgı, 2007;¹ Aydın, 2011, s. 201; Gülşen, 2013, s. 1485). Namık Kemal'in Fransızca ile tanışmasında

¹ Detaylı okuma için Bkz. Çılgı, B. (2007). *Victor Hugo ve Namık Kemal'de romantizm; Cromwell ve Celaleddin Harzemşah'ın karşılaştırmalı incelenmesi* (Yayın No. 218269). [Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

dönemin ünlü isimlerinden Şinasi'nin etkisi vardır. Bu durum Dinç tarafından şöyle aktarılmaktadır:

Şinasi edebiyatımızdaki yazarlardan çok Fransız edebiyatının ünlü yazarlarından Victor Hugo ile Lamartine'den söz ediyordu. Konuşması bitince de Kemal'e Fransızca bilip bilmediğini sordu. N. Kemal de Fransızca bilmediğini itiraf edince hemen bu dili öğrenmesini tavsiye etti [...] N. Kemal 1862'de Tasvir-i Efkar'da çalışmaya başladı. Şinasi Batıya dönük Osmanlı aydınının simgesiydi. N. Kemal yazılarını Şinasi'nin etkisi ile yazıyor, Divan edebiyatının soyutluğundan, toplumun sosyal ve siyasi konularına yöneliyordu. Bir taraftan da Fransızcasını ilerletiyor, La Fontaine'in öykülerini, Jean Jacques Rousseau'nun felsefesini ve Victor Hugo'nun toplumsal konularını işleyen eserlerini okuyordu. Divan edebiyatına karşı artık ilgi duymuyor, daha geniş konulara değinmek istiyordu. N. Kemal hayatı boyunca sürecek özgürlük mücadelesine başlamış oluyordu. (2003, s. 31)

Namık Kemal'in Şinasi'nin tavsiyesi üzerine Fransızca öğrendiği ve Paris'te *Quartier Latin* semtinde kaldığı, günlerini Fransız Milli Kütüphanesinde devamlı okuyarak geçirdiği, eski Yunanlılardan başlayarak bütün Avrupa tarihini okuduğu, daha sonra Fransız Edebiyatını, Corneille'in trajedilerini, Montesquieu'nün *İran Mektuplarını* defalarca okuduğu bildirilmektedir (Dinç, 2003, ss. 49-50). Tanzimat Dönemi'nde Namık Kemal gibi yazarların Batılı eserlerden esinlenerek yazdığı metinler, yalnızca çeviri işlevini yerine getirmemiş, aynı zamanda yerel edebiyatın yeniden yapılandırılmasında da kritik bir rol oynamıştır.

Bu doğrultuda araştırmamızın soru cümleleri şu şekilde yapılandırılmıştır: Hugo'nun *Cromwell* adlı eserine yazdığı ön söz, Namık Kemal'in *Celeleddin Harzemşah Mukaddimesine* nasıl ilham kaynağı olmuştur? Bu eser Tanzimat Edebiyatı'na ve dolayısıyla yenilenen ve dönüşen Osmanlı toplumuna nasıl uyarlanmıştır? Aralarındaki benzerlik ve farklılıkların gerekçeleri nasıl ifade edilmiştir? Bu benzerlik ve farklılıkların seçilen konular üzerinde bir etkisi var mıdır? Tüm bu sorulara eserler arasında tematik bir karşılaştırma kapsamında yanıt aramak amaçlanmıştır. Claude Mouchard, *Un grand désert d'hommes, 1851-1885: Les équivoques de la modernité* isimli eserinde hiç kimsenin başka yazarlardan etkilenmeden yazınsal üretimde bulunamayacağını ifade etmektedir (akt. Yuva, 2011, s. 11). Bu durum çevirinin kültürel aktarımdaki yerini, yeniden yazım ve yaratıcılıktaki rolünü dile getirir niteliktedir ve söz konusu çalışmayı disiplinler arası bir boyutta ele almayı gerektirmiştir.

Çeviri çalışmaları alanında gerçekleşen bu araştırmada André Lefevere'in "yeniden yazım" kuramı temel alınmakta, onun yeniden yazım için dile getirdiği "çeviri", "uyarlama", "öykünme" gibi çeşitli yeniden yazma biçimleri arasında kesin sınırlar çizme zorunluluğunu ortadan kaldıran anlayışı etkili olmaktadır (1992, s. 47). Bu bakış açısı, farklı yazın biçimlerinin, çeviri çeşitlerinin ve yeniden yazımın birbirleriyle olan ilişkilerinin daha kapsamlı bir çerçevede irdelenmesine zemin hazırlamaktadır. Metinlerarasılık aracı olarak çeviri ve yeniden yazım, iki eser arasında yapılan karşılaştırmanın metodolojik düzlemini belirlemekte ve araştırmamızın kuramsal alt yapısını oluşturmaktadır. Bu doğrultuda metinlerarası bir karşılaştırma için Kristeva'nın (1980) metinlerarasılık kuramından hareketle, André Lefevere'in (1992) yeniden yazım kavramı üzerinden incelemelerde bulunmaktadır. Romantizm akımını temsil eden

eserler olmaları dolayısıyla bu akıma ve çevirinin bu akıma katkısına da değinilmektedir. Sonraki bölümlerde romantik tiyatro türü özelinde açıklamalarda bulunulmakta, incelenen eserlerin ulusal ve uluslararası yazındaki konumlarına yer verilmektedir. Bulgular bölümünde seçilen temalar, iki eser özelinde karşılaştırılmaktadır. Son bölümde ise analizi yapılan veriler doğrultusunda değerlendirme ve yorumlara yer verilmekte, alan yazın ile bulgular karşılaştırılmaktadır.

Bu çalışmada söz edilmesi gereken bir diğer husus da eserlerin oyun metinlerinin araştırmaya dahil edilmemiş olmasıdır. Araştırma iki ön sözün tematik karşılaştırılmasını içermektedir. Yapısal ve dilsel karşılaştırma araştırma kapsamını genişleteceği için araştırmaya dahil edilmemiştir. Ayrıca bulgular ve sonuç bölümünde yapılan benzerlik ve farklılıklar sadece yazarların bu iki eseri özelinde ele alınmaktadır.

2. Alan yazın

2.1. Metinlerarası Bir Araç Olarak Çeviri ve André Lefevere'in Yeniden Yazım Kavramı

1980'li yıllardan itibaren bağımsız bir alan olarak gelişen çeviri çalışmaları, dilbilim, edebiyat, psikoloji, tarih, antropoloji ve ekonomi gibi çeşitli alanları bir araya getirebilme özelliği ile disiplinlerarası araştırmalar için geniş bir çalışma evreni sunmaktadır. Çeviri, bir dilden diğerine anlam aktarım süreci olarak nitelendirilmesinin yanı sıra, aynı zamanda metinlerin yeniden üretildiği, yeniden yorumlandığı ve farklı kültürel bağlamlar ile yeniden yapılandırıldığı bir metinlerarası işlem sürecini temsil etmektedir. Bu noktada, André Lefevere'in 'yeniden yazım' kavramı çeviri süreciyle doğrudan örtüşmekte ve kesişim noktaları oluşturmaktadır. André Lefevere, *Translation, Rewriting, and the Manipulation of Literary Fame* (1992) adlı eserinin ön sözünde çevirinin özünde, bir metnin yeniden yazımı olduğunu dile getirmektedir. Her yeniden yazım, belirli bir ideolojiyi ve poetik anlayışı yansıtmaktadır ve bu doğrultuda edebiyatı belirli bir toplumda belirli bir işlev görecektir şeklinde dönüştürmektedir. Yeniden yazım, bir tür güç mekanizmasıdır; olumlu yönüyle, bir edebiyatın ve toplumun evrimleşmesine katkı sağlayabilmektedir. Yeniden yazımlar, yeni kavramlar, yeni türler ve yeni anlatım teknikleri tanıtarak edebi yeniliğe zemin hazırlayabilmektedir. Çeviri tarihi, aynı zamanda edebiyattaki yeniliklerin ve bir kültürün başka bir kültür üzerindeki dönüştürücü etkisinin tarihidir (Lefevere, 1992, s. 7). Bu özelliği ile de yeniden yazma, edebi çevirinin ötesine geçerek çeşitli sosyal bilim alanlarında ve disiplinler arası araştırmalarda potansiyel uygulamalar sunmaktadır (Kiran, 2020).

Bu kavram, çevirilerin şekillenmesinde güç, ideoloji ve patronajın rolünü vurgulayarak geleneksel çeviri sadakati görüşlerine meydan okumaktadır (Çınar, 2018). Ayrıca yeniden yazım, edebi bir eserin içeriğinin belirli kültürel, siyasi veya toplumsal çerçevelerle uyumlu kılmak adına çeşitli müdahaleleri mümkün kılmakta ve bu durum da eserin ideolojik yorumunu derinlemesine şekillendirmesine olanak tanımaktadır. Çevirmen, yalnızca bir metni bir dilden diğerine aktaran bir özne değil, aynı zamanda kültürel, ideolojik ve estetik kodları yeniden şekillendiren bir aktör olarak da değerlendirilmektedir. Bu nedenle çeviri, bir tür yeniden yazım pratiği olarak, metinlerin

varlığını sürdüren, dönüştüren ve yeni bağlamlarda anlam kazandıran bir metinlerarası araç olarak düşünülmektedir.

Metinlerarasılık kavramına değinecek olursak Julia Kristeva (1967) tarafından geliştirilen ve Mikhail Bakhtin'in (1963, 1984) diyalojizm kuramına dayanan bu kavram, metinlerin hiçbir zaman bağımsız ve yalıtılmış olmadığı, aksine önceki metinlerle sürekli bir ilişki içinde olduğu düşüncesini temel almaktadır. Bu bağlamda çeviri, yalnızca kaynak ve erek metin arasında değil, aynı zamanda tarihsel, kültürel ve edebi bağlamda metinler arasında yeni anlam katmanları oluşturan dinamik bir süreçtir. Çeviri aracılığıyla metinler, farklı diller ve kültürler arasında yeniden üretilirken, içerdikleri söylemler, bağlamlar ve referanslar yeni yorumlarla şekillenmektedir. Bu nedenle çeviri, bir metnin yalnızca anlamını taşıyan bir araç olmanın ötesinde, metinlerarası ilişkilerin yeniden yapılandığı ve dönüştürüldüğü bir söylemsel pratik olarak ele alınmaktadır.

Kristeva (1980)'ya göre metin doğrudan bilgilendirmeyi amaçlayan iletişimsel konuşmayı farklı türdeki ön veya eşzamanlı ifadelerle ilişkilendirerek dil sırasını yeniden dağıtan bir dil/dilsel aygıttır. Bu nedenle metin bir üretkenliktir. İlk olarak, içinde bulunduğu dille olan ilişkisinin (yıkıcı-yapıcı) dağıtıcısıdır. İkinci olarak metinlerin permütasyonudur yani metinlerarası olmasıdır. Burada belirli bir metnin alanında, diğer metinlerden alınan birkaç söz, birbiriyle kesişmekte ve nötralize olmaktadır. Kristeva (2002, s. 37)'ya göre "[h]er metin bir alıntılar mozaigi gibi oluşur, her metin kendi içinde başka bir metnin eritilmesi ve dönüşümüdür". Bu metinlerarasılık "[a]lıntı, gönderge, aşırma, anıştırma, parodi, alaycı dönüştürüm ve öykünme" gibi yöntemler şeklinde ifade edilir (Aktulum, 2000, s. 94).

Alıntı, yazarın kendi metnine başka bir metinden italik veya tırnak işaretiyle alıntı yapmasıdır. Gönderge, bir çeşit alıntıdır. Gizli alıntı, başka bir yazara ait bir cümle veya düşüncenin aynen alınıp kaynak belirtilmeden yazarın eserinde kendisine aitmiş gibi kullanılmasıdır. Anıştırma, metinler arasında kullanılan sözcükler arasındaki yakınlığıyla olarak görülmektedir. Parodi, bir metni başka bir metinde yazarın istediği amaçlar doğrultusunda konusunu değiştirip yeniden kullanmaktır. Alaycı dönüştürüm, yazılan metin içinde kullanılan öncel bir metnin dönüşüm ve değişime uğrarken gülünç ve eğlendirici bir yapıya büründürülmesidir. Öykünme, ilk metin yazılan metin içinde dönüşüme tâbi tutulurken metin farklı bir biçimde ve anlamda yeniden yazılmaktadır. (Aktulum, 2000, ss. 95-126)

Bu doğrultuda *Celeddin Harzemşah* isimli eserin ön sözünde Victor Hugo'nun izlerini aramak üzere başlatılan bu çalışmada iki yazar metinlerarası bir araştırmaya konu olmuş ve bu doğrultuda incelemelerde bulunulmuştur. Bu iki metin arasındaki ilişkiyi anlamak adına Aktulum'un (2000) dile getirdiği metinlerarasılık yöntemlerine başvurulmuştur. Araştırmaya konu olan iki yazar arasındaki metinlerarası ilişkiyi öykünme yöntemi ile ifade etmek yanlış olmayacaktır. Hugo'nun diğer eserleri gibi *Cromwell* isimli eseri de Osmanlı Devleti'nde çevrilmiş ve dönemin ihtiyaçlarına hizmet eder nitelikte o dönem yazarlarının öykünmelerine zemin hazırlamıştır. Yenileşme ve modernleşme yollarını arayan dönem aydınına rehberlik etmiş, edebiyatta özellikle sanatın yeni ifade etme şekillerinde örnek alınmıştır. Hugo'nun toplumsal ve siyasi görüşleri de dönem aydınının dikkatini çekmiş reform ve batılılaşma hareketlerinde itici bir güce dönüşmüştür.

2.2. Tanzimat Dönemi Çeviri Faaliyetleri ve Toplumsal Modernleşme

Tanzimat dönemi, Osmanlı Devleti'nin Batı ile yakın ilişkiler kurduğu, farklı disiplinlerde farklı yenilikler başlattığı bir dönemi işaret etmektedir. Bu yeniliklerin hayata geçirilmesinde bilgi ve kültür aktarımının gerçekleşmesinde çevirinin yeri yadsınamaz bir öneme sahiptir. Çeviri alanında gerçekleşen faaliyetler modernleşme süreci olarak adlandırılan bu döneme hizmet eder niteliktedir. Başlangıçta da ifade edildiği üzere, Batı edebiyatında yaşanan estetik ve düşünsel dönüşümler, Osmanlı Devleti'nde Tanzimat Dönemi'nde karşılık bulmuştur. Tanzimat Dönemi, Osmanlı modernleşme süreci ve çeviri faaliyetleri açısından önemli bir kırılma noktasıdır (Paker, 1987; Demircioğlu, 2008). Özlem Berk'e göre "Tanzimat döneminde kurulan Tercüme Odası, Encümen-i Danış, Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye gibi dernekler, özellikle tarih, dil, coğrafya, fen bilimleri gibi alanlarda çeşitli çeviri girişimlerinde bulunsalar da basılmış çeviri kitapların sayısı Cumhuriyet'e gelinceye kadar çok düşük bir seviyede kalmıştır" (2004, s. 512). Bu çeviri eserlere Yusuf Kâmil Paşa tarafından Türkçeye kazandırılan Fransız edebiyatından yapılan ilk çeviri olan Fénelon'un (1862) *Télémaque* adlı eseri örnek olarak verilebilir. Ayrıca, Ahmet Vefik Paşa'nın *Molière*'i Türk edebiyatına tanıtmaya ve Ethem Pertev Paşa'nın Jean Jacques Rousseau ve Victor Hugo'dan yaptığı çevirilerle Divan edebiyatı nazım şekillerini aşması, yeni edebiyatın öncü adımları olarak adlandırılabilir (Çılgı, 2017, s. 40).

Ayrıca bu dönemde yapılan gazetecilik ve haber çevirileri, Batı kültürünün tanıtılmasına ve yeni bir gazetecilik anlayışının yerleşmesine yardımcı olmuştur (Işık & Köktürk, 2024). Bu döneme kadın çevirmenler de önemli katkılarda bulunmuş, Tanzimat ve İkinci Meşrutiyet dönemleri arasında altı kadın Batı dillerinden Osmanlı Türkçesine roman çevirisi yapmıştır (Karadağ, 2013). Çeviri sürecinin kendisi, Ahmet Midhat'ın *Felâtn Bey ile Râkım Efendi* adlı eserinin Osmanlı toplumuna dair klişelere meydan okuyan ve Osmanlı İmparatorluğu'nun daha yaratıcı bir imgesini sunan İngilizce çevirisinde örneklediği gibi, kültürel ve ulusal imgeleri dönüştürmenin bir aracı haline gelmiştir (Erkazancı, 2021).

Araştırmada Victor Hugo'nun *Cromwell* isimli eserine yazdığı ön sözünü André Lefevere (1992)'in yeniden yazım kuramı üzerinden ele almak, çevirinin yalnızca bir dil aktarımı süreci değil, aynı zamanda ideolojik ve kültürel bir dönüşüm aracı olduğu fikrini vurgulamak açısından oldukça önemlidir. Lefevere, çeviri sürecinde etkili olan faktörleri 'güç', 'ideoloji', 'kurumlar', 'himaye', 'poetika', 'ideoloji' ve 'söylem evreni' (1992, s. 2) gibi kavramlar doğrultusunda ele almasıyla çevirinin yeni bir kültürel zemin oluşturma aracı özelliğine vurgu yapmıştır. Ayrıca kaynak metin yazarı Hugo'nun da romantizmin manifestosu olarak nitelendirilen bu eserinde modern edebiyatı ele alış şekli, eski düzenin tüm ideolojik dayatmalarına karşı bağımsız bir kimliği savunması da Türk edebiyatının yenilenmesinde etki gücüne sahip olmuştur. Hugo'nun sanatsal özgürlüğü benimseyen görüşü de edebi normları yeniden oluşturmak ve Batı'nın modern edebi anlayışını Osmanlı edebiyatına taşımak açısından önemli arz etmektedir. Bu yaklaşım Türk edebiyatında yeni türlerin ve yeni anlatım şekillerinin oluşmasını sağlamıştır.

Kırılmanın ve toplumsal dönüşümün en önemli aracı olarak gördüğü tiyatro eserleri ve özelinde *Celaleddin Harzemşah*'ta yer alan mesajın ne olduğu üzerine gerçekleştirilecek çalışmamızda kültürel farklılıklar belirlenen temalar özelinde ele alınmış ve eserlerin kendi tarihsel kültürel bağlamları dahilinde incelenmiştir. Osmanlı Devleti'nde romantik akımın etkilerinin hüküm sürdüğü dönem Romantik dönem olarak adlandırılabilir. Romantik dönemde sanatın/yazının niteliğine ilişkin ortaya atılan evrensel ve ilerici gibi sıfatların, bilimin/aklın koyduğu sınırlayıcı hayat ve sanat anlayışına karşılık Romantiklerin sınırsız, parçalı ve gelişmeye açık genel bir sanat anlayışını ön plana çıkardığı söylenebilir (Yücel, 2007, s. 61).

İncelenen eserler edebi değere sahip bir eserlerdir. Nitekim edebiyat akımları da sanat akımlarının edebiyattaki yansımalarıdır. Victor Hugo'nun (1827) *Cromwell* isimli piyesi romantik tiyatro yönüyle bu amaca hizmet ederken, Namık Kemal'in eseri ise modern edebiyata geçişi simgelemektedir. Eserlere geçmeden önce romantik dönem içerisinde yer alan ve incelenen yazarlar tarafından toplumu eğitime işlevi açısından en iyi ifade şekillerinden biri olarak nitelendirilen romantik tiyatro türüne değinilecektir.

2.3. Romantik Tiyatro

Avrupa'da 19.yüzyılın ilk yarısında oluşan romantizm akımı, Osmanlı'da 19. yüzyılın ikinci yarısında Tanzimat Edebiyatı adlı dönemde etki gücüne sahip olmuştur. Edebiyat ile toplumun etkileşimi, bu akımın küresel çapta ses getirmesine kaynaklık etmiştir. 1789 *Fransız İhtilali* ve akabinde cereyan eden sosyal ve siyasi çalkantılar, insanları bir boşluğa sürüklemiş; 18. yüzyılın sanayileşme ve maddiyat odaklı anlayışı, yerini içsel bir sorgulamaya, doğaya yönelişe ve yaratıcılığın ön plana çıkmasına bırakmıştır. Bu dönemde yazarlar, halk sanatını daha samimi ve gerçekçi bulmuş, dış dünyadan uzaklaşarak kendi iç dünyalarındaki duygusal değerleri keşfetmeye odaklanmıştır. Yazılı edebiyat, bu arayışın en etkili aracı olarak kabul edilmiştir (Yücel, 2007, s. 60).

20. yüzyıl modern edebiyat anlayışının başlangıç dönemi olarak kabul görmektedir. Çılgı, Germaine de Staël'in *De l'Allemagne* (1810) adlı eserinde 'romantik' terimini modern anlamıyla ilk kez kullandığını ve bu terimi Fransız edebiyatına kazandırdığını dile getirmiştir (Yücel, 2017, s. 19). Onu Rousseau'nun *Rêveries du promeneur solitaire* (1778), Chateaubriand'ın *Atala* (1801) ve *René* (1802) romanları, Lamartine'in *Méditation Poétiques* (1820), Hugo'nun *Les Odes* (1822), Vigny'nin *Les Poèmes Antiques et Modernes* (1826) ve *Chatterton* (1835) eserleri takip etmiştir. Victor Hugo'nun *Cromwell* (1827) ve *Hernani* (1830) oyunları ile *Notre Dame de Paris* (1831) romanı da bu akımı temsil etmektedir.

Duyguların hâkim olduğu bu akım, İngiltere'den ve özellikle Shakespeare'den esinlenen Victor Hugo'nun yapıtlarına yansımıştır. Hugo'nun *Cromwell* adlı oyununda bu etkinin izleri görülmektedir. Her ne kadar eserlerinde tarihsel konular yer alsa da Hugo, tarih yazımı konusunda katı kurallara karşı çıkmış ve hem şair hem de yazar kimliğiyle özgürlükçü bir yaklaşımı savunmuştur (Namık Kemal, 2005, s. 12). Bu özelliği ile Hugo, romantizmin yenilikçi temsilcileri arasında önemli bir yere sahip olmuştur.

Tanzimat dönemi yazarlarından Namık Kemal'in ise Victor Hugo'nun edebi bakış açısını incelediği ve eserlerinde onun etkilerini yansıttığı bilinmektedir. "Namık Kemal'i Hugo'ya Götüren Etkenler" isimli çalışmasında Namık Kemal'in Hugo romantizminde neyi değerli bulduğu bilgisi Aydın tarafından şöyle ifade edilmiştir:

Buna romantik idealizm demek de mümkündür. Böylece, Hugo'nun tavrıyla edebiyat bir sosyal kürsü halini alır. İşte Kemal'deki asıl Hugo bu noktada kendini gösterir. Yani edebiyat yoluyla toplumu eğitmek, değiştirmek, yönlendirmek, kısaca topluma rehberlik etmek. Özgürlük, vatan, millet, eşitlik, hukuk, adalet gibi kavramları Kemal edebiyat yoluyla yayar. (2011, s. 200)

Namık Kemal'in Victor Hugo'nun *Cromwell* önsözünden esinlenerek (Gülşen, 2013) kaleme aldığı *Celaleddin Harzemşah* isimli eserinin Mukaddime-i Celâl bölümü yazarın tiyatroya karşı bakış açısını dile getirmektedir.

3. İncelenen Ön Sözler

3.1. Victor Hugo ve *Cromwell* Ön Sözü Üzerine

Victor Hugo'nun *Cromwell*'i (1827) çıkış açan beş perdelik manzum bir dramadır ve başlangıçta oynanamayacağı düşünülmese rağmen 1956'da Louvre'da tam prömiyeri yapılmıştır (Schwarz, 2020). Araştırmaya konu olan oyunun ön sözü "Préface de *Cromwell*" ise, Hugo'yu klasik karşıtı estetiğin kurucusu ve Fransız Romantizminin sözcüsü haline getirmiştir (Wild, 2020). Bu ön söz, groteskin romantik dramaya estetik bir unsur olarak dahil edilmesini savunmuş, zıtlıklara ve aşırı kodlanmış deformasyonlara dayalı yeni bir edebiyat okuma çerçevesi yaratmıştır (Masters-Wicks, 1994). Hugo'nun estetik teorisinin merkezinde yer alan grotesk ve yüce arasındaki ilişki daha fazla araştırılmıştır (Chao, 2006). Hugo'nun *Cromwell* ve ön sözündeki çalışmaları, Fransız edebiyatının gelişimini ve daha geniş Romantik hareketi önemli ölçüde etkilemiş ve 19. yüzyılın en önemli Fransız yazarlarından biri olarak statüsünü sağlamlaştırmıştır (Wild, 2020). Yazarın bu özelliği André Lefevere'in yeniden yazım kuramındaki poetika kavramına zemin oluşturmaktadır. Hugo'nun ön sözü, Fransız edebi poetikasında romantizmin poetik normlarını belirlemekte ve klasik kalıpların yerine yeni bir estetik düzen önermektedir. Bu metin, klasik tiyatro kurallarına karşı yazılmış bir poetika manifestosu olarak nitelendirilmektedir. Bu özelliği ile araştırma örnekleminde yer almaktadır.

İngiliz tarihine dayanan bu eserin ön sözü 43 sayfadan oluşmaktadır. Ön sözün giriş kısmında açıklayıcı bilgiler yer almaktadır. Bu dramın halkın ilgisini çekmek veya onların beğenisini kazanmak amacıyla yazılmadığı, herhangi bir politik görüşten etkilenmediği ve edebiyat dünyasında takdir görme kaygısı taşımadığı belirtilmiştir (Hugo, 2016, s. 1). Bunun yerine, dönemin okuyucularının daha çok yazarın yeteneğiyle ilgilendiği, yazarın düşünsel dünyası ve eserin oluşum sürecine dair detaylarla ilgilenmediği vurgulanmaktadır (Hugo, 2016, s. 1). Ayrıca, Hugo, esere eklenen notların ve ön sözlerin eleştirilenler ve akademisyenlere karşı bir tür savunma mekanizması işlevi gördüğünü, hatta bir askeri taktik gibi eseri onların eleştirilerinden koruduğunu

ifade etmiştir (Hugo, 2016, s. 1). Eserin, yazarın diğer çalışmaları için bir referans teşkil etmediği, sanat üzerine genel analizlerin yapılacağı ve kimseye yönelik bir savunma veya suçlama metni olarak görülmemesi gerektiği vurgulanmıştır (Hugo, 2016, s. 1). Yazar, kitabın eleştirilmesi ya da savunulmasının kendisi açısından bir önem taşımadığını, esere yönelik her türlü yoruma ise önceden karşı çıktığını ifade etmiştir (Hugo, 2016, s. 1).

İkinci bölümde, yazar insanlık tarihi ile şiir tarihi ve gelişimi arasında bir paralellikten bahsetmektedir. Sanatın insanlığın varoluşuyla ilişkilendirilebileceği; ilk dönemlerde doğaya hâkim olma içgüdüsüyle kutsal olana atfedilen sanat eserlerinin, modern çağda estetik kaygılara maruz kaldığı dile getirilmektedir (Hugo, 2016, s. 14). Hugo, şiirin gelişimini 'İlkel Çağlar', 'Antik Çağlar' ve 'Modern Çağlar' şeklinde üç döneme olarak belirtmiş bu dönemlere açıklamalarda bulunmuştur. İlkel dönemde, insanın bilinçlenmesiyle şiirin de ortaya çıktığı, ilk sözlerin kutsal bir yakarış niteliği taşıdığı dile getirilmiştir (Hugo, 2016, s. 13). Bu şiirlerin Tanrı, ruh ve yaratılış temelli olduğu vurgulanmıştır. Bu dönem, halk kavramının ve aile düzeninin tam şekillenmediği, kralların ve kanun koyucuların hüküm sürmediği, mülkiyet hakkının geçerli olmadığı, huzursuzlukların ve savaşların yaşanmadığı bir dönemi işaret etmektedir (Hugo, 2016, s. 3).

Dünyanın yavaş yavaş değişim sürecine girdiği, ailelerin kabilelere, kabilelerin ise uluslara dönüştüğü bilgisine yer verilmiştir (Hugo, 2016, s. 3). Bu durum hiç şüphesiz krallığı ve teokratik toplum yapısını ortaya çıkarmıştır. Şiirin bu aşamadan sonra kahramanlık destanlarını konu edindiği, antik çağlarda mimarının ve şiirin son derece önemli olduğu, dini törenlerin ve ulusal festivallerin sahnelenen ilk oyunlar olarak kabul gördüğü rahipler sınıfının da ilk aktörler olarak sayılabileceği dile getirilmektedir (Hugo, 2016, s. 3). Modern çağlar ise dramatik sıfatı ile nitelendirilmiştir. Modern şiirin zirvesine Shakespeare yerleştirilmiştir. Bu türün kahramanları da *Hamlet*, *Macbeth*, *Othello* eserlerinde olduğu gibi insanlar olarak tanımlanmıştır (Hugo, 2016, s. 3).

Ön sözün üçüncü bölümünde, klasik kabul edilen sisteme karşı özgünlük, özgürlük ve bütünlük arz eden bir sisteme değinilmiş ve bu türün dramın özellikleri detaylandırılmıştır. Kendi düşüncelerinin ifade edildiği bu bölümde yazara göre zamanda ve mekânda birlik kuralı, gerçeğe bağdaşmamaktadır (Hugo, 2016, s. 20). Gerçeğe benzerlik bir kriter olarak kabul görmemekte, taklitçiliğe karşı çıkmaktadır. Bütünlük birliği tiyatronun temellerine yerleştirilmektedir (Hugo, 2016, s. 20). Kurallar ve modeller olmalı, dram doğayı yansıtan bir unsur olarak görülmelidir. Yerel olan her şey ise değerli bulunmuştur. Hugo'nun kahramanı Cromwell'i anlattığı dördüncü bölüm ile ön söz tamamlanmıştır.

3.2. Namık Kemal ve *Celaledin Harzemşah* Ön Sözü

Namık Kemal Türk edebiyatının önemli yazarları arasında yer almaktadır. Tanzimat Dönemi ve Osmanlı Devleti'nin yıkılış dönemlerine şahitlik eden yazar, Fransız İhtilali ile tüm dünyaya yayılan milliyetçilik akımının etkisiyle yaklaşmakta olan tehlikeleri öngörmüş, dönemin çalkantılı ve sıkıntılı işleyişine şahit olmuştur. Osmanlı Devleti içerisinde vatan, hürriyet, bağımsızlık değerlerine sahip çıkmış, halkın da bu değerlere sahip çıkması ve eğitilmesi gerektiği düşünmüştür. Yazar, düşünür ve eleştirmen olarak

halkı eğitmenin en iyi yollarından birini ise tiyatro olarak görmüştür. O, bu coşkulu ruh hâlini yaşayan ilk millî romantigimizdir (Kemal, 2005, s. 24). Ayrıca toplumun yeniden inşası için yeni bir insan tezahüründe bulunmuş; akli, mantığı ile hareket eden bu yeni insan tanımını eserleri ile aktarmaya çalışmıştır.

Aktaş'a (1993, ss. 11-12) göre, dönemin düşünsel dönüşümüne uygun biçimde önerilen yeni insan modeli, metafizik bir yaklaşımdan uzak, dünyevi bir karakter taşımaktadır. Bu birey, aklın doğaya egemen olabileceğine inanmakta; doğaüstü güçler yerine kendi aklı ve iradî potansiyeline güvenmektedir. Kendi benliğiyle dış dünya arasındaki ilişkileri akıl yoluyla düzenleyen bu insan, özgür doğduğunun bilincindedir ve geleceğin inşasında sorumluluk üstlendiğinin farkındadır. Aynı zamanda tarihsel süreç içerisinde edinilen millî değerlerin, çağın gereklerine uyarlanmasını savunmakta; edebiyatı somut gerçeklikleri işleyerek bu değerleri iletmenin bir aracı olarak görmektedir. Sosyal ve doğal olaylar karşısında edilgen değil etkin bir tavır benimseyen bu birey, aklını, bilgeliğini ve iradesini kullanarak doğaya hükmedebileceğine inanmaktadır. Bu insan tipi, skolastik düşünce yapısına ve onun etrafında şekillenen tüm kurumlara karşı durmakta; yaşam biçimini akıl ve irade temelli bir anlayış üzerine inşa etmektedir.

Akçağ Yayınlarından 2005 yılında Oğuz Öcal tarafından yayımlanan *Celaledin Harzemşah* isimli eserin 31-76 sayfalarında sekiz bölümden oluşan "Mukaddime-i Celâl"e yer verilmiştir. Bu ön sözde yazar kendi poetikasını (şii anlayışını), tiyatroya dair düşüncelerini, tarihi karakterlere nasıl ve hangi amaçla yer verdiğini açıklamaktadır. Aynı zamanda Osmanlı'daki mevcut edebi bakış açısını ve kendi ideolojik yaklaşımını dile getirmesi açısından önem arz etmektedir. Ayrıca seçilen ana kahramanın tarihten gerçek bir örneği temsil etmesi ile Victor Hugo'nun karakter seçimine benzer bir yaklaşım mevcuttur. Bu durum da metnin seçiminde etkili olmuştur. Bir sonraki bölümde eserleri hem kendi ulusal hem de uluslararası yazın içerisinde değerlendirmek yerinde olacaktır.

3.3. İki Eserin Ulusal ve Uluslararası Edebiyattaki Yeri

Victor Hugo (1802-1885) tarihi, mitolojik ve sosyal temaları işleyen romanları, şiirleri ve dramalarıyla tanınan Fransız romantizminin önemli bir figürüdür (Frey, 1999). *Sefiller* ve *Notre Dame de Paris* gibi eserleri dünya çapında okuyucuları büyülemeye devam etmektedir. Modern Türk edebiyatına katkıları da göz ardı edilemeyen Hugo'nun romantik üslubu birçok Tanzimat dönemi sanatçısını etkilemiş, ancak daha sonraki kuşaklarda realist ve natüralist eğilimler ortaya çıkmıştır (Gülşen, 2018). Hugo'nun eserleri Türk edebiyatında Romantizm ve Realizm tartışmalarına yol açmış, Beşir Fuat'ın Hugo üzerine yazdığı eleştirel monografi "hayaliyun-hakikiyun" (imgesel-gerçekçi) tartışmalarını başlatmıştır (Gülşen, 2018). Tanzimat'ın önde gelen yazarlarından Namık Kemal, Hugo'nun romantizminden büyük ölçüde etkilenmiş, edebiyatı siyasi ve sosyal amaçlar için bir araç olarak kullanmıştır (Gündoğdu, 2020). İki yazar arasındaki zamansal ve kültürel mesafeye rağmen tematik benzerlikleri ortaya koyan İbrahim Hakkı'nın şiiri ile karşılaştırmalı bir çalışmanın da gösterdiği gibi, Hugo'nun etkisi çağdaşlarının ötesine geçmiştir (Koçak, 2024). Tanzimat döneminin önde gelen isimlerinden Namık Kemal, çok yönlü çalışmalarıyla Türk edebiyatını ve siyasetini önemli ölçüde etkileyen kişilerin

başında gelmektedir. Şinasi'nin tavsiyesi ile öğrendiği Fransız dilinde okuduğu ve çevirdiği eserler kendi eserlerinde ve yeni toplumsal düzenin inşasında etkili olmuştur. Özellikle Victor Hugo'dan etkilendiği ve yazarın düşünce yapısını ve üslubunu örnek aldığı bilinmektedir. Alan yazında yapılan araştırmalar neticesinde bu özelliğine birçok çalışmada yer verilmiştir. Ziya Paşa ile birlikte Batı medeniyetini savunarak ve toplumsal meseleleri ele alarak devleti reforme etmeye çalışmıştır (Uçman, 2014). Ayrıca, Kemal'in Batılı edebi formları Türk edebiyatına uyarlama çabaları, açık ve erişilebilir bir dilin önemini vurgulayarak ulusal kimliği ve kültürel farkındalığı geliştirmeyi amaçlamıştır (Karaosmanoğlu, 2018). Ayrıca Türk edebiyatının ilk romanı olan *İntibah*, Namık Kemal tarafından yazılmıştır. *İntibah* ve *Cezmi* isimli romanlarında romantizmin, özellikle Victor Hugo'nun etkisi altında kalmıştır. Namık Kemal'in çevirmen tarafını ise Çılgı şu sözleri ile dile getirmektedir: "Jean-Jacques Rousseau'nun *Contrat Social* adlı çalışmasını, *Şeraiti İçtimaiye* adıyla, Montesquieu'nun *Esprit des Lois*'sını *Ruhelşerâyî* adıyla ve *Les Considérations sur les causes de la grandeur et de la décadence des Romains* adlı eserini *Romalıların babı ikbal ve zevali hakkında mülâhazat* adıyla dilimize çevirmiştir" (2007, s. 42).

Dinç'e (2003, s. 50) göre, Namık Kemal kendi kaderi ile ünlü Fransız yazarı Victor Hugo'nun kaderi arasında benzerlik kurmaktadır. Onun eserlerinin çoğunu okumuş, *Asırların Efsanesi*ndeki tarih görüşüne ve şiirinin gücüne hayran kalmıştır. *Sefiller* romanından o kadar etkilendi ki gazetesinde Komün isyanını savunan yazılara yer vermiştir. Hugo da kendisi gibi adaletsizliğe karşı başkaldırmış, III. Napoleon'a karşı mücadele etmiştir. Bu uğurda kendisi gibi o da gurbet yollarına düşmüştür. *Cromwell* isimli eseri ile hem ulusal hem de uluslararası edebiyata romantik edebiyatı, tiyatrodaki devrim niteliğinde yenilikleri getiren Hugo, evrensel temaları ele almıştır. 17.yy. İngiltere'sini ve yaşadığı iç savaş dönemini ele alan eserinde güç, iktidar, ahlak ve insanın doğasını ele alan yazar tarihten gerçek bir isim tercih etmiş ve Cromwell'in iç çatışmalarını dile getirmiştir.

Hugo'nun birey merkezli estetik özgürlüğü, Namık Kemal'in metninde toplum merkezli ideolojik bir bilinci ortaya çıkarmıştır. Lefevere'in yeniden yazım kuramına göre, çeviri ve esinlenme yalnızca kaynak metnin aktarımı değil; aynı zamanda hedef kültürün poetikasına göre yeniden kurgulama eylemidir. Namık Kemal, *Mukaddime-i Celâl*'de, Hugo'nun önerdiği estetik poetikayı Osmanlı modernleşmesinin toplumsal ihtiyaçlarına göre yeniden yazmaktadır. Namık Kemal'in metni, tiyatro aracılığıyla toplumun bilgi sahibi yapılması gerektiğini savunurken, tarihsel kahramanları yücelterek Osmanlı ulus bilincine yeni figürler kazandırmaktadır. Bu poetik yaklaşım, yalnızca edebi değil; ideolojik, ahlaki ve politik bir sorumluluk taşıyan edebiyat anlayışına örnek teşkil etmektedir. Kemal, Hugo'nun bireysel özgürlükçü poetikasını Osmanlı toplumunun toplumsal bilinç ve eğitim ihtiyacına uyarlayarak, ideolojik bir poetika üretmektedir. Bu durum, eserin Lefevere'in (1992) kuramına uygun biçimde, poetikanın hedef kültür içinde yeniden yapılandırıldığını göstermesi açısından araştırma örnekleme olarak seçilmesini açıklar niteliktedir.

4. Yöntem

Çalışmada, nitel araştırma deseni olarak tematik içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizi, çeşitli kaynaklar kullanılarak birbirine benzer nitel verilerin, belirli bir tema ve kavram çerçevesinde bir araya getirilip nicel analizler yapılması ve bu verilerden anlam çıkartıp okurların anlayabileceği şekilde düzenlenmesi ve yorumlanmasıdır (Bauer, 2003; Yıldırım & Şimşek, 2006). Bu doğrultuda çalışmada, anlam birimlerine dayalı açık kodlama yöntemi uygulanmıştır. İlk olarak metinlerde tekrar eden ifadeler, kavram ve söylem örüntülerine başvurulmuş, anlam birimleri oluşturulmuştur. Sonrasında açık kodlar tematik sınıflandırma ile kavramsal kümeleri meydana getirmiş ve tematik kümeler arasındaki bağlantılar doğrultusunda çalışmanın teorik çerçevesine uygun ana temalar belirlenmiştir. Bu temalar ve alt kodları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Tablo 1

Temalar ve Alt Kodları

Tema	Alt Kodlar
Tema 1: Klasik Tiyatroya Karşı Romantik Tiyatro	Klasisizm eleştirisi, tiyatroda bireysellik, edebi türlerin dönüşümü
Tema 2: Yaratıcılık ve Özgürlük	Sanatsal özgürlük, sanatın eğitici gücü, biçimsel esneklik
Tema 3: Tarih ve Toplum Algısı	Tarihsel olayların sanatla yeniden kurulumu, kolektif hafıza ve ulus inşası

Bu noktada eserlerin sadece ön sözlerinin çalışmada yer aldığını dile getirmek yerinde olacaktır. Bu çalışmada yeniden yazım kuramı ekseninde başvuru alan veri analizi eleştirel analiz yöntemi olmuştur. Bu yöntem, yalnızca metinler arasındaki tematik benzerlikleri ortaya koymakla kalmamış; aynı zamanda bu temaların biçimlendiği ideolojik, kültürel ve tarihsel bağlamları da derinlemesine incelemeyi mümkün kılmıştır.

Victor Hugo'nun *Cromwell* ön sözü, on dokuzuncu yüzyıl Avrupa'sındaki sanatsal özgürlük, monarşi eleştirisi ve bireysel romantizmin taşıyıcısı olarak değerlendirilmiştir. Bu bağlamda eleştirel analiz, Hugo'nun tiyatro anlayışındaki siyasal ve estetik kodlarını çözümlemeyi hedeflemiştir. Namık Kemal'in *Celaiddin Harzemşah* ön sözü ise, Tanzimat Dönemi Osmanlı toplumunda modernleşme ve milliyetçilik ekseninde şekillenmiş bir metin olarak analiz edilmiştir. Eleştirel analiz, Kemal'in tiyatroyu nasıl bir ideolojik araç olarak konumlandığını, halkı bilinçlendirme, millî kimlik inşası ve özgürlük savunusunu nasıl kuramsallaştırdığını incelemeye yönelmiştir.

Bu çerçevede metinler yalnızca betimsel değil, çözümleyici ve sorgulayıcı bir yaklaşımla incelenmiş; sanatın toplumsal işlevi, tarihsel figürlerin ideolojik temsili ve edebî özgürlük gibi kavramların metin içerisindeki işlevi çözümlenmiştir. Bütüncedeki metinsel ve söylemsel unsurlar temel alınarak, tematik yorumlar doğrultusunda yeniden yazımın arkasında yatan bireysel ve toplumsal düşünsel yönelimler ayrıntılı bir biçimde analiz edilmiştir.

5. Bulgular

Çalışmanın bulguları, Namık Kemal'in (2005) *Celaleddin Harzemşah* ve Victor Hugo'nun (1827) *Cromwell* adlı eserlerinin ön sözlerinde kullanılan ifadeler, dilsel yapılar ve tematik yönelimler arasındaki benzerlik ve farklılıkları ortaya koymaktadır. Elde edilen veriler doğrultusunda, her iki eserin ön sözlerinin klasik ve romantik tiyatro anlayışları bağlamında nasıl konumlandığı, yaratıcılık ve özgürlük kavramlarına nasıl yaklaşıldığı ve tarih-toplum algısını nasıl şekillendirdiği analiz edilmiştir.

5.1. Klasik Tiyatroya Karşı Romantik Tiyatro

Her iki yazar da klasik tiyatronun katı kurallarına karşı çıkmakta ve bu düşüncelerini ön sözde dile getirmektedir. Bu katı kurallardan bir tanesi “üç birlik kuralı” olarak adlandırılan zaman, mekân ve olay birliği kuralıdır. Klasik tiyatronun bu zorlayıcı tutumu eleştirilmiştir (Hugo, 2016, s. 21). Ayrıca Hugo'nun yeni edebiyat akımında türlerin harmanı (komedi ve trajedi, grotesk ve soylu), yerel renkler, zengin bir olay örgüsü, tarihsel gerçeklik (antikiteden ziyade modern tarih), farklı sosyal sınıflara ait birçok karakter, yerde ve zamanda birliğe artık uyulmaması, gerçeğe benzerlik ve görgü kurallarının önemsenmemesi, çeşitlendirilmiş bir anlatım (dil tonlarının harmanı), dizinin kullanımı, duyguların yüceltilmesi ön plana çıkmaktadır (Çılgı, 2017, s. 69). Buna bağlı olarak Hugo, trajik ve komik unsurların bir arada bulunabileceğini savunmakta ve klasik trajedinin saf kuralcılığına bir meydan okumaktadır (Hugo, 2016, s.8). Hugo'ya göre, grotesk türü sanatın biçimini bir bütün olarak değiştirmekte ve komedi yeni bir sanat biçimi olarak gelişmektedir (Hamano, 2006, s. 26). Hugo, modern şiirin geldiği en yüksek noktanın drama türü olduğunu, özellikle Shakespeare ile bu türün zirveye ulaştığını dile getirmektedir (Hugo, 2016, s.13). Hugo, grotesk ile yüceyi, komik ile trajik olanı bir araya getiren modern dramının, klasik türlerden farklı olarak bütüncül bir sanat yaklaşımını meydana getirdiğini savunmaktadır (Hugo, 2016, s. 13). Kemal ise klasik trajedi geleneğinin çok ötesinde ve Shakespeare'in temsil ettiği türler arası geçişliliğe sahip dramatik yapıyı benimsediğini ifade etmektedir. Onun gözünde drama sadece biçimsel bir modeli temsil etmemektedir. İçerdiği duygu derinliği, karakter zenginliği ve toplumun aynası olma özelliği ile ele alınmaktadır (Kemal, 2005, s. 71). Namık Kemal *Celâleddin Harzemşah* ön sözünde üç birlikten ziyade olayın kendisine daha çok önem verdiğini dile getirmektedir (2005, s. 52). Ona göre tiyatro hayatın kendisidir. Kemal, kaynağını aklı ve iradesinden alan yeni bir yaşama taliptir (Aktaş, 1993). Dolayısıyla edebiyatın da akla, hakikate ve tabiata uygun olması gerekmektedir.

Her çeviri/yeniden yazım stratejisi, metinle bağlantılı olan ideolojik ve edebi nedenler doğrultusunda gelişmektedir (Bassnett & Lefevere, 1992, s. xi). Bu açıdan ele alındığında Namık Kemal'in Hugo'dan etkilenme süreci tiyatroya attığı önemde gizlidir. Hugo katı kuralların yıkıldığı modern bir anlatıyı savunurken Namık Kemal onu Osmanlı tiyatro anlayışı içerisinde yeniden üretmektedir. Hugo tragedyayı ve komediyi birlikte ele alarak estetik bir yaklaşım sergilerken Namık Kemal ilerlemenin tiyatro vasıtası ile sağlanacağını düşünmektedir. Aynı zamanda tiyatronun toplumun eğitilmesinde ve eleştirel düşünme yetisi kazandırma noktasında önemine dikkat çekmektedir (Namık Kemal, 2005, s. 10). Bunu temalarında daha ziyade mevcut olan ile olması istenen arasında bir çatışma ile

sağladığı söylenebilir. Bu noktada Hugo'dan esinlenerek yeniden yazma eylemi ile kendi ideolojik bağlamını oluşturmaktadır. Dolayısıyla her iki yazarın da romantik tiyatroyu toplumsal bir dönüşüm aracı olarak ele aldığı söylenebilir.

5.2. Yaratıcılık ve Özgürlük

Bu bölümde her iki yazarın da sanatsal yaratıcılık ve özgürlük konusundaki görüşlerine yer verilmektedir. Victor Hugo, *Cromwell* isimli eserine yazdığı ön sözde, sanatsal yaratıcılığın ve özgürlüğün klasik tiyatro kurallarından bağımsız olması gerektiğini savunmaktadır (Hugo, 2016, s. 1). Sanatçının kendini tek bir biçimde ifade etmesini veya sistemin dayattığı sınırlandırmalara maruz kalmasını eleştirmektedir (Hugo, 2016, s. 23). Ona göre farklı ilhamlar ve tarzlar sanatçıya eşlik etmelidir. Bu tercihinin karakterinin karmaşıklığında da görmek mümkündür (Hugo, 2016, s. 34). Seçtiği karakter Cromwell ahlakı sert ve kasvetli, yanında sürekli dört saray budalası olan, kötü şiirler yazan, sade, tutumlu ve görgü kuralları konusunda yapmacık, kaba bir asker ve rahat bir politikacı, teolojik tartışmalarda usta ve bunlardan hoşlanan, ağır, dağınık, anlaşılabilir bir hatip, ama etkilemek istediği herkesin dilini konuşmakta yetenekli; ikiyüzlü ve fanatik² olarak nitelendirilmektedir (Hugo, 2016, s. 34). Burada Hugo'nun farklı karakteristik özellikleri tek bir karakterde bir araya getirdiği görülmektedir. Hugo'ya göre, sanat, insan hayatının ve doğanın tüm yönlerini kapsamalıdır (Hugo, 2016, s. 24). Bu hem trajik hem de komik unsurların bir arada bulunabileceği anlamına gelmektedir. Hugo, sanatın bu zenginliğini ve çeşitliliğini ifade edebilmesi için, sanatçının özgürce yaratma hakkına sahip olması gerektiğini vurgulamaktadır (Hugo, 2016, s. 30).

Namık Kemal, *Celaledin Harzemşah* adlı eserinin ön sözünde, sanatsal yaratıcılığı ve özgürlüğü, özellikle Osmanlı tiyatrosunun yenilenmesi bağlamında ele almaktadır. Osmanlı tiyatrosunun mevcut kurallarının, sanatçıların yaratıcı potansiyelini sınırlandırdığını savunmaktadır (2005, s. 49). Sanat, Namık Kemal'e göre, toplumu eğitmeli ve toplumsal sorunları ele almalıdır (2005, s. 47). Bu nedenle, tiyatronun özgürce işlenmesi ve yaratıcı bir şekilde sunulması gerektiğini vurgulamaktadır (Namık Kemal, 2005, s. 50). Namık Kemal, sanatçının toplumu eleştirme ve topluma yön verme görevine sahip olduğunu savunmaktadır (2005, s. 46). Bu görev, sanatçının yaratıcı özgürlüğünü kullanmasını zorunlu kılar. Aynı zamanda eserinde, tarihsel figürler üzerinden toplumsal eleştiriler yapmakta ve tiyatronun bir eğitim aracı olarak kullanılabileceğini göstermektedir (Namık Kemal, 2005, s. 58). Bu, onun sanatsal yaratıcılığı toplumsal fayda ile nasıl birleştirdiğini gösteren bir örnektir.

Victor Hugo sanatın, insan yaşamının tüm yönlerini özgürce yansıtmayı gerektiğini savunurken (2016, s. 21) Namık Kemal ise yaratıcılığı hem estetik hem de toplumsal bir araç olarak tanımlamaktadır (2005, s. 12). Sanatı bir toplumsal sorumluluk olarak görmek ve bu nedenle yaratıcı sürecin toplumsal normlarla bir denge içinde olması gerektiğini belirtmektedir (Namık Kemal, 2005, s. 52). Burada Hugo'dan edindiği söylemi ideolojik olarak geliştirdiği söylenebilir.

² Çeviri araştırmacı tarafından yapılmıştır.

Bu noktada Hugo, daha bireysel ve evrensel bir yaratıcılık anlayışını benimserken, Namık Kemal, yaratıcılığı toplumsal bir misyonla ilişkilendirmektedir. Bu farklılık, çeviride yeniden yazım açısından değerlendirildiğinde çevirinin kültürel dönüşüm aracı rolüne, ideolojik, kültürel ve estetik yapıya olan etkisine örnek teşkil etmektedir. Namık Kemal'in esin kaynaklarını kendi içinde bulunduğu toplumun kültürel ve sosyal bağlamları doğrultusunda ele aldığı, bireysel özgürlüğün ancak vatanseverlik ve millî şuurla pekiştirilmesi gerektiği inancıyla şekillendiği dolayısıyla bir yeniden üretim süreci yaşadığı dile getirilebilir. Bu durum çevirinin sosyo-politik eylem yönünü temsil etmektedir.

5.3. Tarih ve Toplum Algısı

Bu başlık altında eserlere konu olan tarihsel figürlere, olaylara yer verilmiş, eserlerin toplum ile olan ilişkisi irdelenmiştir. Victor Hugo'nun (1827) *Cromwell* adlı eseri, İngiltere'nin tarihsel figürü Oliver Cromwell etrafında şekillenmektedir. Hugo, Cromwell'i hem bir kahraman hem de bir tiran olarak göstermekte ve bu tarihsel figür üzerinden toplumsal ve siyasi meseleleri ele almaktadır (Hugo, 2016, s. 34). Hugo, tarihsel olayları dramatize ederek, Fransa'nın kendi devrim ve sonrası dönemini de dolaylı olarak eleştirmektedir (Hugo, 2016, s. 2). Aynı zamanda tarihsel figürleri ve olayları sadece kronolojik bir anlatı olarak değil, insan doğasının ve toplumsal dinamiklerin bir yansıması olarak kullanmaktadır (Hugo, 2016, s. 2).

Namık Kemal'in (2005) *Celaledin Harzemşah* adlı eseri, Harzemşah Devleti'nin son hükümdarı Celaledin Harzemşah'ı konu almaktadır. Namık Kemal, bu tarihsel figür üzerinden Osmanlı toplumunun değerlerini, kahramanlık anlayışını ve siyasi duruşunu yansıtmaktadır. Eser, Osmanlı'nın içinde bulunduğu duruma ve Batı karşısındaki mücadelesine bir gönderme olarak da yorumlanabilir. Namık Kemal, Celaledin Harzemşah'ı bir kahraman olarak ele almaktadır. Bu kahraman, vatani ve halkı için mücadele eden, adaletli ve cesur bir lider olarak tasvir edilmektedir (Namık Kemal, 2005, s. 58). Namık Kemal, Celaledin Harzemşah'ın hikayesi üzerinden Osmanlı toplumunun geleneksel değerlerini ve kahramanlık anlayışını yüceltmektedir. Eser, Osmanlı'nın Batı karşısındaki mücadelesini simgeleyen bir anlatı olarak görülebilir. Bu bağlamda, tarihsel olaylar, Namık Kemal için hem bir geçmişin hatırlatılması hem de bir geleceğin inşası anlamına gelmektedir. Tarihsel figürleri idealize ederek, topluma bir kahramanlık modeli sunmaktadır. Bu yönüyle yeniden yazım açısından değerlendirildiğinde Namık Kemal'in ideolojik yaklaşımını gözler önüne sermektedir.

Her iki yazar da tarihsel olayları, kendi toplumlarının mevcut durumuna dair birer ayna olarak kullanmaktadır. Ancak Hugo, bu olayları daha evrensel ve eleştirel bir çerçevede ele alırken, Namık Kemal Osmanlı toplumuna özgü değerleri ön plana çıkarmaktadır. Celaledin Harzemşah'ın mücadelesi, Osmanlı'nın Batı karşısındaki duruşunu simgelemekte ve toplumu bu mücadeleye hazırlama amacı gütmektedir. Bu yönüyle ele alındığında çevirinin bir yeniden yazım stratejisi rolü ortaya çıkmakta, ideolojik yönlendirme boyutu gözler önüne serilmektedir.

6. Tartışma

Araştırma bulguları, Namık Kemal'in Hugo'nun ön sözünde dile getirdiği konulara değinmesi ve Osmanlı Devleti'nin modernleşme sürecine hizmet eder bir yapıda eserini yeniden oluşturması yönüyle yeniden yazım sürecine dair birçok veriyi bünyesinde barındırmaktadır. Namık Kemal'in Osmanlı toplumunun gelişimi için gereksinim duyulan vatanseverlik, hürriyet gibi kavramları ele alması, bunları Osmanlı edebi anlayışına uyarlaması, tiyatroyu toplumu aydınlatacak bir araç olarak görmesi, alternatif bakış açısı ve kültürel dönüşümü işaret eden yönüyle çevirinin ideolojik boyutuna hizmet eder niteliktedir. Onun bu özelliğini Eyüpoğlu "Sebepleri ne olursa olsun, Namık Kemal, Victor Hugo hayranlığını aşamamıştır. Ancak bu hayranlık, daha çok sanatçı kimliğinden ziyade, vatansever, özgürlükçü, idealist ve fikir adamı Hugo'ya yöneliktir. Namık Kemal, topluma yol gösterme işlevi yüklenen bir şair anlayışını benimsemiştir" sözleri ile dile getirmiştir (1997, ss.112-113). Bu görüşe benzer olarak Aydın da Namık Kemal'in, *Mukaddime-i Celâl*'de ve daha başka yazılarında edebi eserin "*sosyal yararlılık*" yanını önceleyen ve çoğu kez "*tezli edebiyat*" (*littérature engagée*) ilkesini savunduğunu dile getirmiştir (2012, s. 375). Ayrıca Hugo'nun sanatın evrenselliği ve felsefi yaklaşımının Namık Kemal'de toplum çıkarları doğrultusunda ulusalcı ve dönüştürücü bir role büründüğü gerçeği de çevirinin sadece kaynak metne sadık bir yaklaşımı işaret etmediğini aynı zamanda yeni bir kültürel bağlam yaratma noktasında bir yeniden yazım süreci olduğunu gözler önüne sermektedir.

7. Sonuç

Çalışmada, Hugo'nun (1827) *Cromwell* isimli eserine yazdığı ön söz ile Namık Kemal'in (2005) *Celaleddin Harzemşah Mukaddimesi* yeniden yazım kavramı kapsamında ele alınmış, içerdikleri temalar özelinde bir karşılaştırmada bulunulmuştur. Romantik dönemin niteliklerini dünyaya ve sanata bakışını en iyi yansıtan edim çeviri olduğundan (Yücel, 2007, s. 61), bu dönemde birbirine esin kaynağı olan tiyatro türünde benzetilen iki piyesin ön sözlerinin etkileşimini incelemek amaçlanmıştır. *Celaleddin Harzemşah* kaynak metnin birebir çevirisi değildir ancak ondan çok fazla izler taşımaktadır. Kaynak eserin yeniden yazımı, yeni bir tarihsel ve kültürel bağlama uyarlanması ve yeniden üretilip dönüştürülmesi söz konusudur. Bu dönüşümün ve esinlenmenin Osmanlı toplumunun kendi sosyo-kültürel ve politik ihtiyaçları doğrultusunda şekillendiği görülmektedir. Yeniden yazımın sadece dilsel değil aynı zamanda kültürel bir eylem olarak değerlendirilmesi gerçeğinden hareketle başlatılan çalışmada, benzerlikler ve farklılıklar noktasında klasik tiyatroya yaklaşımlar doğrultusunda elde edilen bulgular neticesinde Hugo özelinde katı kuralların (üç birlik kuralı vb.) yaratıcılığı sınırlandırdığı, sanatın yaşamı tüm zıtlıklarıyla dile getirmesi; Namık Kemal'de ise tiyatronun daha özgür olması ve toplumsal gerçekleri yansıtması gerektiği ve tiyatronun toplumun eğitiminde önemli bir araç işlevi gördüğü sonucuna ulaşılmıştır. Bu benzerlik ve farklılıkların gerekçelerini iki farklı dil, iki farklı kültür ve iki farklı toplum gerçeği ile açıklamak mümkündür. Böylece Namık Kemal'in Victor Hugo'dan esinlenmesinin yeniden yazım sürecinde birebir taklitten uzak bir bakış açısıyla gerçekleştiğini söylemek mümkündür.

Namık Kemal, bu söylemi Türk-İslam coğrafyasının ideolojik, tarihsel ve estetik gereksinimine göre yeniden yazmıştır.

Sanatsal yaratıcılık ve özgürlük açısından ele alındıklarında Hugo'nun sanatçının hayal gücüne müdahale edilmemesi gerektiğine dair görüşlerini Namık Kemal'in yaratıcılığı topluma hizmet amacı ile kullanmak gerektiği düşüncesi ile karşılamak mümkündür. Onun toplumsal konularda yaratıcı özgürlüğü ele aldığı söylenebilir. Bu doğrultuda iki yazarın sanatın işlevi noktasında ayrıştığı dile getirilebilir. Hugo'ya göre sanat bireysel özgürlüğün ve yaratıcılığın bir tezahürüdür ve sanat evrensele hizmet etmektedir herhangi toplumsal bir kural ya da yapıya indirgenmemektedir ve bireysel özgürlükler üzerine kuruludur. Oysaki Namık Kemal'de sanatın icrası toplum içindir (Kemal, 2005, s. 46). Toplumun bilinçlendirilmesi, eğitilmesi, milli ve kültürel değerler noktasında yönlendirilmesi gerekmektedir. Bu durum, Lefevre'in çevirileri, hedef kültürün ideolojik araçları olarak değerlendirme yaklaşımını örnekler niteliktedir.

Tarihsel figürlerin ele alınış biçimleri incelendiğinde Hugo'nun Cromwell karakteri insanın doğasında yer alan tüm zıtlıkları barındırmaktadır, insanın karmaşıklığı dolayısıyla iyi ile kötünün, güzel ile çirkinin birlikte yer alması insanı bir bütün olarak ele alma gereğini temsil etmektedir. Namık Kemal ise bu eserinde tarihi figürlerine kendi idealleri doğrultusunda yön vermiştir. Celaleddin, milli değerlere ve toplumsal ahlaka uygun hareket etmektedir. Topluma örnek bir karakter niteliğindedir ve bu idealler doğrultusunda kahraman ilan edilmiştir. Yeniden yazımın ideolojik kaygıları ağır basmaktadır.

Yazarlar arasındaki ayrımı toplumsal ve siyasi eleştiri aracı olarak sanatı ele alış şekilleri doğrultusunda yapmak mümkündür. Hugo'nun eleştirisi insanın özüne ve karmaşık yapısına dikkat çeker boyuttadır. Genel ve evrensel eleştiri yapılmaktadır. Kemal toplumsal konulara bakış açısını ve eleştirisini daha ziyade yeni Osmanlı düşüncesi, Osmanlı Devleti'nin güçlenmesi ve Batı'ya karşı daha güçlü bir duruş sergilemesi gerektiği yönünde şekillendirmiştir ve sanatını bu düşünceleri işlemek adına icra etmiştir. Dolayısıyla her iki metinde de döneminin estetik eğilimini dönüştürme amacı bulunmaktadır. Lefevre'in (1992) poetika kavramı çerçevesinde değerlendirildiğinde, yeniden yazımın yalnızca ideolojik bir işlev üstlenmediği, aynı zamanda edebi normların biçimlenmesinde de belirleyici bir rol oynadığı sonucuna varılmıştır.

Yapıtların ön sözleri arasında yapısal belirgin farklılıklar da bulunmaktadır. Hugo, ön sözünün başında genel edebiyatın gelişiminden söz etmektedir. İnsanlığın üç dönemine paralel olan şiirin üç dönemini anlatmaktadır. Namık Kemal ise, Türk edebiyatı üzerine yaptığı değerlendirmeleri dile getirmektedir. Avrupa edebiyatı karşısındaki Türk edebiyatının durumundan söz etmekte eski edebiyatı eleştirmektedir. Anlatım türleri açısından değerlendirildiğinde Victor Hugo romantik dramı, kabul ettirmek için bilgilendirici ve açıklayıcı eğilimden saparak, kavgacı ve kanıtlayıcı bir metin ortaya koyduğu (Çılgı, 2007, s. 68), Namık Kemal'in eserinde de yer yer tartışmacı anlatıma rastlandığı söylenebilir. Yapısal yazın türü olarak karşılaştırıldığında her iki yazar da düz yazı türünü benimsemiştir. Namık Kemal açısından değerlendirildiğinde Türk Dili'nin

manzum eser vermek için zor bir uğraş alanını temsil ettiği dile getirilebilir (Namık Kemal, 2005, s. 71).

Sonuç olarak, Namık Kemal'in *Celaleddin Harzemşah* ön sözünü, Victor Hugo'nun *Cromwell* ön sözünden etkilenecek yeniden yazdığı dile getirilse de yapılan analizler neticesinde Namık Kemal'in Osmanlı toplumunun ihtiyaçları ve değerleri doğrultusunda hareket ettiğini, sanatını bu amaç doğrultusunda gerçekleştirdiğini söylemek yerinde olacaktır. Namık Kemal'in Hugo'dan devraldığı romantik tiyatro anlayışını Osmanlı toplumunun ihtiyaçlarına uygun biçimde dönüştürerek kendi edebi ve fikri zeminine uyarlaması, ideoloji ve poetika çerçevesinde yeniden üretim ilkesi ile örtüşmektedir. Bu bağlamda, *Celaleddin Harzemşah*'ın ön sözü, yalnızca edebi bir açıklama değil; bir metnin yeniden yazım yoluyla farklı bir kültürel çevrede nasıl yeniden anlam kazandığını gösteren önemli bir çeviri vakasını temsil etmektedir.

Yazar Katkıları

Birinci Yazar: Aliye Genç %100

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Çalışma herhangi bir kurum tarafından finansal olarak desteklenmemiştir.

Author Contributions (Please leave author name(s) blank.)

First Author: Aliye Genç 100%

Conflict of Interest: The author declares no conflict of interest.

Financial Support: The author declares that she received no financial support for this study.

Kaynakça

- Aktaş, Ş. (1993). Namık Kemal ve insan. *Doğumunun yüzellinci yılında Namık Kemal* içinde (ss. 1-12). Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu.
- Aktulum, K. (2000). *Metinlerarası ilişkiler*. Öteki Yayınları.
- Aydın, A. (2011). Namık Kemal'i Victor Hugo'ya götüren etkenler. *Electronic Turkish Studies*, 6(3), 197-204. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.2242>
- Aydın, A. (2012). Namık Kemal'in sanat/sanatçı algısında Romantizm ve Victor Hugo etkisi. *Journal of Turkish Studies*, 7(3), 369-379. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.3275>
- Bakhtin, M. (1963). *Theory and History of Literature, Vol. 8: Problems of Dostoyevsky's Poetics* (W. C. Booth, Çev.). University of Minnesota Press.
- Bakhtin, M. (1984). *The problems of Dostoyevsky's poetics* (C. Emerso, W. C. Booth, Der. ve Çev.). University of Minnesota Press.
- Bauer, M. W. (2003). Classical content analysis: A review. In M. W. Bauer & G. Gaskell (Eds.). *Qualitative researching with text, image and sound*, Sage Publication, 131-151.
- Bassnett, S., & Lefevere, A. (Eds.). (1992). *Translation, history and culture*. Routledge.

- Berk, Ö. (2004). Batılılaşma ve çeviri. U. Kocabaşoğlu (Ed.), *Modernleşme ve batıcılık içinde* (ss. 511-520) İletişim Yayınları.
- Chao, S. L. (2006). The grotesque sublime: Play with terror. *Forum: University of Edinburgh Postgraduate Journal of Culture & the Arts*, 2. <https://doi.org/10.2218/forum.02.553>
- Chateaubriand, F. R. (1801). *Essai historique, politique et moral sur les révolutions anciennes et modernes*. J. Deboffe et Le Miere (Özgün eser basım yılı: 1797).
- Chateaubriand, F. R. (1802) (M. Regard, Ed.). *Oeuvres romanesques et voyages 1*. Bibliothèque de la Pléiade.
- Çilgi, B. (2007). *Victor Hugo ve Namık Kemal'de romantizm: Cromwell ve Celaleddin Harzemşah'ın karşılaştırmalı incelenmesi* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi], Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çınar, Y. D. (2018). Can Yücel's implicit translation strategies on Shakespeare: Rewriting possibilities for *Hamlet* and *A Midsummer Night's Dream*. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 13, 15-24. <https://doi.org/10.29000/rumelide.504249>
- Demircioğlu, C. (2008). Tuzaklar ve 'kapılar': Osmanlı'da çeviri tarihini araştırırken nereden başlamalı?. *Çeviribilimde yeni ufuklar, Uluslararası Çeviri Sempozyumu* içinde (ss. 237-249). Bizim Büro.
- Dinç, İ. (2003). *Namık Kemal*, Kastaş Yayınevi.
- Erkazancı, H. (2021). Kültürel imgelerin dönüşümü: Felâtun Bey ile Râkım Efendi'nin İngilizce yolculuğu. *Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi*, 31, 108-126. <https://doi.org/10.37599/ceviri.1010040>
- Eyüboğlu, S. (1997). *Sanat üzerine denemeler ve eleştiriler* (Azra Erhat, Ed.). Cem Yayınları.
- Fénelon, F. (1862). *Tercüme-i Telemak* (Yusuf Kâmil Paşa, Çev.). Tabhâne-i Âmiré (Devlet Matbaası).
- Frey, J. A. (1999). *A Victor Hugo encyclopedia*. Bloomsbury Publishing.
- Gülşen, H. (2013). Kara Bela münasebetiyle eleştirilen bir ekol: Namık Kemal. *Turkish Studies*, 8(1), 1485-1494. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.4416>
- Gülşen, H. (2018). Romantizm-Realizm (Hayaliyûn-Hakikiyûn) tartışmaları ve Beşir Fuat. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 32, 145-152. <https://doi.org/10.30794/pausbed.425438>
- Gündoğdu, M. A. (2020). Namık Kemal'in kurmaca dünyasında ölümün destanlaştırılması. *Al Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(2), 124-134. <https://doi.org/10.46291/Al-Farabi.050209>
- Hamano, Y. (2006). L'Ombre imaginaire dans la préface de Cromwell de Hugo. *Gallia*, 45, 23-29.
- Hugo, V. (1827). Préface de Cromwell. *Cromwell. Classique Larousse*.
- Hugo, V. (1831). *Notre-Dame de Paris*. Charles Gosselin.
- Hugo, V. (2016). *Préface de Cromwell*. Flammarion. https://ecrivains-publics.fr/wp-content/uploads/2016/10/preface_de_cromwell_-_hugo.pdf

- Karadağ, A. B. (2013). Tanzimat Dönemi'nden İkinci Meşrutiyet Dönemi'ne kadın çevirmenlerin çeviri tarihimizdeki "dişil" izleri. *HUMANITAS-Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(02), 105-126. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/87007>
- Karaosmanoğlu, D. (2018). Namık Kemal' in Türk şiirinin yenileşmesine katkıları. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 2(3), 322-329. <https://doi.org/10.34083/akaded.482456>
- Kıran, A. (2020). A conceptual discussion of rewriting as a tool for the translation (al) turn. *Current Research in Social Sciences*, 6(2), 83-91. <https://doi.org/10.30613/uresosc.630543>
- Kristeva, J. (1967). Bakhtine, le mot, le dialogue, le roman. *Critique*, 239, 434-443.
- Kristeva, J. (1980). *"The bundled text" desire in language: A semiotic approach to literature and art*. Columbia University Press.
- Kristeva, J. (2002). Thinking about literary thought. *Σημειωτική-Sign Systems Studies*, 30(2), 405-417.
- Koçak, Ş. (2024). Victor Hugo ve İbrahim Hakkı'nın bir şiirinin metinlerarasılık ile incelenmesi. *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(1), 77-99. <https://doi.org/10.55179/dusbed.1283422>
- Işık, S., & Köktürk, Ş. (2024). Tanzimat Dönemi'nde gazetecilik ve haber çevirileri üzerine bir inceleme. *Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, 13, 42-57. <https://doi.org/10.48131/jscs.1479709>
- Lefevere, A. (1992). *Translation, rewriting, and the manipulation of literary fame*. Routledge.
- Masters-Wicks, K. (1994). *Victor Hugo's Les misérables and the novels of the grotesque*. Peter Lang Publishing. <https://lcn.loc.gov/92025009>
- Namık Kemal (2005). *Celâleddin Harzemşâh* (Yay. Haz. Oğuz Öcal). Akçağ Yayınları.
- Paker, S. (1987). Tanzimat döneminde Avrupa edebiyatından çeviriler: Çoğul-dizge kuramı açısından bir değerlendirme. *Metis Çeviri*, 1, 31-43.
- Rousseau, J.-J. (1778). *Les Rêveries du promeneur solitaire*. GF.
- Schwarz, G. (2020). Hugo, Victor: *Cromwell*. *Kindlers Literatur Lexikon (KLL)* içinde (ss. 1-2). JB Metzler.
- Uçman, A. (2014). Tanzimat'tan sonra edebiyat ve siyaset: Nâmık Kemal ve Ziya Paşa örneği. *Türkiyat Mecmuası*, 24(1), 113-128. <https://doi.org/10.18345/tm.11669>
- Vigny, A. (1846). *Poèmes antiques et modernes*. Librairie charpentier éditeur.
- Wild, G. (2020). Hugo, Victor. H.L. Arnold (Ed.), *Kindlers Literatur Lexikon (KLL)*. JB Metzler. https://doi.org/10.1007/978-3-476-05728-0_3975-1
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2006). *Research methods in social sciences*. Seçkin Yayıncılık.
- Yuva, G. M. (2011). *Modern Türk edebiyatının Fransız kaynakları*. Yapı Kredi Yayınları.
- Yücel, F. (2007). *Tarihsel ve kuramsal açıdan çeviri edimi*. Dost Kitabevi Yayınları.

Görsel-İşitsel Çeviride Kuir Temsiller: *Q-Force* Örneği¹

Queer Representations in Audiovisual Translation: The Case of *Q-Force*

Araştırma/Research

Mertcan OKUL

Yüksek Lisans Öğrencisi, Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İngilizce Mütercim ve Tercümanlık Yüksek Lisans Programı, okulmertcan@outlook.com, ORCID ID: orcid.org/0009-0003-8445-8552

ÖZET

Geçmişte çeviri sadece dilsel öğelerin aktarımı olarak ele alınırken kültürel dönemeç ile çeviri sosyolojik, bilişsel ve psikolojik yönleriyle ele alınmaya başlanmıştır. Bu yaklaşımlar başka alanlarla kesişimden doğan yeni araştırmaları tetiklemiştir. Görsel-ışitsel çeviri odağındaki araştırmalar bu eğilimin somut göstergelerinden sayılabilir. Bu araştırma, görsel-ışitsel çeviri çalışmaları ile kuir çalışmalarını birleştirmektedir. Görsel-ışitsel medya üzerinde kuir temsiller son yıllarda artış göstermektedir. Kuir medya üretimindeki ve dolaşımındaki artış Netflix, YouTube ve Disney+ gibi *over-the-top* (OTT) medya servislerinin ortaya çıkışıyla ivme kazanmıştır. Bu durum, anlatıları çeşitlendirmekte ve dolaşımını kolaylaştırmaktadır. Bu araştırma, yetişkin animasyon komedisi *Q-Force* mini dizisinin, mevcut on bölümünü araştırmanın bütüncesi olarak ele almaktadır. Netflix platformunda yer alan dublaj ve altyazı çevirileri, araştırmanın kuramsal çerçevesini oluşturan kuir çeviri çerçevesinde karşılaştırmalı olarak ele alınmaktadır. Bu araştırmanın amaçları arasında, kuir temsilin ortaya konuş sürecinde ne gibi stratejilere başvurulduğu ve bu stratejilerin kullanılmasının altında yatan olası nedenleri çözümlemek bulunmaktadır. Araştırmanın yöntemsel bakış açısını, betimleyici çeviribilim çalışmaları ışığında, 'kuir unsurların örtükleştirilmesi' ve 'kuirleştirme' stratejileri oluşturmaktadır. Araştırmanın sonucunda, dublaj çevirilerinin altyazı çevirilerine göre kuir temsili göreceli olarak daha fazla öne çıkardığı gözlemlenmektedir. Bu yönleriyle araştırma, kuir çalışmalarına, görsel-ışitsel çeviri çalışmalarına katkıda bulunmaya ve çağdaş medyada temsil sorunlarına ışık tutmaya çalışmaktadır.

¹ Bu çalışma, 10-11 Ekim 2024 tarihlerinde gerçekleşen Türkiye'de Çeviribilim Araştırmaları Sempozyumu'nda (TÜÇEVAS) bildirisi olarak sunulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Görsel-ışitsel çeviri, kuir çeviri, kuir unsurların örtükleştirilmesi, kuirleştirme stratejisi, *Q-Force*.

ABSTRACT

In the past, translation was regarded only as the transfer of linguistic elements, but with the cultural turn, translation is considered in its sociological, cognitive, and psychological aspects. These approaches have triggered new problems and research arising from intersections with other fields. Research on audiovisual translation serves as a tangible manifestation of this tendency. This research intertwines audiovisual translation studies with queer studies. Queer representations in audiovisual media have been on the rise in recent years. The proliferation of queer media production and distribution has intensified with the advent of over-the-top (OTT) media platforms such as Netflix, YouTube, and Disney+. At this point, the vital role of translation in the circulation of different sexual identities and orientations is undeniable. This research takes the current ten episodes of the adult animated comedy miniseries *Q-Force* as the corpus of research. The dubbing and subtitling versions on the Netflix platform are analyzed comparatively within the framework of queer translation, which constitutes the theoretical framework of the research. The study seeks to analyze which translation strategies are used to represent the queer identities and the potential reasons underlying the use of those strategies. In the light of descriptive translation studies, the methodological perspective of the research is based on queer translation strategies, including 'eradicalization' and 'acqueering.' The findings indicate that dubbing emphasizes the queer identities more than subtitle translations. In these aspects, the research seeks to contribute to queer studies, audiovisual translation studies, and to shed light on the problems of representation in contemporary media.

Keywords: Audiovisual translation, queer translation, eradicalization, acqueering, *Q-Force*.

1. Giriş

Çeviribilim kültürel dönemeç (cultural turn) ile farklı bir yöne evrilmiştir (Bassnett & Lefevere, 1990)². Bu nedenle, çevirinin sadece dilsel aktarımlardan ibaret olmadığı, kültürel bir aktarımın da yaşandığı üzerinde durulmaktadır. Bu durum alanın genişlemesi ile aynı zamanda film çalışmaları, toplumsal cinsiyet çalışmaları ve kuir çalışmaları gibi alanların çeviri ile ilişkilendirilmesine kaynaklık eden disiplinlerarası çalışmaları tetiklemiştir. Görsel-ışitsel çeviri çalışmaları ve kuir kuram ilişkisine dayanan çalışmalar bu durumu örnekler niteliktedir. Bu noktada görsel-ışitsel çeviri ve kuirin nasıl kesiştiği üzerinde durulması yerinde olacaktır. Görsel-ışitsel medya, on dokuzuncu yüzyılda sinemanın ortaya çıkışıyla yaygınlık kazanmıştır. 1950'lerde televizyonun yaygınlaşması ve medya çalışmalarının 1970'li yıllarda bir araştırma alanı olarak kabul görmesinin ardından 1990'larda internetin yaygınlaşmasıyla yükselen bir grafik izlemiştir (Carter, 2012). Marcel De Marco'nun (2009, s. 176) üzerinde durduğu üzere, görsel-ışitsel medyanın gelişimi aynı zamanda toplumun gelişimi hakkında da bilgi vermektedir. Diğer bir deyişle, görsel işitsel medya kimi zaman içinde bulunduğu kültür için bir projeksiyon kimi zaman da farklı kültürler arasında bir köprü halini almaktadır. De Marco'nun (2009, s. 176) vurguladığı noktadan hareketle, toplumun bir parçasını oluşturan kuir bireylerin medya ile yollarının kesiştiği söylenebilir. Nitekim, Andre Cavalcante'nin (2017)

² Aksi belirtilmediği müddetçe, makalede geçen çeviriler yazara aittir.

vurguladığı üzere görsel-işitsel medyada, özellikle son yıllarda, kuir temsiller artış göstermektedir.

Kuirin tarihsel gelişimi incelendiğinde, eleştirel bir yeniden tanımlama sürecinden geçtiği söylenebilir (Freeman, 2007, s. 159). Bu doğrultuda kuir tam anlamıyla tanımlamak doğası gereği ona aykırı olsa da kuir hakkında genel hatlarıyla bazı tanımlar yapılmıştır. Geeta Patel (1998) kuirliğin çoklu kimlikleri karşılamak için bir şemsiye terim olarak kullanıldığını ileri sürmektedir. Patel, bu düşüncesiyle kuir kavramının kapsayıcılığını vurgulamaktadır. Kuir temsillerin artmasının altında yatan nedenler de araştırmacıların çalışmalarına konu olmuştur. Özlem Gülen'in (2023, s. 28) vurguladığı üzere, bu nedenlerden biri medyadaki sinema salonları ve televizyon tekelleşmesinin zamanla yerini Netflix, MUBI, Amazon Prime Video, YouTube ve Disney+ gibi çevrimiçi *over-the-top* (OTT) medya servislerine bırakması sayılabilir. Bu platformlar yayın politikaları gereği, yapımcılara daha özgürlükçü bir ortam yaratarak, değerlerini ve fikirlerini ortaya koymak için bir kanal oluşturmuştur (Gülen, 2023, s. 28). Bir diğer neden ise birçok araştırmacının işaret ettiği üzere medyadaki kuir temsillerin ekonomik sermaye değeri taşıması ve pazar payının yükselmesidir (David, 2017; Alan & Okyayuz, 2022). Bu bilgiler ışığında araştırmacının bütüncesini Netflix platformu üzerinde yayımlanan ve kuir temsil ile öne çıkan *Q-Force* (2021) mini dizisinin mevcut 10 bölümü oluşturmaktadır. *Q-Force*, Gabe Liedman tarafından Netflix için yaratılan, yetişkinlere yönelik bir Amerikan animasyon komedi televizyon dizisidir. Dizi, başta değeri bilinmeyen bir grup kuir süper ajan olan *Q-Force* (Queer Force) timini konu almaktadır. Hikâye, eşcinsel bir gizli ajan olan, baş karakter Steve Maryweather'ın kişisel ve profesyonel maceralarında kendini kanıtlamaya çalışması üzerine odaklanmaktadır. Bu doğrultuda, araştırma *Q-Force* mini dizisinde kuir anlatının aktarım sürecinde kullanılan stratejiler ile bu stratejilerin tercih edilme sebeplerini çözümlemeyi amaç edinmiştir. Bu amaçlar doğrultusunda aşağıdaki araştırma sorularına yanıt aranmaktadır:

(1) *Q-Force* mini dizisinde, kuir temsil aktarım sürecinde hangi stratejilere başvurulmuştur?

(2) Bu stratejilerin tercih edilmesinin altında yatan olası nedenler neler olabilir?

Araştırmacının giriş kısmından sonra, kuir ve çeviri ilişkisinden söz edilmekte; ardından kuir ve görsel-işitsel çeviri ilişkisi üzerinde durulmaktadır. Kuramsal çerçevede ise kuir çeviri ve B. J. Epstein (2017) tarafından ortaya konmuş olan kuir çeviriye ilişkin stratejiler detaylandırılmaktadır. Kuramsal çerçeveyi takiben yöntem kısmında betimleyici çeviribilim üzerinde durulmuştur. Ardından kaynak metin ve erek metin tanıtılmakta, böylelikle araştırma ürününün art alanına inilmektedir. Araştırmacının çözümleme ve tartışma kısmında kaynak metin ve erek metinler üzerine karşılaştırmalı nitel bir çözümleme gerçekleştirilmekte ve bütüncül olarak tartışılmaktadır. Sonuç

kısımında ise araştırma soruları yanıtlanmakta ve gelecek araştırmalar üzerinde durulmaktadır.

2. Kuir ve Görsel-İşitsel Çeviri

Kuir ve görsel-ışitsel çevirinin kesişimine odaklanmadan önce, kuir, söylem ve çevirinin ilişkisinden bahsetmek yerinde olacaktır. Michael Ryan (2020), kuir kuramın büyük ölçüde metinsel analiz ve söyleme dayandığını ifade etmektedir (s. 90). Bu noktada kuir kuramın metin ve söylemle ilişkisi gözler önüne serilmektedir. Bu ilişkide çevirinin rolü ise kuir söylemin dolaşımını gerek metinlerle gerekse metinsiz bir şekilde göstergelerle dolaşıma sokmaktır. Nitekim, çeviri aracılığıyla söylemler ülkeleri, kıtaları ve hatta kültürleri aşmaktadır. Kuir bir bakış açısı, kimlik oluşum süreçlerine ilişkin analitik bir yaklaşım geliştirmeye, gelenekselci kavramları yapısöküme uğratmaya ve kimlik müzakeresine dahil olan uygulamaları ve söylemleri anlamak için çeviri ve cinselliğin akışkan kavramlarına gömülü olan “yıkıcı potansiyel[i]” kullanmaya olanak tanımaktadır (Baer & Kaindl, 2017, s. 4). Baer ve Kaindl (2017), bu noktada kuir ve çevirinin benzer seyrine dikkat çekmiştir.

Kuir ve çeviri birbirine sürece dayalı üç anlamda benzerlik göstermektedir. İlk olarak, her iki kavramın da geçmiş dönemlerinde ötekileştirilmiş ve ikincil konuma yerleştirilmiştir (bkz. Bayramoğlu, 2025). İkinci olarak, çeviri sadece dilsel bir aktarım olarak nitelendirildiği dönemden, çeviribilimin özerk bir alan olmasıyla ve çevirinin içindeki farklı anlamların üzerine çalışılmasıyla daha karmaşık bir yapı olarak addedilmiştir (Gentzler, 2014). Kuirde benzer bir süreçten geçmiştir. Kuir kavramı, kuir teori ortaya çıkmadan önce, toplumsal cinsiyet çalışmaları ve feminist çalışmalar gibi alanlarda ele alınmıştır. Üçüncü olarak, günümüzde çeviri, sabit ve değişmez anlamların ereke dile aktarımına indirgenen bir pratik olmaktan çıkmıştır. Anlamların kültürel, bağlamsal ve ideolojik olarak yeniden üretildiği bir süreç olarak ele alınması, çeviribilimin dönüşümünü yansıtmaktadır. Benzer şekilde, toplumsal cinsiyet ve cinsel kimliklerin inşası da özcü yaklaşımlarla açıklanamayacak kadar dinamik ve çok katmanlıdır. Cinsiyet ve cinsel yönelim, toplumsal söylemler ve normlar çerçevesinde sürekli olarak yeniden şekillenmektedir. Bu bağlamda, çeviri ile toplumsal cinsiyet ve cinsellik kavramları arasında önemli bir benzerlik bulunmaktadır: her ikisi de sabitliğin değil, “performatifliğin” (Butler, 1990), çokluğun ve yeniden üretimin alanı olarak değerlendirilmelidir.

Nitekim, bahsi geçen alanlar son yıllarda kuirin farklı anlamlarda kullanılmasını etkilemiştir. Bu kullanımlar arasında marjinal öz-kimliklemeler (*self-identifications*) için kapsayıcı bir terim ve gey ve lezbiyen çalışmalarından hareketle oluşturulmuş bir model sayılabilir (Jagose, [1996] 2015). Bahsi geçen çalışmalarından hareketle, daha kapsayıcı bir şemsiye olarak kuir çalışmalar temeline kuir kuramı almaktadır. Kuir kuram toplumsal normlar ekseninde gelişen cinsiyet ve cinsellik kavramlarını alaşağı ederek, kimliğin çoklu, değişken ve akışkan şekillerde biçimlendirildiği post-yapısalcı yaklaşımlar geliştiren bir çalışma alanı geliştirmektedir (Jagose, [1996] 2015). Alison Rooke (2009), Matt Brim ve Amin Ghaziani (2016), 1990’larda kuir teorisinin ortaya çıkışının, toplumsal inşacı metodolojilerden etkilenen eşcinselliğin ampirik incelemelerinden bir geçişi temsil

ettiğini öne sürmektedir. Bu teori, özellikle Jacques Lacan (2014) ve Foucault'nun (2011) bakış açılarını temel alarak edebi ve kültürel metinlere yönelmiş, Foucault'nun (2011) cinsellik analizi ve eşcinsel kimliğin söylemsel inşasını sıkça vurgulamıştır. Ryan'a (2020, s. 82) göre, kuir kuram bahsi geçen çalışmalardan doğmuş olsa da zamanla bu alanların ilkelerine karşı çıkarak kendi sınırlarını genişletmiştir.

Kuir kuramın insan ve toplum bilimlerindeki yansımaları, kimliklerin ve arzuların metinselleştirilmesini ortaya çıkarmış; bu doğrultuda analitik araçlar ve metodolojileri de beraberinde getirmiştir (Santaemilia, 2017, s. 13). Bu bağlamda, kuir kuramın çeviribilim üzerindeki etkileri ile birlikte kuir çeviri alanının oluştuğu söylenebilir. Brian James Baer (2020, s. 22), *Kuir Teori ve Çeviribilim* adlı çalışmasında “çevrinin kuirleştirilmesi” ve “kuirin çevrilmesi” kavramlarına açıklık getirirken bir yandan da kuir çevirinin “kuir kuram çeviribilime ne katar?” sorusunu ele aldığını ileri sürmektedir.

1990'lı yıllarda görsel işitsel çeviri, çeviribilim çatısı altında tartışılmaya başlamıştır (Díaz Cintas & Nikolić, 2018, s. 1). Her ne kadar, görsel işitsel çeviri çeviribilimin altında bir alan olarak çalışılmaya başlansa da araştırmacıların belirttiği üzere, bahsi geçen dönemde rağbet görmemiştir (bkz. Okyayuz, 2016, s. 68). 1990'lı yıllarda film çalışmaları alanında çalışan nadir araştırmacılardan olan Teresa de Lauretis, lezbiyen temsili üzerine çalışmalar yürütmüştür ve çalışmalarında feminist analizlerin üzerinde durduğu erkek/kadın ikiliğinden farklı bir yol izlemiştir. De Lauretis (1991) ilk kez “Kuir Kuram (*Queer Theory*)” ifadesini ortaya atmış ve bu kapsayıcı ifade sosyoloji, film çalışmaları ve çeviribilim gibi birçok alanda kendine yer edinmiştir.

2000'li yıllardan itibaren ise film ve dizi endüstrisinde kaydedilen gelişmeler ve onu takiben dijital yayın platformlarının ortaya çıkışı, görsel-işitsel çeviriye ihtiyacın artmasına ve yapılan çevirilerin öneminin hem sektörel bazda hem de izleyici nezdinde daha görünür hale gelmesine zemin hazırlamıştır. Gülen'in (2023, s. 27) vurguladığı üzere film ve dizilerde benimsenen kimlik, toplumsal cinsiyet, çokdillilik ve çokkültürlülük gibi bu güncel temalar ise görsel-işitsel çeviri alanında farklı araştırma sahaları yaratırken yeni çalışmalara duyulan ihtiyacı da her geçen gün artırmıştır. Luis Von Flotow ve Josephy-Hernandez de (2018, s. 300) benzer bir şekilde görsel-işitsel çeviride toplumsal cinsiyetin çeviribilimciler tarafından ele alınması gereken bir konu olduğunun üzerinde durmuştur.

Kuir görsel-işitsel çeviri alanındaki son çalışmalar, medyadaki temsil ve çeviriler arasındaki kesişimleri vurgulamaktadır. Bu çalışmalar, farklı kültürel bağlamlarda çeşitli kuir seslerin duyulmasında dil ve çevirinin öneminin altını çizmektedir. Örneğin, Xi Chen (2023), *World of Honor*'da hayranlar tarafından oluşturulan içeriğin kuir temaları nasıl geliştirdiğini araştırmakta ve bu bağlamda yan metinlerin rolünü ortaya koymaktadır. Iván Villanueva-Jordán (2023), HBO (*Home Box Office*) dizisi *Looking*'deki çok dilli diyalogların eşcinsel Latin kimliğinin inşasına nasıl katkıda bulunduğunu incelemekte ve dilin kuir temsil üzerindeki etkisini vurgulamaktadır. Gonzalo Iturregui Gallardo (2023) ise medya erişilebilirliği üzerine kuir feminist bir bakış açısı önererek kapsayıcı çeviri metodolojilerine duyulan ihtiyacı vurgulamaktadır.

3. Kuramsal Çerçeve

Baer ve Klaus Kaindl (2017, s. 2) günümüzde “kuir çeviri” olarak bilinen bir paradigma olduğundan ve bu paradigmanın geleneksel çeviri kuramlarının kuir okumalarla sorgulanması olarak nitelenebileceğinden söz etmektedir. Bu doğrultuda, araştırmanın kuramsal çerçevesini kuir çeviri oluşturmaktadır. Kuramsal çerçevenin altında Epstein (2017) tarafından geliştirilen kuir çeviri stratejileri detaylandırılacaktır.

3.1 Kuir Çeviri Stratejileri

Kuirleştirme (*queering*) kavramı birçok araştırmacının çalışmasına konu olmuştur (bkz. Childers, 2003; Gibson, 2014; Koçak, 2020; Morantes-Africano, 2023; Alan, 2024). Söz gelimi, bazı araştırmacılar kuirleştirmeyi norm sorgulama aracı olarak tanımlamışlardır. Julie Childers’in (2003), ortaya koyduğu üzere ‘kuirleştirmek’, heteroseksüelliğin ve geleneksel toplumsal cinsiyet ilişkilerinin doğallığına dair baskın kültürel anlayışı bozmaktır (s. 39). Buna ek olarak, Manning (2009) ‘kuirleştirme’ kavramı bağlamında bir şeyi kuirleştirmek, onun görünürdeki tarafsızlığını ve nesnelliğini sorunsallaştırarak normalliğini sorgulamak olarak bahsetmektedir. Diğer taraftan bazı araştırmacılar ‘kuirleştirme’ kavramına akademik bir çalışma alanı olarak yaklaşmaktadır. Gary L. Anderson (2007), kuir kuram içinde normatif olmayan cinselliklerin incelenmesinin bir getirisi olarak ortaya çıkan ‘kuirleştirme’ kavramına atıfta bulunur. ‘Kuirleştirme’ terimini açıklayan Leanne Dawson ve Skadi Loist (2018), bunun hem kuir kimlikler için bir şemsiye terim olarak kullanılabileceğinden hem de ana akım medyada bugüne kadar yer verilmemiş ve dışarıda tutulmuş kurgusal görsel-ışitsel karakterleri özellikle yansıtmak amacıyla bir yaklaşım benimsenmesi olarak düşünülebileceğinden söz ederler (s. 2).

Çeviribilim alanında, Epstein (2017, s. 121) tarafından kavramsallaştırılmış çeviri stratejileri olan “kuir unsurların örtükleştirilmesi” (*eradicalization*) ve “kuirleştirme (*acqueering*)” stratejileri önemli bir yer tutmaktadır. Bu stratejileri oluştururken, Epstein (2017) feminist çeviribilim araştırmacıları olan Luis von Flotow ve Sherry Simon gibi isimlerin sunduğu stratejilerden esinlendiğini belirtmiştir (s. 121). Araştırmada geçen örneklerdeki stratejiler isimlendirilirken, bu stratejiler benimsenmektedir. Epstein (2017) kuir bir yaklaşım kullanan çevirmenlerin, bir yazarın kuirliğine veya kuir bakış açısına dikkat çekmek isteyebileceklerini veya bir yazarın homofobik, bifobik veya transfobik görüşlerini ortaya çıkaracak şekilde çeviri yapabileceklerini belirtmiştir (s. 121). Bu yaklaşımın altında yatan neden kuir görünür kılarak toplumun entegre olmasını sağlamak veya homofobi, bifobi ve transfobi gibi fobilerin ötekileştirici yönünü vurgulamak olabilir. Epstein’a (2017) göre, çevirmenler bir karakterin ya da durumun kuirliğine odaklanabilirler ya da okuru kuir bir karaktere başka bir karakter ya da yazar tarafından nasıl davranıldığına dikkat etmeye sevk edebilir, cinsellik ve cinsiyet kimliği konularını gündeme getirebilir (s. 121). Bu tür stratejiler, kuirliği vurguladıkları ve hatta artırdıkları için ‘kuirleştirici’ olarak adlandırılabilir. Epstein’a (2017, s. 121) göre çevirmen kuir cinselliğine, cinsiyet kimliğine ait unsurları ekleyebilir veya cis/heteroseksüel kimliklerini veya durumlarını kuir olanlarla değiştirebilir; homofobik, bifobik veya transfobik dili veya durumları kaldırabilir veya okuru sorgulamaya zorlamak için tüm bunları vurgulayabilir. Ayrıca, çevirmen kuirliğe dikkat çekmek için yazımı, dilbilgisini,

kelime seçimlerini değiştirebilir veya kuirliği tartışmak için dipnotlar, son notlar, çevirmenin önsözü veya diğer yan metin materyallerini ekleyebilir (Epstein, 2017, s. 121). Öte yandan, çevirmen kuir cinselliğini, cinsiyet kimliğini, toplumsal cinsiyet kimliklerini ortadan kaldıran veya önemsizleştiren ya da kuirliği cis/heteroseksüel normlara dönüştüren stratejileri seçebilir. Buna ek olarak, çevirmen diğer aktörleri bu stratejileri seçmeye teşvik edebilir. Bu eylemlerin tamamı, kuirliğin radikal doğasını ortadan kaldırdığı için “kuir unsurların örtükleştirilmesi (*eradicalization*)” stratejisi kapsamında değerlendirilebilir (Epstein, 2017, s. 121). Bu iki stratejinin nasıl kullanıldığı, araştırmanın yöntem kısmında detaylandırılacaktır.

4. Yöntem

Araştırmanın bütüncesini görsel-işitsel bir ürün olan *Q-Force* (2021) mini dizisinin alt yazı ve dublajı oluşturmaktadır. Araştırmanın örnek seçimi, kuir temsilin bulunduğu örneklerin tespitini temel alan amaçsal örneklemeyle dayandırılmaktadır (Saldanha & O’Brien, 2013, s. 133). Amaçsal örneklemenin temel aldığı kriterleri arasında ‘cinsellik ve cinsiyet kimliği’, ‘özel isimler’ ve ‘kuir dil’ kategorileri bulunmaktadır. Bu kategoriler oluşturulurken diziye hâkim temalar göz önünde bulundurulmuştur. Araştırmanın bütüncesini oluşturan on bölümlük mini dizinin tamamı araştırmaya dahil edilmiştir. Yirmi altı örnekte kuir temsile özgü ifadelerin olduğu tespitinde bulunulmuştur. Yirmi altı örnek içinden on bir örnekte ‘kuir unsurları örtükleştirici’, on beş örnekte ise ‘kuirleştirici’ stratejiden yararlanıldığı sonucuna varılmıştır. On bir ‘örtükleştirici’ örnekten, yedi tanesi alt yazı çevirisinde gözlemlenirken, dört tanesi dublaj çevirisinde tespit edilmiştir. On beş ‘kuirleştirici’ örnekten ise üç tanesinin alt yazı çevirisinde, on iki tanesinin ise dublaj çevirisinde yer aldığı tespit edilmiştir. Bu örnekler içerisinden yedi örnek alan kısıtı nedeniyle ve evren örnekleme en çarpıcı şekilde temsil ettiği düşüncesiyle çalışmaya dahil edilmiştir.

Araştırma çözümlemesinin karşılaştırmalı, ürün odaklı ve metinsel çözümlemelere dayandığı söylenebilir. Bu bağlamda, araştırmanın betimleyici çeviribilim ilkeleri doğrultusunda geliştirildiği ifade edilmelidir (Tourney, 1995). Gideon Toury’nin belirttiği üzere betimleyici çeviribilim, çeviriyi kültürel ve sosyopolitik faktörler tarafından şekillendirilen erek odaklı bir etkinlik olarak anlamak için sistematik bir yaklaşım sunmaktadır. Toury (1995) çevirilerin alıcı kültür içinde işlev gördüğünü ve üretimlerini yöneten normlarla ilişkili olarak incelenmesi gerektiğini vurgular. Bu doğrultuda, örnekleri çözümlemek için sözcük, sözcük grupları ve göndermeler birim olarak alınmıştır. Ayrıca, çözümlemelerde çevirmen kararları ve bu kararların erek kültür normları ile ilişkisi tartışmaya açılmaktadır. Bu noktada, Epstein’in (2017) kuir çeviri stratejileri bağlamında karşılaştırmalı çeviri çözümlemesi yapılmaktadır.

5. Kaynak Metin ve Erek Metinler

Sean Hayes’in baş yapımcı olarak yer aldığı dizi ilk olarak 2019’da duyurulmuştur (Goldberg, 2019). *Q-Force*, Gabe Liedman tarafından Netflix için üretilmiş yetişkinlere yönelik ilk animasyon kuir-casus komedi dizisidir (Algül, 2021, s. 195). İlk sezonun Prömiyeri 2 Eylül 2021’de yapılmıştır (Hipes, 2021, para. 2). Ancak, bir sezonun ardından

Netflix, yaratıcısı Gabe Liedman'ın da doğruladığı üzere dizi 2022'de iptal edilmiştir (Liedman, 2021b). Dizi her biri yirmi altı dakikalık mevcut on bölümden oluşmaktadır. Netflix platformunda mini dizi için yer verdiği "18+", "şiddet", "cinsellik", "çıplaklık" ve "argo" etiketleri göze çarpmaktadır (Liedman, 2021a). Serinin afişlerinde tüm *Q-Force* karakterleri görülmektedir. Kısa sürmesine rağmen *Q-Force*, kuir temalarını animasyon casusluk türüyle birleştiren bir girişim olarak görülmektedir (NPR, 2021). *Q-Force*, kuir karakterleri bir casus-komedi ortamına taşıdığı için övülse de hem eleştirmenlerden hem de izleyicilerden olumlu ya da olumsuz sayılabilecek yorumlar almıştır (Ekşi Sözlük, 2025). Bazıları temsil girişimini takdir ederken, diğerleri yeni bir çığır açmak yerine klişeleri güçlendirdiği gerekçesiyle diziyi eleştirmiştir.

Dizinin anlatı unsurları incelendiğinde, bir zamanlar Amerikan İstihbarat Teşkilatı'nın üst düzey bir casus olan ve Ajan Mary lakaplı Steve Maryweather'a odaklandığı söylenebilir. Ajan Mary, bir zamanlar gelecek vaat eden acemi bir ajandır ve eşcinsel olduğunu açıkladıktan sonra kenara itilir. Sonrasında ise Batı Hollywood'a gönderilir. Zamanla baş karakter Maryweather kendini kanıtlamak uğruna kuir bireylerden oluşan *Q-Force* adında yeni bir ekip kurar; fakat ekibi oluşturan kişiler birbirinden çok farklı kişiliklere sahiptir. Son derece yetenekli bir tamirci ve alet uzmanı olan Deb, saha operasyonlarında önemli bir rol oynarken eşyle istikrarlı bir hayat sürdürmektedir. Fransız ve Kanadalı bir kılık değiştirme ustası olan Twink, yeteneklerini gizli görevler için kullanarak ekibe yetenekleri ile katkı sunmaktadır. Zeki ama esrarengiz bir hacker olan Stat, siber savaş konusunda uzmanlaşmıştır ve Jacqueline Box adlı bir yapay zekâ ile duygusal bir bağ kurmaktadır. Bir diğer karakter ise Rick Buck karakteridir. Başlangıçta Amerikan İstihbarat Teşkilatı'nda denetleyici ajan olarak konumlandırılan Rick Buck, ekiple gelişen ilişkileri doğrultusunda yavaş yavaş *Q-Force*'a uyum sağlamaktadır. Yeteneklerine rağmen teşkilat içinde kabul görmekte zorlanan ekip, sonunda kendilerine resmi bir görev verilince heyecanlı ve komik casusluk maceralarına atılırlar.

Ayrıca, teşkilattaki en yüksek rütbeli kadın yetkili olan Müdür Yardımcısı V, *Q-Force*'a kritik bir müttefik olarak hizmet etmekte ve zaman zaman onlara kurumsal koruma sağlamaktadır. Steve'in âşık olduğu Benji, yabancı bir prenses ve Buck'ın romantik partneri Mira Popadopolous ve Steve'le karmaşık bir geçmişi olan zengin girişimci Chasten Barkley gibi yardımcı karakterler olay örgüsüne derinlik katmaktadır. Bu karakterler casusluk, kimlik ve kabullenme temalarını işleyerek dizinin casusluk türünde kuir temsiliyi pekiştiren birer unsur haline gelmektedir. Söz gelimi, dizinin temaları incelendiğinde, casusluk, mizah ve kuir temsiliyi harmanlayan yapılandırılmış bir epizodik format izlediği söylenebilir. Her görev odaklı bölüm, ekibin değerlerini kanıtlamak için Amerikan İstihbarat Teşkilatı'na meydan okumasını vurgulamaktadır. Nükleer tehditlere, siber saldırılara ve insan hakları ihlallerine karşı yetkisiz müdahalelerinde görüldüğü gibi, tekrar eden temalar arasında kurumsal ayrımcılık, ekip çalışması ve kişisel kimlik yer almaktadır. Dizi, romantik çatışmalardan etik ikilemlere kadar casusluk ve kişisel mücadelelerin kesişimi üzerinden şekillenmektedir (Liedman, 2021b). Son olarak, her bölümün aksiyon, zekâ ve karakter gelişimini bir araya getirerek ekibin direncini güçlendirdiği ve casusluk türünde kahramanlığı yeniden tanımladığı ifade edilebilir.

6. Çözümleme ve Tartışma

Araştırmamızın sistematik bir şekilde ilerleyebilmesi adına çözümlenen örnekler, amaçsal örnekleme ışığında, üç farklı başlık altında toplanmaktadır. Bahsi geçen başlıklar ‘cinsellik ve cinsiyet kimliği’, ‘özel isimler’ ve ‘kuir dil’ şeklinde sıralanmaktadır. Bu sıralama ile verilen örnekler, dizideki süre, karakter, kaynak metin ve erek metin bilgileri gözetilerek ve tablolaştırılarak sunulmaktadır.

6.1 Cinsellik ve Cinsiyet Kimliği

Tablo 1

Cinsel Kimliğe İlişkin Örnek

Süre	Karakter	Kaynak Metin	Altyazı Çevirisi	Dublaj Çevirisi
00:15:02	Dirk Chunley	Need I remind you that they're too soft for active duty? (Liedman, 2021a, Bölüm 1).	Aktif görev için fazla yumuşaklar (Liedman, 2021a, Bölüm 1).	Görev için fazla yumuşak olduklarını hatırlatmama gerek var mı? (Liedman, 2021a, Bölüm 1).
00:15:05	Dirk Chunley	What if somebody sprains their pronoun? (Liedman, 2021a, Bölüm 1).	Ya biri yanlış zamir kullanırsa? (Liedman, 2021a, Bölüm 1).	Ya cinsel kimlikleri ortaya çıkarsa? (Liedman, 2021a, Bölüm 1).

Birinci örnekte, Amerikan İstihbarat Teşkilatı başkanı Dirk Chunley ve başkan yardımcısı V karakteri *Q-Force* ekibine resmi bir görev verilirken verilmeyeceğini tartışmaktadır. Dirk Chunley karakteri diyalogda “What if somebody sprains their pronoun?” ifadesi ile kuir bireylerin zamirlere verdiği önemi ima ederek, komedi unsuru oluşturan bir soru sormaktadır. İngilizce-Türkçe Cambridge Çevrimiçi Sözlüğü (t.y.a) “sprain” ifadesi için ilk olarak “burkmak, incitmek (*to injure part of your body by twisting it, but not so badly that it breaks*)” ifadesine yer vermektedir (para. 1). Kaynak metindeki ifadeyi altyazı çevirisi “Ya biri yanlış zamir kullanırsa?” ifadesi ile dublaj çevirisi ise “Ya cinsel kimlikleri ortaya çıkarsa?” ifadesi ile karşılamayı seçmiştir. Altyazı çevirisinin kaynak metnin yaratım amacına (*creative intent*) ve altındaki imaya görece daha yakın bir yaklaşım benimserken, dublaj çevirisinin kaynak metinde olmayan “cinsel kimlik” ifadesini eklediği görülmektedir. Dublaj çevirisinin “cinsel kimlik” ifadesi ile erek kültürdeki kuir aktivist çevrelerce kabul görmüş bir tanımlama biçimini metne dahil

ederek kuir temsilini öne çıkardığı, diğer bir deyişle kuirleştirme stratejine başvurduğu söylenebilir.

Tablo 2

Cinsel Kimliğe İlişkin Örnek

Süre	Karakter	Kaynak Metin	Altyazı Çevirisi	Dublaj Çevirisi
00:12:33	Deb	So let's go out there and get our dyke on (Liedman, 2021a, Bölüm 2).	Çıkalım da keyfimize bakalım (Liedman, 2021a, Bölüm 2).	Gidip lezbiyenlerin arasına karışalım (Liedman, 2021a, Bölüm 2).
00:12:36	Steven Maryweather	Okay, sounds good and smells good. Let's do this (Liedman, 2021a, Bölüm 2).	Güzel. Kokular da güzel. Hadi madem (Liedman, 2021a, Bölüm 2).	Tamam, güzel görünüyor ve güzel kokuyor. Gidelim (Liedman, 2021a, Bölüm 2).

Kaynak metinde, Deb ve Maryweather arasında geçen bir diyaloga yer verilmiştir. İki karakter bahçedeki barbekü partisine katılmak üzere kapıdan çıkmaktadırlar. Bu noktada kapıyı açan Deb “So let's go out there and get our dyke on” ifadesine yer vermektedir. Bu ifadede geçen “dyke” kelimesinin Cambridge Çevrimiçi İngilizce Sözlüğü'ndeki (t.y.b) ikinci anlamı “[l]ezbiyen. Birçok kişi bu kelimeyi rahatsız edici bulmaktadır” şeklinde verilmiştir (para. 2). Öte taraftan, kuir hakları alanında faaliyet gösteren Kaos GL Derneği tarafından basılan ve Deniz Gedizoğlu tarafından hazırlanan *Çeviri Sözlüğü* (2010) “dyke” sözcüğünü “[l]ezbiyenliğin genellikle maskülen bir ton ile tarif edildiği bir sözcüktür. Özellikle Batı'da maskülen lezbiyenlere dönük bir hakaret olarak sıkça kullanılmakla birlikte, lezbiyen kişi ve topluluklar arasında maskülenliği özgürce sahiplenen güçlendirici bir kavram olarak yer etmiş durumdadır” şeklinde açıklamaktadır (Gedizoğlu, 2010, s. 20). Ayrıca Jennifer Edwards (2020) çalışmasında “dyke” sözcüğü hakkında Anglo-Amerikan muhafazakâr kesimlerce hakaret olarak kullanıldığından ve sonraları lezbiyenler tarafından yapı sökme uğratılarak benimsendiğinden bahsetmektedir (s. 32). Kaynak metinde geçen “dyke” ifadesinin altyazı çevirisinde örtükleştirilirken, dublaj çevirisinde “lezbiyenler” ifadesi ile öne çıkarılmıştır. Bu durumda, dublaj çevirisinin kuirleştirme stratejisine başvurduğu, altyazı çevirisinin ise kuir unsurları örtükleştirme stratejisine başvurduğu söylenebilir.

Tablo 3*Cinsel Role İlişkin Örnek*

Süre	Karakter	Kaynak Metin	Altyazı Çevirisi	Dublaj Çevirisi
00:02:09	Steven Maryweather	Uh, hold up on the orders. I'm the head of Q-Force (Liedman, 2021a, Bölüm 3).	Emir vermeyi kes. Q-Force'un amiri benim (Liedman, 2021a, Bölüm 3).	Aa emir vermeyi bırak. Q-Force'un lideri benim (Liedman, 2021a, Bölüm 3).
00:02:12	Steven Maryweather	I'm lead, and for the record, I'm vers 'cause I'm a grown-up (Liedman, 2021a, Bölüm 3).	Liderim ve haberin olsun değişkenim çünkü yetişkinim (Liedman, 2021a, Bölüm 3).	Patron benim ve bilgin olsun çok yönlüyümdür çünkü yetişkinim (Liedman, 2021a, Bölüm 3).

Tablo 3'te Maryweather'ın konuşmasına yer verilmiştir. Maryweather karakteri bu örnekte Rick Buck karakterine, karşı söylemlerde bulunmaktadır. Kaynak metinde Maryweather üstünlüğünü kanıtlamak adına "I'm lead, and for the record, I'm vers 'cause I'm a grown-up" cümlesi yer almaktadır. "Vers" ifadesi "versatile" kelimesinin kısaltılmış halidir. "Versatile" sözcüğü Cambridge Çevrimiçi İngilizce Sözlüğü'nde (t.y.c) "bir etkinlikten diğerine kolayca geçebilen veya birçok farklı amaç için kullanılabilen" ifadesiyle karşılanmaktadır (para. 1). Kelimenin kuir kültürdeki argo anlamı ise "değişken" şeklindedir. Cinsel bağlamda aktif/pasif ikiliğinde sabit bir konumu benimsemeyen, iki konumu da şu ya da bu ölçüde sahiplenilen kişileri anlatmaktadır. Kimileri bunu cinsiyet ifadesini genişleterek feminen ve maskülen göstergeleri bir arada veya değişken biçimde kullandıklarını açıklamak için de tercih etmektedir (Gedizoğlu, 2010, s. 55). Altyazı çevirisi bu argo kullanımı "değişkenim" ifadesi ile ikame ederken, dublaj çevirisi ise "çok yönlüyüm" ifadesini tercih etmiştir. Dublaj çevirisinin tercih ettiği "çok yönlü" ifadesi kuir vurgu için oldukça genel bir ifade olarak kalmaktadır. Nitekim, altyazı çevirisinin "değişken" kullanımı da benzer bir şekilde çok geniş bir anlam evrenini kapsadığından kelimenin argo anlamını karşılamak için genel bir ifade olarak kalmaktadır. Bu nedenle, her iki çevirinin de kuir unsurları örtüklediği söylenebilir. Öte yandan, zaman kısıtları ile sınırlı bir çeviri türü olan görsel-ışitsel çeviride kaynak metni tam anlamıyla yansıtabilmenin güçlüğü de kabul etmek gerekir.

6.2. Özel İsimler

Tablo 4

Özel Yer İsimlerine İlişkin Örnek

Süre	Karakter	Kaynak Metin	Altyazı Çevirisi	Dublaj Çevirisi
00:15:58	Steven Maryweather	"Abbey" is a church term, right? Where the monks and nuns live (Liedman, 2021a, Bölüm 1).	"Manastır" kiliseyle alakalı, değil mi? Rahiplerle rahibeler olur (Liedman, 2021a, Bölüm 1).	"Manastır" bir kilise terimi değil mi? Keşiş ve rahibelerin yaşadığı yer (Liedman, 2021a, Bölüm 1).
00:16:02	Steven Maryweather	Maybe it's a meet up at the Abbey, the gay bar (Liedman, 2021a, Bölüm 1).	Belki the Abbey adlı gey bardır (Liedman, 2021a, Bölüm 1).	Belki de Manastır adlı bir gey barda bulacaklar (Liedman, 2021a, Bölüm 1).

Örnekte Steven Maryeather diğer ajanlar ile bir vaka üzerine araştırma yapmaktadır. Maryweather suçluların buluşma noktasına işaret ederek "Abbey" kelimesini vurgulamaktadır. Kaynak metinde geçen "Abbey" kelimesi Cambridge Çevrimiçi İngilizce Sözlüğü'nde (t.y.d) "keşişlerin veya rahibelerin yaşadığı veya eskiden yaşadığı bir bina" şeklinde tanımlanmaktadır (para. 1). Kaynak metinde geçen "Abbey" kelimesinin sözlükteki ilk anlamı başka olsa da gönderme yaptığı unsur Batı Hollywood'da yer alan ünlü bir gey barın ismidir. Kaynak metin iki anlamı olan bu ifadeyi kullanarak, komedi unsuru yaratma amacını taşımaktadır. Altyazı çevirisi "Abbey" kelimesi için ilk önce, cümlelerin bağlamından yola çıkarak, "manastır" ifadesi kullanılırken ikinci örnekte "Abbey" ifadesini tercih edilmektedir. Dublaj çevirisi ise her iki örnekte de "manastır" ifadesini tercih etmiştir. Bu kullanımlardan altyazı çevirisinin "Abbey" kullanımı, kuir bireyler tarafından tanınan bir yere işaret ettiği için kuirleştirme stratejisi çerçevesinde değerlendirilebilir. Öte yandan dublaj çevirisinin özel isim çevirisi ise kuir dokuyu kaybettiğinden kuir unsurların örtükleştirilmesi stratejisi olarak yorumlanabilir.

Tablo 5

Özel Günlere İlişkin Örnek

Süre	Karakter	Kaynak Metin	Altyazı Çevirisi	Dublaj Çevirisi
00:02:10	Twink	I will have you know that shushing me at Pride is a felony hate crime (Liedman, 2021a, Bölüm 10).	Onur Günü beni susturman nefret suçuna girer, bilesin (Liedman, 2021a, Bölüm 10).	Onur Yürüyüşü'nde beni susturman ağır bir nefret suçu bu arada yani (Liedman, 2021a, Bölüm 10).
00:02:13	Steven Maryweather	There'll be plenty of World Prides after this (Liedman, 2021a, Bölüm 10).	Daha bir sürü Onur Günü olacak (Liedman, 2021a, Bölüm 10).	Sonrasında bir sürü Onur Yürüyüşü yapılacak (Liedman, 2021a, Bölüm 10).

Tablo 5'te verilen alıntıda, Maryweather ve ekibi gizli bir görevdedir. Maryweather ve Deb postacı kılığına girerken Twink karakteri kolinin içinde taşınmaktadır. Tam o sırada Onur Yürüyüşü etkinlikleri eş zamanlı olarak ilerlemektedir. Twink bu sırada kolinin içinden seslenerek "I want to go to Pride, I will have you know that shushing me at Pride is a felony hate crime" ifadelerine yer vermektedir. Buna karşılık Maryweather, "there'll be plenty of World Prides after this" ifadesiyle şu anda gizli bir görevde olduklarını ve Twink'in diğer Onur Yürüyüşü etkinliklerine katılabileceğini ifade etmektedir. Altyazı çevirisi, kaynak metinde geçen "Pride" ifadesini "Onur Yürüyüşü" ve "Onur Günü" karşılıkları ile ikame etmektedir. Dublaj çevirisi ise "Yürüyüş" ve "Onur Yürüyüşü" ifadelerine yer vermektedir. "Pride" kelimesi Cambridge Çevrimiçi İngilizce Sözlüğü'nde (t.y.e) "genellikle bir geçit törenini, yürüyen veya araçlarda bulunan çok sayıda insanı, LGBTQ+ bireylerin desteklendiğini ve kabul edildiğini gösteren ve diğer etkinlikleri içeren bir kutlama" şeklinde yer edinmektedir. Ayrıca, ILGA (*International Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex Association*) Europe (2025) kuruluşunun oluşturduğu çevrimiçi sözlükte "pride events" şu şekilde tanımlanmaktadır: "onur etkinlikleri ve yürüyüşleri, LGBTİ fobiye karşı ve LGBTİ hakları lehine dünya çapında düzenlenen yıllık gösterilerdir" (para. 3).

Hakkında akademik çalışmalar bulunan "Onur Yürüyüşü" ifadesi, Türkçede kullanılan bir kavramdır (bkz. Savcı, 2018; Kocabay-Şener, vd., 2022). "Onur Günü" ifadesi kelimenin temel anlamından da çıkarılacağı üzere, özel bir günü anlatırken "Onur Yürüyüşü" bir etkinliği anlatmaktadır. Bu bilgiler ışığında, altyazı çevirisinin Türkçede

kullanılan bir ifade yerine “Onur Günü” ifadesini kullandığı, dublaj versiyonun ise kullanımı erek okur tarafından bilinen bir ifadeyi kullanarak daha kuirleştirici bir yol izlediği söylenebilir.

6.3. Kuir Dil

Tablo 6

Kuir Dil Kullanımına İlişkin Örnek

Süre	Karakter	Kaynak Metin	Altyazı Çevirisi	Dublaj Çevirisi
00:23:09	Steven Maryweather	Today was almost a disaster, but it wasn't. Thank you, Jackée (Liedman, 2021a, Bölüm 2).	Bugün az kalsın bir felaket olacaktı ama olmadı. Sağ ol Jackée (Liedman, 2021a, Bölüm 2).	Bugün felakete dönüşecekti, ama son anda kurtuldu. Teşekkür ederim Jackée (Liedman, 2021a, Bölüm 2).
00:23:13	Steven Maryweather	Cute outfit, Twink (Liedman, 2021a, Bölüm 2).	Güzel kılık Twink (Liedman, 2021a, Bölüm 2).	Güzel kıyafet Twink (Liedman, 2021a, Bölüm 2).
00:23:13	Twink	Oh, my gosh, thanks! You, too! (Liedman, 2021a, Bölüm 2).	Ay, sağ ol! Seninki de! (Liedman, 2021a, Bölüm 2).	Ayy, bebişim yerim seni (Liedman, 2021a, Bölüm 2).

Bu örnekte Maryweather kendisi ile aynı kıyafetleri giymesi nedeniyle Twink karakterine iltifat ederek komedi unsuru oluşturmaktadır. Twink karakteri ise Maryweather’a dönerek “[o]h, my gosh, thanks! You, too!” ifadesi ile teşekkür etmektedir. Bu ifade için altyazı çevirisi “[a]y, sağ ol! Seninki de!” ifadesini tercih ederken, dublaj çevirisi “[a]yy, bebişim yerim seni” ifadesini tercih etmektedir. Burada dublaj çevirisi “bebişim” ifadesi ile, Twink karakterinin sözlerine sevgi ifadeleri ekleyerek kuir dili öne çıkarma düşüncesindedir. Bu nedenle, dublaj çevirisinin kuirleştirici bir strateji izlediği söylenebilir.

Tablo 7

Lubunca Dil Kullanımına İlişkin Örnek

Süre	Karakter	Kaynak Metin	Altyazı Çevirisi	Dublaj Çevirisi
00:12:00	Jacqueline Box	If I've absorbed all the human knowledge available on the Internet... (Liedman, 2021a, Bölüm 6).	İnternette insanlar hakkındaki tüm bilgileri topladım... (Liedman, 2021a, Bölüm 6).	Bilgileri hatmettiğime ve onu hiç duymadığıma göre... (Liedman, 2021, Bölüm 6).
00:12:03	Jacqueline Box	and I've never heard of her (Liedman, 2021a, Bölüm 6).	ama onu duymadım (Liedman, 2021a, Bölüm 6).	o kadar da önemli biri olamaz bence (Liedman, 2021a, Bölüm 6).
00:12:04	Twink	Okay! Drag her to absolute hell, computer bitch! (Liedman, 2021a, Bölüm 6).	Tamam! Yerin dibine sok onu bilgisayar kaltağı! (Liedman, 2021a, Bölüm 6).	Ay evet hadi onu madile bilgisayar kevaşesi! (Liedman, 2021a, Bölüm 6).

Bu örnekte Box karakteri ile Twink arasında geçen bir diyalog sunulmaktadır. Diyalogda Twink karakteri Box'tan davayı çözebilmek için yardım istemektedir. Box internetteki bulduğu bilgileri aktardıktan sonra Twink'in yanıtı kaynak metinde geçen "[o]kay! Drag her to absolute hell, computer bitch!" olmuştur. Altyazı çevirisi bu ifade için "[t]amam! Yerin dibine sok onu bilgisayar kaltağı!" ifadesi ile ikame ederken, dublaj çevirisi "[a]y evet hadi onu madile bilgisayar kevaşesi!" ifadesi ile ikame etmektedir. Bu noktada dublaj çevirisinde geçen Lubunca "madile" ifadesi göze çarpmaktadır. Erdem (2019) Lubuncanın 16. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda eşcinsel seks işçiliği yapan köçekler ve tellaklar arasında kodlanmış bir dil olarak ortaya çıktığını belirtmektedir (s. 35). Lubunca halen kullanılan bir dil olup üzerine birçok çalışma mevcuttur (bkz. Acar, 2021; Abdal, 2023; Alan, 2024). Buradan hareketle, "madilemek" kelimesinin anlamı üzerinde durulmalıdır. LGBTI+ Community Forum (2025), "madilik" teriminin tanımını "kötülük, bela çıkartmak, çıldırmak" şeklinde tanımlamaktadır (para. 11). Kullanılan çeviri stratejisi kuirleştirme stratejini örnekler niteliktedir.

Çözümlemeye dahil edilen temsil düzeyi yüksek yedi örneğin altısında kuirleştirme stratejisine yer verilmektedir. Bu örneklerden beş tanesine dublaj çevirisinde ve bir tanesine altyazı çevirisinde yer verilmektedir. Kuir temsile ilişkin iki

görsel-ışitsel çeviri modu arasında söylem birliğine ulaşılmadığı göze çarpmaktadır. Örneğin, altyazı çevirisi “Onur Günü” ifadesine yer verirken dublaj çevirisi “Onur Yürüyüşü” ifadesini kullanmıştır. Dublaj çevirisinde karşılaşılan kuirleştirici strateji, Türkiye’de kuir unsurların sansürlenmesine ilişkin çalışmalar göz önüne alındığında, farklı bir tablo çizmektedir (bkz. Alan, 2011; 2024) çünkü dublajın erek kitlenin tek bir düzğü ile etkileşmesi ile birlikte dublajın doğasına özgü dudak eşleşme kısıtı nedeniyle örtükleştirme stratejisine daha açık olduğu söylenebilir. Altyazı çevirisinde, erek kitle altyazıyı okurken aynı zamanda kaynak metni karakterden duymaktadır.

Özetle, hem altyazı çevirisinde hem de dublajda farklı düzeylerde de olsa kuir unsurları örtükleştirme stratejisinin gözlemlenmesi görsel işitsel çevirinin doğasını oluşturan kısıtlardan biri olan zaman kısıtı ile açıklanabilir. Kuirleştirme stratejisinin kullanımı ise Netflix platformunun yayın politikaları ve özel bir kurum oluşuyla da açıklanabilir niteliktedir. Bu durum ayrı bir araştırmanın konusu olabilir.

7. Sonuç

Görsel-ışitsel çeviride kuir temsiliyetini incelemek adına oluşturulan maddeleme şu şekilde sıralanabilir: (i) kuir temele alan ya da konusu kuir olan görsel-ışitsel ürünlerin çevirisi, (ii) çevirinin bir aracı olarak kuirleştirme stratejisinin görsel-ışitsel ürünlerdeki kullanımı, (iii) görsel işitsel çeviri sürecine dahil olan aktörlerin ve/veya kuir çevirmenlerin ağlarının incelenmesi (Santaemilia, 2018, s. 18). Bu araştırma çerçevesinde, son madde dışındaki iki madde çalışmada örneklenmektedir. Birinci araştırma sorusuna cevaben çözümlmeye dahil edilen sekiz örneğin yedisinde kuirleştirme stratejisine yer verildiği, bu örneklerden altı tanesine dublaj çevirisinde ve bir tanesinde altyazı çevirisinde karşılaşıldığı ifade edilmelidir. Kuir unsurların örtükleştirilmesi stratejisine ise yedi örneğin beşinde yer verilmiştir. Bu örneklerden üç tanesi altyazı çevirisinde, iki tanesi ise dublaj çevirisinde gözlemlenmektedir. Ayrıca kuirleştirme stratejisinin kuir öğelerin eklenmesi, heteronormatif unsurların kuir olanlar ile değiştirilmesi, kaynak metinde olmayan kuir unsurların eklenmesi ile sağlandığı ifade edilmelidir. Kuir unsurların örtükleştirilmesi stratejisinin ise kuir unsurların çıkarılması ya da heteronormatif koşullar doğrultusunda değiştirilmesi yoluyla sağlandığından bahsedilebilir. İkinci araştırma sorusuna cevaben, iki stratejinin altında yatan nedenler ortaya konmalıdır. Kuirleştirme stratejisinin altında yatan olası nedenlerin arasında heteronormatif yapıyı yapı sökümüne uğratma düşüncesi, dizinin temasına olan hakimiyet ya da erek kültürdeki kuir değerleri ortaya çıkarma isteği yer alabilir. Diğer yandan, kuir unsurların örtük hâle getirilmesi stratejisinin ardında yatan olası nedenler ise kuir söyleme yeterince hâkim olunmaması, söylemin her izleyici tarafından kolayca anlaşılması gerektiği yönündeki kanaat ya da diğer çeviri aktörlerinin bu doğrultudaki yönlendirmeleri olabilir. Gelecek araştırmalarda, bu çalışmanın sonuçlarında da

belirtilen dublaj çevirisinin kuirleştirici tavrının araştırılması için etnografik bir alan çalışması yapılması yerinde olacaktır. Ayrıca, kuir dilin tektipleşmesi meselesi de üzerine çalışma yürütülmesi gereken konular arasında yer almakta; bu bağlamda, özellikle görsel-işitsel çeviri odağında ele alınması ve alandaki akademik üretimin artırılması önem arz etmektedir.

Yazar Katkıları

Birinci Yazar: Mertcan Okul

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Author Contributions

First Author: Mertcan Okul

Conflict of Interest: The author declares no conflict of interest.

Financial Support: The author declares that he received no financial support for this study.

Kaynakça

- Abdal, G. (2023). The bounds of translatorial perspective in the Turkish translation of Rita Mae Brown's *Rubyfruit Jungle*. *Litera*, 33(2), 107–126. <https://doi.org/10.26650/LITERA2023-1301814>
- Acar, S. (2021). *The role of language use in identity construction amongst LGBTQI+ YouTubers*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. University of Alabama. http://ir.ua.edu/bitstream/handle/123456789/7926/file_1.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Alan, C. (2011). *A descriptive study on censorship in the translation of South Park* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Hacettepe Üniversitesi.
- Alan, C. (2024). Censoring or queering? TV-subtitling of South Park in Türkiye. *İstanbul Üniversitesi Çeviribilim Dergisi - Istanbul University Journal of Translation Studies*, 21, 150–163. <https://doi.org/10.26650/iujts.2024.1552761>
- Alan, C., & Okyayuz, A. Ş. (2022). İkilik dışı cinsel kimliklerin görsel-işitsel çeviride yansıtmına ilişkin sorun odaklı bir yaklaşım. *Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi*, 33, 20–41. <https://doi.org/10.37599/ceviri.1209263>
- Algül, M. (2021). *Queer medyayı alımlamak: Bir queer televizyon çalışması olarak Netflix televizyon içeriklerinin incelenmesi* [Yayımlanmamış doktora tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Anderson, G.L. (2009). *Advocacy leadership: Toward a post-reform agenda in education* (1. Basım). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203880616>
- Baer, B. J. (2020). *Queer theory and translation studies: Language, politics, desire*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315514734>

- Baer, B. J., & Kaindl, K. (2017). Introduction: Queer(ing) translation. B. J. Baer & K. Kaindl (Ed.), *Queering translation, translating the queer: Theory, practice, activism* içinde (ss. 1–10). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315505978>
- Bassnett, S., & Lefevere, A. (1990). *Translation, history and culture*. Printer Publishers.
- Bayramoğlu, Y. (2025). Turkey's queer struggle: Digital media and nightlife as the new frontiers. P. Dinç & O. S. Hünler (Ed.), *The Republic of Turkey and its unresolved issues* içinde (pp. 217–230). Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1007/978-981-96-1583-4_13
- Brim, M., & Ghaziani, A. (2016). Introduction: Queer methods. *Women's Studies Quarterly*, 44(3/4), 14–27. <http://www.jstor.org/stable/44474060>
- Butler, J. (1990). *Gender trouble: Feminism and the subversion of identity*. Routledge.
- Cambridge Dictionary. (t.y.a). *Sprain*. In *Cambridge English–Turkish Dictionary*. Cambridge University Press. <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english-turkish/sprain>
- Cambridge Dictionary. (t.y.b). *Dyke*. *Cambridge English Dictionary*. Cambridge University Press. <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/dyke>
- Cambridge Dictionary. (t.y.c). *Versatile*. In *Cambridge English Dictionary*. Cambridge University Press. <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/versatile>
- Cambridge Dictionary. (t.y.d). *Abbey*. *Cambridge English–Turkish Dictionary*. Cambridge University Press. <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/abbey>
- Cambridge Dictionary. (t.y.e). *Pride*. *Cambridge English–Turkish Dictionary*. Cambridge University Press. <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/pride>
- Canakis, C. (2015). The desire for identity and the identity of desire. *Gender and Language*, 9(1), 59–81. <https://doi.org/10.1558/genl.v9i1.18460>
- Carter, C. (2012). Sex/gender and the media: From sex roles to social construction and beyond. K. Ross (Ed.), *The handbook of gender, sex, and media* içinde (ss. 365–382). John Wiley & Sons. <https://doi.org/10.1002/9781118114254>
- Cavalcante, A. (2017). Breaking into transgender life: Transgender audiences' experiences with "first of its kind" visibility in popular media. *Culture & Critique: Communication*, 10(3), 538–555. <https://doi.org/10.1111/cccr.12165>
- Chen, X. (2023). Reframing queer pop through media paratexts: translation of Chinese TV drama *World of Honor* in cyberspace. *Translation Studies*, 16(3), 346–360. <https://doi.org/10.1080/14781700.2023.2219264>
- Childers, J. (2003). Review of *Queer studies: An interdisciplinary reader*. *Radical Teacher*, 67(Bahar), 39–42. <https://www.jstor.org/stable/i20710200>
- David, E. (2017). Capital T: Trans visibility, corporate capitalism, and commodity culture. *TSQ: Transgender Studies Quarterly*, 4(1), 28–44. <https://doi.org/10.1215/23289252-3711517>

- Dawson, L., & Loist, S. (2018). Queer/ing film festivals: History, theory, impact. *Studies in European Cinema*, 15(1), 1-24. Advance online publication. <https://doi.org/10.1080/17411548.2018.1442901>
- De Lauretis, T. (1991). Queer theory: Lesbian and gay sexualities. *Differences: A Journal of Feminist Cultural Studies*, 3(2), iii-xviii. <https://doi.org/10.1215/10407391-3-2-iii>
- De Marco, M. (2009). Gender portrayal in dubbed and subtitled comedies. J. D. Cintas (Ed.), *New trends in audiovisual translation* içinde (ss. 176-196). Multilingual Matters. <https://doi.org/10.21832/9781847691552-015>
- Díaz Cintas, J., & Nikolić, K. (2018). Fast-forwarding with audiovisual translation. J. Díaz Cintas & K. Nikolić (Eds.), *Fast-forwarding with audiovisual translation* içinde (ss. 1-13). Multilingual Matters. <https://doi.org/10.1080/0907676X.2019.1594128>
- Edwards, J. (2020). Queer(ing) community: Queer community, spatiality, and temporality in Madison, WI [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Central European University. https://www.etd.ceu.edu/2020/edwards_jennifer.pdf
- Eksi Sözlük. (2025, 9 Ocak). *Q-Force*. <https://eksisozluk.com/q-force--6957515>
- Epstein, B. J. (2017). *Eradicalization: eradicating the queer in children's literature*. B. J. Epstein & R. Gillett (Eds.), *Queer in translation* içinde (ss. 118-128). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315603216>
- Erdem, A. M. (2019). İbne, gey, lubunya: A queer critique of LGBTI+ discourses in the new cinema of Turkey [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. The City University of New York. https://academicworks.cuny.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=4168&context=gc_etds
- Foucault, M. (2011). *Cinselliğin Tarihi 1: Bilme İstenci* (Hülya Uğur Tanrıöver, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Freeman, E. (2007). Introduction. *GLQ: A Journal of Lesbian and Gay Studies*, 13(2-3), 159-176. <https://doi.org/10.1215/10642684-2006-029>
- Gedizoğlu, D. (2020). *Çeviri sözlüğü*. Kaos GL. <https://kaosgldernegi.org/images/library/cevirisozlugu2020.pdf>
- Gibson, M. F. (2014). Queer mothering: And the question of normalcy. A. O'Reilly (Ed.), *Mothers, mothering and motherhood across cultural differences: A reader* içinde (ss. 347-366). Demeter Press. <http://www.jstor.org/stable/j.ctt1rrd89m.19>
- Goldberg, L. (2019, 4 Nisan). Mike Schur, Sean Hayes to produce animated comedy for Netflix. *The Hollywood Reporter*. <https://web.archive.org/web/20200828151707/https://www.hollywoodreporter.com/li-ve-feed/mike-schur-sean-hayes-produce-animated-comedy-netflix-1199531>
- Gülen, O. (2023). Toplumsal cinsiyet ve dil sınırlarının ötesinde: Sense8 dizisinin Türkçe çevirisinde çoklu kimliklerin aktarımı. *İstanbul Üniversitesi Çeviribilim Dergisi - Istanbul University Journal of Translation Studies*, 19, 27-40. <https://doi.org/10.26650/iujts.2023.1362624>

- Gentzler, E. (2014). Translation studies: Pre-discipline, discipline, interdiscipline, and post-discipline. *International Journal of Society, Culture & Language*, 2(2, Special Issue on Translation, Society and Culture), 13–24. https://www.ijscsl.com/article_5620_fdde5469d71359e7bb41dcee95329e13.pdf
- Hipes, P. (2021, 23 Haziran). Netflix's 'Q-Force' rounds out cast joining Sean Hayes, sets premiere date; Watch teaser trailer. *Deadline*. <https://web.archive.org/web/20210623160949/https://deadline.com/2021/06/q-force-premiere-date-teaser-trailer-cast-1234780070/>
- ILGA-Europe. (t.y.). *Pride events*. ILGA-Europe. <https://www.ilga-europe.org/about-us/who-we-are/glossary/>
- Iturregui Gallardo, G. (2023). Representation in media accessibility: On the adoption of a queer feminist perspective. *Journal of Audiovisual Translation*, 6(1), 148–163. <https://doi.org/10.47476/jat.v6i1.2023.257>
- Jagose, A. (2015). *Queer teori: Bir giriş* (A. Toprak, Çev.). Nota Bene Yayınları. (Orijinal eser 1996'da yayımlanmıştır.)
- Kocabay-Şener, N., Çoban-Keneş, H., Çelik, B., & Fahrioglu-Akın, F. (2022). *Toplumsal cinsiyet eşitliğinin şeytanlaştırılması: İstanbul Sözleşmesi karşıtlığı ve medya*. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Dayanışma Ağı (AĞ-DA). <https://dspace.ceid.org.tr/handle/1/2062>
- Koçak, M. (2020). Who is “queerer” and deserves resettlement?: Queer asylum seekers and their deservingness of refugee status in Turkey. *Middle East Critique*, 29(1), 29–46. <https://doi.org/10.1080/19436149.2020.1704506>
- Lacan, J. (2014). *Psikanalizin Dört Temel Kavramı* (Çev. Emre Kapkın). Metis Yayınları.
- LGBTI+ Community Forum. (2025, 5 Şubat). *Lubunca sözlük* [Forum gönderisi]. LGBTI+ Community. Erişim: 5 Şubat 2025, <https://community.lgbti.org/forum/thread/409-lubunca-sözlük/>
- Liedman, G. (Yapımcı). (2021a). *Q-Force* [Mini dizi]. Netflix. <https://www.netflix.com/title/81039557>
- Liedman, G. (2021b, 2 Eylül). 'Q-Force' creator on making a sexy, funny animated series about LGBTQ spies (Exclusive) [S. Lambe ile röportaj]. ET. <https://www.etonline.com>
- Manning, E. (2009, 4–6 Şubat). *Queerly disrupting methodology* [Konferans sunumu]. Feminist Research Methods – An International Conference, Stockholm, İsveç.
- Morantes-Africano, L. (2023). Queering habitus: Interrogating heteronormative dispositions that reproduce inequalities towards sexual minorities. *Research in Post-Compulsory Education*, 28(2), 241–259. <https://doi.org/10.1080/13596748.2023.2206708>
- NPR. (2021, 2 Eylül). 'Q-Force' trafficks in queer stereotypes — then drives through them. NPR. <https://www.npr.org/2021/09/02/1032850162/q-force-trafficks-in-queer-stereotypes-then-drives-through-them>
- Okyayuz, A. Ş. (2016). *Altyazı çevirisi*. Siyasal Kitabevi.

- Patel, G. (1998). Transactions: Teaching cross-cultural sexuality. *Women's Studies Quarterly*, 26(3/4), 167–180. <https://www.jstor.org/stable/i20710200>
- Rooke, A. (2009). Queer in the Field: On Emotions, Temporality, and Performativity in Ethnography. *Journal of Lesbian Studies*, 13(2), 149–160. <https://doi.org/10.1080/10894160802695338>
- Ryan, J. M. (2020). Queer theory. In N. A. Naples (Ed.), *Companion to sexuality studies* (5. Bölüm). Wiley-Blackwell. <https://doi.org/10.1002/9781119315049.ch5>
- Saldanha, G., & O'Brien, S. (2013). *Research methodologies in translation studies*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315760100>
- Santaemilia, J. (2017). Sexuality and translation as intimate partners? Toward a queer turn in rewriting identities and desires. B. J. Baer & K. Kaindl (Ed.), *Queering translation, translating the queer* içinde (ss. 11-25). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315505978>
- Savcı, E. (2018). Transing religious studies: Beyond the secular/religious binary. *Journal of Feminist Studies in Religion*, 34(1), 63–68. <https://doi.org/10.2979/jfemistudreli.34.1.08>
- Toury, G. (1995). *Descriptive translation studies and beyond*. John Benjamins.
- Villanueva-Jordán, I., & Martínez-Carrasco, R. (2021). Agency, paratextuality, and queer pedagogy: analysing Javier Sáez del Álamo's translator's notes. *Perspectives*, 31(2), 235–249. <https://doi.org/10.1080/0907676X.2021.1974061>
- von Flotow, L., & Josephy-Hernández, D. E. (2018). Gender in audiovisual translation studies: Advocating for gender awareness. L. Pérez-González (Ed.), *The Routledge handbook of audiovisual translation* içinde (ss. 295-311). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315717166>

Bebek ve Çocuk Bakım Ürünlerinin Çevirisinde Kültürel Kodların Çeviri Sürecine Etkisi¹

The Effect of Cultural Codes on the Translation Process in the Translation of Baby and Child Care Products

Araştırma/Research

***A. Zeynep ORAL, **Nurel CENGİZ**

*Doç. Dr. Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Mütercim ve Tercümanlık Bölümü,
a.zeynep.alp@gmail.com, ORCID ID: orcid.org/ 0000-0001-6378-5464

**Dr. Araş. Gör. Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Mütercim ve Tercümanlık Bölümü,
nurelyigit@gmail.com, ORCID ID: orcid.org/ 0000-0003-3362-2204

ÖZET

Kozmetik sektörü geniş bir ürün yelpazesi sunarak küresel pazarda ekonomik açıdan önemli bir rol oynamaktadır. Küreselleşme ile birlikte, bu sektördeki ürünlerin pazarı daha geniş coğrafyalara yayılmakta ve sosyal medya, özellikle Instagram gibi platformlar, pazarlama süreçlerinde etkili bir araç olarak kullanılmaktadır. Bu bağlamda, reklam ve tanıtım metinlerinin çevirisi, küresel pazarda yer edinmek isteyen şirketler için merkezi bir konumdadır. Bu metinlerin çevirisinde farklı kültürler ve bu kültürle şekillenen hedef kitle ihtiyaçları, değerleri ve beklentileri söz konusu olduğundan, çeviri salt dilsel bir aktarımın ötesine geçmektedir. Küreselleşmeyle birlikte dijital pazarda reklam metinlerinin çevirisinde kültürlerarası bir süreç söz konusudur ve bu metinlerdeki kaynak iletinin hedef dil ve kültürün işlevsel amacına, kültürel referanslarına uygun olarak yeniden yaratılması ve uyarlanması gerekmektedir. Dolayısıyla çeviri, markanın imajının erek kitleyle bütünleşmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu çalışmada dijital pazarda önemli bir yere sahip olan bebek, çocuk, anne ve anne adaylarına yönelik ürünleriyle öne çıkan Fransız dermokozmetik markası Mustela'nın internet sayfalarının Fransızcadan Almanca ve Türkçeye çevirileri incelenecektir. Makalenin kuramsal çerçevesini Geert Hofstede'nin (1993) kültürel boyutlar kuramı ve Hugo Vandal-Sirois'in (2015) reklam metinlerinin uyarlanmasına yönelik analitik ve empatik okuma yaklaşımı oluşturmaktadır. Örnekler her üç dilde hem metin hem de metine eşlik eden görseller çerçevesinde değerlendirilmiş, çevirmenlerin kaynak içeriği hedef kültürün değer ve kültürel

¹ Bu çalışma, 10-11 Ekim 2024 tarihlerinde gerçekleşen Türkiye'de Çeviribilim Araştırmaları Sempozyumu'nda (TÜÇEVAS) bildirisi olarak sunulmuştur.

kodlarına uyarlamada başvurdukları stratejiler yorumlanmıştır. Çalışmanın bulguları kültürel farkları ortaya koyarken, markanın erek kültür tarafından benimsenmesinde çevirmenin hem görseller hem de metin içeriği bağlamında kaynak iletinin amacı ve işlevini hedef kültürün değerleri, beklentileri çerçevesinde yeniden ürettiği ve uyarladığı ortaya konmuştur. Bu bağlamda dijital pazarda çeviri hizmetlerinde çevirmenin dil, kültür ve pazarlama uzmanı gibi farklı yetkinlikleri işe koşmasının önemi vurgulanmıştır.

Anahtar Sözcükler: reklam çevirisi, kültürel boyutlar kuramı, empatik okuma, analitik okuma, uyarlama

ABSTRACT

The cosmetics industry plays a vital economic role in the global market through its broad product range. With globalization, these products reach wider geographical markets, and platforms such as Instagram have become key tools in digital marketing. In this landscape, the translation of advertising and promotional texts is crucial for companies aiming to establish or expand their global presence. Since such texts must resonate with audiences shaped by different cultural norms and values, translation becomes a culturally embedded act rather than a mere linguistic transfer. Translating advertisements in the digital era is inherently intercultural, requiring the recreation and adaptation of the source message to align with the cultural references, expectations, and communicative functions of the target audience. In this sense, translation contributes significantly to aligning a brand's image with its target market. This study focuses on the French dermo-cosmetic brand Mustela, known for its products targeting babies, children, mothers, and expectant mothers. It analyzes translations of the brand's French website into German and Turkish. The theoretical framework combines Geert Hofstede's (1993) cultural dimensions theory with Hugo Vandal-Sirois's (2015) analytic and empathic reading approach to the adaptation of advertising texts. Examples are examined in terms of both textual content and accompanying visuals, assessing the strategies used by translators to adapt content to local cultural values and expectations. Findings show that translation serves not only to transfer meaning but also to culturally reposition the message. Translators play a key role in reinterpreting the brand's intent and appeal to suit target audiences. The study highlights the importance of the translator acting as a cultural and marketing mediator in digital advertising, requiring expertise beyond language proficiency, including cultural sensitivity and market awareness.

Keywords: advertisement translation, cultural dimensions theory, empathic reading, analytic reading, adaptation

1. Giriş

Güzellik, cilt ve saç bakım ürünleri, parfümler, uçucu yağlar, ağız ve diş sağlığına yönelik ürünler gibi çok farklı ve çeşitli ürün yelpazesıyla bir endüstri hâline gelen kozmetik sektörü, dünya pazarında ekonomik açıdan önemli bir yere sahiptir. Nitekim kozmetik ürünler sundukları hizmet çeşitliliği, sosyal ve toplumsal kullanım değerleri, ekonomik yapılar ve bölgesel organizasyon örüntüleri açısından çeşitli ve gerçek veriler ortaya koymaktadır. (Dalmasso & Grenot Abisse, 2023, s. 6). Küreselleşmenin de etkisiyle kozmetik ürünlerinin pazarı daha geniş bir coğrafyaya yayılmıştır. Finans uzmanı Natasha Ketabchi (2019); kozmetik sektöründe sosyal medya, web siteleri ve özellikle Instagram'ın çok etkili olduğunu belirtmektedir. Ayrıca son yıllarda yapılan bir araştırmada online alışveriş yapan tüketicilerin ürün ya da marka hakkında kendi

dillerinde düzenlenmiş web sitelerini takip ettikleri ortaya konmuştur (DePalma vd., 2006). İnternet üzerinden ürün ya markanın uluslararası boyutta tanınırlığını sağlamak, küresel pazarda yer edinmek ya da yerini sağlamlaştırmak isteyen şirketler için hayatidir. Bunun için markalar kendi ülke sınırlarının dışında, küresel pazardaki tüketicileri de cezbetmek için ürünlerini reklamlar aracılığıyla geniş pazarlara sunmayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda kaliteli ve amaca hizmet eden bir çeviri ve yetkin çevirmenler merkezi konumdadır. İnternet siteleri, Instagram ve online alışveriş siteleri gibi dijital platformlar üzerinden tanıtımı yapılan ürün ve markaların reklam ve sloganlarının çevirisi hem pazarlama hem de tanıtım açısından önemli bir güç hâline gelmiştir. Çok dilliliğin önem kazandığı günümüzde farklı dil toplulukları arasındaki kültürel engelleri ortadan kaldırarak belli bir dil, tarih ve sosyokültürel yapının izlerini taşıyan bir ürüne yerel tüketicilerin yanı sıra diğer ülkelerin tüketicilerinin de ulaşmasını sağlamakta çevirinin ve çevirmenin rolü önemlidir. Hem yazılı hem de görsel ve işitsel içeriklerin yer aldığı dijital ortam, bir markanın ürünlerinin tanıtımında tüketicinin ürünün özelliklerini keşfetmesi için ideal bir araçtır. Diğer taraftan şirket, firma ve markalar için daha güçlü bir imaj oluşturmak, tüketicilerle daha doğrudan bir etkileşim kurmak ve tamamen yeni bir pazarlama kategorisi yaratmada belirgin rol oynamaktadır (Firda Nila & Octavetri, 2022, s. 84). Reklamların internet üzerinden yayımlanması ve bunların çevirisi, alışılmış yaklaşımların ötesinde farklı ve yenilikçi çeviri stratejilerinin uygulanmasına olanak sağlamıştır. Nitekim yerel iletişimi küresel iletişimle birleştirerek hem yazılı hem de görsel ve işitsel modları içeren heterojen yapıdaki reklamların çevirisi, disiplinlerarasılık, yaratıcılık ve kültürlerarasılık kavramlarıyla yeni çeviri stratejilerini gündeme getirmiştir (Pentelliuc-Cotoşman, 2023, s. 105). Dijital ortamda yer alan marka ve ürün reklamları ticari bir amaca hizmet etmenin yanı sıra kültürel kimliklerin, pratiklerin ve toplumsal rollerin inşasına da katkı sağlayan söylemsel yapılardan oluşmaktadır (Ringrow, 2016). Fransız Sosyolog Jean Baudrillard, *Tüketim Toplumu* adlı kitabında reklamları çağın en dikkate değer kitle iletişim aracı olarak tanımlar ve ihtiyaçların koşullandırılması temasını özellikle reklam aracılığıyla ele alır (1970, s. 192).

Breton (1997, ss. 54-55), reklamın ilk etapta ürün hakkında bilgi verdiğini ancak bu bilginin aktarımında belli bir tüketici davranışı oluşturma amacı güdüldüğünü ifade eder. Buna paralel olarak reklamın tüketiciyi cezbederek etkilemesini bir anlamda manipülatif gücünün altını çizirken reklamın iletisinin dikkat çekici ve erek kitlede güzel duygular uyandırması gerektiğini vurgular. Bu nedenle firmalar, ürünlerini farklı ülkelerin pazarlarına sunarken hedef kültür kodlarına dikkat etmektedirler. Global firmalar bu bağlamda lokal pazarlama ve tanıtım yöntemlerine başvurmaktadır. Kozmetik ürünlerinin ticari kaygıları göz önünde bulundurulduğunda, söz konusu ürünlerin hedef kültür tarafından kabul edilmesi, beğenilmesi, akılda kalması ve nihayetinde tercih edilmesi ilgili kültürün toplumsal normları, kültür kodları ve kimlik algısı gibi etkenlerle doğru orantılıdır. Global markaların ürünlerinin farklı pazarlarda kendine yer edinmesinde tüm bu hususların farkında olan, hem pazarlama bilgisi hem de çeviri yetkinliğine sahip uzman çevirmenlerin önemi ise yadsınamaz bir gerçektir. Her şeyden önce salt dilsel bir çeviri hem firmanın prestijini olumsuz etkileyebilir hem de ticari kayıp ile sonuçlanabilir. Bunun için dijital pazarda verilen çeviri hizmetlerinde kültürlerarası bir iletişim uzmanı olarak çevirmenler, dil hakimiyetlerinin yanı sıra hedef kitlenin

beklentilerini karşılamak amacıyla kaynak dilin sosyokültürel gerçekliğini hedef dil ve kültür gerçekliğiyle değiştirerek uyarlama yetkinliğine sahip aktörler olarak süreci yönlendirirler (Delisle vd., 1999, s. 114). Vandal-Sirois (2015), çevirmenin kaynak metni iyi analiz ederek hedef kültüre uyarlamasında analitik ve empatik olarak adlandırdığı iki aşamalı bir okumadan söz eder. Çevirmenin hedef kitlenin davranışları üzerinde etkili olabilmesi için hedef kitleyi iyi tanınması ve analiz etmesi gerekmektedir. Bunun yanı sıra çevirmenin ürettiği metnin özellikle hedef kitle ve iletişim bağlamı kaynak dilde üretilen reklam metniyle örtüşmeyeceği için çevirmenin reklam yazımı konusunda bilgi sahibi olması beklenmektedir. Kültür temsilcisi olarak reklam çevirmeni, metinsel ve yan metinsel unsurları tespit eder ve mesajın etkili olması için gerekli düzeltmeleri yapar. Bu amaç doğrultusunda, tüm iletişim durumlarını kavrayabilmek ve çeviri stratejisini belirleyebilmek için orijinal reklam metninin iki farklı şekilde incelenmesi gerekmektedir. Vandal-Sirois'in (2015, s. 6) analitik okuma olarak tanımladığı ilk okuma, çevirmenin reklam yazımındaki bilgi ve becerilerinin yanı sıra çalışma ortamı, mevcut kaynaklar ve iletişim bağlamı çerçevesinde mantıklı bir kod çözme süreci olarak tanımlanabilir. İkinci okuma ise, çevrilecek metnin hedef kitlede hangi duyguya hitap ettiğini ve ardından hedef kitlenin kimliğinin yanı sıra kültürel yönleri ve iletişimin amacını da dikkate alarak istenen etkiyi yeniden yaratma aşamasına karşılık gelen empatik okumadır. Vandal-Sirois (2015, s. 5) bu okumaların, günümüzde dijital pazarda çeviri hizmetlerinde oldukça fazla kullanılan, yeniden yazma (rewriting) ve çeviri yaratım (transcreation) gibi sık kullanılan uyarlama yöntemlerinin çevirmen tarafından etkili bir şekilde kullanılmasında etkili olduğunu vurgular.

Kozmetik ürünler, her yaş ve cinsiyetin beklenti ve ihtiyaçlarına cevap vermek için üretilmektedir. Bu çalışmada farklı ve çeşitli ürünleri bünyesinde barındıran dünyaca ünlü Fransız dermokozmetik markası Mustela'nın web sürümünün bebek, çocuk, anne ve anne adaylarına yönelik bakım ürünlerinin Fransızcadan Almanca ve Türkçeye çevirileri bütüncü olarak ele alınmıştır. Bu ürünler, her üç dilde görsel içerik ve özellikli dil kullanımı bağlamında kültürel kodlar ışığında değerlendirilmiştir. Bu bağlamda kültürel kod ve değerlerin merkezi bir konumda olduğu internet ortamında reklam çevirisinde kültürel bir analiz modülünün doğal olarak sürece dahil edilmesinin önemi vurgulanmaktadır. Nitekim salt çeviri analizi sadece analitik düzeyde veriler ortaya koyacaktır. Bununla birlikte bu çalışma, kültürel farklılıkların çeviriyle aktarılmasına, yani Vandal-Sirois'in (2015) belirttiği üzere empatik okuma süreci sonunda ortaya çıkan kültürel uyarlama üzerine yoğunlaşmaktadır. Analizlerden elde edilen verilerin, toplumsal değerler ve yerleşik davranışlar ışığında yorumlanabilmesi amacıyla çocuk, bebek ve aileye yönelik bakım ve hijyen ürünlerinin Fransızcadan Türkçeye ve Almancaya yapılan çevirileri yazılı ve görsel içerikler üzerinden Geert Hofstede'nin (1993) kültürel boyutlar kuramı çerçevesinde incelenecektir. Bu çalışmada, aynı zamanda üniversitelerin mütercim ve tercümanlık bölümlerinde yürütülen ve yürütülmesi planlanan kozmetik metinleri çevirisi dersinde, öğrencilere reklam ve tanıtım metinlerinin çözülmesinde analitik ve empatik okuma alışkanlığının kazandırılarak çok boyutlu bir bakış açısı edinmeleri hedeflenmektedir.

2. İnternet Ortamında Reklamların Uyarlanması

Ekonominin küreselleşmesiyle birlikte ticari iletişim artık dünyanın her yerinde toplumsal yaşamın doğal bir parçası haline gelmiştir. Reklamlar da bu iletişimde önemli bir rol oynamaktadır. İnternetin yaygın kullanımı dijital pazarı adeta bir ticari vitrine dönüştürmüştür (Guidère, 2009, s. 41). Küreselleşmeyle birlikte kaçınılmaz hale gelen çok dilli iletişim, kaynak iletinin erek kitleye işlev, amaç ve etki olarak uyarlanarak çevrilmesinin ötesinde, kaynak ürünün de ticari amaçlarla erek pazarda mümkün olduğunca geniş bir alıcı kitlesine hitap etmesini, yani ticari iletişim açısından uyarlanmasını da içermektedir. Bu süreç, çevirmenin farklı bir analiz ve çalışma yöntemini benimsemesini gerekli kılmaktadır. Bu bağlamda uyarlama kavramı, yazın çevirisi bağlamında kullanılan uyarlama kavramından ayrılmaktadır. Boivineau (1972, s. 15); Vandal-Sirois (2015, s. 4) reklamda uyarlamanın kaynak reklam metninde ulaşılacak istenen hedefin erek kitle normlarında oluşturulacak yeni bir reklam metniyle karşılanması olarak tanımlar. Günümüzde reklamların görsel-işitsel modları içerdiği düşünüldüğünde kaynak reklamda kullanılan görsel-işitsel unsurlar da uyarlama sürecinde farklılaşacaktır. Bu tanımla uyarlama reklam çevirisinde önemli bir dönüm noktasını ifade etmektedir. Bu süreç, kaynak metnin metaforik anlatımının yeniden oluşturulmasını ve çeviri yaratımı ile kaynak metnin tamamen yeniden yazılmasını içeren çeşitli uygulamaların kullanımını beraberinde getirmiştir. Uyarlama, reklam çevirisinde kaynak metnin iletinin mümkün olan en doğru şekilde hedef dile aktarılmasının ötesine geçerek işlevsel eşdeğerlilik kavramını gündeme getirmiştir (Tatilon, 1990, s. 245). Başka bir deyişle, çevirmen çeviri sürecini mesajın işlevsel amacına uygun olarak yönetir ve belirli bir hedefe, genellikle belirli bir argümana dayanarak alıcı üzerinde yaratılacak etkiye odaklanır. Bastin (1993, s. 447), uyarlamanın çeviride eksik kalan iletişimsel boyutun yeniden kurulabilmesi için gerekli olduğunu ifade eder ve özellikle reklam çevirisinde uyarlama yapılmaması durumunda, hedef metnin kaynak metnin anlamını ve amacını yansıtamayabileceğini, bunun sonucunda yapılan çevirinin işlevini yerine getirmeme riski taşıyacağını belirtir. Bu bağlamda çevirinin amacı, kelime kelimesine veya anlam açısından metne sadık kalmak değil, orijinal metnin okuyucuda yarattığı etkiyi yeniden üretmektir. Kalıcı bir izlenim bırakan ve reklam sürecinin etkinliğini sağlayan unsurun da bu etki olduğu düşünülmektedir. Cômître Narváez (2004, s. 88), çevirmenin yaptığı her türlü değişikliğin veya müdahalenin hedef kültürde aynı etkiyi yaratacak şekilde gerekçelendirildiğini ve bu değişikliklerin rastgele seçimler olmaktan çok hedef kültürün referans çerçevesine ve çevirinin işlevini dikkate alarak yapılan bilinçli tercihler olduğunu vurgular. Özellikle reklam çevirisinde uygulanan önemli bir strateji uyarlamadır. İnternet ortamı söz konusu olduğunda ise internet sitelerinin uyarlanması söz konusudur.

Pazarlama kuramcıları Susan Douglas ve Samuel Craig (2006), reklam iletişiminde yazılı materyale eşlik eden görsel ve işitsel araçların da hedef kitleye göre uyarlanmasının bütüncül bir iletişimi sağlamada çok önemli olduğu üzerinde durmaktadırlar (akt. Vandal Sirois, 2011, s. 10). Nitekim internet kullanımıyla dijital ortamda reklamlarda belli niyet ve amaçlar için yerleştirilen fotoğraf, ikon ve resim gibi görsel öğeler sözsüz iletişim ve pazarlama yöntemlerinin bir parçası haline gelmiştir. Sözel olmayan iletişim ve

pazarlama yöntemleri, günümüzde önemli bir strateji olarak kabul edilmekte ve bu bağlamda entegre bir şekilde kullanılmaktadır. İnternet üzerindeki reklam metinleri göstergelerarası, çok dilli ve çok modlu yapıları sayesinde birden fazla dilde anında erişilebilir hâle gelmektedir. Bu metinler, dilsel ve görsel unsurların paralel bir şekilde sunulmasına imkân tanıyan bir yapı içerisinde aynı mesajın birden fazla dilde iletildiği bir bütünce oluşturur. Ayrıca, aynı internet sitesinin farklı versiyonları, senkronize bir şekilde ya da aynı anda yayımlanarak erişime sunulmaktadır (Guidère, 2011, s. 338).

3. Kültürel Boyutlar Kuramı

Kozmetik metinlerinin çevirisi üzerine farklı çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışma, bebek, çocuk, anne ve anne adayları için bakım ürünlerinin çevirisini kültürel uyarlama perspektifinden ele almayı amaçlamaktadır. İncelenen metinde, kültürel uyarlama süreci Hofstede'nin (1993) kültürel boyutlar kuramı çerçevesinde analiz edilmiştir. Bebek bakım ürünlerine yönelik reklam metinleri çevirisiyle ilgili literatür tarandığında bu konudaki çalışmaların daha çok pazarlama stratejileri, ebeveynlerin ürün seçimleri, tüketici algıları ve satın alma davranışları üzerine yoğunlaştığı gözlemlenmektedir. Daniels (2009), bebek ürünleri pazarındaki son trendleri ve pazarlama stratejilerini incelemiştir. Pakkala ve Bhat (2022), ebeveynlerin bebek bakım ürünlerini satın alma kararlarını etkileyen faktörleri ele alırken, hijyen, cilt ve saç bakımı, gıda ve içecekler gibi ürün kategorilerine yönelik müşteri tercihlerine odaklanmıştır. Sajid Farooqui (2024) ise, ebeveynlerin bebek ürünleri seçiminde reklamların yanı sıra çevrimiçi araştırmaların da rolünü inceleyerek pazarlama stratejilerini ele almıştır.

Çeviri bağlamında yapılan araştırmalar ise ağırlıklı olarak çeviri stratejileriyle ilgilidir. Örneğin Obeidat (2015), çalışmasında bebek bakımına yönelik e-broşürlerinin İngilizceden Arapçaya çevirilerini skopos kuramı bağlamında ele almıştır. Bebek bakım ürünlerinin çevirisine yönelik diğer bir çalışma da yine İngilizceden Arapçaya bebek ürünlerinin etiketlerinin çevirisinde yabancılaştırma ve yerlileştirme stratejisi üzerinedir (bkz. Obeidat & Abu-Melhim, 2017). Yazarlar çalışmalarında 'sözcüğü sözcüğüne çeviri', 'silme', 'uyarlama' ve 'açıklama' gibi çeviri stratejileri açısından konuyu irdelemişlerdir (Obeidat & Abu-Melhim, 2017, ss. 55-57). Bu çalışmalar daha çok analitik bir bakış açısıyla ele alınmış ve alana katkı sağlamıştır. Dolayısıyla her ne kadar çeviride dil farklılıklarından kaynaklanan yapıları değinilse de kültürel unsurlar dolaylı olarak irdelenmiştir.

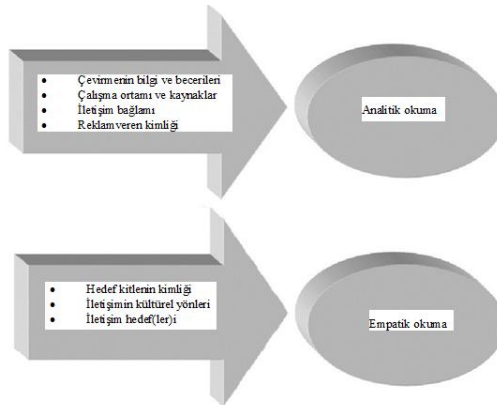
Hofstede (2010, s. 8), kültürü açıklarken soğan modelinden hareket eder. Soğan modeli ile kültürü; semboller, kahramanlar, ritüeller ve değerler olarak ayırır. Bu modele göre bir toplumun kültür katmanlarıyla bir soğanın katmanları arasında benzerlik kurulur. En dıştaki katman gözle görülen somut olan her şeyi içeren sembolleri kapsar. Giyim kuşam, mimari, yeme içme alışkanlıkları bu katmanda yer alır. Bir sonraki katmanda ilgili toplumda rol model olarak hizmet eden karakterler yani kahramanlar bulunmaktadır. Bu katmanda toplumdaki bireylerden beklenen davranış kalıpları tanımlanmaktadır. Üçünü katmanda ise bir kültür içinde sosyal olarak gerekli görülen kolektif faaliyetleri içeren ritüeller söz konusudur. Selamlaşma, sosyal ve dini gelenekler

bu katmanda yer almaktadır. Semboller, kahramanlar ve ritüeller ilgili kültüre yabancı bir birey tarafından görülebilen ancak anlam verilemeyen durumlardır.

Kültürel soğanın çekirdeğini Hofstede'in belirli durumları tercih etmeye yönelik genel eğilimler olarak tanımladığı değerler oluşturur (Hofstede, 2011, s. 9). Değerler aynı zamanda olumlu ya da olumsuz yönelime sahip duygular olarak da tanımlanmaktadır. Değerler bir çocuğun hayatta öğrendiği ilk şeyler arasında olduğundan, çocukluk eğitiminde özel bir rol oynar. Çoğu insan yaşamın erken dönemlerinde ve bilinçsizce öğrendiği değerlerinin farkında değildir ve gündelik pratiklerde çoğu zaman bilinç dışı olarak bunlarla karşılaşır. Kozmetik metinleri çevirisinde çevirmenin izlemesi gereken aşamaları Hofstede'nin (2011) soğan modeli ışığında ele almak mümkündür. Bu tür metinlerin çevirisinde ilk aşamada kaynak yazılı/görsel metnin analitik okuması yapılır, daha sonra empatik okumayla kültürel olarak hedef dil ve kültürde kabul edilip edilemeyeceği irdelenir. Burada kolektif davranışlar, beklenti, kimlik gibi toplumun değerlerinden beslenen, asıl tüketim ve satın alma davranışlarını etkileyen faktörler devreye girer. Çeviri aşamasında çevirmen hedef kültürün sembollerine, davranış kalıplarına, alışkanlıklarına ve nihayetinde değerlerine ters düşmeyecek şekilde metni yeniden şekillendirmeli hatta çoğu kez yeni bir metin oluşturmalıdır. Çevirmenin yaptığı her türlü değişiklik veya müdahale, hedef kültürde aynı etkiyi sağlayacak şekilde gerekçelendirilmektedir. Bu değişiklikler, çevirmenin öznel seçimlerinin ötesinde hedef kültürün referans evrenine ve çeviri işlevine uygun çözümler belirleme kaygısını gütmektedir (Cómitre Narváez, 2004, s. 88). Bu çalışmada Vandal-Sirois'in (2015) reklam çevrisi yaklaşımıyla Hofstede'nin kültür kuramı birlikte ele alınmıştır. Aşağıdaki şema, Vandal-Sirois'in (2015) analitik ve empatik okuma yaklaşımını göstermektedir.

Şekil 1

Analitik ve Empatik Okuma (Vandal-Sirois 2015, s. 14)

Mustela, Avrupa'nın önde gelen bir dermokozmetik markası olmasının ötesinde bebekler için özel bakım ürünleri üreten ilk markadır. 1950 yılında hassas bebek cildi için özel bir temizleme sütünü üretmek isteyen kurucu Paul Berthomé, Claude Guillon

adında bir eczacıyla ortak olur ve birlikte Avrupa'nın ilk bebek bakım ürününü üreterek markayı oluştururlar². İlerleyen zamanda anne ve tüm ailenin bakım ve temizliğine yönelik doğal ürünlerle ürün gamını zenginleştiren marka, 1960'lı yıllarda önce İtalya, İspanya, İsviçre, Portekiz ve ABD pazarına, 2000'li yıllarda da Meksika, Polonya, Brezilya, Avustralya, Rusya, Kanada, Çin ve Hong-Kong gibi uzak pazarlara açılmıştır³. 2013 yılında Türkiye pazarına giren markanın ürünleri dermokozmetik satışı yapan internet sitelerinde en çok satılanlar arasında yer almaktadır. Bebekler için sabun dışında bir temizlik ve bakım ürününün olmadığı bir dönemde firmanın böylesi bir girişimi devrim niteliğinde kabul edilmektedir ve piyasaya öncülük etmiştir.

Küresel bir marka olması itibarıyla markanın dijital pazarda ürünleri farklı ülke kültür ve değerlerine göre hem içerik hem de görsel olarak uyarlanmaktadır. Kültürlerarası iletişim bağlamında kültürü zihinsel bir yazılım olarak ele alarak davranış eğilimlerini altı boyutta kategorize eden Hofstede'nin (1993) kültürel boyutlar kuramı çalışmada kullanılmıştır. Altı boyutta kategorize edilen başlıklar aşağıda yer almaktadır: a) güç mesafesi, b) bireysellik-toplumsallık, c) eril toplum- dişil toplum, d) belirsizlikten kaçınma, e) kısa vadeye dönüklük- uzun vadeye dönüklük, f) heveslilik – kısıtlılık.

Çalışmada özellikle çocuk, kadın, anne ve aile ile ilgili ürünlerin tanıtımlarında söylemin farklı dillerde ele alınışından hareket edilmektedir. Bu nedenle bu çalışmada belirsizlikten sakınma ve uzun/kısa vadeye yönelim boyutları çalışmaya dâhil edilmemiştir. Hofstede (1993), toplumları incelerken o toplumdaki güç dengelerini ele alır ve toplumdaki güç ve otorite algısını güçsüz olanın bakış açısından değerlendirir. Her toplumda en küçük kurum ailedir. Güç mesafesi yüksek toplumlarda ataerkil toplum yapısı dikkat çekmektedir. Baba ailenin reisi ve piramidin tepesindeki kişidir. Böyle bir aileye doğan çocuk küçük yaşlardan itibaren başta babası olmak üzere büyüklerine saygılı davranma ve onların otoritesini kabul etmeyi öğrenir. Daha sonra babanın yerini öğretmen ve iş hayatında amir alır. Bu tür toplumlarda saygınlık ölçütü maddi göstergelere bağlıdır. Para, şöret, siyasi güç, unvan kişileri güçlü kılar ve o statüde olmayan kişiler bu durumu kabullenerek daha edilgen bir davranış kalıbı sergilerler. Mesleklerin saygınlığı da işin niteliğine göre değişmektedir. Kas gücü ile çalışılan ve yüksek eğitim gerektirmeyen meslekler ile doktorluk, mühendislik, avukatlık gibi meslekler arasında keskin bir ayrım vardır. Özetle, bir toplum içindeki güç mesafesinin fazla olduğu durumlarda insanlar hiyerarşik düzeni ve eşitsizliği kabul ederler. Piramidin tepesindeki kişilerin ulaşılmaz olması ve daha alt katmanlardaki kişilerin yukarıdakilere karşı saygılı davranış kalıplarına uygun davranmaları beklentisi söz konusudur. Saygılı davranılması gereken kişiler aile büyükleri, yaşça büyük olanlar, öğretmenler, amirler, yüksek bir konuma sahip olanlardır (Hofstede, 2010, ss. 63-91). Hofstede (2010, s. 34), kuramını oluştururken IBM firmasının 50'den fazla ülkedeki çalışanlarıyla yapmış olduğu anket çalışmalarına dayandırmış ve çalışma sonucunda kültüre söz konusu boyutlar açısından ölçülebilir bir nitelik kazandırmıştır. Çalışmasının sonucuna ilişkin veriler, ülkeler bazında, karşılaştırmalı olarak Grafik 1'de gösterilmiştir (Hofstede, t.y.). Somut veriler ortaya koyan bu grafiğe göre Türkiye ve Fransa güç mesafesi yüksek toplum

² <https://www.mustela.com.tr/pages/mustelayi-kesfedin>

³ <https://www.expanscience.com/tr/bagimsiz-aile-sirketi/bir-made-france-hikayesi>

özellikleri gösterirken, Almanya güç mesafesi düşük kültürler arasında yer almaktadır (bkz. Grafik 1).

Bireycilik boyutunda ise kişilerin toplum içinde kendilerini konumlandıkları pozisyon önemlidir. Bu boyut toplamları, kişilerin kendilerini birey olarak mı yoksa bir grubun üyesi olarak mı gördükleri sorusuna göre bireyci ya da kolektivist olarak tanımlar. Bireyin kendini ön planda gördüğü toplumlarda, çocuklar küçük yaşlardan itibaren birer birey olarak kabul görürler ve yaşlarına uygun sorumluluklar alırlar ve fikirleri önemsenir. Başta anneleri olmak üzere çocukların bakımından sorumlu yetişkinlerin amacı, onu ileride kendi ayakları üzerinde durabilecek bağımsız bir birey olarak yetiştirmektir. Kişi yetişkin olduğunda ailesi ile arasındaki ilişki onun özgürlük alanını, kişisel istek ve planları etkilemeyecek mesafede olur. Kolektivist 'biz' algısı, grup içi bağlarda her türlü kişisel istegın önüne geçer. Aile kavramı kutsal kabul edilir ve aile üyeleri hayatları boyunca birbirlerine görünmez ama güçlü bağlarla bağlı bir şekilde yaşarlar. Ebeveynler çocuklarını kendilerini feda ederek büyütür ve karşılığında onlardan hayatları boyunca vefa ve minnet beklerler. Çocuk bir birey olarak algılanmaz, korumaya muhtaç bir varlık olarak gelişir ve aileden kopuşu çok sancılı olur (Hofstede, 2010, ss. 124-140). Bu boyut bağlamında Türkiye kolektivizm ucuna, Almanya ve Fransa ise bireycilik ucuna daha yakındır (bkz. Grafik 1).

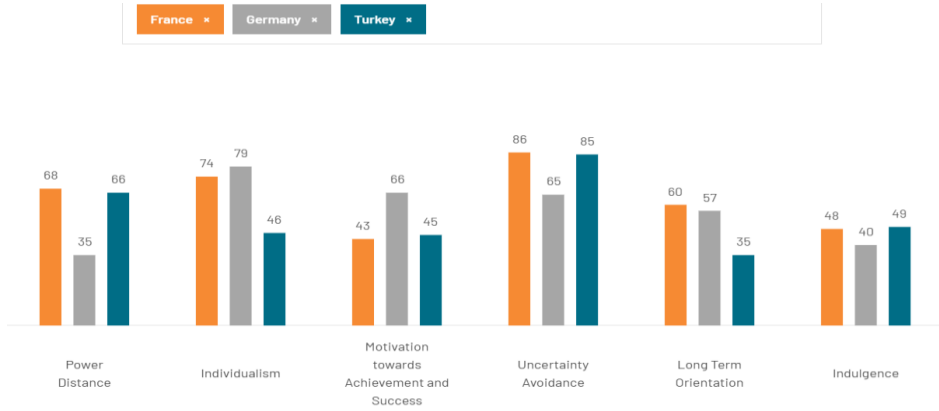
Hofstede'nin ileri sürdüğü bir diğer boyut olan eril ve dişil toplum anlayışı, bir toplumda cinsiyete dayalı rolleri kapsamaktadır. Eril olarak ifade edilen toplumlarda cinsiyete dayalı rollerin belirgin olarak ayrılması söz konusuyken, dişil toplumlarda bu ayrım daha yumuşaktır. Hofstede, bu boyutta hırslı, kararlı, maddi yönelimli, sert gibi özellikleri eril toplamları tanımlamak için kullanırken, kadınlara atfedilen nazik, ılımlı, çatışmadan kaçınan, mütevazı, duygusal olmak gibi özellikleri dişil toplamları tanımlamak için kullanmıştır (Hofstede, 2010). Eril toplumlarda bireyler cinsiyetlerinden bağımsız olarak daha fazla rekabete yönelik hareket etmektedir, bu toplamları maddi kazanç için hırs ile mücadele eden, kendini gerçekleştirmek için sürekli bir yarış içinde olan sert ve hırslı olarak tanımlar. Dişil toplumlarda ise bireyler hayatı bir maraton olarak görmezler, aile, iş ve çalışma ortamındaki diğer kişilerle uyumlu ve çatışmadan uzak, dingin bir hayat sürmeyi amaçlamaktadırlar. Eril toplumun aksine güçlü olan değil, mütevazı olan makbul kabul edilmektedir (Hofstede, 2010, ss. 154-169). Şekil 2'de belirtilen Hofstede'nin skalası yorumlandığında Türkiye ve Fransa'nın dişil uca, Almanya'nın ise eril uca daha yakın olduğu görölmektedir (bkz. Grafik 1).

Bu çalışmadaki örneklerle ilintili olabilecek son boyut ise serbestlik ve kısıtlamadır. Bu boyutta belirli bir toplumda kişilerin kendi istek ve arzularını ne ölçüde bastırdığı veya özgürce yaşadığı ölçülür. Kısıtlayıcı toplumlarda birey bu bağlamda küçük yaşlardan itibaren toplumun beklentilerine uygun kabul gören davranış kalıpları geliştirir ve kendi isteklerini bastırma konusunda otokontrol uygulamayı öğrenir. Kimlik inşası da yine toplumun uygun gördüğü davranış kalıplarına göre şekillenir. Serbest olarak ifade edilen toplumlarda bireysel istek ve heveslerin toplumsal beklentilere göre şekillenmediğı ve bunların daha özgürce yaşandığı görölmektedir. Özellikle katı dini kuralların geçerliğı olduğu toplumlarda kısıtlamanın arttığı gözlemlenmektedir (Hofstede, 2010, ss. 300-306). Grafik 1'de göröleceğı üzere Türkiye ve Fransa daha

kısıtlayıcı/baskılayıcı toplumlar, Almanya ise serbest toplumlar arasında yerini almaktadır. Kimlik inşası konusunda bu boyut oldukça belirleyici olmaktadır. Tabular da toplumsal olarak kabul görmeyen unsurlardır ve toplumlara göre değişkenlik gösterirler. Toplamların kısıtlayıcılık endekslerine bakıldığında değerler Fransa ve Türkiye’de yüksek, Almanya’da ise düşük seyretmektedir (bkz. Grafik 1)

Grafik 1

G.Hofstede’nin Fransa, Almanya ve Türkiye karşılaştırma Grafiği

Not. Hofstede’nin (2010, s. 34) kültürel boyutları teorisine yönelik olarak IBM çalışanlarıyla yapmış olduğu çalışmanın sonucu bu grafikte gösterilmiştir.⁴

4. Analiz

Bebek ürünleri söz konusu olduğunda, her şeyin yüksek maliyetli olması ve şirketlerin sürekli olarak en yenilikçi ürünleri geliştirme çabası içinde olmaları yaygın bir durumdur. Ebeveynler, çocuklarının güvenliğini sağlamak amacıyla sürekli olarak iyi ve kaliteli ürünleri edinmeye yönelirler. Ancak asıl soru, ebeveynlerin hangi ürünün daha iyisi olduğunu nasıl belirledikleridir. Sadece, belirli bir ürünün iyi olduğu iddialarına mı itibar ederler, yoksa tüm gerçekleri dikkatlice inceleyerek mi karar verirler? Ebeveynler, ürün web siteleri, tüketici incelemeleri, bloglar, kulaktan kulağa tavsiyeler ve raporlar gibi çeşitli kaynaklara başvurarak, hangi ürünün kendilerine daha uygun olduğuna karar vermeye çalışmaktadırlar. Bu süreç, yalnızca çocuklarının güvenliği konusunda endişeli olmalarından değil, aynı zamanda çoğu ebeveynin, özellikle ilk kez ebeveyn olanların, ürünler arasındaki farkları genellikle anlamamaları nedeniyle de önemlidir. Bu ebeveynler söz konusu platformlarda ürün ile ilgili bilgilerden kolayca, etkileneceklerdir. Bir ürünün dayanıklılığı veya güvenlik derecelendirmesi gibi konularda elde edilen bilgiler bazen tamamen objektif ve değişmez olabilir. Ancak, bazen bilgiler daha duygusal ve öznel olabilir; örneğin, ürünün dokusu ya da estetik uyumu gibi faktörler, müşteri tercihlerine göre değişiklik gösterebilir. Bu noktada, sorulması gereken soru, ebeveynlerin bebek ürünlerini seçerken daha çok mantık ve gerçek temelli verilere mi

⁴<https://www.theculturefactor.com/country-comparison-tool?countries=france%2Cgermany%2Cturkey>

dayandıkları, yoksa daha duygusal unsurlardan mı etkilendikleridir. Bu çalışmada, bebek ve çocuk ürünleri, hamilelik ve aile kategorilerinde üç ana başlık altında incelenmiştir. Ana kategorilerdeki başlıklar, açıklamalar ve görseller, çeviri sürecinde kültürel uyarlama bağlamında ve Hofstede'nin kültürel boyutlar teorisi ışığında değerlendirilmiştir.

4.1 Bebek ve Çocuk Ürünleri

Aşağıda Bebek ve Çocuk Ürünleri sayfasında yer alan yazı ve görsellerin ekran görüntüleri yer almaktadır.

(1)

Kaynak Metin (Fransızca) Başlık: “Tous les produits bébé et enfant”⁵

Kaynak Metin Açıklama: “Haute tolérance, et composés en moyenne à 96% d'ingrédients d'origine naturelle, les produits bébé et enfant Mustela peuvent être utilisés dès la naissance. Cette gamme complète comprend des soins pour la toilette quotidienne, et des soins spécifiques, pour chaque type de peau.”

Geri Çeviri: [Tüm bebek ve çocuk ürünleri” ve “Mustela bebek ve çocuk ürünleri yüksek toleransa sahiptir ve ortalama %96 doğal içerik içerir, bu nedenle doğumdan itibaren kullanılabilirler. Bu eksiksiz ürün yelpazesi günlük temizlik için ürünler ve her cilt tipi için özel bakım ürünleri içerir].

Kaynak Metin (Almanca) Başlık: “Alle Baby- und Kinderprodukte”⁶

Kaynak Metin Açıklama: “Die Baby- und Kinderprodukte weisen eine hohe Hautverträglichkeit auf und sind meist aus 96 % Inhaltsstoffen natürlichen Ursprungs hergestellt. Ab Geburt. Dieses komplette Sortiment umfasst Produkte für die tägliche Reinigung und spezifische Pflegeprodukte für alle Hauttypen.”

Geri Çeviri: [Tüm bebek ve çocuk ürünleri” ve “Bebek ve çocuk ürünleri son derece cilt dostudur ve çoğunlukla %95 doğal kaynaklı içeriklerden üretilmiştir. Doğumdan itibaren. Bu eksiksiz ürün yelpazesi günlük temizlik için ürünler ve tüm cilt tipleri için özel bakım ürünleri içerir.]

⁵ <https://www.mustela.fr/collections/bebe-enfant>

⁶ <https://www.mustela.com/de/baby-kind>

Kaynak Metin (Türkçe) Başlık: “Tüm Bebek ve Çocuk Ürünlerimiz”⁷

Kaynak Metin Açıklama: “Ortalama %95 doğal kökenli içeriklerle ve yüksek toleranslı formüllerle üretilen Mustela’nın bebek, çocuk ve yetişkin cilt bakım ürünleri doğumdan itibaren kullanılabilir. Tüm ürünlerimiz, günlük rutin temizleme ürünlerini ve her cilt tipiye özel cilt bakım ürünlerini içermektedir.”

Bu üç metinde de aynı görsel kullanılmıştır. Kaynak metinlerde iletilmek istenen mesaj ürünün doğal içerikli, güvenilir ve tüm cilt tiplerine uygun olmasıdır. Almanca Fransızca ve Türkçe metinde mesaj ve işlev aynı olmakla birlikte Fransızca ve Almanca metinde ürünler hakkında bilgi verilirken dilin göndergesel işlevi kullanılmıştır. Türkçe metinde ise örtük olarak “biz” adılı kullanılmıştır. Adıl kullanımı reklam dilinde tüketicinin toplumsal bir gruba ait olduğu hissini verir. “Üst üretici kültür ile yerel üretici kültür arasındaki çatışmanın yaratıldığı reklam kurgusunda, tüketici biz vurgusu ile gerçeklik düzlemindeki yerel üretime ortak edilir. Biz-siz çatışmasında birey kendini bir tarafta konumlandırır. Konumlandığı konumun değerlerini benimser ve çıkarlarını önemser” (Akata, 2021, s. 906). Bu açıdan bakıldığında üretici ve kullanıcı Türkçe metinde “biz” adılının kullanımıyla yok edilmiş, tüketicinin markaya kendini daha yakın hissetmesi sağlanmıştır.

Bebek ve Çocuk ürünlerindeki ürün yelpazesi incelendiğinde, markanın öne çıktığı atopiye meyilli ciltler için üretilen ürün incelenmiştir. Her üç internet sayfasındaki örnekler ekran görüntüsü olarak aşağıda yer almaktadır.

(2)

Kaynak Metin (Fransızca) Başlık: “Soins peau très sèche à atopique - Stelatopia”⁸

Kaynak Metin Açıklama: “Plaques rouges, démangeaisons... 1 enfant sur 4 est concerné par l'eczéma ou dermatite atopique. Spécifiquement développée pour la peau très sèche à atopique des bébés, enfants, et adultes, notre gamme Stelatopia est formulée sans parfum, et contient du Tournesol Bio français pour apaiser et relipider.”

⁷ <https://www.mustela.com/de/baby-kind>

⁸ <https://www.mustela.fr/collections/peau-a-tendance-atopique>

Geri Çeviri: [Çok kuru ve atopik cilt bakımı – Stelatopia], [Kırmızı lekeler, kaşıntı... Her 4 çocuktan 1'i egzama veya atopik dermatitten muzdariptir. Bebeklerin, çocukların ve yetişkinlerin çok kuru ve atopik ciltleri için özel olarak geliştirilen Stelatopia serimiz kokusuzdur ve yatıştırmak ve yenilemek için Fransız Organik Ayçiçeği içerir].

Baby- und Kinderpflegeprodukte für atopische Haut

1 von 5 Kindern leidet an Ekzemen oder atopischer Dermatitis. Stelatopia ist eine Linie für tendenziell atopische Haut bei Babys und Kindern. Parfümfreie und dermatologisch getestete Produkte beruhigen die Haut, sind rückfettend, verringern das Auftreten von rotem Schorf. Klinisch nachgewiesene Wirksamkeit.

Kaynak Metin (Almanca) Başlık: “Baby- und Kinderpflegeprodukte für atopische Haut”⁹

Kaynak Metin Açıklama: “1 von 5 Kindern leidet an Ekzemen oder atopischer Dermatitis. Stelatopia ist eine Linie für tendenziell atopische Haut bei Babys und Kindern. Parfümfreie und dermatologisch getestete Produkte beruhigen die Haut, sind rückfettend, verringern das Auftreten von rotem Schorf. Klinisch nachgewiesene Wirksamkeit.”

Geri Çeviri: [Atopik ciltler için bebek ve çocuk bakım ürünleri], [Her 5 çocuktan 1'i egzama veya atopik dermatitten muzdariptir. Stelatopia, bebeklerde ve çocuklarda atopik olma eğiliminde olan cilt için bir seridir. Kokusuz ve dermatolojik olarak test edilmiş ürünler cildi rahatlatır, nemlendirir ve kırmızı kabukların görünümünü azaltır. Klinik olarak kanıtlanmış etkinlik.]

Kaynak Metin (Türkçe) Başlık: “Atopieye Eğilimli, Çok Kuru Ciltler için Ailenize Özel Ürünler”¹⁰

Kaynak Metin Açıklama: “Her 5 kişiden 1'i atopik egzama veya atopik dermatitten etkilenir. Stelatopia ürünleri bebeklerin, çocukların ve tüm ailenizin atopieye eğilimli, çok kuru ciltleri için geliştirilmiştir. Dermatolojik olarak test edilmiş ürünler cilt kuruluğunu azaltmaya ve kızarıklıkları yatıştırmaya yardımcı olur.”

Kaynak iletide başlıkta “Soins peau très sèche à atopique – Stelatopi” “ifadesi yer alırken, açıklama kısmında metin “Plaques rouges, démangeaisons... 1 enfant sur 4 est concerné par l'eczéma ou dermatite atopique” şeklinde devam etmektedir. Başlık birebir çevrildiğinde [Çok kuru atopik cilt bakımı – Stelatopi] anlamına gelmektedir, açıklama

⁹ <https://www.mustela.com/de/baby-kind/zu-atopie-neigende-haut>

¹⁰ <https://www.mustela.com.tr/collections/atopieye-egilimli-cok-kuru-ciltler-icin-ailenize-ozel-urunler>

kısımında koyu harflerde yer alan [her 3 çocuktan biri] anlamına gelen “1 enfant sur 4” ifadesidir. Görselde söz konusu soruna çözüm olabilecek ürün seçenekleri yer almaktadır. Almanca sayfada başlık kısmında “Baby- und Kinderpflegeprodukte für atopische Haut” ifadesinde bebek ve çocuk ifadelerinin eklendiği görülmektedir. Açıklama kısmında “1 von 5 Kindern leidet an Ekzemen oder atopischer Dermatitis” ifadesinde sadece istatistiki verilerde değişiklik olduğu, bunun da Almanya’daki dermatit rakamlarının Fransa’dan farklı olmasıyla ilgili olduğu aşıkârdır. Sayısal verilerdeki değişim erek kitlede çocuk ve bebeklerde atopik dermatitin görülme sıklığına bağlı olarak uyarlanarak verilmiştir. Nitekim Almanya, Fransa ve Türkiye’de atopik dermatit görülme yüzdesi değişiklik göstermektedir. Almanya’da uzmanlar, sağlık sigortası sağlayıcılarından alınan verilere dayanarak nüfusun toplam %10-15’inin etkilendiğini ifade etmektedir.¹¹ Görselde ise tek başına bir bebeğin yer aldığı görülmektedir. Bu örnekte çocuk kendi kimliği ile ifade edildiği için bireyci toplum özelliğinin etkisi görüldüğü düşünülmektedir.

Türkçe sayfada başlık “Atopiye Eğilimli, Çok Kuru Ciltler için Ailenize Özel Ürünler” şeklinde yer almaktadır. Burada ilk dikkat çeken bebek ve çocuk ifadeleri yerine aile ifadesinin tercih edilmiş olmasıdır. Açıklama kısmında ise “Her 5 kişiden 1’i atopik egzama veya atopik dermatitten etkilenir.” ifadesinde bebek ve çocuk yerine kişi ifadesinin yer aldığı dikkat çekmektedir. Görselde bakıldığında ise aileyi çağrıştıran hamile bir kadın, çocuk ve bir erkeğin yer aldığı görülmektedir. Kolektivist toplum özelliğinin hem başlıkta hem açıklama kısmında hem de görselde etkili olduğu söylenebilir.

4.2 Hamilelik

(3)

Kaynak Metin (Fransızca) Başlık: “Tous les soins femme enceinte et jeune maman”¹²

Kaynak Metin Açıklama: “Spécifiquement conçus pour la peau fragilisée par la grossesse des femmes enceintes et des jeunes mamans, les soins Mustela Maternité hydratent et renforcent l'élasticité de la peau. Ils sont compatibles avec l'allaitement, et leur efficacité est cliniquement prouvée, pour vivre pleinement votre maternité en toute sérénité.”

Geri Çeviri: [Hamile kadınlar ve genç anneler için tüm cilt bakım ürünleri], [Mustela Maternity cilt bakım ürünleri, hamilelik nedeniyle cildi zayıflamış hamile kadınlar ve genç anneler için özel olarak tasarlanmıştır. Cildi nemlendirir ve elastikiyetini güçlendirir. Emzirme ile uyumludurlar ve etkinlikleri klinik olarak kanıtlanmıştır, böylece anneliğinizi gönül rahatlığıyla yaşayabilirsiniz].

¹¹ www-ecarf-org.

¹² <https://www.mustela.fr/collections/maternite>

Alle Pflegeprodukte für schwangere Frauen und junge Mütter

Pflegeprodukte für schwangere Frauen und junge Mütter sind auf die durch die Schwangerschaft und das Stillen geschwächte Haut ausgerichtet, um sie mit Feuchtigkeit zu versorgen und ihr ihre Elastizität zurückzugeben. Klinisch nachgewiesene Wirksamkeit.

Kaynak Metin (Almanca) Başlık: “Alle Pflegeprodukte für schwangere Frauen und junge Mütter”¹³

Kaynak Metin Açıklama: “Pflegeprodukte für schwangere Frauen und junge Mütter sind auf die durch die Schwangerschaft und das Stillen geschwächte Haut ausgerichtet, um sie mit Feuchtigkeit zu versorgen und ihr ihre Elastizität zurückzugeben. Klinisch nachgewiesene Wirksamkeit.”

Geri Çeviri: [Hamile kadınlar ve yeni anneler için tüm bakım ürünleri], [Hamile kadınlar ve yeni anneler için bakım ürünleri, hamilelik ve emzirme nedeniyle zayıflayan cildi nemlendirmek ve elastikiyetini geri kazandırmak için tasarlanmıştır. Etkinliği klinik olarak kanıtlanmıştır.]

Anne Adayları ve Yeni Anneler için Bakım Ürünleri

Mustela anne ürünleri, hamilelik ve emzirme dönemlerindeki cilt bakımını için özel olarak geliştirilmiştir. Cilt bakım ürünleri cildin esnekliğini ve parlaklığını korumaya yardımcı olur. Anneliğinizin keyfini çıkarmanıza yardımcı olacak ürünlerimizin etkinliği klinik olarak kanıtlanmıştır.

Kaynak Metin (Türkçe) Başlık: “Anne Adayları ve Yeni Anneler için Bakım Ürünleri”¹⁴

Kaynak Metin Açıklama: “Mustela anne ürünleri, hamilelik ve emzirme dönemlerindeki cilt bakımları için özel olarak geliştirilmiştir. Cilt bakım ürünleri cildin esnekliğini ve parlaklığını korumaya yardımcı olur. Anneliğinizin keyfini çıkarmanıza yardımcı olacak ürünlerimizin etkinliği klinik olarak kanıtlanmıştır.”

Kaynak iletinin başlığında yer alan “Tous les soins femme enceinte et jeune maman” hamile kadın ve genç anne vurgusu görülmektedir. Almancasında “Alle Pflegeprodukte für schwangere Frauen und junge Mütter” olarak yer alan iletide yine ‘hamile kadın’ ve ‘genç anne’ vurgusu yapılmıştır. Ancak Türkçe iletide sadece ‘anne adayları’ ve ‘yeni anneler’ şeklinde bir ifade bulunmakta, ‘hamile kadın’ ifadesi yer almamaktadır. Buradaki fark çevirmenin empatik okuma yaparak hamile kadın ifadesinden bilinçli olarak kaçındığını düşündürmektedir. Çelik (2011, s. 27) ötmeceli kullanımlar üzerine yaptığı çalışmada, Türk toplumunda ‘hamile’ sözcüğünün hafif dereceli örtmece sözcükler arasında yer aldığını belirtmiştir. Örtmece sözcükler “kişilerin fizikî, adlî, ahlakî ve mizâcî özelliklerinden kaynaklanan birtakım zaaflarını doğrudan dile getirmektense daha hafif bir şekilde ifade etmek için kullanılır” (Çelik, 2011, s. 24). Diğer taraftan Mustela bakım ürünleri reklamlarında hedef kitleyle duygusal bağ kurmayı amaçladığı için daha sıcak ve empatik bir dil kullanmayı tercih etmiş olabileceği

¹³ <https://www.mustela.com/de/mutterschaft>

¹⁴ <https://www.mustela.com.tr/collections/anne-adaylari-ve-yeni-anneler-icin-bakim-urunleri>

varsayımından hareketle, “anne adayı” ifadesinin kullanımının, tıbbi bir terim olan “hamile” sözcüğüne göre duygusal bağ kurmaya açık ve anneliğe ilişkin olumlu çağrışımlar içerdiği düşünülmektedir.

Hamilelik ile ilgili diğer ürünler incelendiğinde ilk dikkat çeken ürün yeni doğum yapmış kadınların kullandığı meme ucu kremidir. Ürün her üç dilde ele alındığında:

(4)

Kaynak Metin (Fransızca) Başlık: “Baume Allaitement certifié BIO”

Kaynak Metin Açıklama: “Le Baume allaitement certifié Bio a été spécifiquement formulé pour protéger les mamelons sensibilisés.”

Geri Çeviri: [Sertifikalı ORGANİK Emzirme Balsamı], [Sertifikalı Organik Emzirme Balsamı hassaslaşmış göğüs uçlarını korumak için özel olarak formüle edilmiştir.]

Başlıktaki “Allaitement” kelimesi emzirme anlamına gelmektedir, ürünün açıklama kısmında yer alan “protéger les mamelons sensibilisés” ifadesi ise hassaslaşmış meme uçlarını korur anlamındadır.

Kaynak Metin (Almanca) Başlık: “Bio-zertifizierter Still-Balsam”

Kaynak Metin Açıklama: “Die Formel des bio-zertifizierten Still-Balsams schützt zielgerichtet die empfindlichen Brustwarzen.”

Geri Çeviri: [Organik sertifikalı emzirme balsamının formülü hassas meme uçlarını özel olarak korur.]

Kaynak Metin (Türkçe) Başlık: “Organik Sertifikalı Göğüs Ucu Kremi”

Kaynak Metin Açıklama: “Organik sertifikalı göğüs ucu kremimiz, lanolinsiz göğüs ucu kremidir.”

Burada dikkat çeken şey, söz konusu organın biyolojik olarak ‘göğüs’ değil, ‘meme’ olmasıdır. Meme kelimesini kullanmaktan imtina edilmektedir. Nitekim meme sözcüğü örtmece sözcükler arasında yer almaktadır (Çelik, 2011, s. 101). Türk toplumunda çoğunlukla meme yerine göğüs sözcüğü kullanılmaktadır. Bunun toplumda bireylerin otokontrol uygulayan kısıtlayıcı toplum özelliğini yansıttığı düşünülmektedir.

Hamile kadınların kullandığı ve markanın önemli bir ürünü olan çatlak önleyici yağ incelendiğinde:

(5)

Kaynak Metin (Fransızca) Başlık: “Huile Vergetures certifiée BIO”

Kaynak Metin Açıklama: “L'Huile vergetures certifiée Bio est formulée avec 100% d'ingrédients d'origine naturelle. Son actif phare breveté est extrait de l'huile de maracuja (fruit de la passion). Cette huile s'utilise en prévention tout au long de la grossesse pour éviter l'apparition de vergetures. Elle hydrate et améliore l'élasticité de la peau.”

Geri Çeviri: [Sertifikalı ORGANİK Çatlak Yağı], [Sertifikalı Organik Çatlak Yağı, %100 doğal kökenli bileşenlerle formüle edilmiştir. Patentli amiral gemisi aktif içeriği maracuja yağından (tutku meyvesi) elde edilir. Bu yağ, hamilelik boyunca çatlakların ortaya

çıkmasını önlemek için önleme amacıyla kullanılır. Cildi nemlendirir ve elastikiyetini artırır.]

Kaynak Metin (Almanca) Başlık: “Öl gegen Schwangerschaftsstreifen – bio-zertifiziert”

Kaynak Metin Açıklama: “Das bio-zertifizierte Öl gegen Schwangerschaftsstreifen besteht zu 100 % aus natürlichen Inhaltsstoffen.”

Geri Çeviri: [Hamilelik çatlakları için yağ – organik sertifikalı], [Hamilelik çatlakları için organik sertifikalı yağ %100 doğal bileşenlerden oluşur] ifadesinde yine hamilelik çatlakları vurgulanmaktadır.

Kaynak Metin (Türkçe) Başlık: “Organik Sertifikalı Çatlak Önleyici Yağ”

Kaynak Metin Açıklama: “Organik sertifikalı çatlak yağımız, %100 doğal kaynaklı bileşenlerle formüle edilmiştir. Patentli aktif bileşen maracuja yağından elde edilmiştir. Bu yağ, cilt elastikiyetini artırmak ve çatlakların görünümünü azaltmak için anne adayları kullanılabilir. Cildi yüksek derecede nemlendirir, cildin elastikiyetini ve rahatlığını artırır.”

Türk toplumda hafif örtmece sözcükler arasında yer alan ‘hamile’ (Çelik, 2011, s. 27) sözcüğünün kullanımından burada da kaçınıldığı, ancak bunun yerine anne adayları ile toplum tarafından kutsal kabul edilen annelik ile bu açığın kapatıldığı düşünülmektedir. Kısıtlayıcı toplum özelliği ile kolektivizm boyutlarının etkili olduğu dikkat çekmektedir.

4.3 Aile

Aile ana başlığı incelendiğinde:

(6)

Kaynak Metin (Fransızca) Başlık: “Tous les soins Mustela pour toute la famille”¹⁵

Kaynak Metin Açıklama: “Les soins Mustela conçus pour les peaux fragiles et immatures des bébés, sont aussi sûrs et efficaces pour le reste de la famille. D’origine naturelle et adaptés dès la naissance* (hors gel arnica), ils sauront aussi convenir aux plus grands enfants et aux adultes.”

Geri Çeviri: [Tüm aile için tüm Mustela cilt bakım ürünleri], [Bebeklerin hassas ve olgunlaşmamış ciltleri için tasarlanan Mustela cilt bakım ürünleri, ailenin geri kalanı için de aynı derecede güvenli ve etkilidir. Doğal kaynaklı ve doğumdan itibaren uygun olan ürünler* (arnika jel hariç), daha büyük çocuklar ve yetişkinler için de uygundur.]

¹⁵<https://www.mustela.fr/collections/soins-mustela-pour-toute-la-famille>

Kaynak Metin (Almanca) Başlık: “Alle Produkte für die Familie”¹⁶

Kaynak Metin Açıklama: “Die Pflegeprodukte von Mustela sind speziell für empfindliche und noch nicht fertig entwickelte Babyhaut angelegt, bieten jedoch auch für den Rest der Familie Sicherheit und Wirksamkeit. Sie sind natürlichen Ursprungs und können ab der Geburt angewendet werden, sind jedoch auch für größere Kinder und Erwachsene geeignet.”

Geri Çeviri: [Aile için tüm ürünler], [Mustela'nın cilt bakım ürünleri hassas ve henüz tam olarak gelişmemiş bebek cildi için özel olarak tasarlanmıştır, ancak aynı zamanda ailenin geri kalanı için de güvenlik ve etkinlik sunar. Doğal kökenlidirler ve doğumdan itibaren kullanılabilirler, ancak daha büyük çocuklar ve yetişkinler için de uygundur.]

Kaynak Metin (Türkçe) Başlık: “Aile Koleksiyonu Tüm Aile için temiz ve etkili cilt bakım ürünleri”¹⁷

Kaynak Metin Açıklama: “Doğal ve Organik içeriklerle üretilen Mustela'nın Aile serisi; ebeveynler, doktorlar, hemşireler, eczacılar ve Sivil Toplum Kuruluşları ile birlikte geliştirilmiştir. Özel olarak tasarlanmış bu ürün yelpazesi bebeklerde kullanılabilecek kadar güvenli ve çocuklar, anne ve babalar tarafından kullanılabilecek kadar etkilidir.”

Her üç dilde de bebek ve ailenin geri kalanı vurgusu yapılırken Türkçe iletide dikkat çeken bir ek göze çarpmaktadır. Burada ürünlerin ebeveynler, doktorlar, hemşireler, eczacılar ve Sivil Toplum Kuruluşları ile birlikte geliştirilmiştir bilgisi eklenmiştir. Bir ikna yöntemi olarak tercih edilmiş gibi görünen bu ekleme güç mesafesi yüksek bir toplum olan Türkiye’de bu mesleklerin özellikle vurgulanması ürüne duyulan güvenin artmasına neden olabileceği düşünülmektedir.

Aile koleksiyonunda yer alan güneş kremi incelendiğinde:

(7)

Kaynak Metin (Fransızca) Başlık: “Lait Solaire très haute protection SPF 50+”

Kaynak Metin Açıklama: “Le Lait solaire très haute protection SPF 50+ à l'avocat bio protège des UVA et UVB toute la famille dès la naissance, y compris les peaux à tendance atopique et femmes enceintes. Pour la santé de votre nouveau-né, évitez son exposition directe au soleil jusqu'à l'âge d'1 an. Retrouvez nos conseils pour protéger efficacement

¹⁶ <https://www.mustela.com/de/familie>

¹⁷ <https://www.mustela.com.tr/collections/aile-koleksiyonu>

votre enfant du soleil ainsi que les recommandations du gouvernement. Facile à appliquer, il résiste bien à l'eau et au sable.”

Geri Çeviri: [Çok yüksek koruma Güneş Sütü SPF 50+], [Çok yüksek koruma SPF 50+ organik avokadolu güneş sütü, atopiye eğilimli ciltler ve hamile kadınlar da dahil olmak üzere tüm aileyi doğumdan itibaren UVA ve UVB'den korur. Yenidoğan bebeğinizin sağlığı için 1 yaşına kadar doğrudan güneşe maruz kalmaktan kaçının. Çocuğunuzu güneşten etkili bir şekilde nasıl koruyacağınıza dair tavsiyelerimizin yanı sıra hükümet tavsiyelerine de göz atın. Uygulaması kolaydır, suya ve kuma karşı dayanıklıdır.]

Kaynak Metin (Almanca) Başlık: “Sonnenmilch mit sehr hohem Schutz LSF 50+”

Kaynak Metin Açıklama: “Die Sonnenmilch mit sehr hohem Schutz LSF 50+ mit Bio-Avocado schützt die Haut der ganzen Familie ab der Geburt* vor UVA- und UVB-Strahlen, einschließlich zu Atopie neigende Haut und schwangere Frauen. Sie ist leicht zu verteilen und sehr wasser- und sandresistent.”

Geri Çeviri: [Çok yüksek koruma SPF 50+ içeren güneş sütü], [Organik avokado içeren çok yüksek korumalı SPF 50+ güneş sütü, atopiye eğilimli ciltler ve hamile kadınlar da dahil olmak üzere tüm ailenin cildini doğumdan itibaren UVA ve UVB ışınlarından* korur. Yayılması kolaydır ve suya ve kuma karşı çok dayanıklıdır.]

Görüldüğü üzere hamile kadınların da kullanabileceği Almanca iletide de korunmuştur.

Türkiye’de “SPF 50+ Çok Yüksek Koruma Faktörlü Güneş Losyonu” olarak bilinen ürünün açıklama kısmında baktığımızda “Organik Avokado içeren SPF 50+ Yüksek Koruma Faktörlü Güneş Losyonumuz, atopiye eğilimli ciltler ve anne adayları da dahil olmak üzere yeni doğandan itibaren tüm aile için UVA ve UVB ışınlarına karşı yüksek koruma sağlar. Kolay uygulanır, suya ve kuma karşı çok dayanıklı bir formüle sahiptir” ifadesinde yine ‘hamile kadın’ yerine ‘anne adayları’ kullanımı kısıtlayıcı toplum özelliğinin sonucu olan örtmece sözcüklerden kaçınma olarak yorumlanabilir (Çelik, 2011, s. 27).

5. Sonuç

Bu çalışmada Mustela markasının bebek ve çocuk bakım ürünlerine yönelik dermokozmetik ürünlerinin Fransızcadan Almancaya ve Türkçeye çevirileri Vandal-Sirois’in (2015) reklam metinlerinin uyarlanması ve Geert Hofstede’nin kültürel boyutlar kuramı (1993) çerçevesinde analiz edilmiştir. Mustela’nın web sitelerindeki yazılı ve görsel içeriklerden oluşan bütüncü incelendiğinde, kültürel farklar ortaya çıkmaktadır. Bu doğrultuda Türkçe metinlerde, Almanca metinlere kıyasla çeviride daha fazla kültürel uyarlamanın yapılmış olduğu gözlemlenmiştir. ‘Bebek ve çocuk’ gibi ifadelerin ‘kişi’ olarak Türkçeye çevrilmesi ya da aile vurgusu yapılarak daha geniş ve kapsayıcı bir ifadenin kullanılması en çarpıcı örneklerdendir. Boivineau (1972) ve Vandal-Sirois’in (2015) de belirttiği üzere kaynak ürünün uyarlanması sözcük ve dilin ötesine geçerek, kültürlerarası bir boyut kazanmaktadır. Türkiye pazarında Mustela markasının bebek, çocuk ve aile bireyleri olarak herkesin kullanımına uygun olması ve hitap etmesi amacı doğrultusunda ticari iletişim bağlamında ‘kişi’ sözcüğünün seçildiği düşünülmektedir.

Almanca'ya uyarlanan metinde ise hedef iletide yer almadığı halde 'bebek ve çocuk' ifadesinin hedef kültür değerleri odağında eklendiği görülmektedir. Bulgular, kültürel bağlamda aile yapılarının ve toplumsal normların etkilerini gözler önüne sererken, bireysel ve kolektivist toplum özelliklerinin çeviriye nasıl ve ne derece yansıdığını da göstermektedir. Hamilelik kategorisindeki metinler incelendiğinde yine özellikle Türkçe metinlerde farklılıkların olduğu saptanmıştır. Türk kültüründe hafif örtmece (Çelik, 2011, s. 27) sözcükler arasında yer alan 'hamile' sözcüğünden özellikle kaçınıldığı görülmektedir. Bu sözcüğün yerine markanın hedef kitleyle daha duygusal bir bağ kurma amacı güttüğü düşünülerek 'anne adayları' gibi hem toplumsal söyleme uygun hem de daha sıcak ve empatik bir dil kullanıldığı dikkat çekmiştir. Bu durum, Hofstede'nin kuramında belirttiği üzere Türk toplumunun kısıtlayıcı kültürel yapısının ve dilsel otokontrolünün bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Fransızca ve Almanca metinlerde ise 'hamilelik' ifadesi kullanılmıştır. Aynı şekilde Türk kültüründe örtmece sözcük olarak kabul gören 'meme' sözcüğünün yerine 'göğüs' sözcüğünün yer aldığı görülmektedir. Bu doğrultuda çevirmenin empatik okuma yaklaşımı ile Türkçedeki kültürel ve dilsel kodları yumuşatarak toplum değerlerine daha uygun hale getirme yönünde bir uyarlamayı seçtiği düşünülmektedir. Son olarak, ebeveynlerin ürüne güven duymalarını sağlamak ve satın almaya teşvik etmek amacıyla Türkçe metinde meslek gruplarına (ebeveynler, doktorlar, hemşireler) yönelik atıf dikkat çekmektedir. Çevirmenin burada empatik okuma yaparak Türk toplumunda güç mesafesi indeksinin yüksek olması bilgisinden hareketle, kaynak metinde yer almayan meslek gruplarını özellikle erek metne eklediği görülmektedir. Bu stratejinin erek kültürde tüketicinin ürüne karşı güven duymasını sağlamak adına tercih ettiği söylenebilir.

Çevirmenin kaynak metni anlamsal olarak doğru aktarmak için öncelikle analitik okuma yaptığı, ürünün erek kültürde kabul görmesi amacıyla metni empatik okuma ile hedef dil ve kültüre göre uyarladığı görülmektedir. Özellikle reklam çevirilerinde bir kültür uzmanı gibi hareket etmesi gereken çevirmenin metne aynı zamanda bir sosyolog bakış açısıyla yaklaşmasının önemli olduğu görüşü desteklenmektedir. Amaç bir ürünü başka bir topluma tanıtmak, sevdirmek ve pazarlamak olduğundan ürün ve hedef toplum arasında kurulan köprü hedef dil gelenekleri ve kültürüne hitap etmektedir. İncelenen markanın özellikle bebek, çocuk ve anne ürünleri ile öne çıkmasından dolayı toplumun gelenekleri, aile anlayışı, çocuğun toplumdaki konumu gibi unsurlar çevirmen tarafından dikkate alındığı gözlemlenmektedir.

Bu çalışmanın bulguları bir yandan kültürel farklılıkları ortaya koyarken diğer yandan da çeviride bu farklılıkların erek kültürün sosyokültürel yapısı doğrultusunda nasıl ve ne derece aktarıldığını ve uyarlandığını göstermektedir. Özellikle reklam ve tanıtım metinleri çevirisi söz konusu olduğunda, çeviri sürecinde hedef kitle kod ve değerleri ile markanın kimliği ve hedefleri etkili olmaktadır. Analitik okuma, çevirmenin kaynak metnin dilsel yapılarını, kültürel öğelerini ve iletişimsel bağlamını analiz etmesine, metni sadece dil ve söylem açısından değil, aynı zamanda işlevi ve bağlamı ışığında da çözümlemesine yardımcı olur. Empatik okuma ise çevirmenin metni, kaynak dildeki duygusal tonu ve hedef kitlenin kültürel değerlerini göz önünde bulundurarak yorumlamasına olanak tanırken metnin derin yapısını, insani ve kültürel bağlamlarını kavrayarak hedef kitlenin beklentilerine hitap etmesini sağlar. Kozmetik çevirisinin

özellikle dijital pazarda verilen çeviri hizmetlerinde dinamik ve gelişmekte olan bir özel alan olması itibariyle çevirmen yetiştiren bölümlerin eğitim programlarında ders olarak yer almasının, öğrencileri piyasaya hazırlama aşamasında önemli olduğu bir gerçektir. Nitekim bu ders sürecinde öğrencilerin, analitik ve empatik okuma stratejilerini uygulama becerisine sahip olmaları bunun yanı sıra çevirinin sadece dilsel ve anlamsal aktarımın ötesinde, hedef kitlenin algısal ve duygusal ihtiyaçlarını da göz önünde bulundurarak, kültürel bir uyarlama olduğunun bilinciyle hareket etmeleri hedeflenecektir. Bu farkındalıkla ortaya konan çeviri ürün hedef toplumun değerlerine, tüketici alışkanlıklarına, beklentilerine, ihtiyaçlarına karşılık vererek markanın imajıyla örtüşebilecek bir nitelik kazanacaktır.

Yazar Katkıları (Lütfen bu alanda yazar isimleri kısmını boş bırakınız.)

Birinci Yazar: A. Zeynep Oral %50 (literatür taraması, veri toplama ve analizi, kuramsal çerçeve, tartışma)

İkinci Yazar: Nurel Cengiz %50 (literatür taraması, veri toplama ve analizi, kuramsal çerçeve, tartışma)

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Author Contributions (Please leave author name(s) blank.)

First Author: A. Zeynep Oral 50% (literature review, data collection and analysis, theoretical framework, discussion)

Second Author: Nurel Cengiz 50% (literature review, data collection and analysis, theoretical framework, discussion)

Conflict of Interest: The authors declare no conflict of interest.

Financial Support: The authors declare that they received no financial support for this study.

Kaynakça

- Akata, Z. H. (2021). Reklam dilinde mutluluk vaadinin dilbilimsel açıdan çözülmesi. *Söylem ve Filoloji Dergisi*, 6(3), 899–916. <https://doi.org/10.29110/soylemdergi.1006008>
- Bastin, G. (1993). La notion d'adaptation en traduction. *Meta*, 38(3), 473-478. <https://doi.org/10.7202/001987ar>
- Baudrillard, J. (1997). *Tüketim toplumu* (H. Deliceçaylı, & F. Keskin, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Boivineau, R. (1972): L'abc de l'adaptation publicitaire. *Meta*, 17(1), 5-28. <https://doi.org/10.7202/002097ar>
- Breton P. (1997). *La Parole manipulée*. Éd. La Découverte.
- Collombat, I. (2014). Babel 2.0: Mondialisation, traduction et glottodiversité. *Synergies Chili*, 15-30. <https://gerflint.fr/Base/Chili10/Collombat.pdf>
- Cómitre Narváez, I. (2004). Estrategias de traducción de l'ambivalencia dans le texte publicitaire. *Anales de filología francesa*, 12, 81-93. <https://revistas.um.es/analesff/article/view/19961/19331>
- Cronin, M. (2006). *Translation and identity*. Taylor & Francis Group.
- Çelik, C. (2011). *Türkiye Türkçesinde örtmece ve tabu kelimeler* [Yayınlanmış yüksek lisans tezi]. Doğu Akdeniz Üniversitesi.

- Dalmasso, A., & Granet-Abisset, A. (2023). Au-delà des cosmétiques: L'importance économique et sociale des entreprises de la beauté. *Entreprises et histoire*, 111(2), 6-15. <https://doi.org/10.3917/eh.111.0006>
- Daniels, J. (2009). *Marketing strategies with in the baby product*. <https://commons.emich.edu/honors/138>
- Delisle, J., Lee-Jahnke, H., & Cormier, M. C. (1999). *Terminologie de la traduction: Translation terminology. Terminología de la Traducción. Terminologie der Übersetzung (1)*. John Benjamins Publishing Company.
- DePalma, D. A., Sargent, B. B., & Beninatto, R. S. (2006). *Can't read, won't buy: Why language matters on global websites: An international survey of global consumer buying preferences*. Common Sense Advisory.
- Douglas, S. P., & Craig, C. S. (2006). On improving the conceptual foundations of international marketing research. *Journal of International Marketing*, 14(1), 1-22. <https://doi.org/10.1509/jimk.14.1.1>
- Farooqui, S., & Waghlole, S. B. (2024). Review paper- Marketing strategies of baby products. *International Journal of Scientific Research in Engineering and Management*, 8(1), 1-6. <https://doi.org/10.55041/IJSREM28116>
- Farooqui, S., & Waghlole, S. B. (2024). Review paper- Marketing strategies of baby products. *International Journal of Scientific Research in Engineering and Management*, 8(1), 1-6. <https://doi.org/10.55041/IJSREM28116>
- Firda Nila, S., & Octavitri, Y. (2022). Bilingual beauty product text on social media: Translation methods and affecting factors. *The proceedings of English language teaching, literature, and translation (ELTLT)*, 10(1), 84-89. Retrieved from <https://proceeding.unnes.ac.id/eltlt/article/view/1318>
- Guidère, M. (2009). De la traduction publicitaire à la communication multilingue. *Meta*, 54(3), 417-430. <https://doi.org/10.7202/038306ar>
- Guidère, M. (2011). Les corpus publicitaires : nouvelles approches et méthodes pour le traducteur. Dans M. Ballard & C. Piñeiro-Tresmontant (Ed.), *Les corpus en linguistique et en traductologie* içinde (ss. 336-350). Artois Presses Université. <https://doi.org/10.3917/arto.guidere.2011.01>
- Hofstede, G. (1993). *Interkulturelle Zusammenarbeit*. Gabler Verlag.
- Hofstede, G., Hofstede, G. J., & Minkov, M. (2010). *Cultures and organizations*. McGraw-Hill.
- Hofstede, G., Hofstede, G. J., Mayer, P., Sondermann, M., & Lee, A. (2011). *Globales Denken, lokales Handeln: Interkulturelle Zusammenarbeit und globales Management (6th ed.)*. dtv.
- Hofstede, G. (t.y.). Geert Hofstede. Erişim: 20.04.2025, <https://geerthofstede.com/>
- Horn, H., & Helf, B. (2005). *Proceedings of the Euroconference 2005*. EU. https://www.euroconferences.info/proceedings/2005_Proceedings/2005_Horn-Helf_Brigitte.pdf
- Ketabchi, N. (2019). *Looks that thrill—Inside the booming beauty industry*. <https://www.toptal.com/finance/growth-strategy/beauty-industry>

- Obeidat, E. S. (2015). Translation strategies in the English-Arabic e-brochures of baby care products. *Jordan Journal of Modern Languages and Literatures (JJMLL)*, 7(2), 59-82. <https://journals.yu.edu.iq/jimll/Issues/vol7no22015/Nom1.Eshraq.pdf>
- Obeidat, I., & Abu-Melhim, A. H. (2017). Foreignization and domestication in translating English–Arabic baby formula labels. *British Journal of Humanities and Social Sciences*, 17(2), 50–65. [http://www.ajournal.co.uk/HSpdfs/HSvolume17\(2\)/HSVol.17%20\(2\)%20Article%204.pdf](http://www.ajournal.co.uk/HSpdfs/HSvolume17(2)/HSVol.17%20(2)%20Article%204.pdf)
- Pakkala, K., & Bhat, K. S. (2022). Factors influencing consumer buying behavior on baby care products. *International Journal of Case Studies in Business, IT and Education*, 6(2), 459–468. <https://doi.org/10.47992/IJCSBE.2581.6942.0209>
- Penteliuc-Cotoșman, L. (2023). La traduction publicitaire à l'ère du digital : du transcodage linguistique à la transcréation. *Professional Communication and Translation Studies*, 13:105-114. <https://doi.org/10.59168/EXUT1190>
- Ringrow, H. (2016). *The language of cosmetics advertising*. Palgrave Pivot. <https://doi.org/10.1057/978-1-137-55798-8>
- Seghir, I. (2023). Discours publicitaire des produits cosmétiques: Analyse multimodale du discours anti-âge dans le magazine féminin ELLE (anglais-français). *e-Rea* [Online]. <https://doi.org/10.4000/erea.16019>
- Tatillon, C. (1990). Le texte publicitaire: Traduction ou adaptation? *Meta*, 35(1), 243-250. <https://doi.org/10.7202/004326ar>
- Vandal-Sirois, H. (2011). Publicités multilingues: L'apport du traducteur en agence de communication marketing. *ILCEA*, 14. <https://doi.org/10.4000/ilcea.1106>
- Vandal-Sirois, H. (2015). Le traducteur et ses cibles: Lectures analytique et empathique en adaptation publicitaire. *Meta*, 60(1), 3-17. <https://doi.org/10.7202/1032397ar>
- Yunker, J. (2003). *Beyond borders: Web globalization strategies*. New Riders Publishing.

Dillerarası Altyazı Kalitesi Perspektifinden Türkiye’de Görsel-İşitsel Çeviri Eğitimi: Bulgular ve Öneriler¹

Audiovisual Translation Training in Turkey from the Perspective of Interlingual Subtitling Quality: Findings and Suggestions

Araştırma/Research

Aysu USLU KORKMAZ *, Ayşe Şirin OKYAYUZ **

*Araştırma Görevlisi, Marmara Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Mütercim Tercümanlık Bölümü, İngilizce Mütercim ve Tercümanlık Anabilim Dalı, auslukorkmaz@gmail.com, ORCID ID: orcid.org/0000-0001-5050-9882

**Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İngilizce Mütercim ve Tercümanlık Bölümü, sirinokyayuz@hacettepe.edu.tr, ORCID ID: orcid.org/0000-0001-7512-2764

ÖZET

Özellikle 1980’lerden itibaren özerkleşmeye başlayan çeviri eğitimi kısa bir zaman diliminde, teknolojik ivmelenmenin de etkisiyle, teknoloji odaklı yeniliklere uyum sağlamayı başarmış ve bu yeniliklerden beslenen alanlardan biri olarak görsel-ışitsel çeviri, öğretim programlarına kademeli şekilde kazandırılmaya başlanmıştır. Çeviri eğitiminin sınırlarının genişlediği bu dönemde profesyonel çevirmenlerin görsel-ışitsel çeviri alanında yetkinliğe sahip olmaları adına atılan adımlar, zaman içinde doğan ihtiyaçlarla birlikte bugün yerini yeni yönelimlere bırakmıştır. Demokratikleşen teknolojinin bir sonucu olarak profesyonel olmayan çevirmenlerin de katılımcı kültürdeki aktif varlığı, çeviri eğitiminin profesyonel çevirmenleri çağın ihtiyaçlarına uyum sağlayabilecekleri şekilde hazırlamasını da gerekli kılmıştır. Bu doğrultuda çalışma, Türkiye’deki görsel-ışitsel çeviri eğitimine ışık tutmak amacıyla, profesyonel çevirmenlerin altyazı çevirisindeki yetkinliklerine odaklanmıştır. Kitle kaynaklı bir çeviri projesinden toplanan İngilizce-Türkçe dil çiftindeki veriler, Jan Pedersen (2017) tarafından dillerarası altyazıların kalitesini ölçmek üzere önerilen FAR Model çerçevesinde analiz edilmiştir. Dillerarası altyazıların ‘işlevsel eşdeğerlik’,

¹ Aysu Uslu Korkmaz’ın Hacettepe Üniversitesi İngilizce Mütercim Tercümanlık Yüksek Lisans Programı’nda Prof. Dr. Ayşe Şirin Okyayuz danışmanlığında tamamladığı tezine dayanan bu çalışma, 10-11 Ekim 2024 tarihlerinde gerçekleşen Türkiye’de Çeviribilim Araştırmaları Sempozyumu’nda (TÜÇEVAS) bildiri olarak sunulmuştur.

‘kabul edilebilirlik’ ve ‘okunabilirlik’ olmak üzere üç ayrı yönden incelemeye tabi tutulduğu bu model, çeviri kalitesine etki eden hataların gerekçeleriyle birlikte belirlenmesine de yardımcı olmuştur. Karma yöntemli analiz sonucunda, profesyonel çevirmenler tarafından üretilen dillerarası altyazılar, hem aynı çeviri projesinde faaliyet gösteren profesyonel olmayan çevirmenlerin ürettiği altyazılara ait kalite skorları hem de grup içi skorlar dikkate alınarak irdelenmiştir. Elde edilen bulgular içerisinde profesyonel ve profesyonel olmayan çevirmenlerin ortalama uygunluk oranları arasındaki fark ön plana çıkmış, ayrıca bazı profesyonel olmayan çevirmenlerin diğer çevirmenlere göre daha yüksek kalitede altyazılar üretebildiği de tespit edilmiştir. Yürütülen araştırma, dillerarası altyazı kalitesi perspektifinden Türkiye’de görsel-ışitsel çeviri eğitiminin eksik ve geliştirilmesi gereken yanlarına dikkat çekerken çeviri yetkinliğinde eğitimin etkisine de yanıt aramaktadır.

Anahtar Sözcükler: görsel-ışitsel çeviri, çeviri eğitimi, altyazı kalitesi, profesyonel çevirmenler, dillerarası altyazı çevirisi

ABSTRACT

Translation training, which has become autonomous especially since the 1980s, has succeeded in adapting to the technology-oriented novelties within a short period of time, under the influence of technological accelerationism. As one of the fields fuelled by these changes, audiovisual translation has also been gradually introduced into the curricula. Efforts have been made to ensure that professional translators acquire competence in the field of audiovisual translation when the boundaries of translation training have expanded, whereas new trends have emerged today along with the needs arising over time. The active role of non-professional translators in the participatory culture as a result of democratization of technology has brought about the need for translation training to equip professional translators to adapt to the requirements of the age. This study, accordingly, focuses on the competences of professional translators in subtitle translation and aims to shed light on audiovisual translation training in Turkey. The data in the language pair English-Turkish collected from a crowdsourced translation project has been analysed in the framework of the FAR Model, as proposed by Jan Pedersen (2017) to assess the quality of interlingual subtitles. Evaluating interlingual subtitles in three different aspects, namely ‘functional equivalence,’ ‘acceptability,’ and ‘Readability,’ this model has also served to identify errors along with their justifications. The mixed-methods research has examined the interlingual subtitle translations produced by the professional translators with reference to both the quality scores of the subtitles created by the non-professional translators involved in the same translation project as well as the in-group scores. The difference between the average approval rates of the professionals and non-professional translators has become prominent among the findings obtained, and it has also been observed that some non-professional translators are able to produce subtitles of higher quality than other translators. From the perspective of interlingual subtitling quality, this study draws attention to the deficiencies and potential improvements in audiovisual translation training in Turkey while seeking an answer to the effect of education on translation competence.

Keywords: audiovisual translation, translation training, subtitle quality, professional translators, interlingual subtitling

1. Giriş

Çeviri edimi farklı söylemler etrafında şekillenmiş, bu edimi gerçekleştiren çevirmenlerin çeviri yetkinliğini nasıl kazandıkları sorusu ise farklı görüşlerin alanyazında yerini alması

ile sonuçlanmıştır. İki dilli kişilerce çeviri ediminin gerçekleştirilebileceğini savunan Brian Harris'e göre (1976) bu kişilerde üçüncü olarak bulunan yetkinlik, 'doğal çeviri' olarak tanımlanmaktadır. Diğer bir deyişle iki dillilik, doğal çeviri yaklaşımı doğrultusunda, çeviri yetkinliğini de beraberinde getirmektedir. 1978 yılında, Bianca Sherwood ile yayımlanan ortak çalışmasında, doğal çeviri kavramını çeşitli kültürel geçmişe sahip ve farklı yaş gruplarından olan iki dilli bireylerin vaka çalışmasına dayanarak inceleyen Harris, erken yaşlarda günlük yaşama ait basit ifadeleri çevirebilen iki dilli çocukların çeviri yetkinliğinin zamanla arttığını ve büyüdükçe karmaşık cümle yapılarını da çevirebildiklerini vurgulamıştır. Bahsi geçen çalışmanın sonucunda çeviri edimi, Harris ve Sherwood'un ifadesiyle, "doğuştan gelen bir yetenek" olarak kabul edilmiştir (1978, s. 168).

Jorge Díaz-Cintas (2008), çeviri yapabilmek için özel bir eğitime gerek olmadığı, çünkü çevirmenlerin doğuştan var olduğu yönündeki bu yaklaşımı "geleneksel ve romantik" olarak değerlendirmiş, daha "gerçekçi" olanın ise sistemli bir çeviri eğitiminden geçmek olduğunu belirtmiştir (s. 2). Öyle ki, çeviri edimine ve yetkinliğine dair görüş ayrılıklarının yaşandığı dönemde hâlihazırda bazı öğretim programlarında yer alan ve yabancı dil eğitiminde bir yöntem olarak kullanılan çevirinin özellikle 1980'lerden itibaren özerkleşmeye başladığı söylenebilir (Díaz-Cintas, 2008, ss. 2-3). 20. yüzyılın ilk yarısında Moskova Diller Üniversitesi, Ruprecht-Karls-Universität Heidelberg, Cenevre Üniversitesi ve Viyana Üniversitesi gibi kurumlar sözlü ve yazılı çeviri eğitime odaklanarak çeviri eğitiminin kurumsallaşması için ilk girişimlerde bulunsada (Tahir Gürçağlar, 2016, s. 90), çeviribilimin akademik bir disiplin olarak tanınması ve bilimselleşme sürecinin bir parçası olarak alanında uzman, profesyonel çevirmenlerin yetiştirilmesi 1980'li yıllara gelindiğinde tam anlamıyla mümkün olmuştur.

Çevirinin giderek küreselleşen çağın önemli bir mesleği olarak kabul görmesi ile dünya üniversitelerinde çeviri eğitimi kayda değer bir yükselişe geçmiştir. Aynı dönemde Türkiye'de de bu trend yakalanmış ve 1982-1983 akademik yılında hazırlık eğitimiyle başlamak üzere Hacettepe Üniversitesinde, 1983-1984 akademik yılında ise Boğaziçi Üniversitesinde Mütercim Tercümanlık programları çatısı altında çeviri eğitimi faaliyetlerine başlanmıştır (Akbulut, 2016, s. 10). Ayşe Nihal Akbulut, Dilek Doltaş ile yaptığı söyleşide de o yıllarda Türkiye'nin dışı açılması için yeterli düzeyde dil bilen iş insanının, bürokratin olmadığına ve dolayısıyla çeviri eğitiminin aciliyetine ve önemine değinmiştir (Akbulut, 2016, s. 29). Mütercim Tercümanlık öğretim programları da bu amaç doğrultusunda hazırlanmış ve ikinci yabancı dil bilen, iletişim amaçlı dil kullanımına hâkim, farklı uzmanlık alanlarında çeviri yapabilen sözlü ve yazılı profesyonel çevirmenler yetiştirmek amacıyla yola çıkmıştır. Çeviri eğitiminde Avrupa'daki girişimlerin gerisinde kalmamayı başaran Türkiye, yurt içinde yürütülen ve de yurt dışından aktarılan bilimsel araştırmaların katkısıyla, hem çevirmenlik mesleğinin piyasadaki konumunu güçlendirmiş hem de kuramsal ve uygulamalı çalışmalara ivme kazandırmıştır.

Yeni yüzyıla yaklaşırken, artan uluslararası bağlantılar ve teknolojik gelişmelerin çeviri eğitimine etkileri hızla belirginleşmiştir. Nitekim 2000 yılında Catherine Way tarafından yayımlanan çalışmada küresel pazarın önemine işaret edilmiş ve çeviri

eğitiminin de bu doğrultuda özelleştirilmesi gerekliliğine vurgu yapılmıştır (Way, 2000, s. 133). 21. yüzyılın başlarında derslerde internet kullanımının artırılması yönündeki öneriler, yüzyılın ilk çeyreğinde eğitim modüllerine sistematik bir şekilde entegre edilmiştir. Bu süreç, teknoloji odaklı yeniliklerin eğitimdeki rolünün kalıcı ve yaygın bir uygulama haline gelmesine zemin hazırlarken yenilikleri besleyen ve bu yeniliklerden beslenen özel alanlara ilişkin çeviri derslerinin de dünyada çeviri öğretim programlarına girmesiyle sonuçlanmıştır – bu alanlardan biri ise, şüphesiz, görsel-ışitsel çeviri olmuştur.

Teknolojik yetkinliklerin yanı sıra dil becerileri, kültürel anlayış, metin analizi ve yaratıcı düşünme gibi çok yönlü becerilerin de bir arada kullanıldığı görsel-ışitsel çevirinin tarihi 20. yüzyılın başlarındaki sessiz film dönemine, yani internet teknolojilerinden çok daha eskilere dayanmaktadır. Ancak dijital çağda bu çok-modlu ürünlerin dolaşımı elbette hızlanmış, iletişim deneyimi ise daha etkili ve dinamik bir hal almıştır. Özellikle “iletişim tarihindeki en önemli dönüm noktalarından biri” olarak değerlendirilen 1990’larda (Díaz-Cintas & Massidda, 2020, s. 257) görsel-ışitsel ürünlerin yeni alıcı ihtiyaçlarına yanıt verirken başarılı bir şekilde de aktarılabilmesi adına yeni yöntemler sunulmuş, Görsel-İşitsel Çeviri ise bağımsız bir çalışma ve araştırma alanı olarak hem Çeviribilim’de hem sektörde kendine yer bulmuştur. Díaz-Cintas’ın deyimiyle o dönemde “altın çağını” yaşayan ve önemli bir görünürlük yakalayan görsel-ışitsel çeviri (2009, s. 3), yıllar içerisinde üniversitelerde okutulmaya başlanmış, çağın ve piyasanın ihtiyaçlarına uyum sağlayabilecek ve farklı görsel-ışitsel çeviri modlarında çeviri yapabilecek uzmanlıkta profesyonel çevirmenler mezun edilmesi amaçlanmıştır.

Görsel-ışitsel çevirinin akademik görünürlük kazanmasını sağlayan ve çeviri eğitiminde bir dönüşüm yaratan ‘teknolojik ivmelenme’ (Beckett, 2017), katılımcı bir kültürün oluşmasına da olanak tanımış, ayrıca ‘teknolojinin demokratikleşmesi’ (Chouliaraki, 2010) kavramını kazandırmıştır. Demokratikleşen teknolojinin bir sonucu olarak görsel-ışitsel çeviri faaliyetlerine profesyonel olmayan çevirmenlerin de katılmaya başlaması ise çeviri piyasasına yeni bir yön vermiş, çeviri hizmetlerinde ücret yelpazesinin değişmesinden çevirmen istihdamında dış kaynak kullanımına dair taleplere dek birçok alanda yenilikleri beraberinde getirmiştir.

Çeviri ediminde varlıklarını kabul ettirmeyi başaran profesyonel olmayan çevirmenlerin yalnızca katılımcı kültürün içinde değil, çeviri sektöründe de var olmaya devam etmesi ve kurumsallaşmış, sistematik bir çeviri eğitiminden geçen profesyonel çevirmenler ile birlikte çalışabilmesi, birçok tartışma sorusunu gündeme getirmektedir. Çeviri yetkinliği, tam da Harris’in bahsettiği üzere (1976), özel bir eğitim almadan da kazanılabilir mi? Çeviri eğitimi, profesyonel çevirmenleri profesyonel olmayanlardan ayırt etmek için yeterli bir kriter midir? Ayrıca, bu iki grup arasındaki iş birliği, çeviri kalitesini artırma potansiyeline sahip midir?

Araştırma sorularını Türkiye’de görsel-ışitsel çeviri eğitimi örneği üzerinden yanıtlamayı amaçlayan bu çalışma, profesyonel çevirmenlerin altyazı çevirisindeki yetkinliklerine odaklanacaktır. Çalışmanın bütüncesi, kitle kaynaklı bir çeviri projesinden toplanan İngilizce-Türkçe dil çiftindeki altyazılar olup profesyonel çevirmenler tarafından üretilen bu altyazıların kalitesi, Jan Pedersen tarafından dillerarası altyazıların kalitesini

ölçmek üzere önerilen FAR Model çerçevesinde analiz edilecektir. Verilerin “işlevsel eşdeğerlik, kabul edilebilirlik ve okunabilirlik” olmak üzere üç ayrı yönden incelemeye tabi tutulduğu ve kalite skorlarının nicelleştirildiği karma yöntemli analiz sonucunda ise profesyonel çevirmenler tarafından üretilen dillerarası altyazılar, hem aynı çeviri projesinde faaliyet gösteren profesyonel olmayan çevirmenlerin ürettiği altyazılara ait kalite skorları hem de grup içi skorlar dikkate alınarak irdelenecektir. Araştırma, dillerarası altyazı kalitesi perspektifinden, Türkiye’de Mütercim Tercümanlık veya Çeviribilimi programları çerçevesinde sunulan görsel-işitsel çeviri eğitiminin mevcut durumuna dair bir çerçeve sunarak altyazı çevirisi öğretiminde hangi alanların geliştirilmesi gerektiğine ilişkin veriler sunmayı hedeflemektedir. Böylece, görsel-işitsel çeviri müfredatlarının revize edilmesine yönelik öneriler geliştirilmesine katkıda bulunacak ve çeviri eğitiminin yeni gerekliliklere daha uygun hâle getirilmesine ilişkin bir tartışma zemini oluşturacaktır.

2. Görsel-işitsel Çeviri Eğitimi: İlk Gelişmeler ve Yeni Yönelimler

1995 yılında Danimarka’da yapmış oldukları ortak sunumda Heulwen James, Ian Roffe ve David Thorne, “ekran çevirisi” çalışmalarının ve eğitiminin halen yaygınlaşmadığını, buna karşılık, alana olan ilginin günden güne artmakta olduğunu ifade etmiştir (James vd., 1996, s. 178). Buna istinaden, görsel-işitsel çeviri eğitiminin esasında 21. yüzyılın başlarında ivmelendiği bilinmektedir (Díaz-Cintas, 2008, s. 4). Henrik Gottlieb’in aktardığına göre (1992, s. 161), altyazı ve dublaj eğitimi odağında görsel-işitsel çeviriyi öğretim programına dâhil eden ilk üniversite, 1980’li yılların sonunda, Lille Üniversitesi olmuştur. Sonraki on yılda ise Kopenhag Üniversitesinde ve Gent Üniversitesi bünyesinde verilmeye başlanan altyazı dersleri, bu girişimleri takip etmiştir (Cerezo Merchán, 2019, s. 468). Diğer yükseköğretim kurumlarında görsel-işitsel çeviri eğitiminin yaygınlaşması ise bu eğitimi almış ilk neslin 1990’larda mezun olması, European Association for Studies in Screen Translation (ESIST) gibi kâr amacı gütmeyen kuruluşların kurulması (1995) ve elbette görsel-işitsel ürünlerin üretiminin ve dolaşımının hızlanması olmuştur (Bolaños García-Escribano, 2020, ss. 175-176). Türkiye’de ise görsel-işitsel çevirinin çeviri öğretim programlarına girişine dair net bir tarih bilinmemekle birlikte, *Türkiye’de Çeviribilim* (2016) kitabı için verdiği söyleşide Işın Bengi Öner, 1990’lı yıllardan söz ederken Mütercim Tercümanlık programlarında film çevirisi alanında altyazı, dublaj gibi konulara da yer verildiğinden bahsetmektedir (Akbulut, 2016, ss. 62-63). Nihayetinde, Türkiye’nin çeviri eğitiminin bağımsız bir disiplin olarak üniversitelerde öğretilmesine yönelik adımları zamanında attığı gibi, görsel-işitsel çeviri eğitimi bağlamında da çağın gerekliliklerine uygun, geride kalmayacak bir gelişim süreci izlediği çıkarımını yapmak uygun olacaktır.

Díaz-Cintas, 2008 yılında yayımlanan kitabında, o döneme dek görsel-işitsel çeviri modüllerinin çok sınırlı sayıda öğretim programına dâhil edilebildiğinden ve bu nedenle bu alandaki profesyonel becerilerin büyük ölçüde üniversitenin dışında, yani mesleki deneyim yoluyla kazanılabildiğinden söz etmiştir (s. 3). Ne var ki artan pedagojik kaygılar görsel-işitsel çeviri eğitimine yönelik kuramsal çalışmaların ivmelenmesini sağlamış ve öğretim programlarının nasıl tasarlanacağı (Chaume, 2003a; Martínez Sierra, 2008), yeni bilgi teknolojilerinin derslerde nasıl kullanılacağı (Santamaría Guinot, 2003;

Matamala, 2006), sektör ihtiyaçlarına uygun bir eğitimin nasıl planlanması gerektiği (Sponholz, 2003), ayrıca sanal ortamdaki görsel-ışitsel çeviri eğitimi uygulamalarının tartışılması (Dorado & Orero, 2007; Bartrina, 2009) ve özel görsel-ışitsel çeviri modüllerine yönelik eğitimin hazırlanması (Blane, 1996; Carroll, 1998; Chaume, 2003b; Matamala & Orero, 2007; Neves, 2008) odağındaki yaklaşımlar ve bilimsel araştırmalar 21. yüzyılın ilk on yıllık döneminde yoğunlaşmaya başlamıştır. Öte yandan, bu dönemde ortaya konan yaklaşımlar görsel-ışitsel çeviri eğitimi büyük ölçüde yüzeysel bir perspektiften ele almış, örneğin, altyazılamanın kısıtları genel hatlarıyla tanımlanmış olsa da sınıf içi etkinliklerde uygulanabilecek yöntem ve tekniklere ilişkin örnekler yer verilmemiştir (Díaz-Cintas, 2008, s. 90). Görsel-ışitsel çeviri eğitiminin sürdürüldüğü öğretim programları da incelendiğinde aynı eksikliklerin varlığından söz edilebilmektedir. Dönemin betimleyici ve kuramsal bakış açısına dayanan görsel-ışitsel çeviri derslerine ait içeriklerde teknoloji kullanımına nadiren başvurulmuş, çeviri sektörünün dinamikleri ve eğilimleri göz ardı edilmiş, profesyonel yaşamda karşılaşılabilecek çeviri faaliyetleri uygulamalı eğitim kapsamında müfredata yeterince yansıtılamamıştır (Bolaños García-Escribano, 2020, s. 21).

Görsel-ışitsel çeviri eğitimi giderek artan bir ilgiyle karşılaşırsa da doğan ihtiyaçların farkına varılamaması, henüz 21. yüzyılın başlarında birtakım sorunları beraberinde getirmiştir, çünkü “yaratıcı ve zorlayıcı” olarak algılanan görsel-ışitsel çeviri türleri, öğrencilerin teknolojiyle “oynayarak” etkileşime girdiği bir alan olarak kabul edilerek öğretim programlarına entegre edilmiştir (Kruger, 2008, s. 79). Dolayısıyla birçok görsel-ışitsel çeviri modülü geleneksel olarak dillerarası altyazı uygulamalarına odaklanmış, dublaj ve seslendirmenin derslere dâhil edilmesi ise sonraki zamanlarda, aşamalı olarak gerçekleşmiştir (Díaz-Cintas, 2008, s. 4). Yıllar içerisinde, müfredatlarda yer edinen görsel-ışitsel çeviri derslerinde, öğrencilerin çeşitli görsel-ışitsel çeviri modlarında uzmanlaşabilmeleri ve bu alanda profesyonelleşebilmeleri için teknolojik gelişmelere ayak uydurmalarının zorunlu olduğu anlaşılmış, ancak üniversitelerin bütçe kısıtlamaları ve gerekli yazılımların yüksek maliyeti, bu entegrasyonun sağlanmasını güçleştirmiştir – Brüksel Özgür Üniversitesi (ULB) ve Barselona Özerk Üniversitesi (UAB) gibi kurumlar ise yerli yazılımlarını geliştirerek bu soruna alternatif çözümler üretmeye çalışmıştır. Ayrıca sektörel gerçeklerin gerisinde kalan görsel-ışitsel çeviri eğitiminde eğitim öğretim faaliyetlerini yürütecek, yalnızca alanında değil birçok konuda uzmanlaşması beklenen kişilerin sayıca çok az oluşu, modüllerin yaygınlaşma süreciyle de kısır bir döngüye girmiş ve genellikle bu ihtiyaç, çevirmen olarak çalışan misafir öğretim görevlilerinin derslere katılımıyla karşılanmıştır (Díaz-Cintas, 2008, s. 5).

Görsel-ışitsel çeviri eğitiminde tespit edilen eksiklikler yalnızca teknoloji entegrasyonu ve özel alan uzmanlığıyla kalmamış, öğrencilerin çok katmanlı görsel-ışitsel ürünleri doğru analiz edebilmesi ve bunu uygun şekilde çeviri sürecine yansıtabilmesi adına dil becerileri edinmeleri gerekliliği de gündeme gelmiştir. Özellikle altyazı çevirisinde kullanılan dilin karakterlerin temsili de doğrudan etkilediğini vurgulayan Jan-Louis Kruger (2008), öğrencilere görsel-ışitsel metinleri titizlikle inceleyebilmeleri için eğitim verildiğinde bu eğitimin diğer alanlarda da faydalı olacağını işaret etmiştir (s. 81). Altyazı gibi çeşitli görsel-ışitsel çeviri modları teknik yönleriyle diğer çeviri

faaliyetlerinden ayrıldığından farklı geleneklere ve kısıtlara uyum sağlayabilmek bu bakımdan önemlidir. Ayrıca, metin eksiltme gibi yöntemlerde teknik kısıtların dilsel faktörleri de içinde barındırdığı göz önünde bulundurulursa, görsel-işitsel çeviri uygulamalarında birçok becerinin bir arada kullanılması gerekliliği tekrar gün yüzüne çıkmaktadır. Bu amaçla Imhauser (2000) ve Sponholz (2003) gibi araştırmacılar, altyazı eğitimi kapsamında öğrencilere teknik, dil, metin analizi, proje yönetimi, film dili gibi alanlarda becerilerin kazandırılması gerektiğine vurgu yapan taksonomileri de yine 2000'lerin başlarında öne sürmüştür (Kruger, 2008, ss. 81-82). Ek olarak, sinema araştırmalarıyla yakın bağlarından dolayı yeniden seslendirme, altyazı gibi görsel-işitsel çeviri modüllerinde çalışılan kurgu yapımlar dönemin öğretim programlarının zayıflığı olarak kabul edilmiş ve bu durum, zaman içerisinde değiştirilerek hem özel terminoloji içeren, farklı türde ürünlerin hem de erişilebilirlik uygulamalarının derslere dâhil edilmesine başlanmıştır (Bolaños García-Escribano, 2020, s. 179). 1999 yılında Avrupa'daki yükseköğretim kurumlarında başlatılan ve 2010 yılına dek Avrupa Yükseköğretim Alanı oluşturmayı hedefleyen Bologna Süreci de ihtiyaçların belirlenmesinde önemli bir rol oynamış, özellikle süreç çerçevesinde getirilen Avrupa Kredi Transfer Sistemi (AKTS) ile sınıf dışı ders çalışma sürelerine de kredi değeri kazandırılmıştır (Rico, 2010, ss. 90-91). Bu durum, görsel-işitsel çeviri gibi yazılımlara erişim gerektiren ve üniversitelerin laboratuvarlarında yürütülen dersler için başlangıçta bir sorun teşkil etmiş olsa da öğrencilerin kişisel bilgisayarlarına yükleyebilecekleri ücretsiz yazılımların ve çevrim içi araçların sayısının artması bunu bir avantaj hâline dönüştürmüş, aynı zamanda öğrencilerin daha fazla otonomi kazanmalarına olanak tanımıştır (Bolaños García-Escribano, 2020, s. 178). Öğretmenin herhangi bir geri bildirim veya rehberlik sunmaksızın taklit edildiği öğrenme yönteminin çeviri eğitiminde kullanılması da zamanla yeni arayışlara ve denemelere zemin hazırlamış; ilerleyen yıllarda görev tabanlı öğrenme ve proje tabanlı öğrenme gibi farklı pedagojik yaklaşımlar denenmeye başlanmıştır (Cerezo Merchán, 2019, s. 469).

Son yıllarda farklı araştırma yöntemleri kullanılarak yürütülen çalışmalar, öğrencilerin karşılaştığı zorluklar ve çeviri programlarından mezun kişilerin belirttiği eksiklikler ışığında, görsel-işitsel çeviri eğitiminde yeni gereksinimlerin ortaya çıktığını göstermiştir. Çeşitli araştırmalar, öğrencilerin farklı görsel işitsel çeviri modlarında karşılaştığı sorunları saptayarak görsel-işitsel çeviri modüllerinde yer alması gereken yeni uygulamalar hakkında önerilerde bulunmuş (bkz. Martins & Ferreira, 2019; Thawabteh & Al-Adwan, 2021), öte yandan medya erişilebilirliği konusuna müfredatlarda yeterli düzeyde yer verilmemesi de tartışılan bir diğer önemli konu olmuştur (bkz. Valdez vd., 2023). Çok katmanlı süreçlerin bir arada yürütüldüğü görsel-işitsel ürünlerin çevirisi için öğrencilerin analitik becerilerinin de güçlendirilmesinin önemli bir gereklilik olduğu gündeme gelirken derslerde çokdisiplinli bir yaklaşımın benimsenmesine vurgu yapılmış (bkz. Enríquez-Aranda, 2023), ayrıca öğrencilerin görsel-işitsel ürünlerin çeviri analizini doğru yapabilmeleri için çeviri aşamaları hakkında bilgilendirilmeleri ve analitik düşünme yetilerinin bu doğrultuda geliştirilmesi ihtiyacı ortaya konmuştur (bkz. Morozova, 2020). Elbette, bu öneriler görsel-işitsel çeviri eğitiminin profesyonel gerçeklerden kopmadan, nitelikli çevirmenlerin yetiştirilmesine

katkıda bulunma amacıyla, öğrencilerin sektörde karşılaşacakları zorluklarla başa çıkabilme becerileri kazandırmaya yönelik olarak geliştirilmiştir.

Doğrudan sektör taleplerine ve profesyonel hayatın gerekliliklerine odaklanan çalışmalar da mevcuttur. Beatriz Cerezo Merchán (2019), mesleki yeterliliklerin görsel-ışitsel çeviri eğitimi sürecinde kazanıldığının altını çizerken müfredatların yetkinlik temelli eğitim modellerine uygun olarak tasarlanmasının önemini belirtmiş, Alejandro Bolaños García-Escribano ve diğerleri (2021) ise, öncelikle eğitimcilerin sektördeki en son gelişmelere hâkim olmaları ve sektörlle iş birliği içinde çalışmalarının gerekliliğini ifade etmiştir. Akademi ve sektör iş birliğinin, çeviri öğrencilerinin mesleki yeterliliklerini artırmada kritik bir rol oynadığı, profesyonel hayatın simüle edildiği son çalışmalarla da ortaya konmuştur. Sosyal yapılandırmacı yaklaşım çerçevesinde gerçekleştirilen ve özellikle çevrim içi çeviri faaliyetlerini merkezine alan bu araştırmalar, öğrencilerin hem birbirleriyle etkileşim hâlinde olmalarının hem de çeviri süreçlerinin tüm aşamalarında rol almalarının sağlayacağı kazanımlara dikkat çekmiştir (bkz. Beseghi, 2021; Ukušová & Zahorák, 2021; Talaván & Ávila-Cabrera, 2021). Bu bağlamda, görsel-ışitsel çeviri eğitiminde gerçek hayata dayanan çeviri projeleri aracılığıyla öğrencilere hem akademik hem de profesyonel düzeyde donanım kazandırılması da artık bir zorunluluk hâlini almıştır.

Türkiye’de de görsel-ışitsel çeviri eğitimi bağlamında benzer tartışmalar yürütölmekte, çeşitli akademik çalışmalar bu alandaki eğitimin çağın gerekliliklerine uygun şekilde iyileştirilmesine yönelik öneriler sunmaktadır. Bunlar arasından Ayşe Şirin Okyayuz ve Mümtaz Kaya tarafından hazırlanan *Görsel-İşitsel Çeviri Eğitimi* (2017) kitabı, kuramsal ve uygulamalı yaklaşımları bir araya getirerek eğitimciler için kapsamlı bir kaynak niteliği taşımaktadır. Çokkipli çeviriyazı yönteminin görsel-ışitsel çeviri eğitiminde uygulanabilirliği (Oğuz, 2020), öğrencilerin farklı görsel-ışitsel çeviri türlerindeki yaratıcı çeviri becerilerinin geliştirilmesi amacıyla ders içeriklerinin oluşturulmasının gerekliliği (Okyayuz & Kaya, 2018), sektör beklentilerinin iş ilanlarındaki tanımlarından yola çıkarak altyazı çevirisi eğitime yansıtılabileceği (Keskin Gaga & Ataseven, 2019) konuları alanyazındaki çeşitli çalışmalarda ele alınmıştır. Ek olarak, alanda artan ihtiyaca paralel olarak sesli betimleme derslerinin de Mütercim Tercümanlık/Çeviribilimi doktora programlarına dâhil edilmesi (Korkmaz, 2023) ve görsel-ışitsel ders içeriklerine çok dilli materyallerin eklenerek bu tür metinlere aşinalık kazandırılması (Oral, 2024) gerektiği ifade edilmiştir. Ayrıca, gerçekleştirilen altyazı projesi kapsamında sosyal yapılandırmacı yaklaşımın görsel-ışitsel çeviri eğitiminde farklı becerilerin geliştirilmesine katkı sunduğuna dikkat çekilmiştir (Kurmel, 2021). Gönüllü altyazı çevirmenlerinin rol aldığı topluluklar da bu yaklaşım doğrultusunda değerlendirilmiş ve pedagojik önemi ortaya konmuştur (Çavuşoğlu, 2024).

Görsel-ışitsel çeviri eğitime yönelik ilk girişimler, belirli temel gereksinimleri beraberinde getirmiş, ancak alanın gelişimiyle birlikte yeni yönelimler ve uygulama önerileri de gündeme gelmiştir. Bu önerilerin öğretim programlarına ne ölçüde entegre edildiği ve bu uygulamaların çeviri programı öğrencilerine nasıl yansıdığı ise hâlâ üzerinde durulması gereken bir araştırma konusudur. Bu bağlamda, mevcut öğretim programlarıyla karşılaşılan zorluklar ve doğabilecek gereksinimler, çeviri eğitiminin

etkinliğini artırmaya yönelik araştırmalarla ele alınmaya devam etmektedir. Çalışmanın bir sonraki bölümünde, bu çerçevede yürütülen araştırmanın yöntemi detaylandırılacaktır.

3. Yöntem

Bu çalışma, görsel-işitsel çeviri eğitime dair Türkiye’deki mevcut sorunları ve gereksinimleri, profesyonel ve profesyonel olmayan çevirmenler tarafından üretilen dillerarası altyazıların kalitesine odaklanarak belirlemeyi amaçlamaktadır. Araştırma, bu bağlamda, çalışmanın bütüncesini oluşturan altyazı çevirilerinin kalite skorlarının değerlendirilmesini kapsamaktadır.

2009 yılında, bir kâr amacı gütmeyen kuruluş olan TED tarafından hayata geçirilen ve 200 gönüllü çevirmenin katılımıyla başlatılan *TED Translators* projesi (bkz. “TED Translators”, t.y.), çalışmanın veri kaynağı olarak belirlenmiştir. Proje, kitle kaynaklı çeviri faaliyetlerinin önemli bir örneği olarak bugün yüzü aşkın dil çiftinde, sayısı iki yüz elli bine ulaşmış gönüllü çevirmeni bünyesinde bulundurmaktadır. Başvuru sürecinde gönüllülerden önceki çeviri deneyimleri, dil yeterlilikleri ve katılım motivasyonları hakkında bilgi toplanmakta, süreç sonunda ise bir filtrelemeden geçen, çeşitli arka planlara sahip bireyler çevirmen havuzuna dâhil edilmektedir. *TED Translators* çeviri projesi, bu nedenle, sistemli bir çeviri eğitimi almış veya almakta olan profesyonel çevirmenlerin ve herhangi bir eğitimden geçmeyerek çeviri faaliyetlerine aktif olarak devam eden profesyonel olmayan çevirmenlerin bir arada çalıştıkları, altyazılama iş akışında iş birliği yaptıkları bir platform olarak çalışmanın amacıyla örtüşen veriler sağlamaktadır.

Araştırmanın örnekleme amaçlı örnekleme yöntemine uygun olarak, yani önceden belirlenmiş kriterlere dayanarak (Saldanha & O’Brien, 2013, s. 34), seçilmiştir. Buna göre, *TED Translators* arayüzünde dil olarak Türkçe ve ülke olarak Türkiye filtrelenmiştir. Listelenen gönüllülerden en az 5 TED konuşmasının altyazı çevirisini tamamlamış olan kişilerin çevirmen profilleri incelenmiş, kendilerini tanıttıkları veriler ve varsa profesyonel durumlarını daha fazla açığa kavuşturabilmek adına profilleriyle bağlantılı öz geçmişler esas alınarak gönüllü çevirmenlere ait eğitim, meslek ve uzmanlık gibi bilgiler analiz edilmiştir. Çevirmenlerin proje kapsamında oluşturdukları profilleri diğer kişisel bilgileri içermediğinden yalnızca bu bilgiler değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Yapılan değerlendirme sonucunda gönüllüler, profesyonel ve profesyonel olmayan çevirmenler olmak üzere iki gruba ayrılmıştır. Profesyonel çevirmenler, yazılı ve sözlü çeviri alanında Türkiye’de örgün eğitim almış/almakta olan tam zamanlı veya serbest çevirmenler olarak tanımlanmıştır. Öğrenim durumu ve mesleki geçmişi hakkında ayrıntı vermeksizin çeviriyi uzmanlık alanı olarak belirten gönüllü çevirmenler, bu grubun dışında tutulmuştur. Buna karşılık, Mütercim Tercümanlık veya Çeviribilim haricinde bir lisans programından mezun olan ve çevirmenlik mesleğini icra etmeyen gönüllüler, profesyonel olmayan çevirmenler olarak sınıflandırılmıştır. Amaçlı örnekleme yöntemi doğrultusunda 26 profesyonel ve 57 profesyonel olmayan TED çevirmeninin bahsi geçen kriterlere uyduğu saptanmıştır. Analize tabi tutulacak görsel-işitsel materyallerin türü ise açık, öz ve zaman zaman terminolojik bir dil kullanarak belirli bir

konu hakkında temel bilgiler vermeyi amaçlaması nedeniyle TED-Ed kategorisi olarak belirlenmiştir. Bu kategoride altyazı çevirisi yapan, araştırmının örnekleme yöntemine uygun gönüllüler arasında dört profesyonel ve dört profesyonel olmayan çevirmen rastgele seçilmiş ve altyazıladıkları bir TED-Ed dersi, bütüncüye dâhil edilmiştir. Dolayısıyla çalışmanın bütüncüsü, amacına uygun olarak, aşamalı bir filtreleme ve kategorilendirme sürecini yansıtmaktadır.

Profesyonel çevirmenlerin, profesyonel olmayanlara kıyasla altyazıalama sürecindeki yetkinliğinin ve bu sayede Türkiye’deki çeviri eğitiminin, görsel-ışitsel çeviri odağında bir değerlendirmesinin yapılabilmesi için, bütüncüde yer alan materyallerin dillerarası altyazı kalitesinin ölçülmesi uygun bulunmuştur. Çeviribilimci Jan Pedersen, 2017 yılında yayımlanan makalesinde daha önceki kalite değerlendirme modelleri, sınıf içi uygulamalar, göz izleme araştırmaları ve temel olarak da diliçi canlı altyazı çevirilerinin kalite değerlendirmesi için önerilen NER Model (Romero-Fresco & Martínez Pérez, 2015) ışığında, FAR Model’i tanıtmıştır. Bir dillerarası altyazı kalitesi değerlendirme modeli olarak “ürün odaklı” ve “izleyici merkezli” bir yaklaşım oluşturan FAR Model (Pedersen, 2017, ss. 213-215), altyazıların değerlendirilmesinde “işlevsel eşdeğerlik, kabul edilebilirlik ve okunabilirlik” (functional equivalence, acceptability, and readability) başlıkları altında üç ana kriter sunmaktadır. Buna bağlı olarak, orijinal mesajın erek dile ne ölçüde aktarıldığı İşlevsel Eşdeğerlik kategorisi kapsamında incelenmektedir. Kabul Edilebilirlik, altyazıların erek dilde doğal ve anlaşılır olup olmadığı sorusunu ele alırken Okunabilirlik kategorisi ise izleyicilerin altyazıları rahatça okuyup anlayabilmesini teknik kısıtlar çerçevesinde değerlendirmektedir. FAR Model kategorileri altında belirlenen her bir hata, oluşum nedenlerine göre ayrıca alt kategorilere ayrılmakta, daha sonra önem derecelerine göre sınıflandırılmaktadır. “Minör”, “standart” ve “kritik” olarak derecelendirilen altyazı hatalarına, yalnızca İşlevsel Eşdeğerlik kategorisi altındaki anlamsal hatalara iki katı değer atanmakla birlikte, sırasıyla “0,25”, “0,5” ve “1” puan verilmektedir. NER Model’den alınan bu skor sistemi küçük yazım yanlışlarının, belirgin dilbilgisel hataların ve köklü anlam kaymalarının arasında bir ayrım yapabilmenin yanı sıra, dillerarası altyazı çevirilerinin genel kalitesinin ve hata sıklıklarının daha objektif bir şekilde ölçülebilmesi için değerlendiricilere imkân tanımaktadır. Görsel-ışitsel materyallere ait altyazılarda karşılaşılan hataların tespit edilmesine ve derecelerine göre puanlanmasına odaklanılan nitel veri analizinin ardından nicel analiz yürütülmekte ve altyazıların -*Code of Good Subtitling Practice* başlıklı kılavuza (Ivarsson & Carroll, 1998, ss. 157-159), kurum içi çeviri kılavuzlarına ve/veya çeviri projesine özgü kurallara- “uygunluk oranı”, toplam hata puanlarının altyazı sayısına bölünmesiyle hesaplanmaktadır. Karma yöntemli bir dillerarası altyazı kalitesi değerlendirmesi sunan FAR Model (2017) çerçevesinde, bu sayede, farklı türde veya uzunluktaki görsel-ışitsel ürünlerin karşılaştırmalı analizi yapılabilmektedir.

Araştırma kapsamında benimsenen bu yöntemsel yaklaşım, sistematik bir çeviri eğitimi alan profesyonel çevirmenler tarafından üretilen dillerarası altyazıların kalite skorlarını ortaya koyarken profesyonel olmayan çevirmenlerle aralarındaki performans farklılıklarını değerlendirmeyi de mümkün kılmaktadır. Çalışmanın veri kaynağı, örnekleme ve yöntemi, bu doğrultuda, gönüllü çevirmenlerdeki çeviri yetkinliğinin ve

profesyonel çevirmenlerin almış olduğu eğitimin yeterliliğinin izini sürmek için planlanmıştır.

4. Bir Dillerarası Altyazı Kalitesi Değerlendirmesi: Nitel Analiz Süreci

Dillerarası altyazıların kalite değerlendirmesine tabi tutulan görsel-işitsel materyaller, FAR Model kapsamında, sırasıyla nitel ve nicel veri analizi süreçlerinden geçmiştir. Materyallerin kalite uygunluk oranları, nicel analiz kısmının konusu olup çalışmanın asıl bulgularını temsil etmektedir. Nicel verilerin elde edilmesi amacıyla yürütülen nitel analiz ise bu verilerin nasıl elde edildiğine ve hangi ölçütlerin temel alındığına ilişkin süreci oluşturmaktadır. Bu sebeple, çalışmanın bu kısmı, FAR Model kategorilerine ait alt başlıklarda ne tür hataların belirlendiğini ve bu hataların hangi önem derecesine göre sınıflandırıldığını gerekçeleriyle birlikte, karma örnekler hâlinde sunacaktır.

Kurum içi çeviri kılavuzları, ulusal altyazı normları gibi çeşitli parametreler doğrultusunda uygulanabilen FAR Model (Pedersen, 2017, s. 215), bu çalışmada TED tarafından hazırlanan kurum içi kılavuzlarından ve ulusal kuruluşlarca yayımlanan kaynaklardan beslenmiştir. Açık erişimli bu kılavuzların kullanılması, puanlamanın nesnelleştirilmesine de katkı sağlamıştır.

4.1 İşlevsel Eşdeğerlik

FAR Model'in ilk kategorisini oluşturan İşlevsel Eşdeğerlik hataları, “anlamsal” (semantic) ve “biçimsel” (stylistic) olmak üzere ikiye ayrılmaktadır (Pedersen, 2017, ss. 218-220). Anlamsal hatalar, orijinal dildeki mesajın erek dilde anlaşılmasını zorlaştıran çeviri hatalarını kapsamaktadır. Biçimsel hatalar ise kaynak metindeki ile uyuşmayan dil kullanımıyla ilgili hatalardır.

Bütüncede yer alan TED-Ed dersi incelendiğinde her iki türde de hatalar tespit edilmiştir. Bu İşlevsel Eşdeğerlik hataları, birbirinden farklı sebeplere dayanarak dillerarası altyazıları da bu doğrultuda etkilediğinden, farklı derecelerde puanlanmıştır.

Nitel analiz sonucunda sözcük seçimlerindeki hataların, kaynak metnin öğelerine yanlış şekilde ayrılmasının, yanlış çevirilerin, eksiltmelerin ve çevrilmeyen altyazıların anlamsal hatalara yol açtığı belirlenmiştir. Orijinal mesajın özüne herhangi bir etki etmeyip ikincil ayrıntı olarak kabul edilebilen hatalar, örneğin teflonu tanımlarken “stable” ifadesi için “dayanıklı” yerine “istikrarlı” kelimesinin tercih edildiği durumlar (bkz. TED-Ed, 2016), Pedersen'in (2017, s. 219) de önerdiği şekilde minör hata olarak sınıflandırılmıştır. Öte yandan, görsel-işitsel materyaldeki anlamı tamamen değiştiren veya metni anlamının önüne geçen çeviriler, birer kritik hata örneği teşkil etmektedir. Gönüllü çevirmenler tarafından boş bırakılan altyazılar yalnızca mevzubahis segmenti değil, sonraki altyazı segmentlerini de belirsiz bıraktığından bu hatalara en yüksek skor olan 2 puan atanmıştır. Bu ölçüt aralığının ortasında bulunan, yani kaynak altyazı segmentinin gidişatına müdahale ederken mesajın bütününe değiştirmeyen çeviriler, standart hatalar olarak değerlendirilmiştir. “Making other materials slide right off it” ifadesinin geçtiği bir TED-Ed dersinin Türkçeye çevirisinde “right off it” öbeğinin eksiltilmesi ve altyazılamının “diğer materyaller üzerinde kayıyor” şeklinde yapılması

(bkz. TED-Ed, 2016), ilgili altyazıda iki anlamlılığa yol açmış ve standart hata kategorisi altında puanlanmıştır.

Bişemsel hataların meydana gelmesinde terminolojik dil kullanımının sürdürülmemesinin, görsel-ışitsel materyalin amacına uygun olmayan tabirlerin tercih edilmesinin, kelimesi kelimesine çeviri yönteminin izlenmesinin, TED kültürüne uymayan kelime seçimlerinin ve terim birliğinin sağlanamamasının neden olduğu saptanmıştır. “The Earth’s crust” için “Dünya’nın kabuğu” (TED-Ed, 2018b) ve “but then” için “ama sonra gene” (TED-Ed, 2013) ifadelerinin kullanımı, anlamsal hatalarda da izlenen yöntem doğrultusunda, aktarılmak istenen mesaj üzerinde etkiye sahip olmadığından minör hata olarak kabul edilmiştir. Kasların gelişimini konu alan TED-Ed konuşmasında ise (TED-Ed, 2015), ana tema ile yakından bağlantılı bir terim olan “insulin-like growth factor” için “insülin gibi büyüme faktörü” çevirisinin yapılması, hedeflenen mesajın anlaşılmasına engel olmamakla birlikte alıcıya yanlış bir aktarım sunmaktadır. Türkçedeki doğru terimsel anlamı “insülin benzeri büyüme faktörü” olan bu örnek, 0,5 puanlık bir değer ile standart hata olarak tanımlanmıştır. Çevirmenlerin bir görsel-ışitsel materyal boyunca “benefit” kelimesi için “yardım” ve “çıkart” gibi farklı Türkçe karşılıklara başvurmaları (TED-Ed, 2022) ise terminolojik tutarsızlığa ve kavram karmaşasına yol açtığından bu tür durumlarda kritik hata puanlaması yapılmıştır. “Scientists” ifadesinin “bilim adamları” olarak çevrilmesi de (TED-Ed, 2018b) kurum içi çeviri kılavuzları uyarınca TED kültürüyle bağdaşmayan bir başka kritik hata örneğidir.

4.2 Kabul Edilebilirlik

Kabul Edilebilirlik kategorisi 3 çeşit hatayı kapsamaktadır: “dilbilgisel hatalar” (grammar errors), “yazım hataları” (spelling errors) ve “deyimsele hatalar” (idiomaticity errors) (Pedersen, 2017, ss. 220-221). Bu kategori, adından da anlaşılacağı üzere, altyazıların erek dil normlarına uygun olup olmadığı konusunda ilgileneilmektedir.

Nitel analiz süreci, incelemeye tabi görsel-ışitsel materyallerin dillerarası altyazı çevirilerinde üç tür hatanın da mevcut olduğunu ortaya koymuştur.

Bu çalışmada belirlenen dilbilgisel hataların noktalama işaretlerinin yanlış veya gereksiz kullanımı, büyük-küçük harf yazımı, kısaltmalar, fiil çekimleri ve yanlış bağlaçlar kaynaklı olduğu belirlenmiştir. Belirlenen dilbilgisel hataların tamamının Türk Dil Kurumu (TDK) tarafından yayımlanan kılavuzlarda açıkça tanımlanmış olmasıyla birlikte hataların tespit edildiği altyazılar dışındaki segmentlere veya orijinal metnin aslına bir müdahale yapılmaması, bu kategorideki çevirilerin standart hata olarak değerlendirilmesiyle sonuçlanmıştır. Bütünce içinde bulunan dilbilgisel hatalara örnek olarak “19. yy.’ın” (TED-Ed, 2014) ifadesi gereksiz kesme işareti kullanımını, “başkan Franklin D. Roosevelt” (TED-Ed, 2013) büyük harf ile yazımı gerektiren durumları, “neither of you” kelime öbeği için “ikinizde” (TED-Ed, 2018a) çevirisinin yapılması ise bağlaçların yanlış yazımını temsil etmektedir.

Yazım hataları, dilbilgisel hataların aksine, tüm derecelerde tespit edilmiştir. Pedersen (2017, s. 220) kelime anlamının değişmesine sebep olan hataların standart, anlaşılabilirliğe yol açan hataların ise kritik hata olarak puanlanmasını önermiştir. TDK’ya

göre “soy gaz” olarak yazılması gereken sözcüğün “soygaz” şeklinde yazıldığı altyazı (TED-Ed, 2018b) ise hâlen istenen mesajın anlaşılmasından dolayı minör hata kategorisinde puanlanmıştır. Örnekten de anlaşılacağı üzere, birleşik kelimelerin yanlış yazımı ve harf hataları en düşük önem derecesine sahipken düzeltme işaretinin eksikliği, yani “resmî” yerine “resmi” yazılması (TED-Ed, 2013), ve farklı anlamlara gelen kelimelerin kullanımı standart hata olarak sınıflandırılmıştır. Anlamsız kelimelerin oluşmasına neden olan yazım hataları, diğerlerinden farklı olarak, anlam akışını tamamiyle sekteye uğrattığından kritik hata örneği olarak kabul edilmiştir. “İzleyici” için altyazıda “izleyice” ifadesinin yer alması (TED-Ed, 2018c), 1 puan değerindeki bir yazım hatasıdır.

Kabul Edilebilirlik kategorisinin son alt başlığı olan deyimsel hatalar, temel olarak hedef dilin doğal kullanımıyla ilişkilidir. Yapılan analiz sonucunda, sözcük düzeyinde gerçekleşerek Türkçe altyazılardaki doğallığın kaybolmasına sebep olan çeviriler minör hata olarak puanlanmış, cümle düzeyindekiler ise standart hata kapsamında ele alınmıştır. Diğer bir deyişle, minör hatalar, Türkçeye birebir çevrilen söz öbekleri olurken standart hatalar, İngilizce cümle yapısının doğrudan kopyalandığı ve Türkçe altyazılamanın devrik şekilde yapıldığı örneklerden oluşmuştur. Bir deyimsel minör hata örneği olarak “300 yıl sonra, hâlâ çalışan bir yaklaşımdır” (TED-Ed, 2014) cümlesinde akıcılığı ve doğallığı bozan ifadenin kelimesi kelimesine çevrilen “work” (işe yaramak) fiili olduğu söylenebilir. Öte yandan, “[d]iğer devletler, eğitim, çocuk bakımı veya tıbbi yardım gibi faydalar sağlarlar, tüm vatandaşları arasında eşit olarak” cümlesi, kaynak dildeki kurallı cümle yapısına göre kurulmasından dolayı erek dilde devrik anlama sahip bir standart hata örneğidir.

4.3 Okunabilirlik

Dillerarası altyazıların teknik özelliklerine ve normlara uygunluğuna göre değerlendirilen Okunabilirlik kategorisinde “satırlara ayırma ve spotlama” (segmentation and spotting), “noktalama ve formatlama” (punctuation and graphics), “okuma hızı ve satır uzunluğu” (reading speed and line length) hataları incelenmektedir (Pedersen, 2017, ss. 221-224). FAR Model’in son bileşenini oluşturan bu kısımda, TED’in kurum içi çeviri kılavuzları aracılığıyla belirlenen altyazı normları referans alınmıştır.

Araştırmanın dillerarası altyazı bütüncesinde üç farklı türde Okunabilirlik hatasına rastlanmıştır. Tamamlanan nitel analiz, böylece, FAR Model’in belirlediği tüm alt kategorilerde hataların bulunduğunu da ortaya koymuştur.

Satırların orantılı ve dilbilgisel kurallara uygun şekilde ayrılması, ayrıca görsel-işitsel düzgü ile metnin eş zamanlı olması, bu bağlamda altyazıların okunabilirliğine dair ilk hususlardandır. Pedersen’in (2017, s. 222) uygulama yöntemi doğrultusunda bu tür sorunların tek bir altyazı segmentinde tespit edilmesi minör hata, altyazılar arasında görülmesi standart hata olarak kabul edilmiştir. Kritik hatalar ise birden fazla altyazının spotlanmasında meydana gelen kaymalara atanmıştır. Buna örnek olarak, bir TED-Ed dersinin Türkçe altyazılarına işitsel düzgüye uygun şekilde spotlanan kaynak altyazılardan bir saniye erken zaman kodu atanması, görsel ve işitsel senkronizasyonun bozulmasına neden olmuş ve izleyicilerin altyazı takibini de zorlaştırmıştır (bkz. TED-Ed,

2014). Ancak, kendi başına bir anlamı olmayan ve kendinden önceki ifadeyi tanımlayan “için” edatının aynı altyazı segmenti içindeki alt satıra bölünmesi (TED-Ed, 2018c), hedeflenen mesaj üzerinde bir etkiye sahip olmayıp diğer segmentleri de etkilemediği için minör hata olarak değerlendirilmiştir. FAR Model çerçevesinde yapılan diğer puanlamalarda da olduğu gibi, bu iki kutup arasında kalan standart hatalar, İngilizce ve Türkçedeki cümle yapılarının farklılığından dolayı görsel düzgü ile uyuşmayan, buna rağmen anlam bozukluğuna da yol açmayan altyazıların oluşturulması gibi durumlara dayanmaktadır (bkz. TED-Ed, 2018b).

Bu kategoride yer alan noktalama ve formatlama hataları, hem TED stilinin korunmasına katkıda bulunmak hem de altyazıların okunabilirliğini sağlamak amacıyla konuşmacıların, (ekran dışı) seslerin ve diğer işitsel bilgilerin temsili için belirlenen kuralların ihlal edilmesinden kaynaklanmaktadır. Kurum içi çeviri kılavuzları, özellikle bu bütünce kapsamındaki hataların tespitine önemli bir zemin hazırlamıştır, çünkü biçimsel kuralların her çeviri projesi için değişebileceğini unutmamak gerekir. Bu doğrultuda, TED-Ed dersleri için kılavuzlarda tanımlanan başlık formatlarına gönüllü çevirmenler tarafından uyulmaması, ayrıca altyazılamada kullanılması önerilmeyen noktalama işaretlerine ve çevirmen notuna başvurulması, analiz sonucunda saptanan noktalama ve formatlama hatalarının gerekçelerini oluşturmaktadır. Bir TED-Ed dersinin başlığına konuşmacı bilgisinin eklenmemesi (TED-Ed, 2018c), altyazıların okunabilirliğine doğrudan etkisi olmamasından dolayı standart hata olarak puanlanmıştır. Altyazılarda vurgulama amacıyla söz öbeklerinin kısa çizgi arasına alındığı (TED-Ed, 2015) veya parantez içinde açıklamaların yapıldığı (TED-Ed, 2014) örnekler ise okuma hızını düşürürken izleyiciler için de dikkat dağıtıcı unsurlar yaratmaktadır, dolayısıyla kritik hata olarak sınıflandırılmıştır.

Çeviri süreçlerinin bir çevrim içi altyazı editörü aracılığıyla yürütüldüğü *TED Translators* projesinde saniye başına düşen karakter sayısı, 42 karakter kuralı ve ekranda kalma süresi gibi teknik kısıtlar editöre tanımlanmıştır. Bir altyazı segmentindeki satırların birbirine orantısının sağlanması ve 42 karakteri aşmadığı halde altyazıda gereksiz kelime kullanımı ise gönüllü çevirmenlerin sorumluluğundaki okuma hızı ve satır uzunluğu hatalarındandır. Bu alt başlık çerçevesinde belirlenen hatalardan satır uzunluklarının orantısızlığı, yani kılavuzlara göre bir satırın diğerinin %50’sinden daha kısa olması (“Subtitling Tips”, t.y.), biçimsel bir hata niteliği taşımasından dolayı standart hata olarak adlandırılmıştır. Altyazıların mümkün olduğu durumlarda *sıkıştırılarak* tekrarlayan ifadelerin sadeleştirilmesi, okuma süresini azaltarak okunabilirliği artıracaktır - buna aykırı durumlar, kritik hata puanlamasına tabi tutulmuştur. “Yapabileceği her muhtemel hamle” (TED-Ed, 2018a) cümlesindeki “-ebilmek” yeterlilik eki, “muhtemel” kelimesini gereksiz kılmış ve bu sebeple ilgili örnek, 1 puan ile cezalandırılmıştır.

5. Bulgular: Nicel Analiz Süreci

Çalışmanın bütüncesini oluşturan sekiz TED-Ed dersinin FAR Model kategorilerine göre yürütülen nitel analizi sonucunda 534 adet dillerarası altyazı hatası belirlenmiştir. Bu

hatalardan 226'sı, profesyonel çevirmenler tarafından üretilen altyazılarda meydana gelirken 308 hata, profesyonel olmayan çevirmenlere aittir.

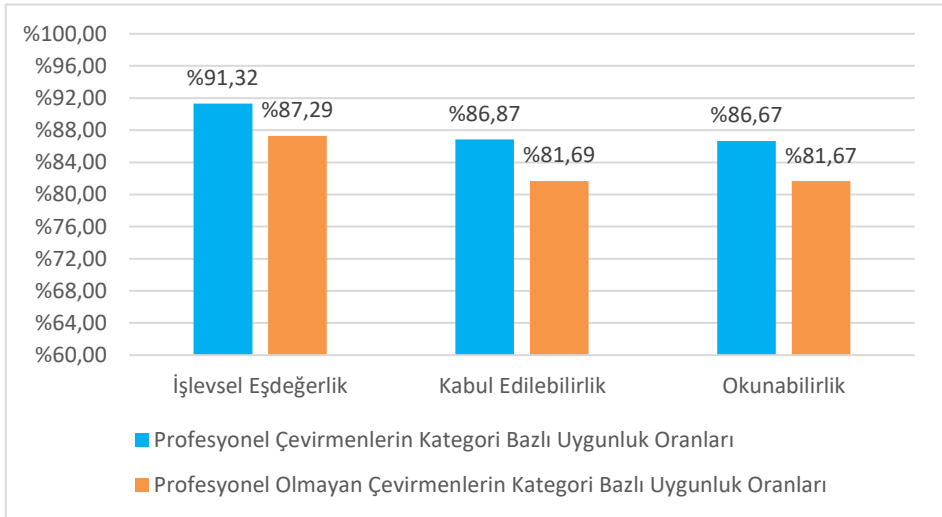
Kalite skorları olarak da adlandırılabilen uygunluk oranları, nicel analiz sürecinde kategorilere ve gönüllü çevirmenlere göre gruplandırılarak değerlendirilmiştir.

5.1 Kategori Bazlı Uygunluk Oranları

Gönüllü TED çevirmenleri arasından rastgele seçilen dört profesyonel ve dört profesyonel olmayan çevirmenin "işlevsel eşdeğerlik, kabul edilebilirlik ve okunabilirlik" kategorilerinde elde ettikleri uygunluk oranları aşağıdaki grafikte sunulmuştur.

Şekil 1

Profesyonel ve Profesyonel Olmayan Çevirmenlerin Kategori Bazlı Uygunluk Oranları

Dillerarası altyazı kalitesi değerlendirmesi sonucunda her iki çevirmen grubunun da en yüksek uygunluk oranlarını İşlevsel Eşdeğerlik kategorisinde elde ettiği, bu oranları Kabul Edilebilirlik ve Okunabilirlik kategorilerinin izlediği gözlemlenmiştir. Bu oran, profesyonel çevirmenler için %91,32, profesyonel olmayan çevirmenler için ise %87,29 olarak tespit edilmiştir. Grup içi bir değerlendirme yapıldığında, iki grubun da Kabul Edilebilirlik ve Okunabilirlik kategorilerinde benzer skorlara sahip olduğu görülmektedir. Bu kategorilerde profesyonel çevirmenler yaklaşık %87, profesyonel olmayan çevirmenler ise yaklaşık %82 uygunluk oranına sahiptir.

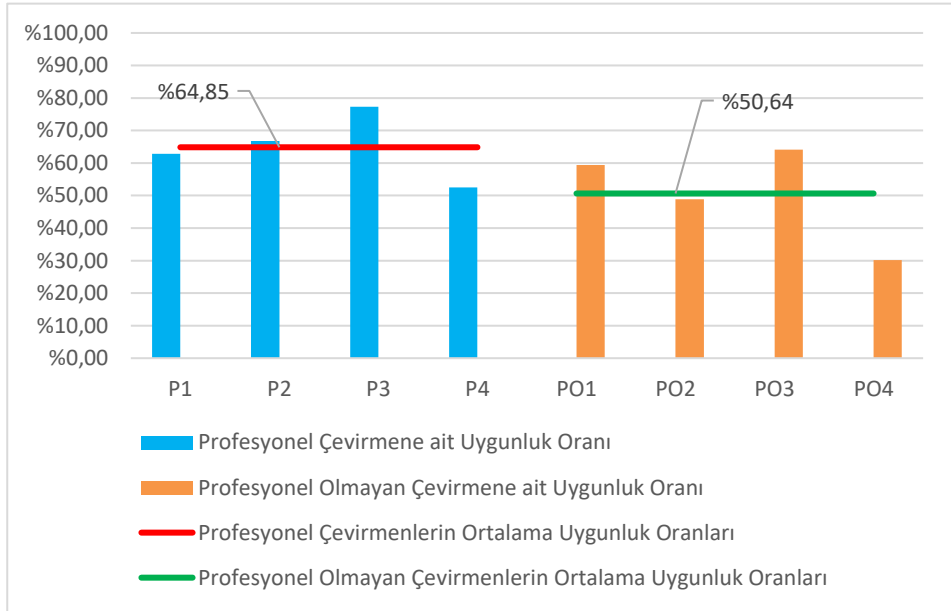
Tüm alanlarda en yüksek uygunluk oranlarına gönüllü profesyonel çevirmen grubu tarafından ulaşılmıştır. Üç FAR kategorisinde de profesyonel çevirmenler ile profesyonel olmayan çevirmenlerin arasında 4 ila 5 puan aralığında bir fark olması ise dikkat çeken bir diğer bulgudur.

5.2 Tüm Gönüllü Çevirmenlere Ait Uygunluk Oranları

TED Translators projesi kapsamında altyazı çevirileri yapan ve bu çalışmada çevirileri analize tabi tutulan gönüllü çevirmenler hem bireysel skorlar dikkate alınarak hem de ait oldukları grup ortalamaları hesaplanarak değerlendirilmiştir. Profesyonel ve profesyonel olmayan çevirmenlerin üretmiş oldukları dillerarası altyazılardan elde ettikleri toplam uygunluk oranları ve bu oranların ortalamaları, Şekil 2’de verilmiştir.

Şekil 2

Profesyonel ve Profesyonel Olmayan Çevirmenlere Ait Uygunluk Oranları ve Grup Ortalamaları

Yukarıdaki grafik, iki çevirmen grubunun kitle kaynaklı bir çeviri projesinde tamamlamış oldukları altyazıların kalite skorlarını da temsil etmektedir. Bu bağlamda, ortalamalar göz önünde bulundurulduğunda, %64,85 ile profesyonel çevirmenlerin ürünü olan altyazıların %50,64 skora sahip profesyonel olmayan çevirmenlere kıyasla daha yüksek kaliteye sahip olduğu yorumu yapılsa da bireysel uygunluk oranlarındaki dalgalanma, farklı bulguları da beraberinde getirmiştir.

Öncelikle, değerlendirilen gönüllü çevirmenler arasında en düşük uygunluk oranına sahip kişi, %30,18 ile profesyonel olmayan bir çevirmen olarak belirlenmiştir. En yüksek orana ise %77,27’lik skor ile profesyonel bir çevirmen ulaşmıştır.

Grup içi uygunluk oranlarındaki farklar, önemli bir bulgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Profesyonel çevirmen grubundaki farklılık %24,74 olarak kaydedilmiş, profesyonel olmayan çevirmenlerin bu sonucunun ise %33,98 olduğu tespit edilmiştir.

Profesyonel çevirmenlerin dillerarası altyazılarıyla almış oldukları uygunluk oranları, yaklaşık %77 ila %53 arasında seyretmektedir. Profesyonel olmayan

çevirmenlerden en yüksek uygunluk oranına sahip gönüllü ise %64,16 değerinde bir skor elde etmiştir. Bu durum, bazı profesyonel olmayan çevirmenlerin profesyonel çevirmenlere göre daha iyi kalitede altyazılar üretebildiği sonucunu doğurmuştur. Öyle ki, çalışma kapsamında, bu profesyonel olmayan çevirmenin esasında iki profesyonel çevirmenden (bkz. P1 ve P4) daha yüksek bir uygunluk oranına sahip olduğu da görülmektedir. Bahsi geçen profesyonel olmayan çevirmen, ek olarak, neredeyse profesyonel çevirmen grubunun ortalamasında bir kalitede dillerarası altyazı üretmiştir.

Yapılan dillerarası altyazı kalitesi değerlendirmesi, örneklemin sunduğu bulgular dâhilinde, profesyonel çevirmenlerin profesyonel olmayan çevirmenlerden daha iyi bir sonuç elde ettiğini gösterirken %65 civarında seyreden ortalama uygunluk oranı, tek başına bir bulgu niteliği taşımaktadır.

6. Tartışma

Dillerarası altyazı kalitesi perspektifinden Türkiye’de görsel-işitsel çeviri eğitime yönelik bir değerlendirmede bulunmayı amaçlayan bu çalışma, sistematik bir çeviri eğitimi almış veya almakta olan profesyonel çevirmenlerin kitle kaynaklı bir çeviri projesi kapsamında üretmiş oldukları altyazılara odaklanmıştır. Aynı çeviri projesinde gönüllü olarak görev alan profesyonel olmayan çevirmenlerin verileri, araştırmanın değişkeni olarak çeviri eğitiminin dillerarası altyazı kalitesi üzerindeki etkisini ölçmek adına ayrıca incelenmiştir. Gönüllü çevirmenler tarafından Türkçe altyazılanan sekiz TED-Ed dersinin kalite değerlendirmesi, FAR Model çerçevesinde, sırasıyla nitel ve nicel analiz süreçleri tamamlanarak gerçekleştirilmiştir. Bu doğrultuda, tespit edilen altyazı hatalarına atanan puanların hesaplanması ile altyazıların uygunluk oranları elde edilmiş ve bu oranlar, Bulgular bölümünde sayısal veriler hâlinde sunulmuştur.

Çalışma, en genel sonucuyla profesyonel çevirmenlerin profesyonel olmayan çevirmenlerden daha iyi kalitede altyazılar ürettiğini, %14,21’lik bir uygunluk oranı farklılığına dayanarak ortaya koymaktadır. Bu sonuç, öngörülen bir durumu nicel verilerle kanıtlamakla birlikte, çeviri eğitiminin profesyonelliği ayırt etmek için yeterli bir kriter olduğunu göstermekte etkisiz kalmıştır. Model kapsamında bir kabul eşiği bulunmamasına karşın %64,85 değerindeki uygunluk oranı ortalamaları, profesyonel çevirmenlerin beklenenden düşük bir kalite skoru elde ettiğini, yani görsel-işitsel çeviri söz konusu olduğunda birçok düzeyde hatalar yaptıklarını göstermiştir. Öte yandan, profesyonel çevirmen grubunun ortalaması düzeyinde uygunluk oranı elde eden profesyonel olmayan çevirmenlerin de katılımcı kültürdeki aktif varlığı, çeviri eğitimi almayan bazı kişilerin profesyoneller düzeyindeki bir yetkinlikte altyazı üretebildikleri gerçeğini açığa çıkarmıştır.

Grup içi uygunluk oranlarındaki farklılıklar dikkate alındığında profesyonel olmayan çevirmenler arasındaki değişkenliğin daha fazla olduğu anlaşılmıştır. Çeviri eğitimi almamış, profesyonel olmayan çevirmenlere dair yukarıda bahsi geçen yetkinliğin genel bir olgu olmadığını gösteren bu durum, Harris’in (1976) *doğal çeviri* tanımına da aykırı bir örnek teşkil etmiştir. Çalışmanın veri kaynağı olan kitle kaynaklı çeviri projesi bağlamında bir değerlendirme yapıldığında, profesyonel olmayan gönüllü çevirmenlerin öz motivasyonlarının, çevrim içi iş birliğine dayalı çeviri uygulamalarından

kazandıkları tecrübelerin ve gerçek çeviri projeleri üzerindeki deneyimlerinin etkili olabileceği çıkarımı yapılabilmektedir.

Paralel olarak, profesyonel çevirmenlere ait kalite skorları, ancak belirli öğrenme çıktılarına ve müfredata sahip, sistematik bir eğitimden geçen kişilerin çeviri yetkinliklerini belirli bir seviyeye çıkarabileceğini göstermiştir. Bu gruptaki çevirmenler arasındaki değişkenliğin ise tabi oldukları öğretim programlarının farklılıklarından kaynaklandığı yorumu yapılabilmektedir. Türkiye’de görsel-ışitsel çeviri eğitiminin hâlâ bazı öğretim programlarında seçmeli ders olarak verilmesi, ayrıca verilen eğitimin de her programda çeşitli görsel-ışitsel çeviri modları ekseninde sürdürülmesi, profesyonel çevirmenler tarafından üretilen dillerarası altyazıların farklı kalitede olmasını açıklamaktadır.

Farklı isimlerle karşımıza çıkabilen görsel-ışitsel çeviri derslerinin izlenceleri ve programların müfredat yapıları incelendiğinde, kategori bazlı uygunluk oranlarına paralel uygulamaların yer aldığı da görülmektedir. Temel derslerde ve diğer özel alan çevirisi derslerinde edinilen çeviri yetkinliğinin, İşlevsel Eşdeğerlik kategorisinde daha yüksek uygunluk oranlarına ulaşılmasına katkıda bulunduğu çıkarımı yapılabilirken Okunabilirlik kategorisine ait oranlar, çeviri pratiğinin arka planda kaldığı ve dolayısıyla çeviri projesine özgü teknik kısıtların yeterince anlamlandırılmadığı gerçeğini yansıtmaktadır. Ek olarak, Kabul Edilebilirlik kapsamında tespit edilen hatalar, profesyonel çevirmenlerin erek dillerine has kuralları beklenen düzeyde uygulayamadığına da işaret etmiştir.

Kategori bazlı uygunluk oranlarının sunduğu verilere dayanarak yapılan değerlendirmeler, çeviri sürecinde çeşitli kılavuzların ve yardımcı araçların kullanımına ilişkin görsel-ışitsel çeviri eğitiminde önemli eksikliklerin olduğunu göstermiştir. Profesyonel olmayan çevirmenlerin tüm FAR kategorilerinde profesyonel çevirmenlerden yalnızca 4 ila 5 puan kadar düşük kalite skorlarına sahip olması ise gerçek hayata dayanan çeviri projelerinin bu açılardan kayda değer katkılar sunduğu ve profesyonel olmayan uygulamalarla iş birliğinin çeviri kalitelerini de artırma potansiyeli olduğu sinyali vermektedir.

7. Sonuç

Profesyonel çevirmenlerin dillerarası altyazı kaliteleri üzerinden merkeze alındığı bu çalışma, örnekleme yöntemi de göz önünde bulundurulduğunda, kurumsal bir çeviri eğitimine ek olarak kazanılan çeviri tecrübesinin kaliteye olan etkisini yeniden gündeme getirmiştir. Profesyonel olmayan çevirmenler tarafından üretilen altyazıların kalite uygunluk oranları ise görsel-ışitsel çeviri eğitime eleştirel bir bakış açısı sunmuş, mevcut uygulamalarda birtakım eksikliklerin ve iyileştirilmesi gereken bileşenlerin olduğunu ortaya koymuştur.

Görsel-ışitsel çeviri eğitiminin öğretim programlarının zorunlu bir parçası hâline gelmesi, bugün kaçınılmaz bir gereklilik olarak baş göstermiştir. Bu eğitim, bugün profesyonel çevirmenlerin teorik ve pratik beceri setleri kazanmalarını sağlayarak çeviri yetkinliklerinin geliştirilmesi için kritik bir adım oluşturmaktadır. Araştırmanın bulguları,

ne var ki, bu konudaki yetersizliklere dikkat çekerek görsel-işitsel çeviri derslerinin öğretim programlarında zorunlu hâle getirilmesinin ve izlencelerin öğrencilerin görsel-işitsel çeviri modlarında deneyim kazanacakları, sektör uygulamalarına ve ihtiyaçlarına uyum sağlayacakları şekilde güncellenmesinin önemine işaret etmektedir.

Hem akademik hem de mesleki gereklilikleri karşılayan bütüncül bir yaklaşımın benimsenmesi gereken bu bağlamda, ders içeriklerinin güncellenmesinin yalnızca teknik becerilere odaklanmaması gerekliliği de anlaşılmaktadır. Çalışma, çeviri süreçlerine dair karar alma mekanizmalarının ele alınması gerektiğini gözlemlemiştir. Bu amaçla, çeviri sürecinde yapılan hataların incelenmesi, hangi aşamalarda zorluk yaşandığının belirlenmesine ve eğitimin daha hedefe yönelik yapılandırılmasına olanak tanıyacaktır. Öncelikle birçok beceri seti gerektiren bu çeviri uygulamalarında ihtiyaç analizinin eğitimin ayrılmaz bir bileşeni olduğu yeniden anlaşılmaktadır.

Gerçek hayata dayanan çeviri projelerinde edindikleri tecrübeler doğrultusunda profesyonel olmayan çevirmenlerin de profesyonel çevirmenlere yakın bir kalite skoru elde etmesi ise görsel-işitsel çeviri eğitimine bu tür uygulamaların entegre edilmesinin etkili olacağını göstermektedir. Dolayısıyla, hedefe yönelik katkılardan biri olarak profesyonel çevirmenlerin altyazılama süreçlerine, tüm rollerde hazır olabilmesi için derslerde çevrim içi iş birliğine dayalı çeviri uygulamalarından faydalanılabileceği de söylenebilir. Çeviri eğitimi veren tüm programlarda staj uygulamasının da zorunlu ders olarak müfredata eklenmesi, bu amaca hizmet edecek bir diğer iyileştirme olarak öne çıkmaktadır. Özellikle görsel-işitsel çeviri gibi teknoloji odaklı derslerde teorik bilgi ve uygulama arasındaki bağlantının bu öneriler doğrultusunda daha güçlü bir şekilde kurulması, öğrencilerin mezuniyet sonrası mesleki adaptasyonlarını kolaylaştıracaktır. Bu amaçla, eğitim sürecinde proje tabanlı öğrenme modellerinin benimsenmesi ve staj uygulamalarının da katkısıyla öğrencilerin gerçek çeviri projelerine aktif katılımın teşvik edilmesi önerilmektedir. Bu tür modellerin yalnızca bireysel performansa değil, iş birliği içinde yürütülen ekip çalışması deneyimine de katkı sağlayacağı söylenebilir.

Öte yandan, kategori bazlı uygunluk oranlarının ışığında, çeviriye yardımcı araçların ve projeye özgü hazırlanan kurum içi çeviri kılavuzlarının kullanımına ilişkin kazanımların da amaçlanmasının gerekliliği anlaşılmaktadır. Görsel-işitsel çeviri derslerini veren öğretim elemanlarının profili ise bu bağlamda önem kazanmaktadır. Teori ve uygulamanın en etkili şekilde birleştirilebilmesi, bu alanda uzmanlaşan akademisyenlerin rehberliğinde mümkün olacağından, görsel-işitsel çeviri derslerini bu kişilerden alan profesyonel çevirmenlerin sektörde ve de katılımcı kültürde daha iyi rekabet edebileceği öngörülmektedir. Bu nedenle, öğretmenlerin yalnızca akademik birikime sahip olması yeterli görülmemekte, aynı zamanda sektörel deneyime sahip olmaları da eğitim sürecinin başarısını artıran bir unsur olarak değerlendirilmektedir. Öğretmenlerin sektörle iş birliği içinde olmaları, öğrencilerin de güncel sektör uygulamalarına aşinalık kazanmalarını sağlayacaktır.

Yürütülen dillerarası altyazı kalitesi değerlendirmesi, önceki kısımlarda da bahsedildiği üzere, görsel-işitsel çeviri eğitimine dair dünyadaki yeni yönelimlerin bir yansıması niteliğinde bulgular sunarken Türkiye örneği için somut ihtiyaçların

belirlenmesine de katkı sağlamayı amaçlamıştır. Çalışma, bu ihtiyaçlar doğrultusunda, özellikle görsel-ışitsel çeviri eğitimi uygulamalarının değerlendirilmesiyle sınırlı kalmamakta, aynı zamanda bu uygulamaların geliştirilmesine yönelik öneriler sunmaktadır. Bu öneriler, özellikle, altyazı çevirisi eğitiminde eksik olduğu tespit edilen alanların belirlenmesine, benimsenen eğitim modeli doğrultusunda müfredat güncellemelerine, ders içeriklerinin sektör beklentileri ve gerçekleri ile uyumlu hâle getirilmesine zemin hazırlayacaktır.

İlerleyen çalışmalarda önerilen eğitim modellerinin hayata geçirildiği pilot uygulamalar üzerinden değerlendirmelerin yapılması, hem görsel-ışitsel çeviri eğitiminde uygulamaları artıracak hem de alana yeni bir kuramsal zemin hazırlayacaktır. Özellikle, farklı deneyim düzeylerine sahip çevirmenlerin performanslarını karşılaştıran çalışmaların genişletilmesinin de eğitim sürecinde hangi aşamaların belirleyici olduğu konusunda daha ayrıntılı veriler sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca, çeviri eğitiminin yalnızca profesyonel çevirmenler için değil, aynı zamanda profesyonel olmayan çevirmenler için nasıl bir yapılandırmaya sahip olması gerektiği ve kurum içi eğitimlere yönelik incelemelerde bulunulması da dijital platformlarda giderek artan gönüllü çeviri faaliyetleri bağlamında yeniden değerlendirilebilir.

Yazar Katkıları

Birinci Yazar: Aysu Uslu Korkmaz %50 (literatür taraması, veri toplama ve analizi, kuramsal çerçeve, tartışma)

İkinci Yazar: Ayşe Şirin Okyayuz %50 (literatür taraması, veri toplama ve analizi, kuramsal çerçeve, tartışma)

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Author Contributions

First Author: Aysu Uslu Korkmaz 50% (literature review, data collection and analysis, theoretical framework, discussion)

Second Author: Ayşe Şirin Okyayuz 50% (literature review, data collection and analysis, theoretical framework, discussion)

Conflict of Interest: The authors declare no conflict of interest.

Financial Support: The authors declare that they received no financial support for this study.

Kaynakça

- Akbulut, A. N. (2016). *Türkiye’de çeviribilim: İlk adımların yol arkadaşlığı*. Sözcükler Yayınevi.
- Bartrina, F. (2009). Teaching subtitling in a virtual environment. J. Díaz-Cintas & G. Anderman (Ed.), *Audiovisual translation: Language transfer on screen* içinde (ss. 229–239). Palgrave Macmillan London. https://doi.org/10.1057/9780230234581_17
- Beckett, A. (2017). *Accelerationism: How a fringe philosophy predicted the future we live in*. The Guardian. <https://www.theguardian.com/world/2017/may/11/accelerationism-how-a-fringe-philosophy-predicted-the-future-we-live-in>
- Beseghi, M. (2021). Bridging the gap between non-professional subtitling and translator training: a collaborative approach. *The Interpreter and Translator Trainer*, 15(1), 102–117. <https://doi.org/10.1080/1750399x.2021.1880307>

- Blane, S. (1996). Interlingual subtitling in the languages degree. P. Sewell & I. Higgins (Ed.), *Teaching translation in universities: Present and future perspectives* içinde (ss. 183–208). AFLS and CILT.
- Bolaños García-Escribano, A. (2020). *The didactics of audiovisual translation in the age of cloud technologies* [Yayımlanmamış doktora tezi]. University College London.
- Bolaños García-Escribano, A., Díaz-Cintas, J., & Massidda, S. (2021). Latest advancements in audiovisual translation education. *The Interpreter and Translator Trainer*, 15(1), 1–12. <https://doi.org/10.1080/1750399x.2021.1880308>
- Carroll, M. (1998). Subtitled training: Continuing training for translators. Y. Gambier (Ed.), *Translating for the media: Papers from the international conference languages & the media, Berlin, November 22–23, 1996* içinde (ss. 265–266). University of Turku.
- Çavuşoğlu, E. (2024). Volunteer subtitle translators' website as an example of a social constructivist approach to translator education. *Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi*, 36, 58–74. <https://doi.org/10.37599/ceviri.1457351>
- Cerezo Merchán, B. (2019). Audiovisual translator training. L. Pérez-González (Ed.), *The Routledge handbook of audiovisual translation* içinde (ss. 468–482). <https://doi.org/10.4324/9781315717166-29>
- Chaume, F. (2003a). Nuevas tecnologías y documentación en la enseñanza de la traducción audiovisual. *VII Jornades de traducció a Vic. Interfícies: Apropant la pedagogia de la traducció a les llengües estrangeres* içinde. Vic: Universitat de Vic.
- Chaume, F. (2003b). Teaching audiovisual translation: Some methodological proposals. L. Pérez-González (Ed.), *Speaking in tongues: Language across contexts and users* içinde (ss. 271–302). Universitat de València: Publicacions de la Universitat de València.
- Chouliarakis, L. (2010). Self-mediation: new media and citizenship. *Critical Discourse Studies*, 7(4), 227–232. <https://doi.org/10.1080/17405904.2010.511824>
- Díaz-Cintas, J. (2008). *The didactics of audiovisual translation*. John Benjamins Publishing Company. <https://doi.org/10.1075/btl.77>
- Díaz-Cintas, J. (Ed.). (2009). *New trends in audiovisual translation*. Multilingual Matters. <https://doi.org/10.21832/9781847691552>
- Díaz-Cintas, J., & Massidda, S. (2020). Technological advances in audiovisual translation. M. O'Hagan (Ed.), *The Routledge handbook of translation and technology* içinde (ss. 255–270). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315311258-15>
- Dorado, C., & Orero, P. (2007). Learning teaching audiovisual translation online: a partial achievement. *Perspectives*, 15(3), 191–202. <https://doi.org/10.1080/13670050802153988>
- Enríquez-Aranda, M. (2023). Audiovisual and accessible translation from a transdisciplinary insight: Curriculum design and professional practice for intercultural communication. *8th international conference on higher education advances (HEAd'22)*, 1441–1449. <https://doi.org/10.4995/head23.2023.16279>
- Gottlieb, H. (1992). Subtitling - a new university discipline. C. Dollerup & A. Loddegaard (Ed.), *Teaching translation and interpreting: Training talent and experience. Papers from the first*

- language international conference, Elsinore, Denmark, 1991* içinde (ss. 161–172). John Benjamins Publishing Company. <https://doi.org/10.1075/z.56.26got>
- Harris, B. (1976). The importance of natural translation. *Working papers on bilingualism*, 12, 96–114. <https://eric.ed.gov/?id=ED142035>
- Harris, B., & Sherwood, B. (1978). Translating as an innate skill. D. Gerver & H. W. Sinaiko (Ed.), *Language interpretation and communication* içinde (ss. 155–170). https://doi.org/10.1007/978-1-4615-9077-4_15
- Imhauser, C. (2000). *Curriculum development for screen translation* [Konferans oturumu]. 3rd International Languages and the Media Conference, Berlin, Almanya.
- Ivarsson, J., & Carroll, M. (1998). *Subtitling*. TransEdit HB.
- James, H., Roffe, I., & Thorne, D. (1996). Assessment and skills in screen translation. C. Dollerup & V. Appel (Ed.), *Teaching translation and interpreting 3: New horizons. Papers from the Third Language International Conference, Elsinore, Denmark, 1995* içinde (ss. 177–186). <https://doi.org/10.1075/btl.16.25jam>
- Keskin Gaga, E., & Ataseven, F. (2019). Subtitle translation competences and subtitle translator identity. *Journal of Social Sciences and Education*, 2(1), 187–196. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/719743>
- Korkmaz, P. (2023). *Inclusion of Audio-Description Training in Translation Studies curriculum: a PhD course design* [International Education Congress]. Edu Yayıncılık.
- Kruger, J. (2008). Subtitler training as part of a general training programme in the language professions. J. Díaz-Cintas (Ed.), *The didactics of audiovisual translation* içinde (ss. 71–87). John Benjamins Publishing Company.
- Kurmel, D. (2021). A project based practice in translation education: Music for Peace Foundation and Subtitling. *Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi*, 2021(31), 179–201. <https://doi.org/10.37599/ceviri.1010499>
- Martínez Sierra, J. J. (2008). Hacia una enseñanza más completa de la traducción audiovisual. *Tonos: Revista Electrónica De Estudios Filológicos*, 16(1). <https://www.um.es/tonosdigital/znum16/secciones/estudios-11-Tradaudiovisual.htm>
- Martins, C., & Ferreira, C. (2019). Project-based learning in audiovisual translation. *Journal of Audiovisual Translation*, 2(1), 152–182. <https://doi.org/10.47476/jat.v2i1.109>
- Matamala, A. (2006). Les noves tecnologies en l’ensenyament de la traducció audiovisual. *X Jornades de Traducció i d’Interpretació. Tecnologies a l’abast* içinde. Vic: Universitat de Vic.
- Matamala, A., & Orero, P. (2007). Designing a course on audio description and defining the main competences of the future professional. *Linguistica Antverpiensia New Series – Themes in Translation Studies*, 6, 329–344. <https://doi.org/10.52034/lanstts.v6i.195>
- Morozova, E. V. (2020). Activity-based approach to training students translation analysis of audio-visual products. *Современные Проблемы Науки И Образования (Modern Problems of Science and Education)*, 6. <https://doi.org/10.17513/spno.30418>

- Neves, J. (2008). Training in subtitling for the D/Deaf and the hard-of-hearing. J. Díaz-Cintas (Ed.), *The didactics of audiovisual translation* içinde (ss. 171–189). John Benjamins Publishing Company.
- Oğuz, D. (2020). Orijinal Netflix dizisi “Dark” örnekleriyle görsel-işitsel metinlerde çokkipli metin çözümleme (çevriyazı) yöntemi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 20, 690–708. <https://doi.org/10.29000/rumelide.792325>
- Okyayuz, A. Ş., & Kaya, M. (2017). *Görsel-işitsel çeviri eğitimi*. Siyasal Kitabevi.
- Okyayuz, A. Ş., & Kaya, M. (2018). Görsel-işitsel çeviri sınıflarında yaratıcılığı ve çokdisiplinliğe geçişi desteklemek üzere tasarlanmış eğitim vermek. *Sosyal Bilimler Dergisi / the Journal of Social Science*, 5(20), 18–35. <https://doi.org/10.16990/SOBI DER.4038>
- Oral, A. Z. (2024). Çok dilli görsel-işitsel ürünlerin çevirisinde çevirmen yaklaşım ve yöntemleri üzerine bir inceleme. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 38, 1564–1583. <https://doi.org/10.29000/rumelide.1439979>
- Pedersen, J. (2017). The FAR model: Assessing quality in interlingual subtitling. *The Journal of Specialised Translation*, 28, 210–229. <http://su.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A1134906>
- Rico, C. (2010). Translator training in the European higher education area. *The Interpreter and Translator Trainer*, 4(1), 89–114. <https://doi.org/10.1080/1750399x.2010.10798798>
- Romero-Fresco, P., & Martínez Pérez, J. (2015). Accuracy rate in live subtitling: the NER model. R. Baños-Piñero & J. Díaz-Cintas (Ed.), *Audiovisual translation in a global context* içinde (ss. 28–50). Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1057/9781137552891_3
- Saldanha, G., & O'Brien, S. (2013). *Research methodologies in translation studies*. Routledge.
- Santamaría Guinot, L. (2003). Les TIC i la didàctica de la traducció audiovisual. M. Cánovas, M. González Davies, & L. Keim (Ed.), *VII Jornades de traducció a Vic. Interfícies: Apropant la pedagogia de la traducció a les llengües estrangeres* içinde. Vic: Eumo Editorial.
- Sponholz, C. (2003). *Teaching audiovisual translation: theoretical aspects, market requirements, university training and curriculum development* [Yayımlanmamış tez]. Johannes Gutenberg-Universität Mainz.
- Subtitling tips*. (t.y.). TED. <https://www.ted.com/participate/translate/subtitling-tips>
- Tahir Gürçağlar, Ş. (2016). *Çevirinin ABC'si*. Say Yayınları.
- Talaván, N., & Ávila-Cabrera, J. J. (2021). Creating collaborative subtitling communities to increase access to audiovisual materials in academia. *The Interpreter and Translator Trainer*, 15(1), 118–135. <https://doi.org/10.1080/1750399x.2021.1880305>
- TED Translators*. (t.y.). TED. <https://www.ted.com/about/programs-initiatives/ted-translators>
- TED-Ed. (2013). *Why do Americans and Canadians celebrate Labor Day?* - Kenneth C. Davis [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=YqgmPE2HtkyU>
- TED-Ed. (2014). *Why should you listen to Vivaldi's "Four Seasons"?* - Betsy Schwarm [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=Xcpc8VDsv3c>
- TED-Ed. (2015). *Kasları ne geliştirir?* - Jeffrey Siegel [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=2tM1LFFxeKg>

- TED-Ed. (2016). *Neden Teflon’a hiçbir şey yapışmaz?* - Ashwini Bharathula [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=uXaP43Zbz7U>
- TED-Ed. (2018a). *Can you solve the rogue AI riddle?* - Dan Finkel [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=qMFpOcLroOg>
- TED-Ed. (2018b). *How to build a dark matter detector* - Jenna Saffin [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=PxzNo58pE2c>
- TED-Ed. (2018c). *Why is Aristophanes called “The Father of Comedy”?* - Mark Robinson [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=arQ6U3ev5ic>
- TED-Ed. (2022). *Why is it so hard to escape poverty?* - Ann-Helén Bay [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=D9N7QalOkG8>
- Thawabteh, M. A., & Al-Adwan, A. (2021). The intricacies of voicing over documentaries from English into Arabic: Implications for translator training. *Heliyon*, 7(7), e07302. <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2021.e07302>
- Ukušová, J., & Zahorák, A. (2021). A model of subtitling training in university education. *Journal of Language and Cultural Education*, 9(2), 44–57. <https://doi.org/10.2478/jolace-2021-0010>
- Valdez, S., Secara, A., Perez, E., & Bywood, L. (2023). Audiovisual translation and media accessibility training in the EMT network. *Journal of Audiovisual Translation*, 6(1). <https://doi.org/10.47476/jat.v6i1.2023.238>
- Way, C. (2000). Structuring specialised translation courses. C. Schäffner & B. Adab (Ed.), *Developing translation competence* içinde (ss. 131–142). John Benjamins Publishing Company. <https://doi.org/10.1075/btl.38.13way>

İş İlanları Üzerinden Çevirmenden/Çeviriden Beklenenlere Bir Bakış¹

A Glance at The Expectations from Translators/Translations over Job Postings

Araştırma/Research

Ayşe Sırma YALÇINDAĞ

Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Aydın Üniversitesi, fen-edebiyat fakültesi, İngilizce mütercim ve tercümanlık bölümü, aysesirmayalcindag@aydin.edu.tr, ORCID ID: orcid.org/ 0000-0002-5391-4389

ÖZET

Çevirmen olarak çalışmak isteyenlerden piyasada ne gibi beklentilerin olduğunu bilmenin hem öğrenciler hem de eğitimci açısından faydalı olacağını söylemek mümkündür. Günümüzde çeviri öğrencileri, özellikle çeviri teknolojilerindeki gelişmelere paralel olarak bu alanda çalışma olanaklarının daha kısıtlı hale geldiğini düşünüyor olabilirler. Bu çalışma, günümüz Türkiye’inde çevirmenden beklenenlerin ve bu arada mümkünse beklenti normlarının, yani çeviriden beklenenlerin neler olabileceğini anlamak üzere bir kapı aralamayı amaçlamaktadır. Bu çalışmanın diğer bir amacı ise ileride yapılacak benzer çalışmaları karşılaştırmak üzere bir örnek oluşturmak ve böylece çeviri piyasasının ve çevirmenden beklentilerin ne yönde ilerlediğini saptamaya yardımcı olmaktır. Bu amaçla 23 Mayıs 2024 ve 24 Mayıs 2024’te iki internet sitesinden ‘tercüman’ anahtar sözcüğüyle bulunan iş ilanları çalışmanın başlangıç noktasını oluşturmuştur. Bunlardan, sadece ‘çevirmen’ veya ‘tercüman’ sözcüklerini unvan olarak içerenler veya iş tanımında çeviri bulunanlar çalışma kapsamına alınmıştır. İlanlar; istenen dil ve ikinci dil, yapılacak çeviri türü (sözlü/yazılı), çevirinin yanında çevirmenin yapması beklenen başka işler, gerekli deneyim, mezuniyet koşulları ve sınavlar, tercih edilen cinsiyet, yaş ve çeviriden beklenenler açısından incelenmiştir. Ayrıca bunlar, uluslararası bir standart olan ISO 17100: 2015’te gerekli görülen çevirmen özellikleri ile karşılaştırılmıştır. Çalışmanın sonuçlarına göre, çevirmen ilanlarında istenen niteliklerde öne çıkan bir gereklilik dilde yetkinlik iken ilgili alanlardan mezuniyet ve dil sınavları işe alımda ilanların çoğu tarafından belirtilen bir beklenti değildir. Çalışmadan beklenti normları ile ilgili olarak ortaya çıkan özelliğin ise çeviride akıcılık olduğu söylenebilir.

¹ Bu çalışma, 10-11 Ekim 2024 tarihlerinde gerçekleşen Türkiye’de Çeviribilim Araştırmaları Sempozyumu’nda (TÜÇEVAS) bildiri olarak sunulmuştur.

ABSTRACT

Knowing the expectations from a translator in the market may benefit both the students and the educators. Especially with the advances in translation technologies, translation students may think that their work opportunities have become more limited. This study aims to open a door to understanding what the expectations from translators are and if possible, what the expectations from translations, in other words the expectancy norms, are in today's Turkey. Another aim is to create a sample study for comparison with similar future studies and thus help in predicting the direction of the translation market and of the expectations from the translator. Hence, the job postings found with the keyword 'tercüman' from two websites on 23 May and 24 May 2024 formed the basis for this study. Of these, only the job postings which had 'tercüman' or 'çevirmen', which are words both used as translator or interpreter in Turkish, in their title or in the job description were included in the study. They were analysed with regards to the first/second language demanded, translation type (written/oral), other tasks demanded from the translator besides translation, required experience/education and exams, preferred age/sex for translators and expectations from the translations. Also, these were compared with the translator qualifications in the international standard ISO 17100: 2015. According to the results of the study, while one prominent translator qualification demanded is proficiency in language, most job postings do not state graduation and language exams as expectations. Fluency in translation is a property related to the expectancy norms that can be deduced from the study.

Keywords: translator, translator studies, expectancy norms, job postings

1. Giriş

Çeviri teknolojilerinde ve yapay çevirideki gelişmelerin, çeviri alanında öğrenim görmekte olan öğrencileri bir belirsizlikle karşı karşıya bıraktığı söylenebilir (bkz. Şahin, 2023). Öğrencilerin bugünün iş dünyasında kendilerine olan gereksinimin azaldığını düşünmeleri, kendilerini bu dünyaya nasıl hazırlamaları gerektiğini sorgular durumda olmaları mümkündür. Bu çalışmanın temel amacı, iki internet sitesindeki ilanları inceleyerek bu belirsizliğe bir ışık tutmak, bugünün Türkiye'sinde çevirmenden beklenenleri anlamak üzere bir kapı aralamaktır. İş ilanlarındaki bu beklentiler, çeviri hizmetlerinde uluslararası standartları belirleyen ISO 17100: 2015'te (Bundan sonra ISO 17100 olarak anılacaktır) gerekli çevirmen nitelikleri ile karşılaştırılarak ilanların beklentilerinin uluslararası standartlarla ne kadar uyumlu olduğu da saptanmaya çalışılacaktır. Böylelikle, Andrew Chesterman'ın (2009) çeviribilim içinde *çevirmen çalışmaları* olarak tanımladığı alana bu bağlamda bir katkı yapılması da amaçlanmaktadır.

İş ilanları, çevirmenin yanında çeviriden beklenenler için de bazı söylemler içerebileceğinden çalışmanın bir başka amacı da bu ilanlardaki *beklenti normlarını* (expectancy norms) gözlemlemektir (Chesterman, 2016). Diğer bir amacın ise ileride yapılacak benzer çalışmaların karşılaştırma yapabileceği, çeviri piyasasının nereye evrildiğini ve çevirmenden beklenenlerin nasıl değiştiğini sorgulamakta yararlanabileceği, günümüz Türkiye'sinin kısa bir dilimine ışık tutan bir örnek oluşturmaktır.

Bu çalışma kapsamında iş ilanları iki internet sitesi üzerinden incelenmiştir. Kullanılan internet siteleri indeed.com ve secretcv.com isimli sitelerdir. Bu internet sitelerinin seçilme nedeni bunların hem çok iş ilanı barındıran hem de üyelik gerektirmeyip herkese açık olan siteler olmalarıdır. Herkese açık başka iş ilanı siteleri de bulunmaktadır; bunların hepsindeki ilanlara bakmak bu çalışmanın kapsamını aşacağı için sadece ikisinin kullanılmasına karar verilmiştir. Indeed.com'un seçilmesinde, şirketin internet sitesinde comscore² verilerine dayanarak ayda 500.000'i aşan ilanla dünyanın bir numaralı iş arama sitesi olduğunun belirtilmesi etkili olmuştur (Indeed, t.y.a). Diğer iş ilanı sitesinin Türkiye merkezli bir kuruluşa ait olmasının uygun olacağı düşünülmüş ve diğerlerine göre daha uzun süreden beri faaliyet gösteren yenibiris.com ve secretcv.com³ internet siteleri arasından secretcv.com rastgele seçilmiştir. Veri toplama, bu iki sitede sırasıyla 23 Mayıs ve 24 Mayıs 2024'te gerçekleştirilmiştir. Tüm iş ilanları arasında arama yaparken *tercüman*⁴ anahtar sözcüğü kullanılmıştır. Bu anahtar sözcükle arama yapıldığında indeed.com'dan 102, secretcv.com'dan 23 iş ilanı elde edilmiş (indeed, t.y.b; secretcv, t.y.b), bunlardan hem iş unvanında çevirmen veya tercüman ibaresi bulunmayan hem de beklenen görevler bölümünde çeviri olmayanlar⁵ çalışma kapsamına alınmamıştır. İş unvanında veya iş tanımında çeviri, tercüme, çevirmen, tercüman ibaresi bulunanlar çalışmaya dahil edilmiş ve tüm bulgular bunlar üzerinden elde edilmiştir. Aynı firmada aynı pozisyon için her iki sitede de ilan varsa bunlardan da sadece biri çalışmaya alınmıştır.

Bu ölçütlere uygun, 42 firmaya ait toplam 64 ilan bulunmuştur. Bu ilanlar araştırmanın veri setini⁶ oluşturmuş ve bu veri ile edilen bulgular değerlendirilmiştir. Bu 64 ilanda çevirmen arayan sektörlerin neler olduğuna bakılmış ve hangi sektörde, hangi sayıda çevirmen talebi olduğu saptanmıştır. Daha sonra beklentilerin hangi kategorilerde inceleneceğine karar verilmiştir. Bu beklenti kategorilerinin belirlenmesinde bunların genellikle iş ilanlarında bulunan ve hatta ilanlarda benzer şekilde sınıflanan özellikler olması ve bunların çeviri eğitiminde/öğrencileri yönlendirmede işe yarayabileceğinin düşünülmesi etkili olmuştur. Bu şekilde belirlenen ve incelenen kategoriler şunlardır:

- (1) İstenen dil ve ikinci dil,
- (2) Yapılacak çeviri türü (sözlü/yazılı),
- (3) İstenen deneyim,
- (4) Çevirinin yanında çevirmenden beklenen başka görevler,
- (5) Mezuniyet/sınav/sertifika koşulları,
- (6) İstenen yabancı dil düzeyine ait ifadeler,

² Comscore dijital platformlarda kullanıcı ölçümleri yapan bir medya ölçüm şirketidir (Comscore, t.y.).

³ Hem yenibiris.com hem de secretcv.com 2000 yılından beri faaldir (Akgün, 2023; Secretcv, t.y.a).

⁴ Anahtar sözcük olarak *çevirmen* ve *tercüman* denenmiş, *tercüman* anahtar sözcüğüyle daha fazla sonuç alındığı için bu anahtar kelimeyle elde edilen sonuçlar irdelenmiştir.

⁵ Örneğin bu arama sözcüğüyle çıkan bazı öğretmenlik pozisyonları

⁶ Veri setinden örnekler için bkz. Ek 1.

-
- (7) İstenen teknolojik beceriler,
 - (8) Cinsiyet/yaş tercihi,
 - (9) Çeviriden beklenenler.

Çalışmanın amacı doğrultusunda, bu kategorilerde çevirmenden/çeviriden ne gibi beklentiler olduğu veri seti üzerinden nitel olarak yorumlanmış ve nicel analizlerle desteklenmiştir. Çalışmanın bundan sonraki bölümlerinde bu çalışmanın kuramsal çerçevesi çizilecek, bulgular sunulacak ve elde edilen sonuçlar tartışılacaktır.

2. Kuramsal Çerçeve

Bu çalışmada kuramsal çerçeve olarak Andrew Chesterman'ın çevirmen araştırmaları ve beklenti normları kavramlarından yararlanılacaktır. Bu bölümde bu kavramlar hakkında bilgi verilecek ve ayrıca çeviri hizmeti sağlayıcıları için uluslararası bir standart olan ISO 17100'nin (Çeviri Hizmetleri: Çeviri Hizmetleri için Gereklilikler) sunduğu çevirmen gereklilikleri de daha sonraki tartışma için sunulacaktır.

2.1 Çevirmen Araştırmaları

Chesterman, çeviribilimde bir alt alan olarak önerdiği çevirmen çalışmalarını, yazılı ve sözlü çevirmenler üzerine ve çevirmenleri “birincil ve açık seçik” odak olarak yapılan çalışmalar olarak tanımlamaktadır (2009, ss. 13-14). Çevirmen araştırmalarında metinlerin ikinci planda olduğunu ve çevirmen araştırmalarının sorularının çevirmenleri birinci öncelik olarak ele aldığını söyleyen Chesterman, bu çalışmaları çeviri sosyolojisi ile ilişkilendirmektedir (s. 14). Chesterman'a göre çeviri sosyolojisi üçe ayrılabilir: ürün olarak çevirilerin sosyolojisi, çevirmenlerin sosyolojisi ve süreç olarak çevirinin sosyolojisi (2006, s. 12). Chesterman, çevirmenlerin sosyolojisi alt başlığı altında ele alınabilecek çalışmalar arasında şunları saymaktadır: “[...] farklı kültürlerdeki (farklı türlerdeki) çevirmenlerin statüleri, maaş oranları, çalışma koşulları, rol modelleri ve çevirmenin habitusu, profesyonel örgütler, akreditasyon dizgeleri, çevirmen ağları, telif hakları” (2009, s. 16)⁷. Cinsiyet, toplumsal cinsiyet ve güç ilişkilerinin çevirmeni nasıl etkilediği; basında ve yazında çevirmenin nasıl temsil edildiği; çevirmenlerin, işleri hakkındaki yazı, röportaj, önsöz gibi metinlerle ortaya koydukları yaklaşımlar; çevirmen ideolojisi, çeviri etiği; gönüllü çevirmenler ve eylemci çevirmenler hakkında yapılan çalışmalar da Chesterman tarafından bu alanda çalışılabilecek diğer konulara örnek olarak verilmektedir (ss. 16-17).

Chesterman (2009, ss. 19-20), bir ‘eyleyen’ modeli olarak da adlandırılabilceğini dile getirdiği çevirmen çalışmalarını da üçe ayırmaktadır. Buna göre çevirmenler üzerine yapılabilecek araştırmalar kültürel, bilişsel ve sosyolojik alanlarda yürütülebilir. İş ilanları üzerinden çevirmenden beklenenleri araştırma amacıyla olan bu çalışma için ise çevirmen çalışmalarının en çok üçüncü dalının yani sosyolojik alanın uygun olduğu söylenebilir çünkü bu dal çevirmenlerin sosyal ağları, “başka gruplarla ve ilgili teknolojiyle ilişkileri”, çalışma süreçleri, vb. ile ilgilenir (s. 19). Bu çalışmayla, çevirmen

⁷ Aksi belirtilmediği takdirde bu çalışmadaki tüm çeviriler yazara aittir.

çalışmalarının bu dalında bir araştırma yapılarak 2024 Türkiye'sinin bir döneminde çevirmenlerin neler beklediğine dair ipuçları elde edilmeye çalışılmıştır.

2.2 Beklenti Normları

Çeviribilimde ilk kez Gideon Toury (1995) tarafından kullanılan “norm” kavramının tanımı, “bir topluluk tarafından paylaşılan – neyin doğru veya yanlış, yeterli veya yetersiz olduğuna dair – genel değer ve fikirlerin belirli durumlar için uygun ve uygulanabilir performans yönergelerine çevrilmesi” olarak yapılmıştır (Toury, 1995, s. 55). Normlar; kültürlere, toplumlara ve zamana göre değişebilen sosyokültürel kısıtlardır ve kişilerin bunları eğitim ve içinde bulundukları toplumsal durumlar yoluyla kazandıkları kabul edilir (Munday, 2016, s. 16). Toury'nin norm kavramı, çeviribilim alanında, özellikle de yazılı çeviri üzerine birçok çalışmada kullanılmıştır (Baker, 2009, s. 189).

Normlar üzerinde çalışma yapan bir diğer araştırmacı Andrew Chesterman'dır. Toury'nin normları daha çok metinlerle ilgili iken Chesterman'ın normları çevirinin daha çok sosyal tarafıyla ilgilenir (Tahir Gürçağlar, 2011, s. 139). Toury'nin öncül ve çeviri-süreci normlarına⁸ farklı bir açıdan bakıp normları ürün ve süreç açısından değerlendiren Chesterman (2016, s. 65), süreç normlarını çeviri sürecini düzenleyen normlar olarak değerlendirir ve bunları “uzmanlık normları” (professional norms) olarak adlandırır. Chesterman'a göre uzmanlık normları üç alanda incelenebilir: çevirmenin çeviriyi isteyene, kaynak metnin yazarına, okuyuculara ve çevirmen olarak kendisine bağlılığını yöneten *hesap verebilirlik normu* (accountability norm), herhangi bir durumda bütün tarafların iletişimini artırmaya ve çevirmenin iletişim uzmanı özelliğini ortaya koymasına yönelik *iletişim normu* (communication norm) ve erek metin ile kaynak metin arasında uygun bir benzerliğe yön veren *ilişki normu* (relation norm) (2016, ss. 66-67).

Chesterman ürün normlarına ise beklenti normları adını vermektedir çünkü bunlar erek kitle tarafından şekillendirilir (2016, s. 62). Beklenti normları Chesterman tarafından şu şekilde tanımlanmaktadır:

Beklenti normları (belirli bir türdeki) bir çevirinin okuyucuları tarafından (bu türdeki) bir çevirinin nasıl olması gerektiği hakkındaki beklentileri ile oluşur. Bu beklentiler kısmen erek kültürdeki baskın çeviri geleneği ve kısmen de erek dildeki (benzer bir metin türüne ait) paralel metinlerin biçimi, yani erek kültürdeki baskın sahneler ve çerçeveler ile belirlenir (krş. Hermans 1991). Ekonomik ve ideolojik etkenler, kültürler içinde ve arasındaki güç ilişkileri ve benzerlerinden de etkilenebilir. (Chesterman, 2016, s. 62)⁹

Araştırma kapsamında beklenti normları ile ilgili Türkiye'de yapılan başka çalışmalar da incelenmiştir. Bunlardan bir kısmı sözlü çevirilerdeki beklentilerle ilgilidir¹⁰. Sözlü çevirilerdeki beklentilerle ilgili çalışmalardan ikisi, elinizdeki çalışmanın da araştırdığı, çevirmenleri çevirmenliğin yanında başka görevlerin de bekleyip beklemediği konusuna da eğilmektedir. Bunlardan Olcay Şener Erkırtay ve Şeyda Kınal'ın (2021) çalışması sağlık sektöründe hasta ile doktor arasında sözlü çevirmenlik yapan

⁸ Gideon Toury'nin çeviri normlarının türleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Toury (1995).

⁹ Metnin içinde Theo Hermans'tan yapılan alıntı Chesterman'a aittir.

¹⁰ Sözlü çevirideki örnekler için bkz. Özkaya (2015), Şener Erkırtay & Kınal (2021), Şener Erkırtay (2021), Şahin (2023), Arslan (2024).

çevirmenleri, beklenti ve uzmanlık normları açısından tartışmaktadır. Bu çalışmaya göre doktorlar, çevirmenleri bir yandan sadece dil uzmanı olarak nitelendirmekte, bir yandan da uygulamada onları çok çeşitli görevleri yapan bir kişi olarak algılamaktadırlar. Şener Erkırtay'ın (2021) hastane yöneticileri ve doktorların sözlü çevirmenlerden beklentileri üzerine daha kapsamlı bir araştırma yaptığı doktora tezinde de en ön plandaki beklentinin dil edinci olduğu ortaya çıkmakla beraber hem hastane yöneticilerinin hem de doktorların sözlü çevirmenlerden başka görevler de yapmalarını bekledikleri görülmektedir. Bu çalışmalardan hareketle, tıp alanında sözlü çevirmen olarak çalışanları, sadece çevirmenlik değil başka görevlerin de beklediği söylenebilir.

Türkiye’de beklenti normlarının araştırıldığı çalışmaların bir kısmı da yazılı çevirilerle ilgilidir. Bunlardan, beklenti normlarına edebiyat alanında Ahmet Hamdi Tanpınar'ın *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* üzerinden bakan Büşra Yaman'ın (2017) çalışması, beklenti normlarını yan metinler ve çevirmen stratejileri üzerinden araştırmaktadır. Yaman'ın (2017) bu çalışmadaki gözlemlerinden biri, çevirmenlerin, yan metinlerle, okuyucuda rahat ve doğal bir okuma deneyimi beklentisi oluşturduklarıdır. Böylece en azından bu çeviri için rahat ve doğal bir dil kullanımının bir beklenti normu olarak ortaya çıktığını söylemek mümkündür.

İncelen çalışmalarda çeşitli alanlarda beklenti normlarının araştırıldığı görülmektedir ancak iş ilanlarında beklenti normlarının ipuçlarının arandığı bir çalışmaya rastlanmamıştır. İş ilanlarında çeviriden ne beklendiğine dair ipuçları olması muhtemel olduğundan bu çalışma kapsamında incelen ilanlarda beklenti normlarının da izi sürülecektir.

2.3 ISO 17100'e göre Çevirmende Gerekli Nitelikler

ISO (Uluslararası Standartlar Kuruluşu) çeşitli sanayi süreçleri ve hizmetler için standartları belirleyip uygun kurumları sertifikalandıran bir kuruluştur. ISO 17100 bu kuruluş tarafından oluşturulmuştur ve büyüklük fark etmeksizin çeviri hizmeti sağlayıcılarının uygulamaya koyması gereken şartları ve çeviri sürecinin “çeviri hizmetlerinin kalitesini ve sağlanmasını doğrudan etkileyen tüm yönleri için gereklilikleri belirler” (ISO, 2015). Bu standart sadece yazılı çeviri hizmetleriyle ilgilidir¹¹.

ISO 17100'e göre çevirmen aşağıdaki niteliklerden en az birine sahip olmalıdır ve çeviri hizmeti sağlayıcıları, onlardan bu niteliklerden en az birine sahip olduklarına dair belgeyi almalıdır:

- (a) Geçerliliği kabul edilen bir yükseköğretim kurumundan çeviri, dilbilim veya dil çalışmaları alanından bir diploma veya önemli ölçüde çeviri eğitimi içeren eşdeğer bir diploma almış olmak,
- (b) Geçerliliği kabul edilen bir yükseköğretim kurumundan başka herhangi bir alanda diploma almış olmak ve çeviride iki yıllık tam zamanlı profesyonel deneyime sahip olmak,

¹¹ Bu standarttan sonra 2017’de makine çevirisi çıktısının düzeltilmesi ile ilgili ISO 18587:2017 ve 2023’te sözlü çeviriyi de içeren ISO 20539:2023 yayınlanmıştır. Bu dokümanlara çalışma kapsamında ulaşılamadığından ve bunların da benzer gereklilikler sunabilecekleri düşünüldüğünden bu çalışmada ISO 17100:2015 kullanılmıştır.

(c) Çeviride beş yıllık tam zamanlı profesyonel deneyime sahip olmak (ATC Certification, 2021, para. 6)

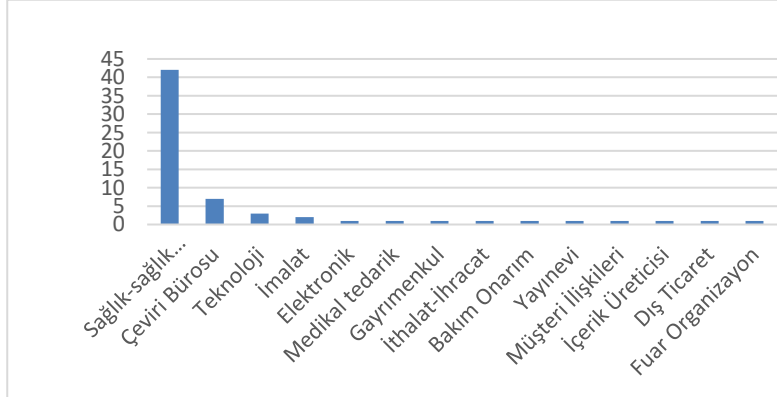
ISO 17100'ün, çeviri hizmeti sağlayıcılarının bünyelerinde barındırdığı yazılı çevirmenlerden beklentilerinin bu işteki kaliteyi sağlamaya yönelik olduğu düşünülürse bu sertifikalandırmaya tabi olan yerlerde çalışan çevirmenlerde bu özelliklerin olmasının da çeviride kaliteyi arttıracakı düşünülebilir. Bu çalışmada, bu uluslararası standartlardaki beklentilerle ilanlarda ortaya çıkan piyasadaki beklentiler de karşılaştırılacaktır.

3. Bulgular

Çalışmanın giriş bölümünde açıklanan yöntemle incelenen veri setinden çeşitli bulgular elde edilmiştir. Elbette ki bu bulgular kısa bir döneme ait, o dönemdeki tüm iş ilanlarını kapsamayan kısıtlı verilerden elde edilmiştir. Ancak yine de çevirmenden ve çeviriden beklenenler hakkında çeşitli ipuçları verebilecekleri düşünülmektedir. Bu bölümde bu bulgular sunulacaktır. Çevirmen ve çeviride aranan niteliklere geçilmeden önce tüm ilanların sektörleri incelenerek belirlenen tarihte hangi sektörde kaç çevirmen arandığına bakılmıştır:

Şekil 1

Çevirmen Arayan Sektörlerdeki İlan Sayısı

Şekil 1'de, 14 sektördeki 64 iş ilanından 42'sinin sağlık sektörü ve sağlık turizmi alanında olduğu görülmüştür ki bu, toplam ilan sayısının çok büyük bir oranına, %65,6'sına denk gelmektedir. Sağlık alanını 7 ilanla çeviri büroları takip etmektedir. Teknoloji sektörü 3 ilanla, imalat sektörü ise 2 ilanla tek ilana sahip diğer sektörlerin önünde yer almaktadır.

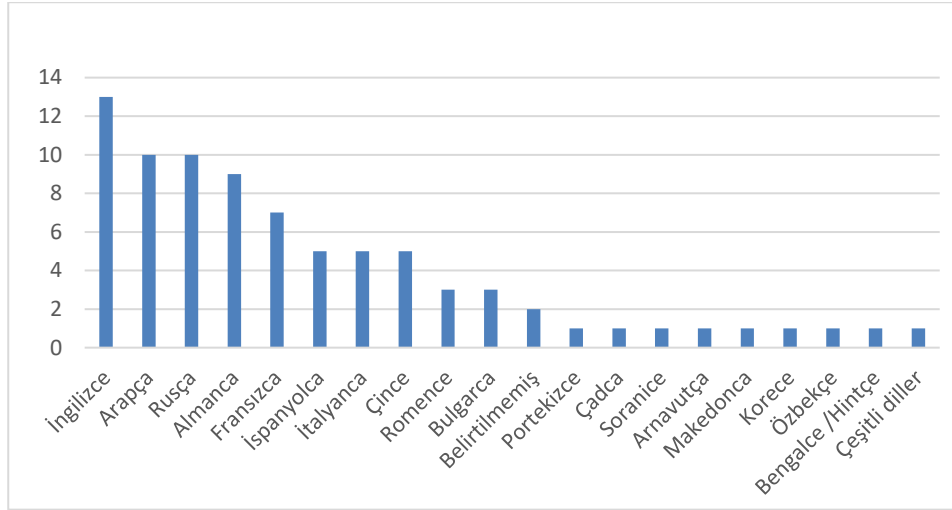
3.1 İş İlanlarına Göre Çevirmen/Çeviri ile İlgili Beklentiler:

3.1.1 İstenen Dil ve İkinci Dil

İş ilanlarında aranan niteliklere bakılırken öncelikle hangi dillerde çevirmen arandığı incelenmiştir.

Şekil 2

Çevirmenlerde Aranılan Dile Göre İlan Sayısı

Verilere göre çok sayıda dilde çevirmen arandığı görülmektedir. İlanlarda en çok İngilizce bilen çevirmen aramaktadır. Bunu Arapça ve Rusça izlemektedir. Çalışma kapsamında ilanlarda zorunlu olarak istenen ikinci dile de bakılmış, toplam 7 ilanda ikinci dilin zorunlu olduğu görülmüştür. İstenen birinci yabancı dile benzer şekilde bunlarda da İngilizce dört ilan ile başı çekmekte, iki ilanla Rusça ve bir ilanla Fransızca onu takip etmektedir. İkinci dilin, zorunlu olmasa da tercihen istendiği belirtilen iki ilandan birinde İngilizce, birinde de Arnavutça tercih edilen ikinci yabancı dildir.

3.1.2 Yazılı mı? Sözlü mü?

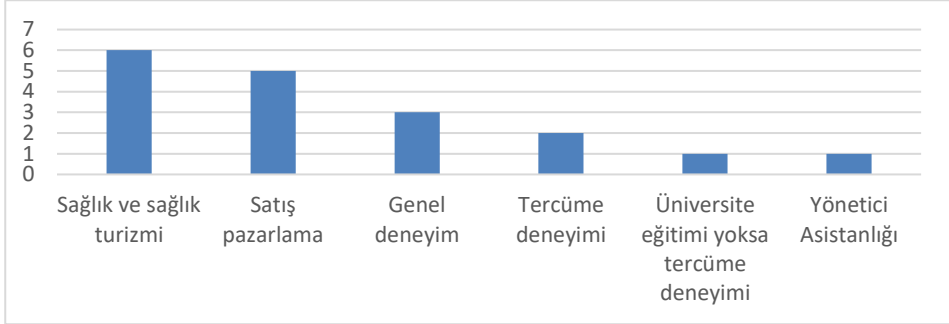
İş ilanlarında iş tanımının sözlü çeviri mi yazılı çeviri mi içerdiğine bakıldığında sadece yazılı ya da sadece sözlü çeviri yapacak eleman aradığını belirtenlerin sayısının oldukça az olduğu görülmüştür. Sadece yazılı çevirmen arayan ilanların sayısı 3, sadece sözlü çevirmen arayan ilanların sayısı 1'dir. Çevirmenden hem sözlü hem de yazılı çeviri bekleyen ilan sayısı 15 iken bu konuya hiç değinmeyen ilan sayısı 45'tir ve büyük çoğunluğu oluşturmaktadır.

3.1.3 Beklenen Deneyim

İncelenen çevirmen ilanlarında deneyim isteyen ilanlardan bazıları zorunlu deneyim isterken bazıları deneyimi zorunlu tutmamakla birlikte tercih etmektedir. On sekiz ilanda deneyim zorunlu görülmekte, 25 ilanda tercih sebebi olarak ortaya çıkmaktadır.

Şekil 3

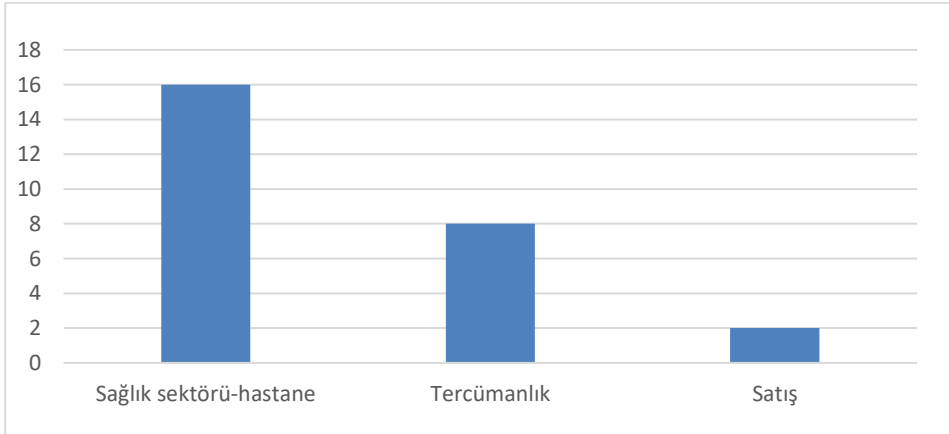
Çevirmenlerde İstenen Zorunlu Deneyim Alanına göre İlan Sayısı

Zorunlu deneyim isteyen ilanlarda sağlık ve sağlık turizmi alanında deneyim en çok ilanla başı çekerken satış/pazarlamada deneyim de bunu takip etmektedir. Toplam 64 ilandan sadece 2'si tercüme deneyimini zorunlu görmektedir.

Şekil 4

Çevirmenlerde Tercihen İstenen Deneyim Alanına göre İlan Sayısı

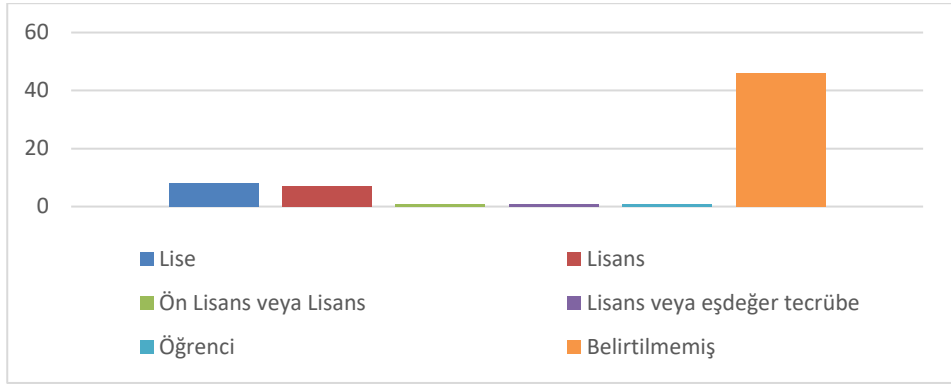
Tercihen istenen deneyimde yine sağlık alanında deneyimin birinci sırada olduğu görülmektedir. Zorunlu tercihlerden farklı olarak daha önceki bir tercümanlık deneyimi burada en çok tercih edilen ikinci deneyim tipi olarak ortaya çıkmaktadır. Tercümanlık deneyiminin hangi alanda olmasının istendiğine dair beş ilanda bir bilgi bulunmamasına rağmen, üç ilan hangi alanda çeviri deneyiminin tercih edildiği belirtilmiştir ki bunlardan ikisi medikal (tıbbi) çeviri, biri de kitap çevirisidir. Satış deneyimi ise zorunlu deneyim isteyen ilanlardaki sayıdan az olsa da tercihen deneyim isteyen ilanlar arasında da yer almıştır.

3.1.4 Beklenen Mezuniyet Koşulları

Bu çalışmada, iş ilanlarında, çevirmen olarak çalışacak kişiler için ne gibi mezuniyet koşulları olduğu da araştırılmıştır. Bu mezuniyet koşullarının bazılarının zorunlu olduğu, bazılarının da tercih edildiği gözlenmektedir.

Şekil 5

Çevirmenlerden Zorunlu İstenen Mezuniyet Koşuluna göre İlan Sayıları

Şekil 5'te de görüldüğü gibi 64 ilandan büyük çoğunluğunu oluşturacak şekilde 45 ilanda mezuniyet koşulu bulunmamaktadır. Dokuz ilanda lise mezuniyeti alt koşul olarak bulunurken bunu 7 ilanla lisans mezuniyet koşulu takip etmektedir. Birer ilanda da “ön lisans veya lisans”, “lisans veya eşdeğer tecrübe” ve “öğrenci” ifadeleri beklenen mezuniyet koşullarını belirtmektedir.

Zorunlu olmayıp tercih edilen mezuniyet koşulları ise 4 ilanda görülmektedir. Bunlar ikisinde ön lisans/lisans, üçünde de lisans mezuniyeti tercih edilmektedir.

3.1.5 Mezuniyet Bölümü/Sınav/Sertifika Koşulları

İncelenen ilanların 53'ünde bir mezuniyet bölümü, sınav sonucu veya sertifika koşulu olmadığı görülmektedir. Bu konulardaki beklenti sadece 11 ilanda görülmektedir. Mezuniyet bölümü olarak yalnızca mütercim ve tercümanlık veya çeviribilim bölümlerini zorunlu gereklilik olarak sunan bir ilan bulunmamaktadır. Mezuniyet bölümü gereklilikleri ilanlarda şu şekilde ifadelerle yer almıştır (Indeed, t.y.b; secretcv, t.y.b)¹²:

(1) Üniversitelerin tercümanlık, yabancı dil öğretmenlik ya da dil edebiyat bölümlerinden mezun

(2) İlgili üniversitelerden

(3) Üniversitelerin Almanca öğretmenliği bölümünden mezun olmak

(4) Üniversitelerin ilgili bölümlerinden (Çin Dili ve Edebiyatı, Sinoloji vb.) mezun

¹² İş ilanlarındaki ifadelerde bulunan dilbilgisi/yazım yanlışları, çalışmaya alınırken düzeltilmiştir.

(5) Üniversitelerin lisans düzeyinde bölümlerinden tercihen sosyal içerikli (Turizm, İletişim İşletme, Uluslararası İlişkiler, Pazarlama) bölümlerinden mezun olmak

(6) Rusça dillerinin ilgili bölümlerinden mezun / Tüm dünya dillerinin mütercim tercümanlık, dil ve edebiyat, dil bilimi ve çeviri bilimi bölümlerinden mezun

(7) Son üç yıl içerisinde Tömer, YDS gibi sınavlardan en az 65 puan almış olan veya lisans düzeyinde mütercim ve tercümanlık bölümünden mezun olduğuna dair belgeye sahip olan

(8) Üniversitelerin tercümanlık, yabancı dil öğretmenlik ya da dil edebiyat bölümlerinden mezun

Bu bulgulardan çeviribilim/mütercim ve tercümanlık mezuniyetinin çoğu ilanda bir gereklilik olarak görülmemesine rağmen dil ile ilgili bir mezuniyet isteyen tüm ilanlarda olduğu anlaşılmaktadır.

Herhangi bir dil sınavında başarı sadece üç ilanda bir beklenti olarak ortaya çıkmaktadır. Bunlardan biri; Arapça, İngilizce, Rusça tercüman arayışı olan bir iş ilanıdır¹³. TÖMER ve YDS gibi dili değerlendiren sınavlardan en az 65 alınmasını bekleyen bu ilan TÖMER'i de içermesi bakımından anadili Türkçe olmayanlara yönelik olabilir çünkü TÖMER Türkçe dilini tanıtmak, yaygınlaştırmak ve yabancılara öğretmek amacıyla kurulmuş bir kurumdur ve sınavlarla sertifikasyon vermektedir (TÖMER, t.y.). Çince-Türkçe çeviri yapabilecek asistan ve pazarlama asistanı arayan iki diğer ilanda da Çince düzeyini ölçen HSK 5 veya HSK 6 sınavlarından başarılı olma koşulu vardır. Belgelendirme koşulu olan bir başka ilanın ise İspanyolca çevirmen ilanı olduğu görülmektedir. Bu ilanda başvuracak kişilerden İspanyolca bilgisini belgelemeleri beklenmektedir.

3.1.6 Farklı Görev Beklentisi

İncelen iş ilanlarının 28'inde çevirmenliğin yanında ana iş¹⁴ veya yan iş olarak başka görevler de beklendiği görülmektedir. Bu görevlerin bazıları unvan kısmında bazıları da iş tanımlarında belirtilmektedir. Aşağıdaki şekilde bu 28 ilandaki çevirmenlerin başka hangi pozisyonlarda çalışması beklendiği verilmiştir.

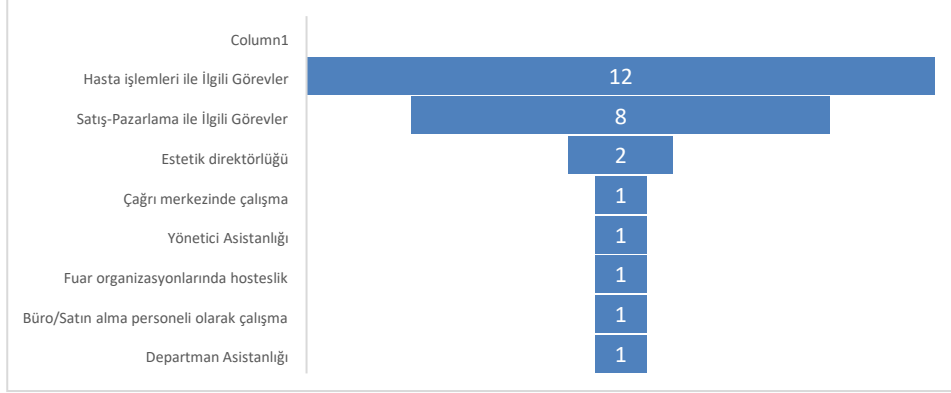
Sağlık ve sağlık turizmi sektöründeki iş ilanlarının sayıca en fazla olmasına paralel olarak hastaların işlemlerinde çeşitli görevler almak en çok istenen ek iş olarak ortaya çıkmaktadır. Satış-pazarlama görevlerinde rol üstlenmek de çevirmenlerden beklenen görevler arasında ikinci sırayı almaktadır. Şekil 5'te görülen bulgular, çeviri yapacak kişileri çeşitli başka görevlerin de bekleyebileceğini göstermektedir.

¹³ Bu ilandaki sınav sonucu gerekliliği, lisans düzeyinde mütercim ve tercümanlık bölümünden mezun olunması durumunda geçerlidir.

¹⁴ Örneğin bir ilanda yönetici asistanlığı ana iş olarak görünmekte ama iş tanımında çeviri yapmasının da beklendiği belirtilmektedir.

Şekil 6

Çevirmenlerden Çevirmenliğin Yanında Beklenen Görevlere göre İlan Sayıları

3.1.7 Dil Düzeyi Beklentisi

İlanlarda çevirmen olarak çalışacak kişilerden beklenen dil seviyesi de çeşitli ifadelerle belirtilmektedir. Bunlarda dile hâkimiyet çeşitli şekillerde vurgulanmaktadır: “dile ileri seviyede hâkim”, “dile çok iyi düzeyde hâkim”, “iki dile ileri seviyede hâkim”, “sözlü ve yazılı dile hâkim” gibi. Birçok ilanda ise ana dil seviyesinde dil istenmektedir. Dokuz ilanda “dile native¹⁵ düzeyde hâkim olabilen”, 5 ilanda “dili ana dil seviyesinde olan”, 3 ilanda “ana dil düzeyinde dil bilen”, 3 ilanda “dili ana dil seviyesinde yazılı ve sözlü olarak kullanan”, 2’şer ilanda “dili en az C1 seviyesinde veya ana dili olarak bilen”, “Türkçeden başka iki dili ana dili gibi konuşabilen”, “dili en az C1 seviyesinde veya ana dili olarak bilen”, bir ilanda da “ana dil ve ileri seviye” ifadeleri geçmektedir¹⁶. Yabancı dil düzeyi ile ilgili başka bir beklenen özellik akıcılık olarak görülmektedir. “İleri sevide akıcı”, “günlük dili akıcı bir şekilde konuşabilen”, “Türkçeden başka iki dilde akıcı olan”, “çeşitli dillerde akıcı” ifadeleri 1’er ilan metninde bulunmaktadır. Ayrıca 2’şer ilanda “Türkçeyi akıcı bir şekilde konuşabilen”, “dili akıcı konuşabilen” ve 3 ilanda da “akıcı konuşabilen” denerek akıcılık beklentisi belirtilmiştir. Bazı ilanlardaki “uzman olduğu dili her iki yönde de kullanan”, “iki dile ileri seviyede hâkim” gibi ifadelerle çeviride her iki dildeki yetkinliğin vurgulanmış olduğu söylenebilir. Diğer bazı ilanlarda ise dil becerileri için daha az iddialı beklenti ifadeleri kullanılmış görülmektedir: ‘İyi derecede dil’ ve ‘İyi dil becerileri’ bunlara örnekler.

¹⁵ Bu sözcük İngilizce olmasına rağmen ilan metnlerinde bu şekilde geçtiği için buraya böyle alınmıştır. Native dille birlikte kullanıldığında birinin ilk öğrendiği dil anlamındadır (Cambridge, t.y.) burada dil sözcüğü ile birlikte kullanılmamasına rağmen dil bağlamında kullanıldığı için bu anlamda yani Türkçedeki ana dil anlamında kullanıldığı düşünülebilir.

¹⁶ Buradaki ilanlarda birden fazla ilanda bire bir tekrarlanan ifadeler aynı firmanın farklı dillerdeki çevirmenler arayan ilanları olması nedeniyle olabilir.

3.1.8 Teknoloji Becerileri Beklentileri

İncelenen ilanların 17'sinde teknolojik becerilerle ilgili olan beklentiler yer almaktadır. İlanlardaki, çeviriyle en yakın ilişkisi olan teknolojik beceri, ilanda "tercihen 'Trados' programını kullanabilen" şeklinde ifade edilen, Trados isimli bilgisayar destekli çeviri¹⁷ sistemini kullanma becerisidir. Bu beklentinin bulunduğu tek ilan, yazılı çeviri yapacak bir medikal çevirmen arayışında olan bir ilandır. Bunun dışında Microsoft Office¹⁸ programlarının farklı düzeylerde kullanımı da 14 ilanda beklenti olarak ortaya çıkmaktadır. Bu ilanlardan bazıları bu beceriyi "tercihen" olarak belirtmiştir. Bir ilanda WordPress¹⁹ altyapısını bilmenin bir tercih sebebi olduğu, bir ilanda da CRM²⁰ programlarına hâkim olmanın beklendiği yazmaktadır. Bazı ilanlarda ise bir ilanda "bilgisayar kullanımı", bir ilanda da "temel bilgisayar ve Office becerilerine sahip, mail ve sosyal medya konularında temel seviyede bilgi sahibi" olarak verilen beklentilerde görüldüğü gibi daha temel teknolojik beceriler yeterli görülmektedir.

3.1.9 Yaş ve Cinsiyet Beklentisi

Çoğu ilanda yaş ve cinsiyet belirtilmemesine rağmen dört ilanda bunlara değinildiği görülmüştür. Yaş tercihi dört ilanda, cinsiyet tercihi bir ilanda belirtilmiştir; yaş tercihinin belirten ilanlardan biri aynı zamanda cinsiyet tercihinin de belirtmiştir. Yaş tercihinin belirten iki ilan beklentilerini "20-30" yaş arası olarak dile getirirken iki ilan "genç" olarak ifade etmiştir. Cinsiyet beklentisini "kadın" olarak ortaya koyan ilan aynı zamanda yaş tercihinin "20-30" olarak belirten ilanlardan biridir.

3.1.8 Çeviriden Beklentiler

Bu çalışmanın amaçlarından biri çevirmenden beklenenlerin yanı sıra çeviriden beklenenlerin de ilanlar üzerinden anlaşılmaya çalışılmasıdır. Bu amaçla incelenen metinlerde doğrudan çevirilerden beklentilerle ilgili iki ilana rastlanmıştır. Bunlardan birinde çevirmenden "İngilizceden Türkçeye ve Türkçeden İngilizceye tercümeleri akıcı ve sorunsuz yapabilecek" olması beklenmektedir. Bir çeviri bürosunun ilanında çeviriden beklentiler ile ilgili şu ifadeler ise daha detaylıdır: "Dokümanların çevirilerini hedef kültür, doğru terminoloji ve doğru dil yapısı bağlamında gerçekleştirmek, [...] çevirisi

¹⁷ Bilgisayar destekli çeviri araçları kaynak metin ve erek metin birimlerini çiftler halinde karşılaştırır. Daha önceki çevirilerin veri tabanlarını oluşturmada kullanılan çeviri belleği üzerinden bu çiftler arasındaki benzerlikleri gösterir. Bu da çevirmenin hızını ve başka çevirmenlerle arasındaki tutarlılığı artırır (Munday, 2016, s. 289).

¹⁸ "Microsoft Office, 1989 yılında Microsoft tarafından tanıtılan, Microsoft Windows ve MacOS işletim sistemlerinde biriyle ilişkili masaüstü uygulamaları, sunucular ve hizmetler sunan bir ticari ofis yazılım paketidir[...] Şu anda ofis işleri için kullanılan en yaygın yazılım, Microsoft Word gibi kelime işlemci yazılımları, Microsoft Excel gibi elektronik tablo yazılımları ve Microsoft PowerPoint gibi sunum yazılımlarıdır" (İstanbul Gelişim Üniversitesi, t.y., para.1,4)

¹⁹ WordPress kişilerin kendi internet sitelerini veya bloglarını oluşturmalarına yarayan açık kaynaklı bir içerik yönetim sistemidir (krş. Kinsta, 2024)

²⁰ CRM, yani Müşteri İlişkileri Yönetimi (Customer Relations Management) "[s]atış öncesi ve satış sonrası tüm müşteri ilişkilerini yönetmektir. CRM programı, kullanıcıların, pazarlama, satış, müşteri ilişkileri ve diğer tüm operasyonel süreçlerinin yönetildiği bir otomasyondur" (Mysoft, t.y., para. 3-4)"

yapılan metnin orijinal mesajı ve tonu taşıdığından emin olmak”. Bu doğrultuda, çeviriden beklentilerin de net bir şekilde ifade edildiği belirtilebilir.

4. Tartışma

Yapılan incelemede birçok farklı alanda çevirmen talebi olduğu ama en çok çevirmenin sağlık sektöründe arandığı görülmüştür. Sağlık sektörü deneyiminin de bazı ilanlarda zorunlu veya tercihen istendiği, iki ilanda da tıbbi çeviri deneyiminin tercih sebebi olduğu ortaya çıkmıştır. Bunlardan hareketle, eğitimde buna yönelik adımlar atmanın önemli olduğu söylenebilir. Çevirmen arayan sektörlerde sağlık sektöründen sonra en çok talebin ise çeviri bürolarından olduğu anlaşılmaktadır. İş ilanlarının çoğunda çevirmenden sözlü mü yazılı mı çeviri isteneceği belirtilmemektedir. Bu konuda bir tercih belli etmeyen 45 ilanın, alacağı elemanları hem sözlü hem de yazılı çeviri yaptırmak üzere almak istediği düşünülebilir. Bu yüzden piyasada genellikle çevirmenden sadece yazılı veya sözlü çeviri değil her ikisini de yapması beklendiğini söylemek olasıdır.

Bu çalışma kapsamında beklenti normları ile ilgili olarak incelenen çalışmalarda sözlü tıp çevirisi yapan çevirmenlerden başka bazı görevler de beklendiği belirtilmektedir (Şener Erkırtay, 2021; Şener Erkırtay & Kıncal, 2021). İş ilanlarındaki bulgular da bu çalışmaları desteklemekte hem sağlık sektöründe hem de başka sektörlerde çevirmenleri iş hayatında çevirmenliğin yanında başka görevlerin de bekleyebileceğine işaret etmektedir. Çevirmen ilanlarında çevirmenliğin yanında adaylardan en çok beklenen görev, hastalar ile ilgili çeşitli süreçleri yürütmek olarak görülmektedir. Bunun nedeni muhtemelen en çok iş ilanınin sağlık sektöründe olmasıdır. Bunun yanında hem sağlık sektöründe hem de diğer sektörlerde, satış/pazarlama ile ilgili görevler de çevirmenlerden yapmaları beklenen önemli bir ek çalışma alanı olarak ortaya çıkmaktadır. Satış/pazarlamanın piyasada bekleniyor olmasının çevirmenlerin bu beklentilere karşılık vermesi zorunluluğunu beraberinde getirmeyeceği söylenebilirse de en azından satış/pazarlamaya da ilgisi olan çevirmenlik öğrencilerini bu alanda seçmeli ders almaya, staj yapmaya ve/veya bir ilanda da belirtilen ilgili yazılımları öğrenmeye yönlendirmek uygun olabilir. Çeviri yapması beklenen kişilerden istenen diğer işlerin ise belirli bir alanda yoğunlaşmayıp insan kaynaklarından fuar hostesliğine, yönetici asistanlığından çağrı merkezi elemanlığına çeşitli iş tanımlarını kapsadığı görülmüştür.

İş ilanlarında istenen aranan yabancı dillere bakıldığında İngilizceden sonra en çok çevirmen aranan dillerin Arapça ve Rusça olduğu ortaya çıkmaktadır. Bunları da Avrupa dillerinden Almanca, Fransızca, İspanyolca, İtalyanca ve Asya’dan Çince takip etmektedir. Öğrenciler ikinci dil olarak seçmeli derslerde ve/veya varsa okul kurslarında bu dillere yönlendirilebilir. Ancak bunun yanında çok çeşitli dillerden de çevirmen aranmaktadır, bunların ikinci dil olarak öğrenilmesi de öğrencilerin iş imkanlarını artırabilir.

İşverenlerin, dile hâkimiyet ve dili ana dil gibi kullanabilmek ifadeleriyle yabancı dilde aradıkları düzeyi ortaya koydukları söylenebilir. Lisans mezuniyeti ve dil seviyesini belgelendirme ise önemli beklentiler olarak ortaya çıkmamaktadır. Mezuniyet ve dil seviyesini belgelendirme koşullardan genel olarak anlaşılan, ana dili olmayanların Türkçe bilgisi ve İspanyolca veya Çince gibi Türkiye’de daha az bilinen ve bir kişide yeterliğinin

anlaşılması zor olan dillerin bilgisi için belge veya sertifikanın işverenlerce daha çok beklendiğidir.

İş ilanlarında çevirmenlerde aranan özelliklerin genel olarak ISO 17100 standartlarının altında kaldığı söylenebilir. Bu standardın gerekliliklerine sahip çevirmen beklentisinde olan dört iş ilanı bulunmaktadır. Bunlardan biri bir çeviri bürosunun ilanıdır. Hem “ilgili üniversitelerden” ifadesiyle bir üniversite bölüm koşulu sunan hem de en az iki yıl ofiste veya serbest çevirmenlik deneyimi isteyen ve İngilizce/Almanca tam zamanlı çevirmen arayan bir ilanın bu beklentilerinin, ISO 17100’de çevirmenden istenen nitelikleri karşıladığı söylenebilir. Bunun dışındaki diğer üç ilanda dil bölümleri şart koşulduğundan bunlara başvuracak adayların da standardın niteliklerine uyduğu düşünülebilir. Bir ilandaki “ilgili bölümlerden mezun” ifadesi ile bu konudaki beklenti belirsiz kalmıştır, eğer burada kastedilen dil bölümleriyse bu ilanın da ölçütleri sağlayan bir çevirmen beklentisi içinde olduğu anlaşılabilir.

Bu çalışmada, çevirmen çalışmalarının sosyolojik alanının içerdiği diğer konulardan olan çevirmenlerin teknoloji ile ilişkileri ve meslekte beklenen cinsiyet/yaş bağlamında da çeşitli bulgular elde edilmiştir. İncelenen ilanların çoğunda teknolojik becerilere değinilmemiştir. Ancak beklenti olarak en çok adı geçen teknolojik yazılımın paketinin kelime işlemci, elektronik tablo oluşturucu, sunum hazırlama programları olduğundan çevirmenlerin de bu tip programlardan yararlanabilir olmalarının işverenler açısından bir beklenti olduğu söylenebilir. Bilgisayar destekli çeviri araçları gibi çeviri teknolojilerinin ise beklenti olarak arka planda kaldığı ama bir ilanda tercih sebebi olduğu görülmüştür. Bu da bu konuda bilgi sahibi olan adayların piyasada bir adım önde olduğunu düşündürülebilir. Cinsiyet ve yaş ise önemli ölçütler olarak görünmemektedir ama sayıları az da olsa bazı işverenlerin bunlara önem verdiği, gençliğin bir beklenti olarak ortaya çıktığı söylenebilir.

Çalışmanın bulgularına göre çeviride beklenti normuyla ilgili de bazı şeyler söylemek mümkün görünmektedir. Beklenti normu olarak akıcılık ön plana çıkmaktadır. Sadece bir ilanda çevirmenin yapacağı çevirilerin “akıcı ve sorunsuz olması” beklense de başka ilanlarda çevirmenin kullandığı dilde akıcı olmasının beklenmesinin, dolaylı yoldan çevirinin de akıcı olmasının beklendiğini gösterdiği söylenebilir. Bir çeviri bürosunun ilanından da çeviride hem bağlama ve erek dile hem de kaynak metnin tonuna ve vermek istediklerine önem verilmesi hem de doğru dil yapısı ve terminoloji kullanılması gerektiği anlaşılmaktadır. Bunlar, çalışma kapsamında incelenen Yaman’ın (2017) çalışmasında ortaya çıkan çeviride rahat ve doğal bir dile sahip olma beklentisini destekler niteliktedir.

5. Sonuç

Özellikle yaşanan teknolojik gelişmelerle çeviri piyasasının daha zorlu bir hale geldiği düşünülebilir. Çevirmende aranan nitelikleri ve çevirmenden/çeviriden beklentileri bilmek; bir yandan hem eğitimcilerin hem de öğrencilerin kendilerini belki de değiştirmekte olan koşullara daha iyi hazırlamaları açısından, bir yandan da araştırmacılar için mesleğin nereye evrildiği anlamak için bir başlangıç noktası oluşturması açısından faydalı olabilir. Bu amaçla incelenen 64 ilanda bu beklentiler konusunda bazı ipuçları elde edilmiştir.

Elde edilen sonuçlardan biri sağlık sektörünün çevirmen arayan sektörler içinde önemi olarak ortaya çıkmıştır. Çevirmenlerin büyük çoğunluğu bu sektörde aranmaktadır. Bu nedenle tıp çevirisinin, eğer halihazırda mevcut değilse bütün mütercim ve tercümanlık/çeviribilim bölümlerinin müfredatına eklenmesinin uygun olacağı söylenebilir. İş ilanları üzerinden yapılan bu çalışmanın, çevirmenden beklenen rolün salt dil odaklı olmayıp başka görevleri de içerdiğine, çevirmenden çok yönlülük beklendiğine işaret ettiği söylenebilir. Bu çok yönlülüğün yazılı/sözlü çeviri bağlamında da ortaya çıktığı söylenebilir çünkü ilanların çoğu sözlü veya yazılı çeviri yapacak eleman aradıklarını belirtmemektedir ve bu, çevirmenden hem yazılı hem de sözlü çeviri bekledikleri anlamına gelebilir.

İş ilanlarındaki dil düzeyi beklentilerinde, özellikle dili ana dil düzeyinde kullanabilmenin, bunun yanında dile hâkimiyetin ve akıcılığın ön planda olduğu ortaya çıkmaktadır. Ancak çoğunda da dildeki bu seviyeyi kanıtlayacak bir mezuniyet veya belge şartı bulunmamaktadır. İlanların çoğu yazılı çevirmenler için ISO 17100 gerekliliklerini sağlayacak beklentiler içermemektedir. ISO'nun, bu gereklilikleri dil hizmeti sağlayıcıları için çeviri kalitesini güvence almak üzere oluşturduğu düşünüldüğünde, çevirmenden beklentilerin içinde önemli bir yer tutmamalarının, piyasadaki çeviri kalitesinin düşük olmasına yol açabileceği düşünülebilir. Aslında her çevirmenlik öğrencisi mezun olduğunda bu standardın gerekliliklerini sağlayacaktır ve bunun bölüm mezunlarına başvuracakları işlerde avantaj sağlayabileceği de söylenebilir.

Bu çalışma kısa bir döneme aittir, kısıtlı sayıda ilan sitesini kapsamaktadır ve bir başlangıç niteliğindedir. Bu nedenle çalışmadan genel ve kesin yargıların çıkarılması yanlış olur ama çalışmanın bir başlangıç niteliğinde olduğu söylenebilir. Önümüzdeki yıllarda yapılacak benzer çalışmaların bulguları, bu çalışmanın bulguları ile karşılaştırılabilir ve bu da çevirmenden/çeviriden beklentilerin ne yöne doğru ilerlediğini anlamamıza yardımcı olabilir. Bu çalışmada iş ilanlarında yalnızca çevirmenden ve çeviriden beklenenler incelenmiştir. İş ilanlardan, çevirmen çalışmalarına katkı sunabilecek, çevirmenleri bekleyen çalışma koşulları (maaş, yarı/tam zamanlı çalışma, çalışma ortamı vb.) gibi başka alanlarda da bilgi edinilebileceği söylenebilir.

Yazar Katkıları

Birinci Yazar: Ayşe Sırma YALÇINDAĞ

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Author Contributions

First Author: Ayşe Sırma YALÇINDAĞ

Conflict of Interest: The author declares no conflict of interest.

Financial Support: The author declares that they received no financial support for this study.

Kaynakça

- Akgün, B. (2023, 31 Ekim). Yenibiriş, yepyeni bir hikaye yazıyor. *Platin*. <https://www.platinonline.com/kariyer-yonetimi/yenibiris-yepyeni-bir-hikaye-yaziyor-1088500>
- Arslan, O. (2024). *Diplomatik Siyasi Konferanslarda Kültürlerarası Arabulucu Olarak Tercümanın Karşılaştığı Kültüre Özgü Dil Sorunları*. [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- ATC Certification. (2021, 24 Ağustos). ISO 17100 Translator Qualifications. <https://atccertification.com/iso-17100-translator-qualifications/>
- Baker, M. (2009). Norms. M. Baker & G. Saldanha (Ed.), *Routledge Encyclopedia of Translation Studies* (2. Baskı) içinde. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203872062>
- Cambridge University. (t.y.). Native. *Cambridge Dictionary* içinde. 10 Ocak 2024, <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/native> adresinden edinilmiştir.
- Chesterman, A. (2006). Questions in the Sociology of Translation. J. F. Duarte, A. A. Rosa & T. Seruya (Ed.), *Translation Studies at The Interface of Disciplines* içinde (ss. 9-28). John Benjamins Publishing Company. <https://doi.org/10.1075/btl.68>
- Chesterman, A. (2009). The Name and Nature of Translator Studies. *HERMES - Journal of Language and Communication in Business*, 22(42), 13–22. <https://doi.org/10.7146/hjlc.v22i42.96844>.
- Chesterman, A. (2016). *Memes of Translation: The Spread of Ideas in Translation Theory*. Gözden Geçirilmiş Baskı. John Benjamins Publishing Company. <https://doi.org/10.1075/btl.123>.
- Comscore. (t.y.). About. 24 Mayıs 2024, <https://www.comscore.com/About> Adresinden edinilmiştir.
- Indeed. (t.y.a). Indeed Hakkında. 24 Mayıs 2024, <https://tr.indeed.com/about> adresinden edinilmiştir.
- Indeed. (t.y.b). Tercüman İş İlanları. 24 Mayıs 2024, <https://tr.indeed.com/jobs?q=terc%C3%BCman&l=T%C3%BCrkiye&from=searchOnDesktoptSerp&vjk=307fc5ce245c490e> adresinden edinilmiştir.
- ISO. (2015). International Standard. ISO17000:2015 : Translation Services – Requirements for Translation Services. <https://www.iso.org/standard/59149.html>
- İstanbul Gelişim Üniversitesi. (t.y.). Microsoft Office Programları Nedir Ne İşe Yarar? 11 Ocak 2025, <https://bidb.gelisim.edu.tr/tr/idari-haber-microsoftofficeprogramlar%C4%B1> adresinden edinilmiştir.
- Kanca, Y. Ö. (2015). *Çevirinin Gösterim Özelliğinin Beklenti Normları Çerçevesinde İncelenmesi*. [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kinsta. (2018, 21 Şubat). What is WordPress?: Explained for Beginners. <https://kinsta.com/knowledgebase/what-is-wordpress/>
- Munday, J. (2016). *Introducing Translation Studies: Theories and Applications* (4. Baskı). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315691862>

-
- Mysoft. (t.y.). CRM Programı nedir?. 11 Ocak 2025, <https://www.mysoft.com.tr/crm-programi-nedir> adresinden edinilmiştir.
- Özkaya, E. (2015). *Konferans çevirmenliğinde normlar ışığında tarafsızlık kavramı*. [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Secretcv. (t.y.a). Hakkımızda. 23 Mayıs 2024, <https://www.secretcv.com/kurumsal/hakkimizda> adresinden edinilmiştir.
- Secretcv. (t.y.b). Tercüman İş İlanları. 23 Mayıs 2024, <https://www.secretcv.com/is-ilanlari/tercuman-is-ilanlari> adresinden edinilmiştir.
- Şahin, C. (2023). *Sağlık Turizminde Çeviriye Normlar Çerçevesinde Bir Bakış: İstanbul Örneği*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şahin, M. (2023). *Yapay Çeviri*. Çeviribilim Yayınları.
- Şener Erkırtay, O., & Kıncal, Ş. (2021). A Comparative analysis of role perceptions and expectations of medical doctors and interpreters in healthcare settings. *RumeliDE Dil Ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi* (23), 1100-1118. <https://doi.org/10.29000/rumelide.950025>
- Şener Erkırtay, O. (2021). *(Co)Constructing The Role of Healthcare Interpreters in Turkey: Interactional Dynamics in Triadic Encounters* [Unpublished Doctoral Dissertation]. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tahir Gürçağlar, Ş. (2011). *Çevirinin ABC'si*. Say Yayınları.
- Toury, G. (1995). *Descriptive Translation Studies – and Beyond*. John Benjamins Publishing Company. <https://doi.org/10.1075/btl.4?locatt=mode:legacy>
- TÖMER. (t.y.). Hakkımızda. 15 Ocak 2025 tarihinde <https://tomer.ankara.edu.tr/hakkimizda> adresinden edinilmiştir.
- Tümer, G. D., & Aslan, A. S. (2021). Bir uzmanlık alanı olarak tıp çevirisi dersinin çeviri eğitimindeki yeri. *RumeliDE Dil Ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi* (25), 1301-1313. <https://doi.org/10.29000/rumelide.1032601>
- Yaman, B. (2017). Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Saatleri Ayarlama Enstitüsü Başlıklı Çevirisinin İngilizce Çevirisinin Çeviri Normları Bağlamında İncelenmesi. *Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi*, (23), 243-260.